

การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิม
ในกรุงเทพมหานคร

นาง เสาวนีย์ จิตต์หมวด

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2543-2544

ISBN 974-9542-18-5

Islamic Culture Socialization of Muslim Family in Bangkok

Mrs. Sawvane Jitmoud

**This Research project has been financial assistance given by
Office of The National Culture Commission, Ministry of Education**

Budget of the year 2543 – 2544

ISBN 974-9542-18-5

นาง เสาวนีย์ จิตต์หมวด : การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมใน
กรุงเทพมหานคร

Islamic Culture Socialization of Muslim Family in Bangkok

อาจารย์ที่ปรึกษา ดร.พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ในชุมชนมุสลิมที่ต่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงเทพฯ ส่วนในและส่วน
ชานเมือง โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมอิสลามที่ครอบครัวมุสลิมถ่ายทอดทั้งในด้าน
สาระ ผู้ถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอด ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ปฏิบัติอยู่บนครรลอง
ของวัฒนธรรมอิสลาม โดยเปรียบเทียบครอบครัวที่มีความแตกต่างในช่วงเวลา อดีตกับปัจจุบัน ใน
เมืองกับชานเมือง การทำงานนอกบ้านของแม่กับแม่ที่อยู่บ้าน การศึกษาสามัญและศาสนาที่ต่างกัน
และสืบเชื้อสายบรรพบุรุษจากชาติพันธุ์ที่ต่างกัน 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติและถ่ายทอดวัฒนธรรม
ในด้านเศรษฐกิจตามระบบอิสลาม 3) เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามใน ครอบครัวชาวไทย
มุสลิม 4) เพื่อศึกษาประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ
5) เพื่อศึกษาแนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในอนาคต การวิจัยนี้
เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบกับการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้พื้นที่ศึกษาใน
10 ชุมชนมัสยิด จากกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพจำนวน 40 คนและเชิงปริมาณ 227 คน สถิติที่ใช้ในการ
วิเคราะห์ข้อมูลคือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความ
สัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีการ
Scheffe

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามด้านสาระ
ประกอบด้วย 1) องค์คติหรือคตินิยม คือ อีमानและอิห์ซาน ซึ่งหมายถึงหลักความศรัทธาและความ
ขำเกรง 2) องค์พิธีกรรมหรือเนติกรรม คือ หลักปฏิบัติรู้กันอิสลาม เรื่องความสะอาด การแต่งกาย
3) องค์กรหรือสหรรม ในด้าน อักลาต คือ มารยาทและความสัมพันธ์ในครอบครัว 4) เศรษฐกิจระบบ
อิสลาม 5) ข้อห้าม – ข้อใช้ต่างๆ ส่วนวิธีการถ่ายทอด คือ การพูดและปฏิบัติ และผู้ถ่ายทอดหลักคือ
พ่อแม่ ปัจจัยที่เป็นความแตกต่างในการถ่ายทอดคือ ความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามจากความ
ต่างของช่วงเวลา ดังนั้นจำนวนของข้อปฏิบัติและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในอดีตจึงน้อยกว่าใน

ปัจจุบัน แม้จะเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้พบว่าครอบครัวมุสลิมได้ทำหน้าที่ทั้งการชำระรักษา การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปพร้อมกับการศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาตนในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอันเป็นข้อบัญญัติให้ได้มากขึ้นและถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น ขณะเดียวกันการปฏิบัติบางอย่างก็หายไปด้วยการเรียนรู้ภายหลังว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่ ข้อบัญญัติในอิสลาม เป็นเพียงประเพณีจากบรรพบุรุษ แต่ประเพณีปฏิบัติบางประการของบางกลุ่มตัวอย่างก็ยังคงอยู่ด้วยต้องการอนุรักษ์ให้เป็นประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยให้เปลี่ยนเพียงเจตนาในการปฏิบัติ ส่วนในด้านเศรษฐกิจกลุ่มตัวอย่างคงยึดมั่นอยู่ในเศรษฐกิจอิสลามเป็นสำคัญและทำหน้าที่ถ่ายทอดต่อ ทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สินและไม่ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ย สามารถดำรงตนอยู่ในความพอดี พอเหมาะและพอเพียง และสิ่งที่ต้องการทางด้านเศรษฐกิจคือ ธนาคารที่ปราศจากดอกเบี้ย

สำหรับวัฒนธรรมอิสลามที่ประกอบเข้าเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว 10 ประการ ข้อที่ควรปรับปรุงแก้ไขเพราะมีจำนวนร้อยละของผู้ไม่เคยปฏิบัติเป็นจำนวนสูงกว่าข้ออื่นๆ คือ การกอด / สัมผัสกับลูกที่อายุเกิน 5 ขวบ การถ่ายทอดคคุดบะฮ์ให้คนในครอบครัวรับทราบ และการกอด / สัมผัสกันในวันอีด และเมื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวพบว่า

ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 คือ ระดับการศึกษาสายสามัญและระดับการศึกษาทางศาสนา ซึ่งเช่นเดียวกับปัจจัยความต่างในการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ ความรู้ ความเข้าใจ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษา เรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด การวิจัยนี้ ได้รับข้อเสนอให้สอดคล้องและนำไปในสาระของวัฒนธรรมอิสลามและบทบาทพ่อแม่ในวิชาครอบครัวศึกษาในอิสลามศึกษาอย่างบูรณาการ ตลอดจนจัดอบรมความรู้ดังกล่าวก่อนการแต่งงาน โดยหน่วยงานที่ควรรับผิดชอบดูแล นอกจากนั้นยังเสนอให้จัดตั้งสถาบันถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในสังคมไทยมุสลิมขึ้นโดยเร็ว

ในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามในบริบทของสังคมไทยในอดีต ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ ความไม่เข้าใจทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเพื่อนร่วมชาติ แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จะเป็นโอกาสให้การปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามได้ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้ผู้นำมุสลิมดำเนินการให้ความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามแก่ชนในชาติให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตลอดไป

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับหลักการถ่ายทอดทั้งวิธีการคือ การพูดและปฏิบัติ กลุ่มผู้ถ่ายทอดคือ ครอบครัวเป็นหลัก และมีสถาบันการศึกษา ศาสนาและสื่อเป็นสถาบันเสริมทั้งภาวะการถ่ายทอดในปัจจุบันและในอนาคต ส่วนด้านสาระก็สอดคล้องตามหลักการอิสลาม โดยเริ่มจากหลักความศรัทธา ตามด้วยการปฏิบัติ ซึ่งจากกระบวนการและผลจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามคือ การพัฒนาคนและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่มุ่งให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม การทำให้เกิดสังคมคุณภาพ สังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายของการถ่ายทอดของบรมและคณะ (1817) ซึ่งประกอบด้วยวินัย ความมุ่งมั่น เอกลักษณะและบทบาท

Sawvane Jitmoud : Islamic Culture Socialization of Muslim Family in Bangkok

Advisor : Dr. Pongswas Swasdipong

Abstract

The objective of this research is to study the culture socialization of Thai Muslims communities, of which the ancestors' races are different, in urban and suburb of Bangkok.

These objectives are following :

- 1) To study Islamic culture which Muslim Families socialize to members in principles teaching, socializers, and the methods of socialization as well as how they deal with each others on the basis of Islamic culture. The comparative study among families between the past and present, urban and suburb, housewives who work outside and who work at home, between those who study the secular matters and the religious matters, and between those who traced from different ethnic ancestors.
- 2) To study the practices of Islamic culture socialization in the Islamic Economic of each family.
- 3) To study the results of Islamic culture socialization within Muslim families.
- 4) To study the Islamic culture in different points of Muslim families in Bangkok.
- 5) To study the trend of Islamic culture socialization of Muslim families in the future.

This study is the survey research which combines the qualitative and quantitative research. The areas of study are from 10 community Masjids. Selective from 40 populations are related for qualitative analysis and 227 for quantitative. The statistic and data collection are classified by frequency, percentage and average standardization.

The finding of this study reveals that Muslim families in Bangkok transfer Islamic culture on the following basis : 1) The respects of conceptual teaching are the Iman and Ehsan due to the principal of faith and fearful. 2) The practical and commandment are the practical of Islamic principal due to the cleanliness, dressing. 3) The common moral of discipline is the morale behavior and the relationship within families. 4) Islamic economical system. 5) The prohibitions and the orders. The socialization method are the teaching and practices, and the basic socializers are parent. The important factor which causes different socialization is knowledgeable and understandable of Islamic culture. Therefore the practicing of Islamic culture in the past seem to be lesser than at present though they are from the same sampling groups. Muslims have to maintain and to socialize the Islamic culture along with continuing their studies for developing in practicaly according to Islamic culture in each charter as much as and as perfect as they can do. At the same time some practical culture have been sealed, by means of new discovery learning which have been found are not the Islamic culture, but these are just the traditional practices of certain groups which to be maintained by historical of such ethnic group by changing attention in practices. In the economic, the result found that groups still strictly maintain the Islamic economy and to carry this duty with socialization. This concept have mode the majority of Muslim families not to be involved in the depts crisis and not to relate with the interest which can be kept equilibrium standard and to the serve needs of satisfaction in economic is the bank without interests.

The Islamic culture is appeared to be identified by relationship within families in 10 points. There are some findings need to be improved with the percentage which showed the result higher than other are the embarrassment (touchable) with more than five years old children, the narrating of Friday teaching (Kutbah) to the family members and the embarrassment the touching of celebrating Eid days. These two cases after the survey studying the relationship among the characteristics of group sampling and the level of relationship of members found that the factors which have the relationship with the relationship in family the statistic signification at .05. It is shown as those are educated in secular and in the religious as well. Again it is shown that factors differences in Islamic socialization are knowledgeable and understandable. Therefore it can be said that education and learning are the most important factors. The result of study has been advised to involve and take into a grant to be as standard of Islamic culture and to be the role of parent in the subject of family study. Islamic study is in the developing process, as well as to be arranged for training before marriage by organization responsible. Other thing is to set up any institution can be socialized Islamic culture in the Thai Muslim society soon.

The practices according to Islamic culture of the Thai society in the past, the important opstical is the misunderstanding in both by government agencies and the people in the nation as a whole. According to the Thai Constitution issued in 1997, it is a good opportunity to perform Islamic culture. Therefore there are advises to the Muslim leaders to cooperate in the process of making of Islamic culture to be more understandable to other people in the nation. It is to set the new paradigm for accepting in the pluralistic of culture which can bring the peaceful of lives forever.

However, the result of this study has shown co-related in all aspects for example, the basic principle of socialization both in teaching and practicing socialization groups are the families responsibilities, the religion and education institution, and the mass media is to be provided the socialization in the present time and to be the pattern for the future. The teaching is also co-related to the principles of Islam by learning from the principle of faith in the process and in the practical life.

The result of Islamic culture socialization is the process of human development and the process of creating the quality citizens which conforms with the 8 and 9 National Economic and Social Development Plan which emphasizes on the significant of families in society.

Moreover, it is co-related with the objectives of socialization which Broom and other found, they were discipline, aspiration, identity and role.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จ ได้ด้วยความเมตตาจากพระเจ้า อัลลอฮ์ สุบหฺนฺ่า ขอชูโกฏฺ์ กราบ
ขอขอบพระคุณต่อพระองค์ ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่พิจารณาอนุมัติงบประมาณให้ทำ
วิจัยเรื่อง “การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร” และ
ขอขอบพระคุณอดีตนายกกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ นายพนอม แก้วกำเนิด และ
คณะกรรมการที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขโครงการวิจัยและให้กำลังใจ ขอขอบพระคุณ
ดร. พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษา รศ.ดร. สุริชัย หวันแก้ว ที่กรุณาเป็นประธาน
กรรมการ รศ.ดร. อารง สุทธศาสตร์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา และนายสุจิตต์ ไตรพิทักษ์ ที่กรุณาให้
ข้อมูลเรื่องการจัดทำแผนการพัฒนาครอบครัวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9
ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ

งานวิจัยนี้ไม่สามารถทำได้หากไม่ได้รับความกรุณาจากพี่น้องชาวไทยมุสลิมจำนวน 270 คน
จาก 10 ชุมชนมัสยิด ที่กรุณาให้ข้อมูลและความคิดเห็นทั้งโดยการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
ด้วยความเต็มใจและจริงใจ ทำให้เกิดคุณค่าในงานวิจัย ซึ่งการเก็บข้อมูลดังกล่าวนี้ได้รับความช่วย
เหลืออย่างยิ่งเช่นกันจากคณะทำงานที่ประกอบด้วยเพื่อนๆ ญาติพี่น้องและลูกศิษย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตร
จึงขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมทั้งหมดเกือบ 300 ท่านที่เป็นกลไกสำคัญในการทำงานนี้ ตลอดจน
กัลยาณมิตรผู้อยู่ไกลอีกหลายๆ ท่านที่คอยส่งกำลังใจด้วยความห่วงใยในสุขภาพและช่วยขอพรให้ ขอ
พระเจ้า อัลลอฮ์ สุบหฺนฺ่า จงตอบแทนในความดีของทุกๆ ท่านเป็นทวีคูณ

อย่างไรก็ตามหากงานวิจัยนี้ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดให้กับครอบครัวชาวไทยมุสลิม สังคม
มุสลิมและประเทศชาติโดยรวม ขอพระเจ้า อัลลอฮ์ สุบหฺนฺ่า โปรดทรงตอบแทนทุกคนที่มีส่วนร่วม
และโปรดทรงตอบแทนให้กับบิดา มารดา นายสง่า-นางอนงค์ รุจิระอัมพร (ซึ่งอยู่ในความเมตตาของ
พระองค์ : ผู้ล่วงลับ) ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามแก่ลูกๆ และโปรดตอบแทนแก่ทุกๆ ท่านที่เป็นผู้
ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้

เสาวนีย์ จิตต์หมวด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภูมิ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ค
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	3
คำถามการวิจัย.....	4
สมมติฐานการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	6
วัฒนธรรม.....	6
ความหมาย.....	6
ลักษณะของวัฒนธรรม.....	7
หน้าที่ของวัฒนธรรม.....	7
ประเภทของวัฒนธรรม.....	7
องค์ประกอบของวัฒนธรรม.....	8
วัฒนธรรมอิสลาม.....	8
ที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม.....	8
องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม.....	9

ศาสนาอิสลาม.....	10
อิสลาม, มุสลิม.....	10
โครงสร้างคำสอนที่สำคัญในอิสลาม.....	10
- หลักอีมาน (หลักศรัทธา).....	11
- หลักอิสลาม (หลักปฏิบัติ).....	12
- หลักอิห์ซาน (หลักความยำเกรง).....	12
ระบบความสัมพันธ์ในอิสลาม.....	13
ระบบเศรษฐกิจในอิสลาม.....	14
ชาวไทยมุสลิม.....	16
ชาวไทยมุสลิมกับชาติพันธุ์.....	16
ชาวไทยมุสลิมกับการตั้งถิ่นฐาน.....	18
มุสลิมกับการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม.....	19
ครอบครัว.....	20
ความหมาย.....	20
ความสำคัญ.....	21
ประเภทของครอบครัว.....	21
“ครอบครัว” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	
ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 – 2544.....	22
“ครอบครัว” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	
ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549).....	27
ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	31
ครอบครัวมุสลิม : ปรัชญา.....	31
ครอบครัวมุสลิม : วัตถุประสงค์.....	34
ครอบครัวมุสลิม : จำแนกตามประเภท.....	36
เด็กและทารกในทรรศนะอิสลาม.....	38
สิทธิเด็กในทรรศนะอิสลาม.....	42
ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	45

	แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม (Socialization)	
	และวัฒนธรรมประภคติ (Enculturation)	47
	ความหมาย.....	47
	วิธีการ.....	48
	ประสิทธิผล.....	48
	หน่วยกระทำหรือตัวแทน.....	49
	เป้าหมาย.....	50
	การขัดเกลาในการจัดระเบียบสังคม.....	50
	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	52
	นิยามศัพท์และแนวคิด.....	52
3	ระเบียบวิธีวิจัย	58
	รูปแบบการวิจัย.....	58
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	58
	เครื่องมือในการวิจัย.....	60
	การทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ.....	61
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	61
	การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล.....	61
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	62
	ส่วนที่ 1 ภูมิหลังของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ.....	62
	ส่วนที่ 2 การถ่ายทอดหลักความศรัทธา หลักปฏิบัติและมารยาท.....	65
	ส่วนที่ 3 ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวการถ่ายทอดมารยาท.....	74
	ส่วนที่ 4 ความจริงและความเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลาม.....	88
	ส่วนที่ 5 ข้อมูล ความเห็นจากการสัมภาษณ์และการสังเกต.....	98
	ก. การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามใน 6 สาระ.....	98
	ข. ความจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลาม.....	109
	ส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะ / ข้อเสนอเพิ่มเติม.....	121

บทที่	หน้า
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....126
	สรุปผลและอภิปราย.....127
	ข้อเสนอแนะ.....164
	บรรณานุกรม.....165
	ภาคผนวก.....169
	ก. ชุมชนมัธยมศึกษาตัวอย่าง.....170
	ข. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....173
	ค. คำศัพท์.....175
	ง. แบบสอบถาม.....180
	ประวัติผู้วิจัย.....199

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม.....	9
2	โครงสร้างศาสนาอิสลาม.....	11
3	ความสัมพันธ์โครงสร้างฯ กับพระเจ้า.....	12
4	ระบบความสัมพันธ์ในอิสลาม.....	13
5	มุสลิมกับการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม.....	19
6	บ.ร.ม. กับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	45
7	ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	46
8	การขัดเกลากับการจัดระเบียบสังคม.....	51
9	กรอบแนวคิด : เครื่องมือการวิจัย.....	57
10	โครงสร้างวัฒนธรรมอิสลาม.....	128
11	บ.ร.ม. กับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	149
12	มุสลิมกับการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม.....	149
13	ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม.....	150

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง : ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	62
2	ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง : ข้อมูลเชิงปริมาณ.....	64
3	วิธีการถ่ายทอดเรื่อง ความขำเกรงอัตถสย.....	65
4	ผู้ทำหน้าที่สอนหรือถ่ายทอดเรื่อง ความขำเกรงอัตถสย.....	66
5	วิธีถ่ายทอดเรื่อง ความเป็นร่อซู้ล.....	67
6	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง ความเป็นร่อซู้ล.....	67
7	วิธีถ่ายทอดเรื่อง ความศรัทธาในคัมภีร์ มลาอิกะฮฺ ฯลฯ.....	68
8	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง ความศรัทธาในคัมภีร์ มลาอิกะฮฺ ฯลฯ.....	68
9	วิธีถ่ายทอดเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน).....	69
10	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน).....	69
11	วิธีถ่ายทอดเรื่อง รู่กันอิสลาม.....	70
12	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง รู่กันอิสลาม.....	70
13	วิธีถ่ายทอดเรื่อง ความสะอาด.....	71
14	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง ความสะอาด.....	71
15	วิธีถ่ายทอดเรื่อง การแต่งกาย.....	72
16	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง การแต่งกาย.....	72
17	วิธีถ่ายทอดเรื่อง มารยาท.....	73
18	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง มารยาท.....	73
19	การละหมาดในแต่ละวันร่วมกัน.....	74
20	การพูดคุย ตักเตือนหลังละหมาดหรือเวลาอื่นๆ.....	74
21	การเล่าเนื้อหาคุตบะฮ์.....	75
22	การรับประทานอาหารเริ่มและละศีลอดร่วมกัน.....	75
23	การปรึกษาหารือกันในครอบครัว.....	76
24	การช่วยกันแก้ไขปัญหาและให้กำลังใจกัน.....	76
25	การรับประทานอาหารและพูดคุยกัน.....	77
26	การให้สลาม (ทักทาย) แก่กัน.....	77

ตารางที่	หน้า
27	การสละม / สัมผัส / กอดคนในครอบครัวในวันอีด..... 78
28	การกอด / สัมผัส ลูกๆ แม้ว่าจะอายุเกิน 5 ขวบขึ้นไป..... 78
29	ความสัมพันธ์ในครอบครัวใน 10 ประการ..... 79
30	ความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งมัสยิดกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 80
31	ความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 81
32	ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 82
33	ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาสามัญกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 83
34	ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาศาสนากับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 84
35	ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของผู้นับถือ กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 85
36	ความสัมพันธ์ระหว่างสถานทางเศรษฐกิจของครอบครัว กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 86
37	ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัว กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว..... 87
38	การพัฒนาความรู้ : วัฒนธรรมอิสลาม..... 88
39	การพัฒนาความรู้ : แยกตามมัสยิด..... 89
40	จุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม..... 90
41	ปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในปัจจุบัน..... 91
42	รัฐธรรมนูญกับวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิม..... 92
43	ความเห็นต่อรัฐธรรมนูญ : ในเมืองกับชานเมือง..... 92
44	วัฒนธรรมที่ปฏิบัติเมื่อเรียนรู้..... 93
45	ปัญหาที่พบในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกหลานปัจจุบัน..... 94
46	ภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน..... 95
47	แนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในอนาคต..... 96
48	การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม (227 คน)..... 97
49	การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม (40 คน)..... 120

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัว (Family) เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูทารกให้อยู่รอด หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ ตลอดจนสร้างค่านิยม เจตคติ อุปนิสัยและบุคลิกภาพ นอกจากนี้ปัญหาสังคมส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินชีวิตในครอบครัว ถ้าครอบครัวสามารถและมีพลังในการสร้างเสริมประสิทธิภาพของคนและคุณภาพของชีวิตได้อย่างเต็มที่แล้ว ชุมชนและสังคมโดยรวมก็จะได้รับผลประโยชน์จากการนี้ หมายความว่าชุมชนและสังคมก็จะมีคุณภาพไปด้วย (สายสุรี จุติกุล : ม.ป.ป,ความน่า)

ในการพัฒนาประเทศของไทย นับจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจากฉบับที่ 2 ถึง ฉบับที่ 7 กล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ตามมาด้วยปัญหาสังคม ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ทำให้สถาบันครอบครัวถูกรับรองอยู่ในยุทธศาสตร์ของการพัฒนา ดังข้อความของยุทธศาสตร์ข้อ 3.2 ตอนหนึ่งว่า “การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาคน ประกอบด้วยแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน” ซึ่งต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ก็ได้สืบสานต่อจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สถาบันครอบครัวจึงปรากฏอยู่ในส่วนต่างๆ ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เช่น ความตอนหนึ่งของยุทธศาสตร์ “ประการที่ 1 คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้ค่านิยมที่ถูกต้อง มีภูมิคุ้มกัน รวมทั้งสร้างความตระหนักและปลูกฝังจิตสำนึกของครอบครัวและชุมชนให้ดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง มีความพอเพียง มีพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงาม และในประการที่ 2 คือ การเสริมสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง มุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย”

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วยชนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นวัฒนธรรมไทยจึงเป็นวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายซึ่งรัฐก็เริ่มให้ความสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ โดยมองว่า ความหลากหลายคือความสวยงาม คือความมั่นคงและ “ใช้พลังทางวัฒนธรรมมาเป็นพลังสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาสังคม มีความสงบร่มเย็น ป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงและยังเกิดสันติสุข” (นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2542-2546 : 6) นโยบายฉบับนี้นับเป็น

การให้ความสำคัญกับ “คนในเชิงวัฒนธรรม” โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ให้สามารถ “อยู่อย่างมุสลิม” ในสังคมไทยอย่างมีความสุขและมีความสามัคคี เห็นคุณค่าในความหลากหลายของวัฒนธรรมที่เป็นพลังสร้างสรรค์สังคมไทย (ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, 2542 : คำนำ)

ในความเป็นมุสลิมไม่ว่าจะอยู่ ณ พื้นที่แห่งใดก็ตามทุกคนต้องอยู่บนครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันมุสลิมก็มีชาติกำเนิดหรือเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ของบรรพบุรุษที่แตกต่างกันอันเป็นเจตนารมณ์ของพระผู้สร้างคือ อัลลอฮ์ (สุบหฺ) ดังนั้นชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันคาดว่ามีความจํานวนประมาณร้อยละ 10 หรือจํานวนประมาณ 6 ล้านคน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในทุกภูมิภาคของไทย มีจํานวนมัศยิดที่จดทะเบียนแล้ว 3,159 แห่ง โดยอยู่ในกรุงเทพฯ จํานวน 164 แห่ง กล่าวได้ว่าชาวไทยมุสลิมส่วนหนึ่งมีบรรพบุรุษจากชนเชื้อชาติแตกต่างกัน ซึ่งทำให้แต่ละชุมชนมีอนุวัฒนธรรมแตกต่างกันด้วยเชื้อชาติของบรรพบุรุษ ตลอดจนภูมิภาคที่ตั้งของชุมชน ดังนั้นเฉพาะภายในส่วนของชาวไทยมุสลิมก็อาจมีความแตกต่างกันในอนุวัฒนธรรมบางประการ

อย่างไรก็ตาม เมื่อวัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคมที่มีการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุดที่จะทำหน้าที่นี้ ดังนั้นในกรณีของชาวไทยมุสลิมครอบครัวนอกจากจะทำหน้าที่หล่อหลอมถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยให้แก่สมาชิกแล้ว ครอบครัวยังทำหน้าที่หล่อหลอมถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม ทั้งนี้เพราะอิสลามเป็นทั้งศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนการที่ในอิสลามไม่มีนิกบวช ดังนั้นการถ่ายทอดศาสนาและวัฒนธรรมอิสลามจึงเป็นบทบาทหน้าที่ของครอบครัวโดยตรงซึ่งผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่นี้โดยตรงคือ “แม่” ซึ่งถือได้ว่าเป็นครูคนแรกของลูก

บรูมและเซลซนิก (Broom and Selnick 1977 : 86) กล่าวว่า การถ่ายทอดหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยเรียนรู้ถึงค่านิยม กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนที่มีมนุษย์ในสังคมนั้นๆ วางไว้ เพื่อให้ความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยดี ฉะนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิต ระเบียบบรรทัดฐานที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

การขัดเกลาทางสังคมคือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่เกิด เป็นต้นมาจนปัจจุบันและอนาคต ที่เกิดขึ้นในสังคม (Back 1977 : 125) เป็นกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรงหรือทางอ้อม (พัทธา สายหู 2524 : 1) เป็นผลของการกระทำที่ซับซ้อนระหว่างศักยภาพที่จะเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ และปรับตัวเข้ากับกฎข้อบังคับของระบบวัฒนธรรมที่เฉพาะ (งามพิศ สัตย์สงวน 2538 : 70)

ในอิสลามถือว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาคือผู้บริสุทธิ์ สุดแต่ผู้ใหญ่จะบ่มเพาะ ขัดเกลาเขาเป็นเช่นใด ซึ่งนั่นคือภาระหน้าที่ของสถาบันครอบครัวในการขัดเกลาหรือการถ่ายทอดระเบียบทางสังคมและ

วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน นับแต่เด็กเริ่มจุดิและเกิด หากครอบครัวทำหน้าที่อย่างดิงนเกิด ประสิทธิภาพและประสิทธิผลย่อมเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างศักยภาพของทั้งบุคคลและครอบครัว เกิดเป็นครอบครัวที่อบอุ่น แข็งแรงเป็นปึกแผ่น นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นการป้องกันปัญหาสังคม อันนับได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้วยความสำคัญของครอบครัวในทำนองนี้เองอิสลามได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและพยายามทุกวิถีทางที่จะสร้างเสริมหน่วยสังคมนี้ให้อยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงแข็งแรงและสุขสมบูรณ์ (อารง สุทธศาสตร์, 2541 : 6)

อย่างไรก็ตาม เรากำลังอาศัยอยู่ในยุควิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรม ดูเหมือนว่ารากฐานที่แท้จริงของสังคมทุกวันนี้กำลังถูกสั่นคลอนโดยสาเหตุต่างๆ ทั้งสาเหตุภายในและภายนอก ครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานที่ละเอียดอ่อนของวัฒนธรรมกำลังถูกย่ำยีด้วยพลังร้ายต่างๆ ที่ทรงอำนาจ. . . ดังนั้นในการศึกษาสถาบันครอบครัวในอิสลาม เราต้องศึกษาและตรวจสอบจากทัศนะแบบอิสลามที่มีต่อชีวิตและลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรมอิสลาม (พิเชษฐ กาลามเกษตร์, 2524 : 9, 22)

ในส่วนของวัฒนธรรมอิสลามนับได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่า เพราะเป็นระบบที่เป็นองค์รวมอันจะมีผลต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม ตลอดจนเพื่อพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน แต่ในบริบทของสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงห้วงปัจจุบันที่สังคมไทยก้าวสู่กระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวได้ว่ามิใช่ชาวไทยมุสลิมทุกคนจะมีความเข้าใจว่าอิสลามเป็นทั้งศาสนาและวัฒนธรรมและเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องถ่ายทอดคชดเกล้าและนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

ดังนั้นการศึกษาเรื่องการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิม โดยใช้พื้นที่ในกรุงเทพมหานครเป็นกรณีศึกษา น่าจะได้มาซึ่งองค์ความรู้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อแผนนโยบายของชาติในปัจจุบันที่ยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่จะใช้วัฒนธรรมต่างๆ ในชาติให้เป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับทั้งครอบครัวและชุมชนตลอดจนประเทศชาติอันเป็นฐานรากของยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งสู่ความเป็นธรรมาภิบาล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมอิสลามที่ครอบครัวทำหน้าที่ถ่ายทอด
2. เพื่อศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามด้านสาระและวิธีการของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ในด้านต่างๆ คือ
  - 4.1 ครอบครัวในอดีตกับปัจจุบัน
  - 4.2 ครอบครัวในเมืองกับในชนเมือง
  - 4.3 ครอบครัวที่แม่อยู่บ้านกับครอบครัวที่แม่ทำงานนอกบ้าน
  - 4.4 ครอบครัวที่มีการศึกษาแตกต่างกัน
  - 4.5 ครอบครัวที่สืบสายจากชาติพันธุ์ทางเชื้อชาติแตกต่างกัน
5. เพื่อศึกษาถึงผลการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร
6. เพื่อศึกษาแบบอย่างของครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมอิสลามเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
7. เพื่อศึกษาถึงแนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครในอนาคต

คำถามการวิจัย

1. วัฒนธรรมอิสลามที่ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ควรถ่ายทอดมีอะไรบ้าง
2. ระบบความสัมพันธ์ตามวัฒนธรรมอิสลามกับความเป็นจริงของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครต่างกันหรือไม่ อย่างไร
3. สาระและวิธีการถ่ายทอด การธำรงรักษาและพัฒนา วัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไรและแตกต่างกันหรือไม่ระหว่างครอบครัวในอดีตกับปัจจุบัน ในเมืองกับชนเมือง แม่ที่อยู่บ้านกับแม่ที่ทำงานนอกบ้านครอบครัวที่มีการศึกษาทางศาสนาและสามัญที่แตกต่างกัน และครอบครัวที่สืบสายจากชาติพันธุ์ทางเชื้อชาติแตกต่างกัน
4. วัฒนธรรมอิสลามในด้านเศรษฐกิจที่ครอบครัวชาวไทยมุสลิมใช้สอดคล้องกันหรือไม่กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
5. วัฒนธรรมอิสลามที่นำมาใช้และถ่ายทอดในครอบครัวสามารถเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นและคุณภาพชีวิตให้แก่ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครได้หรือไม่และแนวโน้มในอนาคตจะเป็นเช่นไร

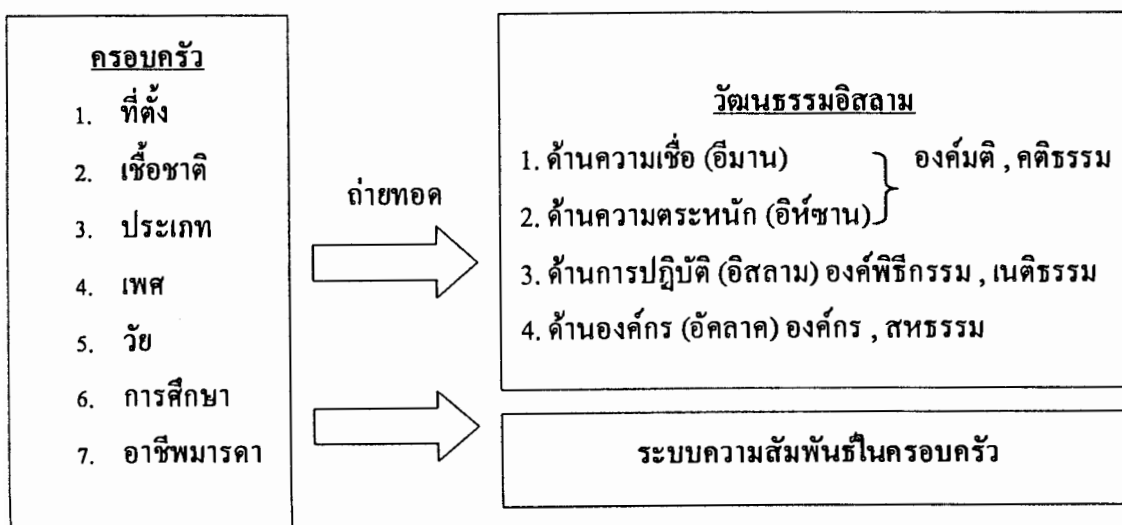
สมมุติฐานการวิจัย

ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครยังคงมีความเหนียวแน่นในระดับหนึ่งและแตกต่างกัน ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามมีความแตกต่างกันทั้งจากปัจจัยของห้วงเวลา สถานที่ การทำหน้าที่ของแม่การศึกษาของพ่อแม่ ตลอดจนชาติพันธุ์ทางเชื้อชาติของบรรพบุรุษ นอกจากนั้นครอบครัวที่นำวัฒนธรรมอิสลามในด้านเศรษฐกิจมาเป็นวิถีชีวิตย่อมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการนำวัฒนธรรมอิสลามมาใช้และถ่ายทอดในครอบครัวย่อมเป็นทั้งการสืบทอด อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมตลอดจนเป็นการสร้างศักยภาพความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นและคุณภาพชีวิตให้แก่ครอบครัว แต่ในบริบทของสังคมไทยซึ่งอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ครอบครัวต้องทำงานหนักขึ้นด้วยต้องทำหน้าที่ทั้งการถ่ายทอด อนุรักษ์และพัฒนาพร้อมไปกับการต้านกระแสโลกาภิวัตน์ในส่วนที่ขัดและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอิสลาม แต่ศักยภาพของการทำหน้าที่ของแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกัน และหากครอบครัวชาวไทยมุสลิมในอนาคตไม่ตระหนักและรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสังคมและอาจนำไปสู่ความล่มสลายของครอบครัวได้ในที่สุด

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การถ่ายทอดวัฒนธรรมของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร” แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่จะประกอบเป็นข้อมูลเบื้องต้นอันน่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและเป็นฐานคิด ตลอดจนเป็นกรอบแนวคิด ประกอบด้วย

1. แนวคิด วัฒนธรรม
2. แนวคิด วัฒนธรรมอิสลาม
3. แนวคิด ศาสนาอิสลาม
4. แนวคิด ชาวไทยมุสลิม
5. แนวคิด ครอบครัว
6. แนวคิด ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม
7. แนวคิด กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรมหรือการถ่ายทอดวัฒนธรรม
8. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรม

ความหมาย

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม (culture) ด้วยถ้อยคำต่างๆ อาทิ

วัฒนธรรม หมายถึงสิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม คีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ความสามารถและอุปนิสัยที่บุคคลได้ไว้ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง

หนึ่งในสังคม (Edward B. Tylor, 1871 : 1)

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 : 737)

วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรม วาจา ท่าทีและกิจกรรม รวมทั้งสิ่งที่ผลิตขึ้นจากกิจกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการแสดงออกของใจ วัฒนธรรมประจักษ์แก่เราได้ก็ทั้งตัวคนและสังคมที่คนสร้างขึ้นเท่านั้น (พระยาอนุมานราชธน, 2509 : 20)

วัฒนธรรม หมายถึง แบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่างๆ ของกลุ่มสังคมหนึ่งซึ่งเห็นได้ว่าทำให้แตกต่างจากกลุ่มสังคมอื่น.. วัฒนธรรมจึงเป็นเหมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่ม (พิทยา สาขา, 2524 : 23)

สรุปแล้ววัฒนธรรมหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (Way of life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior Pattern) ของมนุษย์อันเป็นมรดกทางสังคมที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาทั้งนี้รวมผลงานต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรม

นักวิชาการได้สรุปลักษณะของวัฒนธรรมไว้หลายประการอาทิ

1. วัฒนธรรมเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเกิดจากการเรียนรู้

หน้าที่ของวัฒนธรรม

จากลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมมีหน้าที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และยังทำหน้าที่เป็นสื่อบอกถึงเอกลักษณ์ของสังคมตลอดจนบอกได้ถึงอัตลักษณ์ของคนในสังคมนั้นๆ เมื่อแต่ละสังคม แต่ละกลุ่มชนต่างก็มีวัฒนธรรมของตน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงทำให้สังคมหนึ่งต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมถูกจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) กับ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538: 53)

อนึ่ง วัฒนธรรม 2 ประเภทดังกล่าวนี้ พระยาอนุมานราชชน (2509) ได้แบ่งย่อยวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม คือ สิ่งที่เป็นหลักการในการดำเนินชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่นำมาจากคำสอนของศาสนา
2. สหธรรม คือ หลักการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม
3. เนติธรรม คือ สิ่งที่เป็นกฎระเบียบ ประเพณีต่างๆ
4. วัตถุธรรม คือ สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นรูปธรรม รวมถึงแบบอย่าง วิธีการ เช่น การแต่งกาย

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ น่าจะตรงกันหรือสอดคล้องรับกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมใน 4 ประการ คือ องค์คติ องค์กร องค์พิธีกรรมและองค์วัตถุ

วัฒนธรรมอิสลาม

ความหมาย

วัฒนธรรมอิสลาม (Islamic Culture) หมายถึง วิธีในการดำเนินชีวิต (Way of Life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior Pattern) ของมุสลิมตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาว่า “อัลลอฮ์ (สุบฮานะฮฺวะตะอะลา)¹ คือพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว และมุฮัมมัด (คือลอลลอฮฺอะลัยฮิอะซัลลัม)² คือศาสนทูตจากพระองค์”

โดยทั่วไปศาสนิกชนมักรู้จัก “อิสลาม” ในฐานะเป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งในโลก แต่ในความเป็นจริง พร้อมกับความเป็นศาสนา อิสลามจัดเป็นวัฒนธรรมเพราะอิสลามได้กำหนดแบบแผนพฤติกรรมหรือวิถีในการดำเนินชีวิตนับแต่เกิดจนตาย ตื่นจนหลับ แก่มุสลิมทั้งชายหญิง

วัฒนธรรมอิสลามต่างจากวัฒนธรรมอื่นๆ คือ วัฒนธรรมอิสลามมิได้ถูกกำหนดโดยมนุษย์เป็นสำคัญ

ที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลามมีที่มาที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. จากพระเจ้า อัลลอฮ์ (สุบหฺฯ) ซึ่งปรากฏเป็นบทบัญญัติทั้งที่เป็นข้อห้ามมิให้ปฏิบัติและข้อใช้ให้ปฏิบัติ อยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอานที่พระเจ้าได้ประทานให้แก่มนุษยชาติโดยผ่านทางนบีมุฮัมมัด (คือลฯ)
2. จากนบีมุฮัมมัด (คือลฯ) ทั้งที่เป็นวณะคำสอนและจริยวัตรที่ท่านปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง

¹ เป็นคำสรรเสริญใช้กล่าวหลังพระนามของพระเจ้า มีความหมายว่า “มหาบริสุทธิ์และความสูงส่งยิ่งแก่พระองค์”

² เป็นคำสรรเสริญใช้กล่าวหลังกล่าวนามของท่านนบีมุฮัมมัด มีความหมายว่า “ขอความโปรดปรานแห่งอัลลอฮ์และความสันติจงมีแด่ท่าน”

องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม

หากพิจารณาองค์ประกอบของวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย

องค์คติ (Concept)

องค์กร (Organizations)

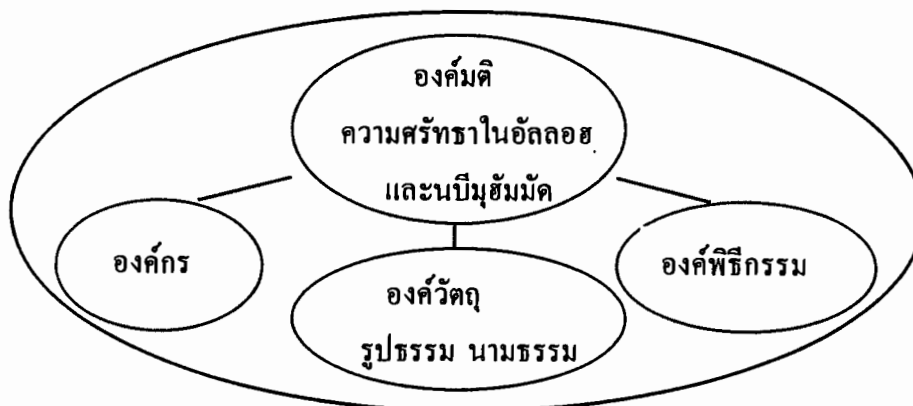
องค์พิธีกรรม (Usages)

องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Object)

วัฒนธรรมอิสลามก็สามารถรับได้กับองค์ประกอบดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือ

องค์คติ ซึ่งหมายถึงความศรัทธา ความศรัทธาที่สำคัญที่สุดในวัฒนธรรมอิสลามคือความศรัทธาว่า อัลลอฮ์ (สุบหฺฯ) เป็นพระเจ้าองค์เดียวและนบีมุฮัมมัด (คือลฯ) เป็นศาสนทูตจากพระองค์ ดังนั้น ที่มาของวัฒนธรรมอิสลามที่สำคัญที่สุดคือ คัมภีร์อัล-กุรอานจากพระเจ้า และจริยวัตรคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด (คือลฯ) ที่เรียกว่า ซุนนะห์ องค์คิติดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบขององค์กร องค์พิธีกรรมและองค์วัตถุ

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม

องค์กร ซึ่งหมายถึงการรวมตัวและมีกฎระเบียบ การจัดการ อิสลามได้วางรูปแบบ สิทธิหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ไว้อย่างครอบคลุมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสถาบันทางสังคม (Social Institute) เช่น ครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ชุมชน สังคม ฯลฯ ด้วยเหตุนี้วิถีในการดำเนินชีวิตของมุสลิมจึงถูกผนึกรวมความเป็นสังคมและวัฒนธรรมเข้าไว้กับหลักการอิสลามอย่างแนบแน่นและครบสมบูรณ์

องค์พิธีกรรม อิสลามเป็นหลักการที่เน้นการปฏิบัติควบคู่ไปกับความศรัทธาและกับมุสลิมทุกคน ฉะนั้นในอิสลามจึงมีข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนข้อปฏิบัติหรือพิธีกรรมอื่น ๆ มุสลิมจะปฏิบัติได้ก็ต้องเป็นสิ่งที่ไม่ขัดกับหลักความศรัทธา หรือองค์คิติดังกล่าว

องค์วัตถุ อิสลามเป็นทางสายกลางระหว่างวัตถุและจิตใจ ฉะนั้นการครอบครองวัตถุจึงเป็นสิ่งให้ทำได้แต่ต้องอยู่ในความพอดีและง่ายแถม ขณะเดียวกัน การสร้าง การมีไว้ซึ่งวัตถุต้องเป็นวัตถุและสิ่งสร้างสรรค์ (ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม) ที่ไม่ขัดกับองค์คติของอิสลาม

จากการที่อิสลามเป็นทั้งศาสนาและวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่า “อิสลาม” มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ซึ่งความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ อิสลามไม่มีสถาบันนักบวช แต่วัฒนธรรมอิสลามทำให้มุสลิมเป็นผู้ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความเป็นผู้ครองเรือนกับความเป็นนักบวช กล่าวคือ อิสลามส่งเสริมให้ชายหญิงทุกคนแต่งงานหรือเป็นผู้ครองเรือนในขณะเดียวกัน อิสลามก็กำหนดวิธีในการดำเนินชีวิตให้มุสลิมเป็นผู้ครองธรรมไปพร้อมๆ กัน

ศาสนาอิสลาม

อิสลาม, มุสลิม

อิสลาม คือศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งในโลก เป็นศาสนาที่ถูกจัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือศาสนาที่นับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียว คือ อัลลอฮฺ (สุบหฺ) โดยมีบิหมัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นผู้ประกาศและเผยแผ่ศาสนาเมื่อห้วงเวลากว่า 1,400 ปี ณ พื้นที่ซึ่งเป็นนครมักกะฮฺและมะดีนะฮฺในประเทศซาอุดีอาระเบียในปัจจุบัน

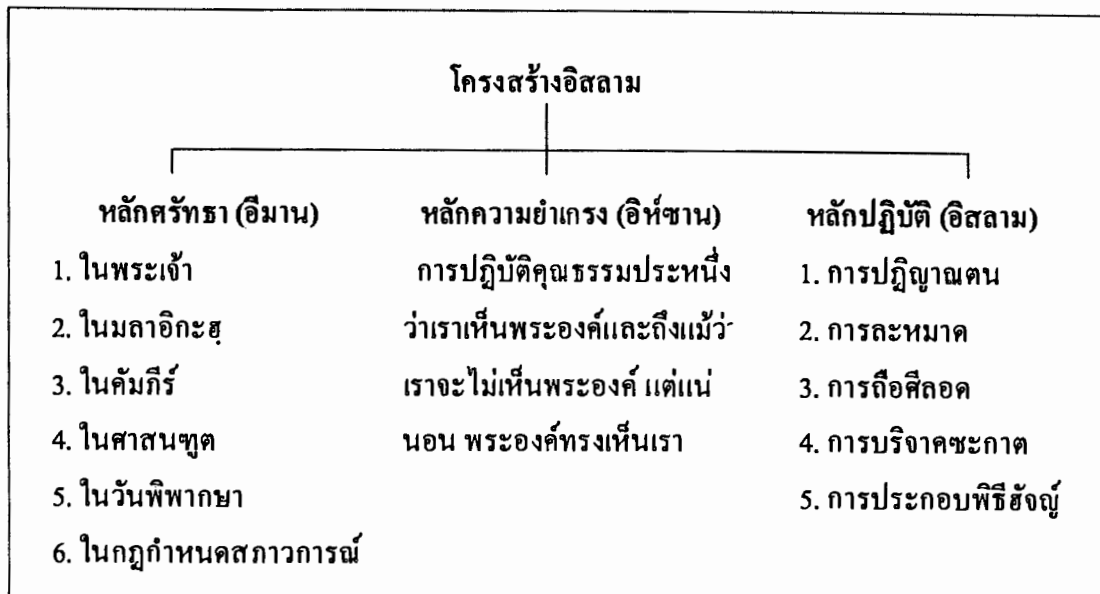
มุสลิม เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ในปัจจุบันจำนวนมุสลิมมีประชากรกว่าหนึ่งพันหกร้อยล้านคน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในทุกทวีป ประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ภาษา

โครงสร้างคำสอนที่สำคัญในอิสลาม

อิสลามนอกจากจะมีคำปฏิญาณอันเป็นหัวใจของความศรัทธาว่า แท้จริง อัลลอฮฺ คือพระเจ้าเพียงองค์เดียว และท่านบิหมัมมัด(ศ็อลฯ) เป็นศาสนทูตของพระองค์ แล้วอิสลามยังตั้งอยู่บนโครงสร้างหลัก 3 ประการ คือ หลักอิมาน คือ ความศรัทธา 6 ประการ หลักอิสลาม คือ การปฏิบัติ 5 ประการ และหลักอิหฺซาน คือ หลักคุณธรรมที่อยู่ในจิตสำนึกว่า การแสดงออกในทุกประการทั้งทางกาย วาจา รวมทั้งสิ่งที่อยู่ในจิตใจในทุกขณะจิตอยู่ในการรับรู้ของอัลลอฮฺ(สุบหฺ) ทั้งสิ้น

³ ผู้ที่ปฏิบัติและรักษาคุณงามความดีโดยปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าอัลลอฮฺ สุบหฺฯ อย่างเคร่งครัด ซึ่งนับที่คองทำหน้าที่ประกาศและเผยแผ่ศาสนาด้วยจะมีอีกสถานภาพหนึ่งเรียกว่า รอซูล

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างศาสนาอิสลาม

1. หลักอิมาน หรือ หลักศรัทธา ประกอบด้วย ความศรัทธา 6 ประการคือ

- 1.1 ศรัทธาว่าอัลลอฮ์ (สุบหฺ) เป็นพระเจ้าแต่พระองค์เดียว
- 1.2 ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ ซึ่งเป็นบ่าวของพระเจ้าที่ไม่มีเพศ อยู่ในรูปลักษณะหนึ่งที่มนุษย์มองไม่เห็น ทำหน้าที่ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นผู้บันทึกความคิดความชั่วของมุสลิมแต่ละคนในทุกขณะ
- 1.3 ศรัทธาในคัมภีร์ที่มาจากพระเจ้า โดยคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายและเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด
- 1.4 ศรัทธาในนบีหรือศาสดาที่มาจากพระเจ้า โดยนบีมุฮัมมัด (ศ็อล) เป็นนบีมุฮัมมัดสุดท้าย
- 1.5 ศรัทธาในวันแห่งการพิพากษา กล่าวคือ มุสลิมเชื่อว่ามิวันสิ้นโลกเรียกว่าวันกิยามัตซึ่งเป็นวันที่ผู้ที่สิ้นชีวิตแล้วจะฟื้นคืนชีพมาใหม่ โดยทุกคนจะถูกพิพากษาในการกระทำทั้งหมด และทุกคนจะได้อยู่ในอาคีรัตอันเป็นโลกที่เป็นนิรันดร์
- 1.6 ศรัทธาในกฎกำหนดศกาวการณว่ามาจากพระเจ้าอัลลอฮ์ (สุบหฺ) ประกอบด้วยกฎที่ตายตัวและกฎที่ไม่ตายตัว กล่าวคือ กฎที่ตายตัวเป็นกฎที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การถือกำเนิด เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา จักรวาล ดินฟ้าอากาศ เป็นต้น กฎที่ไม่ตายตัวเป็นกฎที่ดำเนินไปตามความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล กิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในดุลยพินิจของมนุษย์ในอันที่จะใช้สติปัญญาที่พระเจ้าประทานมาเลือกปฏิบัติตามข้อห้ามข้อใช้ ต่างๆ

2. หลักอิสลามหรือหลักปฏิบัติ ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 5 ประการคือ

2.1 การปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ (สุบหฺ) และแท้จริงมุฮัมมัด (ศ็อล) เป็นศาสนทูตจากพระองค์ การปฏิญาณนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ พฤติกรรมของมุสลิมที่ศรัทธา จะต้องปฏิบัติตามข้อห้ามตามข้อใช้แห่งศาสนบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอานของพระเจ้า และแบบฉบับคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อล)

2.2 มุสลิมต้องละหมาดวันละ 5 เวลา คือ เวลาเช้าก่อนตะวันขึ้น และเวลากลางวัน เย็น พลบค่ำและกลางคืน การนมาซเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพยำเกรงต่อพระเจ้า เป็นการขัดเกลาผู้ปฏิบัติ และเป็นการสร้างสายใยผูกพันกับพระองค์ มุสลิมจะเริ่มปฏิบัติตั้งแต่อายุ 10 ขวบ

2.3 มุสลิมต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอนปีละ 1 เดือน โดยเริ่มเมื่อบรรลุศาสนภาวะแล้ว

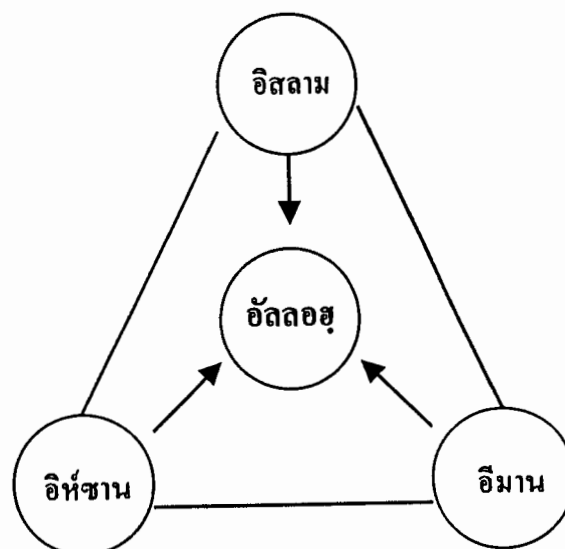
2.4 มุสลิมต้องบริจาคซะกาตในรอบ 1 ปี สำหรับผู้ที่มีเงินและทรัพย์สินถึงพิกัดที่ศาสนา กำหนดไว้ เพื่อมอบแก่คน 8 ประเภท

2.5 มุสลิมที่มีความพร้อม ความสามารถต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ (สุบหฺ) 1 ครั้งในช่วงชีวิต

3. หลักอิหฺซาน คือการปฏิบัติคุณธรรมด้วยความขำเกรง ความภักดีต่อพระเจ้าอัลลอฮ์ (สุบหฺ) โดยตระหนักว่าพระองค์ทรงอยู่กับเราเห็นเราตลอดเวลา

ดังนั้น จากการที่มุสลิมมีพระเจ้า คือ อัลลอฮ์ (สุบหฺ) และการที่อิสลามประกอบด้วยโครงสร้าง 3 ส่วนคือ หลักอิมาน อิสลาม และอิหฺซาน ฉะนั้นใน 4 “อ” สำหรับมุสลิม นำเสนอเป็นโครงสร้างได้คือ

แผนภูมิที่ 3 ความสัมพันธ์โครงสร้างศาสนาอิสลามกับพระเจ้า

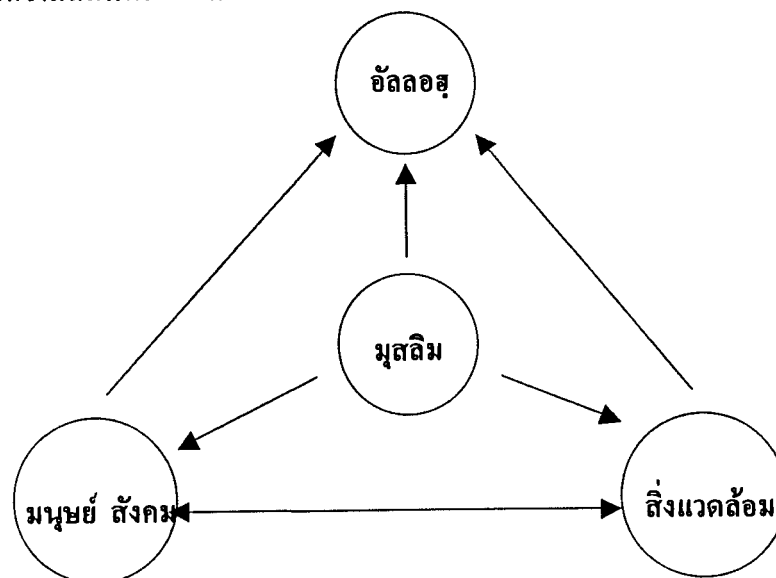

ความศรัทธา (อีมาน) และความเคารพยำเกรงในพระองค์อัลลอฮฺ (ศุบหฺ) (อิหฺซาน) จะเป็นฐานในการปฏิบัติตนของมุสลิม (อิสลาม) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิบัติตามหลักการอิสลามของมุสลิม เป็นสิ่งที่ทั้งมาจากและเป็นความเพิ่มพูนความศรัทธาและความเคารพยำเกรง ฉะนั้นการปฏิบัติกิจต่างๆ ของมุสลิมจึงต้องมีเจตนา (เนียต) ว่าเพื่อพระองค์อัลลอฮฺ (ศุบหฺ) โดยจะเริ่มด้วยการกล่าวถ้อยคำว่า “บิสมิลลาฮิรเราะห์มานิรเราะห์อีม” มีความหมายว่า “ด้วยพระนามของอัลลอฮฺผู้ทรงเมตตาปราณี ผู้ทรงเมตตาเสมอ” และเมื่อปฏิบัติเสร็จจะกล่าวว่า “อัลฮัมดุลิลละฮฺ” หมายความว่า การสรรเสริญเป็นสิทธิแห่งพระองค์

ระบบความสัมพันธ์ในอิสลาม

ในอิสลามได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของมุสลิมไว้ 3 ประการใหญ่ ๆ กล่าวคือ ในการดำรงชีวิตในโลกนี้ มุสลิมจะต้องปฏิสัมพันธ์กับ พระเจ้า กับมนุษย์หรือสังคม และกับสิ่งแวดล้อม และกล่าวได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมก็คืออีกมิติหนึ่งในการปฏิสัมพันธ์กับพระเจ้า หรือเรียกได้ว่าเป็นการปฏิสัมพันธ์ในทางอ้อม

แผนภูมิที่ 4 ระบบความสัมพันธ์ในอิสลาม

ระบบเศรษฐกิจในอิสลาม

ระบบเศรษฐกิจในอิสลามเป็นสิ่งที่มีการดำเนินการดำเนินชีวิตและคุณภาพของมนุษย์ ดังนั้นในวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิม พระเจ้าอัลลอฮ์ สุบหะห์ ได้ทรงกำหนดระบบเศรษฐกิจไว้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอิสลาม

ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของมนุษยชาติส่วนหนึ่งอยู่ในระบบทุนนิยมที่มีดอกเบี้ยเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งมั่งคั่งร่ำรวยพอๆ กันกับทำให้ฝ่ายที่เป็นผู้จ่ายดอกเบี้ยมีความเดือดร้อน ยากจนจนหลายคนต้องหาทางออกภาวะหนี้สินและล้มละลายด้วยการฆ่าตัวตาย สำหรับระบบที่ตรงข้ามกับทุนนิยมคือสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ก็เป็นระบบที่ตรงข้ามกับทุนนิยมไปอีกลักษณะหนึ่ง

บรรจง บินกาซัน (2523 : 317-318) หลักในการ “ดำเนินสายกลาง ” ของอิสลามนั้น แม้นักปราชญ์ราชบัณฑิตอย่าง ศาสตราจารย์ H.A.R. Gibb ยังกล่าวไว้ในหนังสือ “Wither Islam” ของท่านว่า “ในโลกละวันตกอิสลามยังคงรักษาคุณลักษณะระหว่างสิ่งตรงกันข้ามเอาไว้ได้โดยไม่ถูกรอบงำด้วยชีวิตทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว” และศาสตราจารย์ มาซิญอง (Masignon) ก็ได้กล่าวไว้ว่า “อิสลามมีจุดยืนบนแนวคิดที่เป็นกลางอย่างแท้จริง โดยยืนอยู่ในตำแหน่งตรงกลางระหว่างคำสอนของลัทธิทุนนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์บอลเชวิค”

สำหรับระบบเศรษฐกิจอิสลาม เป็นระบบสายกลางที่อยู่ระหว่างสังคมนิยมกับทุนนิยมแต่ไม่มีดอกเบี้ย กล่าวได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ระบบที่ช่วยเหลือคนยากต้องจนมิให้จนลงด้วยดอกเบี้ย ขณะเดียวกันก็เสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งมั่นคงขึ้นจนสามารถเป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่นได้ต่อไป จากหลักการของระบบเศรษฐกิจอิสลามที่ปรากฏอยู่ทั้งในคัมภีร์อัล-กุรอานและคำสอน แบบอย่างของท่านนบี มุฮัมมัด คือละฯ สรุปได้ว่าเป็นระบบที่อยู่บนฐานของเสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพและคุณภาพ คำสอนดังกล่าวสรุปประเด็นสำคัญได้คือ

1. ให้ผู้ชายทุกคนเป็นผู้ประกอบสัมมาอาชีพอยู่บนฐานของคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ชาวมุสลิมทุกคนจึงต้องเป็นผู้รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวพร้อมๆ กันกับเป็นผู้ปฏิบัติธรรม โดยหลังจากละหมาดตอนเช้าแล้วให้ออกไปทำงานหาเลี้ยงชีพ
2. ให้เสรีภาพในการทำงานที่สุจริตและครอบครองทรัพย์สิน แต่ผู้ที่มีมากเท่าใดจะต้องบริจาคมากขึ้นเท่านั้นให้แก่คนที่ยากจนและกลุ่มบุคคลทั้ง 8 ประเภทที่กำหนด เรียกว่า “ชะกาต” ซึ่งเป็นศาสนกิจที่สำคัญในอิสลาม
3. ให้บริจาคชะกาตซึ่งถือเป็นทานบังคับ สำหรับผู้ที่มีทรัพย์สินถึงพิภักด์ในรอบ 1 ปี ชะกาตจึงเป็นสิ่งที่กระจายรายได้จากคนมั่งมีไปสู่คนยากจน เป็นการลดช่องว่างระหว่างฐานะซึ่ง

จะเป็นแนวทางไม่ให้คนจนต้องจนตลอดไปหรือจนมากขึ้น แต่มีแนวโน้มจะขึ้นมาเป็นผู้ที่ช่วยคนจนอื่นในโอกาสต่อไป

นอกจากนั้นหลังจากถือศีลอดเสร็จสิ้น ทุกคนที่ไม่ได้อยู่ในฐานะคนอนาถาจะต้องบริจาคชะกาตฟิตเราะฮ์ โดยหัวหน้าครอบครัวจะดำเนินการให้แก่ทุกคนในครอบครัวที่มีชีวิตนับแต่วันนั้น และจนถึงวันนั้น ชะกาตฟิตเราะฮ์มักใช้อาหารหลักของท้องถิ่นนั้นๆ บริจาค ชาวไทยมุสลิมจึงใช้ข้าวสารเป็นสำคัญ

เวลล์ (H.G. Wells อ้างถึงในบรรจง บินกาชัน, 2523 : 319-320) กล่าวไว้ว่า “อิสลามวางอยู่บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคของมนุษย์ โดยปราศจากการแบ่งแยกทางด้านศาสนาและชนชั้น ความเป็นพี่น้องของมุสลิมได้ทำให้ความศรัทธาเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่อันหนึ่งของโลกที่มีอารยธรรมทุกวันนี้”

4. ส่งเสริมให้ลงทุนประกอบกิจการที่สุจริตแต่ห้ามในเรื่องดอกเบี้ยทั้งในฐานะผู้ให้ ผู้รับ พยาน ฯลฯ
5. ห้ามในเรื่องของการพนันและการเสี่ยงโชคในทุกรูปแบบ
6. ห้ามการสุรุษสุร่าย ขณะเดียวกันก็ห้ามตระหนี่ถี่เหนียว ให้ดำรงตนอยู่ในความพอเหมาะพอดีและพอเพียง เช่น คำขอพรหรือคำอ้อที่มุสลิมกล่าวขอ มีใจความว่า

“โอ้อัลลอฮฺ แท้จริงฉันขอความคุ้มครองต่อพระองค์ให้พ้นจากความตระหนี่และความเกียจคร้าน”

“โอ้อัลลอฮฺ ฉันขอความคุ้มครองต่อพระองค์ให้ห่างจากความรู้ที่มียังประโยชน์ หัวใจที่ปราศจากความอ่อนน้อมและความอยากที่ไม่พอเพียง”

ชาวไทยมุสลิม

ชาวไทยมุสลิมกับชาติพันธุ์

ในความเป็นมุสลิม กล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมในปัจจุบัน นอกจากจะมีบรรพบุรุษเป็นชนชาวไทยนับแต่อดีตเช่นชาวไทยส่วนใหญ่แล้ว ชาวไทยมุสลิมยังมีบรรพบุรุษจากชนชาติต่างๆ จากประเทศหรือเขตภูมิรัฐศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้คือ

1. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นมลายู นับได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด เพราะส่วนใหญ่ของชาวมลายูในอาณาจักรลังกาสุกะ ซึ่งต่อมาคือ อาณาจักรปัตตานี ได้มาเข้ารับอิสลามและถือได้ว่าเป็นรัฐอิสลาม เมื่อการเมืองการปกครองและเขตภูมิรัฐศาสตร์ปรับเปลี่ยน ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูจึงกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในอาณาจักรปัตตานีเดิมซึ่งปัจจุบันคือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล และส่วนหนึ่งของสงขลา โดยส่วนหนึ่งได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ส่วนหนึ่งหลบหนีไปตั้งถิ่นฐานในกรุงธนบุรีและอีกส่วนหนึ่งถูกนำตัวและกวาดต้อนไปอยู่ในพระนคร - ธนบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นชวาหรือยะหฺวา ซึ่งในปัจจุบันคือ อินโดนีเซีย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ชาวชวาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงแม้ว่ามุสลิมยะหฺวามักจะแต่งงานกับมุสลิมมลายู แต่วัฒนธรรมยะหฺวาหลายประการก็ยังคงปรากฏอยู่ เช่น อาหาร ภาษาในการเรียกสถานภาพของคนในครอบครัวและวงศาตคณาญาติ สำหรับสถาปัตยกรรมของ ยะหฺวาที่ยังปรากฏอย่างชัดเจนในกรุงเทพฯ คือ อาคารมัสยิดยะหฺวา

3. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นอริบ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาวอริบได้เข้ามาติดต่อกับชายในแผ่นดินสยามนับแต่กรุงสุโขทัย จากการเป็นพ่อค้าจึงไม่เป็นที่แปลกที่ชาวอริบจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานในไทยทั่วทุกจุดของแผ่นดินนี้ และทุกห้วงเวลาของราชธานีต่างๆ ดังนั้นชาวไทยมุสลิมในหลายพื้นที่จึงยังคงมีหน้าตาที่คมเข้มแบบอริบ เช่น บริเวณบางกอกน้อย ภูเก็ต นครศรีธรรมราช ปัตตานี ฯลฯ

4. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นเปอร์เซีย นับได้ว่าเป็นกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทในสมัยกรุงศรีอยุธยา จวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ตลอดจนกิจการทางศาสนาอิสลาม โดยการดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีถึง 13 ท่าน จากสายตระกูลท่านเชคอะหมัด ส่วนสายตระกูลสุลต่านสุลัยมานก็มีบทบาทสูงทางการเมืองการปกครองของไทยด้วยเช่นกัน รวมถึงการมีสายสัมพันธ์กับราชันิกูล

5. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นจาม คือ คนที่ผสมระหว่าง ขอมเดิม อินเดีย มลายูและจีน มีถิ่นฐานอยู่ทั้งในเวียดนามและเขมร ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีทหารกองหนึ่งเรียกว่า กองอาสาจาม ซึ่งชาวไทยมุสลิมส่วนนี้ นอกจากจะเสียชีวิตเป็นจำนวนมากไม่น้อยในการป้องกันกรุงศรีอยุธยาแล้ว ส่วนหนึ่งได้หลบหนีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงธนบุรี เช่นที่บางอ้อ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในอยุธยา

6. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นเขมร จากการที่ไทยและเขมรมีอาณาเขตติดต่อกัน การเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย ตลอดจนการทำสงครามทำให้เขมรคืออีกกลุ่มชนหนึ่งที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย เช่น บรรพบุรุษของชาวไทยมุสลิมที่บ้านคร้วในกรุงเทพฯ และในสมัยรัชกาลที่ 5 เขมรก็อพยพมาครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งทั้งที่เป็นพุทธและมุสลิมโดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในละแวกเดียวกันที่บ้านคร้ว

7. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นลาว คงเช่นเดียวกับเขมร ที่มีอาณาเขตติดต่อกับไทย มีทั้งการทำสงคราม การติดต่อค้าขาย การแต่งงาน ฉะนั้นลาวจึงเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

8. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นพม่า นับเป็นกรณีเดียวกับเขมรและลาว สำหรับพม่ามุสลิมนอกจากจะเป็นชาวพม่าที่มีชาติพันธุ์ต่างๆ แล้ว ส่วนหนึ่งจะเป็นการย้ายข้ามผ่านจากทั้งจากจีน จากบังคลาเทศผ่านพม่าเข้ามาค้าขายในไทย โดยส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคเหนือ สำหรับเขตชายแดนบางชุมชน กล่าวได้ว่าเป็นชุมชนพม่ามุสลิมซึ่งหนีภัยเข้ามาอยู่ในเขตไทย

9. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน ในกลุ่มนี้มักเรียกว่า “ปาตาน” ปัจจัยในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานคงด้วยจากการค้าขายเป็นสำคัญเช่นกัน และส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยเดิม ซึ่งจากการค้าขายนี้ นอกจากส่วนหนึ่งจะตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว กล่าวได้ว่าส่วนใหญ่จะเดินทางไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในทุกภูมิภาคในหลาย ๆ จังหวัดของไทย โดยอาจแต่งงานในกลุ่มปาตานด้วยกันและแต่งงานกับมุสลิมเชื้อสายต่าง ๆ รวมทั้งกับหญิงพื้นบ้านในถิ่นนั้น ๆ เช่นทางเหนือ แต่งงานกับมุสลิมเชื้อสายจีนบ้าง แต่งงานกับหญิงภาคเหนือ โดยให้มาเข้ารับอิสลามบ้าง ในภาคอีสานก็จะแต่งงานกับหญิงภาคอีสานเป็นสำคัญ

10. สายที่มีบรรพบุรุษเป็นจีน โดยส่วนใหญ่ชาวจีนมุสลิมมาจากทางตอนใต้ของจีนเข้ามาผู้ดินแดนในภาคเหนือของไทย และส่วนหนึ่งเดินทางโดยทางเรือเข้ามาค้าขาย ตั้งถิ่นฐานในทางตอนใต้ และแต่งงานกับหญิงมุสลิม

บรรพบุรุษ ของชาวไทยมุสลิมที่มีความหลากหลายในเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ความเป็นจริงที่ปรากฏสรุปได้คือ

ประการที่ 1 แต่ละกลุ่มชนต่างมีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตส่วนหนึ่งตามเชื้อชาติหรือภูมิรัฐศาสตร์ แต่เดิม เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย ฯลฯ

ประการที่ 2 ในความเป็นมุสลิม ชาวไทยมุสลิมทั้งจากชาวไทยและจากทุกสายบรรพบุรุษต่างมีอิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิต กล่าวอีกนัยหนึ่งต่างมีอิสลามเป็นวัฒนธรรมหลัก (main-culture) เป็นวัฒนธรรมร่วมกัน ถึงแม้ว่าสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมรอง (sub-culture) จะแตกต่างกัน แต่ต่างก็ปรับตัวเข้าสู่ฐานเดียวกันคือวัฒนธรรมอิสลาม อาทิ การแต่งกายที่อาจจะใส่โสร่ง ผ้าปาเต๊ะ กระโปรง กางเกง แต่พอยู่ในฐานเดียวกัน คือ ผู้ชายต้องยาวคลุมเข่า ไม่ใส่ผ้าไหม ทองคำ สำหรับหญิงต้องอยู่ในชุดฮิญาบที่ถูกต้อง แต่วัสดุการตัดเย็บจะเป็นผ้าบาติก ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าโทเร ฯลฯ มิได้ยึดหลักการอิสลาม

ประการที่ 3 ไม่ว่ามุสลิมจะเป็นชนชาติไทหรือเชื้อชาติใดก็ตาม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย การแต่งงานระหว่างเชื้อสายต่างกันย่อมเกิดขึ้น เช่นระหว่างสายปาทานกับจีน ปาทานกับเขมร มลายูจีนกับมลายู เป็นต้น

ประการที่ 4 ชาวไทยมุสลิม นอกจากจะแต่งงานกับมุสลิมด้วยกันแล้ว ยังแต่งงานกับผู้ที่มิใช่มุสลิมมาแต่กำเนิด ทำให้เกิดมุสลิมใหม่หรือมัลลัฟ ซึ่งจำนวนไม่น้อยที่มาเข้ารับอิสลามด้วยความศรัทธาและมีความเคร่งครัด คงมั่นในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามอย่างคิเยียม

ดังนั้นในความเป็นชาวไทยมุสลิมในปัจจุบัน หากพิจารณาในมิติของวัฒนธรรมกล่าวได้ว่า วิถีในการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมมีความซ้อนกันอยู่หรือหลอมรวมขึ้นด้วยหลายวัฒนธรรม แต่หากจะแบ่งประเภท คงแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. วัฒนธรรมอิสลาม

2. วัฒนธรรมไทย ซึ่งในส่วนนี้ก็จะซ้อนด้วย วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมอันนับเนื่องจากที่มาของบรรพบุรุษ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เชื้อชาติ เขตภูมิรัฐศาสตร์เดิม โดยการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยทั้งในภาพรวมและภาพแยกย่อยต้องไม่ขัดต่อวัฒนธรรมอิสลาม

ชาวไทยมุสลิมกับการตั้งถิ่นฐาน

มุสลิมจะตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน สำหรับชาวไทยมุสลิมก็เช่นกัน และหากจะนับมัสยิดเท่ากับหนึ่งชุมชน กล่าวได้ว่าปัจจุบันมีจำนวน 3,159 ชุมชน ทั้งนี้เพราะมัสยิดที่จดทะเบียนแล้วมีจำนวน 3,159 มัสยิด แต่ในความเป็นจริงชุมชนมีมากกว่าจำนวนดังกล่าว เพราะยังมีอีกหลายมัสยิดที่ยังไม่ได้จดทะเบียนในกรุงเทพฯ มีจำนวนมัสยิด 164 แห่ง

มุสลิมกับการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

ในการที่อิสลามไม่มีสถาบันนักบวชและมุสลิมต้องอยู่ทั้งในฐานะผู้ครองเรือนและผู้ครอง
ธรรมโดยมีวิถีชีวิตด้วยการรื้อรชของ “3 อ” อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเพิ่มเสริมกันคือ

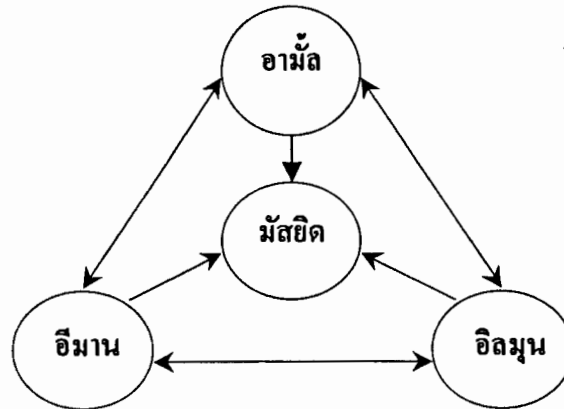
อิหมฺน (ความรู้) $\longleftrightarrow$ อีมาน (ความศรัทธา) $\longleftrightarrow$ อามัล (การปฏิบัติ)

ด้วยเหตุนี้ มุสลิมรวมทั้งชาวไทยมุสลิมจึงตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์
กลางของชุมชน

ความสอดคล้องกันของ “3 อ” ของมุสลิมสัมพันธ์กับมัสยิด คือ

แผนภูมิที่ 5 มุสลิมกับการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

วัฒนธรรม $\rightarrow$ การปฏิบัติ $\rightarrow$ คุณภาพชีวิต : โลกนี้และโลกหน้า

ศาสนา $\rightarrow$ ความศรัทธา $\rightarrow$ คุณธรรม

การศึกษา $\rightarrow$ ความรู้ $\rightarrow$ คุณวุฒิ

อิหมฺน อิสลามให้ความสำคัญมากกับการศึกษา ซึ่งบทแรกของคัมภีร์อัล-กุรอานที่พระเจ้า
อัลลอฮ์ (สุบหฺ) ประทานให้แก่มนุษยชาติก็เป็นเรื่องให้มนุษย์ศึกษา ซึ่งการศึกษาจะทำให้มนุษย์มี
ความรู้และคุณวุฒิ ซึ่งมัสยิดจะเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในชุมชน

อีมาน ความศรัทธาซึ่งเป็นเรื่องของศาสนา นับเป็นองค์ความรู้ประการแรกที่มุสลิมจะต้อง
ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานนับแต่คลอดออกมาหรือกล่าวได้ว่าต้องถ่ายทอดนับแต่อยู่ในครรภ์มารดา และ
ต้องถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องมิสิ้นสุด เพื่อให้มุสลิมเป็นผู้มีคุณธรรม เนื่องจากมุสลิมทุกคนทั้งชายหญิง
จะต้องเป็นผู้ครองธรรม ซึ่งย่อมเป็นหน้าที่ของศาสนสถาน

อามัล คือการปฏิบัติ ซึ่งหมายถึงมุสลิมจะต้องนำความรู้ ความศรัทธาไปสู่การปฏิบัติในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือ วัฒนธรรม และการปฏิบัติที่นับเป็นอิบาอะห์ คือการเคารพภักดี ดังนั้นการปฏิบัติของมุสลิมจึงเป็น **อามัลอิบาอะห์** คือการปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพภักดีต่อพระเจ้าอัลลอฮ์ (สุบหฺ) ด้วยจิตใจที่ อิกลาส คือจิตใจที่บริสุทธิ์ต่อพระองค์ ซึ่งทั้งหมดคือ การแสดงออกถึงความ ตักวา คือความยำเกรงต่อพระเจ้า อัลลอฮ์ (สุบหฺ) เพียงองค์เดียว ส่วนสิ่งที่มุสลิมผู้ปฏิบัติอยู่ในครรลองของ วัฒนธรรมอิสลาม จะได้รับคือ **คุณภาพชีวิต** ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ด้วยฐานคิดว่าทุกพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ปฏิบัติในโลกนี้ย่อมมีผลต่อโลกหน้า ซึ่งอามัลอิบาอะห์บางประการมุสลิมก็กระทำที่มีสติ

เพื่อให้เกิดทั้ง **คุณวุฒิ คุณธรรมและคุณภาพชีวิต**จากอิติหมัน อิมานและอามัลอิบาอะห์ มุสลิมจึงสร้างมัสยิดเพื่อให้เกิดทั้ง 3 สิ่งร่วมกันหรือกล่าวได้ว่ามุสลิมใช้มัสยิดเป็นสถานที่ทั้งด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ครอบครัว

ครอบครัว (Family) นับเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคม เพราะมนุษย์กำเนิดจากครอบครัว และถูกอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวเป็นสำคัญ

ความหมาย

จากหนังสือนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2541 : 67) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย หรือทางสายโลหิต ครอบครัวบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากดังกล่าวก็ย่อมได้

ช้อยกเว้น อาจหมายถึงรวมถึงครอบครัวที่มีลักษณะข้ามช่วงอายุอาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น ปู่ย่าตายาย อยู่กับหลาน เป็นต้น

ความสำคัญของครอบครัว

1. ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์ และเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ทำหน้าที่การหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกเกิดใหม่ในครอบครัว อัน ได้แก่ ทารก และเด็ก
2. การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการให้การศึกษาในครอบครัวมีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคนและบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้ง ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน วิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีอิทธิพลต่อกันและกัน
3. ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมพื้นฐานที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกของครอบครัวทุกคน วิถีชีวิตนี้ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของสังคม
4. ครอบครัวเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจที่เล็กที่สุดและเป็นพื้นฐานของสังคมครอบครัวบางครอบครัวมีบทบาทเป็นหน่วยการผลิตทางเศรษฐกิจโดยตรง
5. ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม มีผลกระทบต่อกันและกัน ต่างมีกระบวนการวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล
6. ปัญหาสังคมหลายประการจะป้องกันได้โดยสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวที่รวมตัวกันได้จะเป็นพลังกลุ่ม/ชุมชน ที่สามารถพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาของตนเองได้

ประเภทของครอบครัว

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของครอบครัวออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ในการแบ่งต่างๆ กัน เช่น ขนาด องค์ประกอบ ความเป็นใหญ่ จำนวนคู่สมรส ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต เป็นต้น แต่ในที่นี้จะบอกถึงการแบ่งตามขนาดและตามจำนวนคู่สมรส

1. การแบ่งครอบครัวตามขนาด แบ่งออกได้ 2 แบบ คือ
  - 1.1 Nuclear Family ครอบครัวเดี่ยว คือ ครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด เป็นครอบครัวที่มีลักษณะเป็นสากลที่มีอยู่ในทุกสังคม
  - 1.2 Extended Family หรือ Composite Family ครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวเดี่ยวที่มีบุคคลอื่นรวมอยู่ด้วย หรือการที่ครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัวมาอยู่รวมกัน เช่น ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก น้ำ (ของลูก) หรือ พ่อ แม่ ลูก ตา ยาย (ของลูก)

ฯลฯ หรือในลักษณะที่ชายคนเดียวมีภรรยาหลายคน (Plural Marriage) เรียกได้ว่าเป็น Compound Family

2. การแบ่งตามจำนวนคู่สมรส แบ่งออกได้ 2 แบบ คือ
  - 2.1 Monogamy ครอบครัวแบบสามีหนึ่งภรรยาหนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวตามที่กฎหมายระบุไว้ (และคงเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ)
  - 2.2 Polygamy ครอบครัวแบบคู่สมรสชายหญิงมีมากกว่าหนึ่ง ซึ่งแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ คือ
    - 2.2.1 Pologyny สามีหนึ่งภรรยาหลาย
    - 2.2.2 Polyandry ภรรยาหนึ่งสามีหลาย

“ครอบครัว” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 – 2544

เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญจากแผนฉบับที่ 1-7 กล่าวคือ เป็นแผนที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ดังนั้นแผนฉบับนี้จึงให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะครอบครัวเป็นสถาบันที่ผลิตและอบรมขัดเกลาคนนับแต่เกิด

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 กล่าวถึงการพัฒนาสถาบันครอบครัวในส่วนต่างๆ ดังนี้ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.): 2541, 15 – 20)

วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8

“เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน รวมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น”

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ยุทธศาสตร์ ข้อ 3.2 ได้กล่าวถึงสถาบันครอบครัว ในฐานะสภาพแวดล้อมของสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาคน ดังนี้

“การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาคน ประกอบด้วยแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การสร้างโอกาสให้คน ครอบครัว ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและสังคม การพัฒนาระบบความมั่นคงของสังคมเพื่อสร้างหลักประกันด้านต่างๆ แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง การเสริมสร้างขีดความสามารถในระบบอำนาจความยุติธรรมและระบบความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชน และการส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีบทบาทในการพัฒนาคนและประเทศให้สมดุลและยั่งยืน”

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

1. การพัฒนาศักยภาพของคนไทย

ก. โครงสร้างและการกระจายตัวของประชากร

ปรับปรุงคุณภาพและการแบ่งเบาภาระที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายในการวางแผนครอบครัววิธีต่างๆ รวมทั้งรณรงค์เผยแพร่และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องให้ประชาชนตระหนักถึงประโยชน์ของการมีครอบครัวขนาดที่เหมาะสม

ข. การพัฒนาศักยภาพของคนด้านจิตใจ

- (1) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา องค์กรศาสนา ฯลฯ ในการพัฒนาจิตใจของนักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (2) สนับสนุนให้มีกิจกรรมและสถานที่ที่ให้สมาชิกในครอบครัว และชุมชนประกอบกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา ห้องสมุด เป็นต้น

ค. การพัฒนาสติปัญญา ทักษะ และมีมือแรงงาน

- (1) สนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชน คู่สมรส และพ่อแม่ มีความรู้เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวและวิธีการเลี้ยงลูกที่ถูกต้องเหมาะสม โดยมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน
- (2) สนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กก่อนวัยเรียนได้รับบริการเตรียมความพร้อมในรูปแบบต่างๆ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็กในที่ทำงานและในสถานประกอบการ โดยดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและครอบครัว

ง. การพัฒนาสุขภาพแลพละนามัย

- (1) สนับสนุนให้มีบริการตรวจสุขภาพแก่คู่สมรสก่อนแต่งงาน ก่อนมีบุตรและสตรีที่อยู่ระหว่างตั้งครรภ์ และใช้การวางแผนครอบครัวสำหรับป้องกันและคัดกรองโรคพันธุกรรม โรคติดต่อในครรภ์และความพิการแต่กำเนิด เพื่อให้ได้ทารกที่สมบูรณ์ และเป็นการส่งเสริมสุขภาพทารกตั้งแต่อยู่ในครรภ์

- (2) สนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาสภาพจิตใจอย่างเป็นองค์รวมทั้งการสร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว การลดปัญหาการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ การแก้ไขปัญหายาเสพติดและการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม
- (3) สนับสนุนการรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครอบครัวมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ตลอดจนให้ได้รับบริการด้านฟื้นฟูสุขภาพ

จ. การพัฒนาประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

- (1) เสริมสร้างศักยภาพของครอบครัว เครือญาติและชุมชนให้สามารถดูแลสุขภาพและรู้จักวิธีการพยาบาลเบื้องต้นแก่เด็กในกรณีทราบภาวะการติดเชื้อเอดส์และมีอาการเจ็บป่วยเป็นครั้งคราว โดยเน้นการส่งแผนบริการเด็กร่วมกันระหว่างครอบครัวและสถานบริการหรือองค์กรเอกชน
- (2) ส่งเสริมให้มีการจัดฝึกอบรม เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ครอบครัว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องป้องกัน ช่วยเหลือ ฟื้นฟูและพัฒนาคนพิการให้สามารถพึ่งตนเองได้
- (3) สนับสนุนให้ครอบครัวที่มีคนพิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรังให้ได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนและบริการของภาครัฐและเอกชนอย่างเหมาะสมทันการและทั่วถึง
- (4) ส่งเสริมให้ครอบครัวเห็นความสำคัญและเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว รวมทั้งพิจารณาให้สิ่งจูงใจแก่บุตรหลานหรือญาติที่ดูแลผู้สูงอายุที่ยากจน

2. การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน

ก. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน

- (1) สอดแทรกความรู้เรื่องครอบครัวศึกษาและการเสริมสร้างทักษะชีวิตในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ โดยเฉพาะมีระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งการพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจ

ใจในเรื่องนี้อย่างถูกต้องและสามารถถ่ายทอดความรู้ในวงกว้าง

- (2) ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามเพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน
- (3) ส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ครอบครัว ชุมชนและสังคมส่วนรวม
- (4) สนับสนุนและกระตุ้นให้สื่อมวลชนเสนอสื่อที่สร้างสรรค์ชีวิตครอบครัวและชุมชน เช่น บทบาทของการเป็นพ่อแม่ลูกที่ดี รวมถึงการแบ่งภาระรับผิดชอบในครัวเรือน ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพัฒนาการตามวัย เป็นต้น
- (5) ส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียน
- (6) สนับสนุนและกระตุ้นให้สถาบันการเงินของเอกชนจัดระบบสินเชื่อเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนในรูปแบบต่างๆ
- (7) พัฒนาระบบประสานงานการให้บริการแก่ครอบครัวในรูปแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ในแต่ละชุมชน เช่น การจัดบริการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย และการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือน เป็นต้น
- (8) จัดสวัสดิการสงเคราะห์และบริการฟื้นฟู บำบัด และพัฒนาแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น ครอบครัวที่มีคนพิการ ครอบครัวที่มีผู้ป่วยเรื้อรังและทุพพลภาพ ครอบครัวที่มีแต่

ผู้สูงอายุและเด็ก เป็นต้น โดยให้ความช่วยเหลือทางการเงินที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจน

- (9) ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการจัดสวัสดิการชุมชนที่จะดูแลและเฝ้าระวังคนในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เสี่ยงและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น ครอบครัวที่ยากจนและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ผู้ติดเชื้อมเอดส์ ผู้สูงอายุ และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น
- (10) สนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งศูนย์กลางในการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน เช่น การจัดสวนสาธารณะ สนามกีฬาและบริการนันทนาการในชุมชน เพื่อให้สมาชิกมีกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น
- (11) กำหนดเป้าหมายดำเนินงานพัฒนาครอบครัวและชุมชนอย่างเป็นองค์รวมร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีหน่วยงานวิชาการให้การสนับสนุนในเรื่องข้อมูลและความรู้ที่เป็นสหวิชาการทั้งในองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (12) สร้างระบบการติดตามประเมินผลด้านการพัฒนาครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยที่องค์กรชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อการวางแผนและปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- (13) ส่งเสริมให้สื่อมวลชนทำหน้าที่รณรงค์เผยแพร่ค่านิยมที่เหมาะสมต่อสังคมในวงกว้างและต่อเนื่อง เช่น บทบาทความสัมพันธ์อันเหมาะสมระหว่างชายหญิง การจัดอคติทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว การป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำทารุณทางเพศต่อเด็ก เป็นต้น

ข. การพัฒนาระบบความมั่นคงทางสังคม

รณรงค์แก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและการทำร้ายทารุณทางร่างกาย จิตใจ และทางเพศต่อเด็กและสตรี เช่น สร้างความรู้ความเข้าใจให้สังคมตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบ ขยายบริการให้คำปรึกษาแก่

ครอบครัวที่มีปัญหาให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น เป็นต้น โดยให้ความคุ้มครอง และไม่กระทำการซ้ำเติมต่อผู้ถูกระทำ

“ครอบครัว” ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่มีส่วนสัมพันธ์กับสถาบันครอบครัวในส่วนต่างๆ ดังนี้

วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” และสร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนความคิด ทักษะคติ และกระบวนการทำงาน โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพ และก้าวตามโลกอย่างรู้เท่าทัน

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์คุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับสถาบันครอบครัว ดังนี้

สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง สามารถตั้งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน รู้รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิในใจชาติและท้องถิ่น สามารถรักษาสถาบันครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักของสังคม ที่เป็นรากฐานการพัฒนาชุมชน เครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง นำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนา ฉบับที่ 9

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว มีดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศระยะยาวให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเท่าทันโลก ด้วยการพัฒนาคุณภาพคน กระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาพื้นฐานความคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปสุขภาพ สร้างระบบคุ้มครองความมั่นคงทางสังคม รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งและเครือข่ายชุมชน ให้เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทและเมือง รวมทั้งการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
2. เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกภาคส่วน ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการเมือง ราชการ ธุรกิจ ชุมชน จนถึงระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิต

1. ให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุล และขนาดครอบครัวที่เหมาะสม โดยรักษาแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรให้อยู่ในระดับทดแทนอย่างต่อเนื่อง ให้คนไทยมีคุณภาพรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป มีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี ในปี 2549 ยกกระดานการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ขึ้นไป ในปี 2549 รวมทั้งขยายการรับประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีระบบการคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันแก่คนไทยทุกช่วงวัย ลดอาชญากรรมและป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด
2. เพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและประชาสังคม และใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาเมืองน่าอยู่ สร้างสภาพแวดล้อมที่ มีเศรษฐกิจรากฐานเข้มแข็งและปรับระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การดำเนินงานในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้กำหนดกลุ่มพันธกิจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว ดังนี้

1. การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดในทุกภาคส่วนของสังคม มีความสำคัญสูงสุด ที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างบรรลุผล ประกอบด้วยยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี ที่เน้นการปฏิรูปให้เกิดกลไกการบริหารจัดการที่ดีทั้งในภาคการเมือง ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส ให้มีความรับผิดชอบ สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญและเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้สังคมไทยพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะช่วยป้องกันและขจัดปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบด้วย

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี ได้กำหนดแนวทางพัฒนาที่ควรดำเนินการเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว คือ เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ให้ค่านิยมที่ถูกต้อง มีภูมิคุ้มกัน รวมทั้งสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกของครอบครัวและชุมชนให้ดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง มีความพอเพียง มีพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงาม และมีวิสัยทัศน์ให้ครอบครัวและชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย โดย

- (1) สร้างความเข้าใจให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร รู้จักเก็บออม ใช้จ่ายด้วยความประหยัด มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรับผิดชอบ
  - (2) ปรับทัศนคติและค่านิยมในการดำรงชีวิตจากวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมาสู่ความพอประมาณ เน้นการยกย่องและให้รางวัลคนดี คนสุจริต และคนที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม รวมทั้งรณรงค์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ
  - (3) สอดแทรกเนื้อหาสาระของการดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม รวมทั้งการหาแม่แบบที่เป็นตัวอย่างในการใช้ชีวิตที่เหมาะสมในสังคมไทย เพื่อให้เยาวชนได้ยึดเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตตนเอง
2. การเสริมสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง มุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว คือ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ซึ่งได้กำหนด
แนวทางการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ดังนี้

- (1) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสนับสนุนให้ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันทางศาสนามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อสร้างทางเลือกที่มีความสอดคล้องกับศักยภาพ และความพร้อมของผู้เรียน ในแต่ละพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายได้อย่างหลากหลายและเหมาะสม
- (2) การปรับปรุงระบบบริหารจัดการด้านการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการดำเนินการให้เป็นไปในเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการเพิ่มบทบาทของทุกฝ่ายในสังคมให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทุกชั้นตอน โดยการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม โดยให้ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจและสื่อมวลชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมของชุมชนด้วยกระบวนการประชาสังคมและเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมในการป้องกันตนเองแก่เด็กและเยาวชนที่ไม่เคยใช้ยาเสพติด
- (3) การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กร พัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน อาสาสมัคร และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อให้เป็นกลไกเกื้อหนุนให้คนไทยเป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ สุจริต มีความสามัคคี ความรักชาติ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและลดปัญหาทุจริตประพฤติมิชอบ รวมทั้งมีส่วนร่วมสนับสนุนการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตของประชาชนตลอดช่วงอายุ โดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาคุณภาพของสมาชิกในทุกมิติ โดยเน้นการเสริมสร้างความรู้และทักษะในการสร้างรายได้ ควบคู่ไปกับการมีพฤติกรรมกรรมการออมและการบริโภคที่เหมาะสม การจัดบริการทางสังคมแบบเบ็ดเสร็จแก่ครอบครัวตามความเหมาะสมของชุมชน เช่น การส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ การให้คำปรึกษาด้านกฎหมายและช่วยเหลือแก่เด็กสตรีที่ถูกกระทำรุนแรงจากสังคม

ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

ครอบครัวมุสลิม : ปรัชญา

พิเชษฐ์ กาลามเกษตร (2524) แปล ปรัชญาชีวิตครอบครัวและการแต่งงานในอิสลาม สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่พระเจ้าทรงกำหนดขึ้น ครอบครัวมิได้วิวัฒนาการขึ้นจากการทดลองของมนุษย์ที่ต้องอาศัยกระบวนการลองผิดลองถูกมาตลอดเวลา ครอบครัวเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นมาควบคู่กับการสร้างมนุษย์ เป็นวิถีของศาสดาทั้งหลาย การแต่งงานที่พระเจ้าทรงกำหนดมีลักษณะเป็นพันธะสัญญาทางสังคมอย่างหนึ่ง เป็นพันธะสัญญาที่มีเกียรติและศักดิ์สิทธิ์ เป็นรากฐานให้เกิดความสัมพันธ์ต่างๆ รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ที่ร่วมกันบางประการ ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงมีความสำคัญมากในสังคมมุสลิม ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม บทบัญญัติอันเป็นนิติบัญญัติของคัมภีร์อัล-กุรอาน ประมาณหนึ่งในสามเป็นบัญญัติว่าด้วยครอบครัว และกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับครอบครัว ขอบข่ายสิทธิและหน้าที่ทั้งหลายเป็นรากฐานของชีวิตครอบครัว ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างให้เกิดทัศนคติและแบบแผนของความประพฤติที่อิสลามต้องการจะดูแลให้เจริญขึ้น บุคคลแต่ละคนและสังคม ความสมดุลที่เกิดขึ้นมาใหม่บางอย่างตั้งอยู่ในบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชาย ระหว่างผู้เยาว์กับคนสูงอายุ ระหว่างญาติใกล้ชิดกับญาติห่างไกล ระหว่างเสรีภาพกับวินัยและระหว่างบุคคลกับการควบคุมทางสังคม สำหรับชาย-หญิง อิสลามยืนยันว่าชายและหญิงมีฐานะเสมอกันในฐานะมนุษย์ แต่มีความแตกต่างกันในบทบาท โดยสามีมีความรับผิดชอบในด้านภาระเลี้ยงดูหรือด้านเศรษฐกิจ ส่วนภรรยามีความรับผิดชอบภายในบ้านในการเลี้ยงดู อบรมให้การศึกษาแก่ลูกๆ กล่าวได้ว่า ภารกิจหลักของสตรีคือกิจการภายในครอบครัว ความแตกต่างนี้ถูกกำหนดอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงพื้นฐานของชีวิตและความจำเป็นของสังคม ครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของโครงสร้างทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ทั้งยังเป็นกลไกในตัวเองที่เสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงทางด้านสังคม วัฒนธรรมและอุดมการณ์ทั่วทั้งสังคมและตลอดเวลา ดังนั้นมนุษยชาติและวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ย่อมขึ้นอยู่กับ การคงอยู่ของครอบครัว งานของครอบครัวจึงเป็นงานเต็มเวลา โดยครอบครัวนำคนรุ่นหลังให้เข้าสู่วัฒนธรรมและประเพณี และเสริมสร้างให้อารยธรรมของพวกเขา มีวิวัฒนาการต่อไป ครอบครัวเป็นหลักยึดสำหรับระบบความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบครัวหล่อหลอมจิตใจมนุษย์ให้มูมานะ และเสริมสร้างให้มีความเจริญก้าวหน้าทางสังคม ครอบครัวเป็นอยู่ที่ให้กำเนิดอารยธรรม และเป็นสะพานที่ทอดให้คนรุ่นใหม่ก้าวสู่สังคม ครอบครัวเป็นเครื่องเชื่อมอดีต ปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน ในลักษณะที่อำนวยความสะดวก และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นไปในกระบวนการที่แข็งแกร่งและมั่นคง ดังนั้น ในด้านหนึ่งครอบครัวเป็นวิธีทาง

สำหรับกำเนิดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง และวางกลไกที่กำหนดแนวความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน ส่วนในอีกด้านหนึ่งนั้น ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่สร้างความเป็นปึกแผ่นในบรรดาสมาชิกของครอบครัวเอง และเสริมสร้างให้สมาชิกของครอบครัวสามารถแสดงบทบาทตามอุดมการณ์และวัฒนธรรมในโลก (ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต) นี่คือความสำคัญที่มีอยู่รอบด้านของสถาบันครอบครัว ถ้าหากสถาบันครอบครัวอ่อนแอหรือถูกทำลายไปอนาคตของวัฒนธรรมและอารยธรรมทั้งหมดก็จะประสบอันตราย

บทบาทที่เป็นกุญแจสำคัญให้ครอบครัวพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสมเป็นบทบาทของสตรี ในสังคมอิสลาม สตรีได้รับการปลดปล่อยจากสภาพเลวร้ายของการต้องวิ่งค้นหาเลี้ยงชีพและสนองความต้องการจ้างแรงงานและการทำงาน แต่งานหลักของเธอเป็นเรื่องการอุทิศตนให้แก่ครอบครัว ไม่ใช่เพียงเฉพาะแก่ลูกๆ แต่แก่วงศ์ญาติในครอบครัวทั้งหมดอีกด้วย เธอรับผิดชอบให้งานด้านนี้เป็นไปด้วยดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เธอเป็นผู้ดูแลทั้งในเรื่องร่างกาย จิตใจ การศึกษา การบริหารงาน และสิ่งอื่นๆ ที่จำเป็น ครอบครัวเองมีสภาพเป็นโลกๆ หนึ่งที่มีขอบข่ายกิจกรรมครอบคลุมไปทั้งด้านร่างกาย สติปัญญาและการจัดระเบียบต่างๆ สตรีเป็นผู้ปกครองและดำเนินงานโลกที่ว่า ด้วยอำนาจและความรับผิดชอบ

ฟาติมะฮฺ ฮีเรน ชาวเยอรมันนี่ซึ่งมาเข้ารับอิสลามได้เขียนหนังสือ Women in Islam ซึ่งσυμพรรัตนวิทย์ ได้แปลไว้ (2523, 41 – 45) ตอนหนึ่งมีใจความว่า

โครงสร้างของชีวิตครอบครัวมุสลิมในอิสลามนั้น อยู่บนรากฐานของหลักสี่ประการที่ทรงคุณค่าถาวร และทำให้ชีวิตครอบครัวของอิสลามมีชีวิตยืนยาวกว่าชีวิตครอบครัวของพวกตะวันตก หลักทั้งสี่ดังกล่าวนี้วางรากฐานอยู่บนบัญญัติของคัมภีร์อัล-กุรอาน และแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) ที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งดังนี้คือ

1. ชีวิตครอบครัวในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่ให้ความปลอดภัย ความผาสุก และความเอื้อเพื่อเอื้อกันภายในบ้านต่อพ่อแม่และเด็กๆ ที่กำลังเติบโต
2. ชีวิตครอบครัวในฐานะเครื่องพิทักษ์ความปรารถนาทางเพศตามธรรมชาติของหญิงชาย และนำแรงกระตุ้นอันทรงพลังนี้ไปใช้ในทางที่สะอาดบริสุทธิ์
3. ชีวิตครอบครัวในฐานะที่เป็นสถานปลูกฝังคุณธรรมของมนุษย์ เช่น ความรัก ความเมตตา และความสงสาร
4. ชีวิตครอบครัวในฐานะที่เป็นที่พำนักอันปลอดภัยจากภัยอันตรายหรือความยุ่งยากต่างๆ จากภายในและภายนอก

ถึงแม้ภัยต่อครอบครัวและชีวิตการสมรสจะประสบความสำเร็จในโลกตะวันตกก็ตาม แต่มันไม่สามารถที่เทียบอย่างเข้ามาในโลกมุสลิมได้ เพราะชีวิตครอบครัวของมุสลิมไม่เพียงแต่จะมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นระหว่างสามี ภรรยา ลูกๆ ตลอดไปจนถึงเครือญาติอื่นๆ เท่านั้น แต่ครอบครัวของมุสลิมยังวางรากฐานอยู่บนประเพณีและบทบัญญัติแห่งอิสลามที่สามารถปกป้องคุ้มครองสถาบันครอบครัวมิให้ได้รับผลกระทบที่รุนแรงจากภัยดังกล่าวได้ด้วย

ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าความศากุและความมั่นคงในชีวิตครอบครัว มิได้รับหลักประกันจากตัวบทกฎหมาย แต่มันขึ้นอยู่กับค่านิยมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว ซึ่งในกฎหมายที่จัดว่าดีที่สุดในขณะนี้ก็ยังขาดค่านิยมเหล่านี้ไป แต่สำหรับเราแล้ว อิสลามมิได้เป็น “ศาสนา” อย่างที่พวกตะวันตกเข้าใจกัน แต่อิสลามเป็น “วิถีการดำเนินชีวิต” อันถูกต้องของบรรดาผู้ศรัทธา ด้านหนึ่งของอิสลามหมายถึง การยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่อเจตนารมณ์ของพระเจ้าและผู้เป็นเจ้าของอีกด้านหนึ่งหมายถึง ความสำนึกในการเป็นตัวแทนบนหน้าแผ่นดินของพระเจ้า

การยอมจำนนต่อพระประสงค์ของพระเจ้านั้น ถ้านำมาใช้ในครอบครัวย่อมหมายถึง การยอมรับความปรารถนาทางธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์และอยู่ร่วมกับมันนั่นคือ ความปรารถนาในคู่ชีวิตที่เราสามารถให้ความรัก ความมั่นใจ ความเมตตา สงสาร ความเสียสละและปลอบประโลม ความปรารถนาเพื่อเด็กๆ ความปรารถนาเพื่อ พ่อ แม่ ป้า น้า อาและเหล่าวงศ์ญาติที่สามารถให้ความเชื่อถือได้ ความปรารถนาที่จะแสวงหาความสุขและการเลี้ยงดูครอบครัว ความปรารถนาเพื่อการศึกษาคดี ความปรารถนาที่จะปฏิบัติในสิ่งที่ดีหรือได้รับผลดีอื่นๆ ที่ต้องการ

ส่วนการยอมรับการเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนโลกนี้ หมายถึงการหาแนวทางที่ดีที่สุดเพื่อการเป็นตัวแทนที่ประสบความสำเร็จ และชีวิตครอบครัวนี้จะสร้างพื้นฐานการดำรงชีวิตให้แก่เรา ครอบครัวที่เป็นสุขและมีความมั่นคงย่อมจะทำให้เราเข้าถึงชีวิตได้ถูกต้อง ช่วยให้เราไม่โลกทัศน์ที่กว้างไกลในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ให้การศึกษาที่เป็นประโยชน์ที่สุดแก่เรา ไม่เพียงแต่เฉพาะประโยชน์ต่อหน้าที่การงานในอนาคตเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของเราด้วย เมื่อเราโตขึ้น มันจะทำให้เรามีบ้านที่ปลอดภัยและสามารถทำให้เราอยู่ร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี เมื่อเรามีชีวิตล่วงเข้าสู่วัยชรา สิ่งนี้นั่นแหละที่จะทำให้ชีวิตชีวาแก่เราเหมือนกับที่เราเคยให้มันเมื่อครั้งที่เรามีความสามารถทำได้

หน้าที่ของพ่อแม่ต่อลูก ถูกทุกคนเป็นอะมานะหุ เป็นของฝากที่พระเจ้ามอบให้ไว้แก่พ่อแม่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง พ่อแม่จึงมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของลูกคนที่ได้เลี้ยงดูอบรมมาเขาจะถูกสอบสวนและถูกลงโทษด้วย ถ้าลูกของเขาจะต้องเปลี่ยนแปลงไป คือกลายเป็นคริสต์หรือยิวหรือพุทธ พ่อแม่จำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าคนมีหน้าที่เพียงการให้อาหาร ให้เครื่องนุ่งห่มและให้การ

ศึกษาให้ลูกได้มีอาชีพที่ดีเท่านั้น ลืมไปว่า วัฒนธรรมของอิสลามที่ตนมีหน้าที่ต้องปกป้องรักษาไว้ และถ่ายทอดให้แก่ลูก เช่น การยึดถืออิสลามเป็นศาสนาและเสริมสร้างให้มีความประพฤติ ให้มีการปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม เหล่านี้เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอันสำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งของผู้เป็นพ่อเป็นแม่

พ่อบ้านที่ประพฤติและปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเป็นประจำทุกๆ ในครอบครัว นับได้ว่าเป็นตัวอย่าง เป็นแบบฉบับและเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ลูกๆ เมื่อทุกคนในบ้านได้ปฏิบัติตนจนเกิดทักษะเป็นกิจนิสัยของเขาแล้ว พฤติกรรมของแต่ละคนในครอบครัวจะเป็นเกราะป้องกันอันตรายจากสังคมอันไม่พึงปรารถนาที่ปรากฏอยู่โดยรอบ วัฒนธรรมจึงเป็นอาวุธที่สำคัญยิ่งที่จะใช้ต่อสู้กับภัยอันตรายด้วยการดำรงไว้ซึ่งอิสลาม (ประมาณ ฮะกีมี่, 2521 : 64)

ครอบครัวมุสลิม : วัตถุประสงค์

อารง สุทธานาศัน (2541 : 13-16) ได้สรุปวัตถุประสงค์ของการแต่งงานเพื่อสร้างสถาบันครอบครัวจากคำสอนที่เป็นบทบัญญัติในคัมภีร์อัล-กุรอานและจากคำสอนหรือฮาดิษของท่านนบี มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นข้อๆ คือ

1. เพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศ

“พระองค์ (อัลลอฮ์) ได้สร้างบรรดาภู่ครองสำหรับเจ้า จากพวกเจ้าเอง เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้พบกับความสุขทางใจในพวกนาง และพระองค์ได้ผูกพันพวกเจ้าด้วยความรักและความศุคคีမ်” (อัล-รุม 30: 21)

2. เพื่อเป็นคู่ชีวิตร่วมทุกข์สุข

“พระองค์คือผู้ซึ่งสร้างพวกเจ้าจากบุคคลคนเดียวและได้สร้างภู่ครองของเขาจากธรรมชาติเดียวกัน เพื่อว่าเขาจะได้ร่วมชีวิตกับหล่อน” (อัล-อิรอฟ 7 : 189)

3. เพื่อผลิตบุตรหลานให้เป็นสมาชิกของสังคมต่อไป

“โอ้มนุษย์เอ๋ย จงยำเกรง พระผู้อภิบาลของพวกเจ้า จากคนผู้เดียว และจากธรรมชาติเดียวกันนั้นก็ได้สร้างภู่ครองของเขา และจากเขาทั้งสองนั้นก็แพร่กระจายไปด้วยผู้ชายและผู้หญิงนับจำนวนไม่ถ้วน” (อัล-นิซา 4 : 1)

4. เพื่ออบรมขัดเกลาบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรมในสังคม

การอบรมบุตรธิดาให้เป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญของครอบครัว ถ้าครอบครัวไม่ทำหน้าที่ข้อนี้อย่างจริงจังและได้ผลแล้วเมื่อบุตรธิดาเติบโตใหญ่ขึ้นมาจะกลายเป็นคนที่ไร้ประโยชน์และให้โทษต่อสังคมโดยส่วนรวม

ดังนั้นอัลลอฮ์ (สُبْحٰนَهُ) จึงได้เน้นหนักในเรื่องนี้และได้แสดงตัวอย่างของบิดาที่ประเสริฐเพียง สอนลูกด้วยท่าทีถ้อยคำ และเนื้อหาที่คงมั่งคั่งความในอัล-กุรอานต่อไปนี้

“โอ้ลูกชายของฉัน จงดำรงมั่นในการละหมาด ส่งเสริมในสิ่งดีมีธรรม และห้ามปรามในสิ่งผิด และจงอดทนข่มใจเมื่อมี (ความเลวร้าย) ใดมาประสบแก่เจ้า เพราะนี่คือ ความมั่นคงในกิจการงานทั้งปวง และอย่าได้พองแก้มของเจ้าสู่ผู้อื่น และอย่าได้เคียดแค้นอย่าง ทรมานบนหน้าแผ่นดิน เนื่องจากอัลลอฮ์ไม่โปรดผู้ซึ่งหยิ่งยโสโอ้อวด” (ลูคมาน 31 : 16-19)

เนื่องจากการอบรมขัดเกลาบุตรหลานให้เป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งของบิดา มารดา อิสลามจึงจงใจด้วยบำเหน็จรางวัลอันประเสริฐสำหรับบิดามารดาที่สามารถสร้างลูกที่สำเร็จ ตามคุณสมบัติดังกล่าว นั่นคือ เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว ถ้าเหลือบุตรที่ดีมีศีลธรรมไว้บนหน้า แผ่นดิน การสวดมนต์และผลงานที่ดีตลอดชีวิตของบุตรนั้นอัลลอฮ์ (สُبْحٰนَهُ) จะให้มีผลตอบแทนของ บิดามารดาในช่วงหนึ่งของชีวิตปรโลกอีกด้วย

5. เพื่อสร้างสรรค์ และความเจริญงอกงามแห่งชีวิต

“บรรดาภรรยาของเจ้าคือ ไร่นาสำหรับเจ้า ดังนั้นเจ้าจงเข้าหาไร่นาของเจ้าตามเวลา และวิธีที่เจ้าปรารถนาเถิด” (อัลบาคอรอส 2: 233)

6. เพื่อเป็นเครื่องแต่งกายซึ่งทำหน้าที่ให้การป้องกันและให้ความสง่างาม

“พวกนางเป็นอาภรณ์สำหรับเจ้า และเจ้าก็เป็นอาภรณ์สำหรับพวกนาง” (อัลบาคอรอส 2 : 187)

7. เพื่อป้องกันการคิดประเวณีซึ่งเป็นบาปร้ายแรง

“เขาผู้ซึ่งสามารถแต่งงานควรต้องแต่งงาน เพราะว่ามันจะมีผลทำให้สายตาลดต่ำลง และทำให้คนมีความบริสุทธิ์ และเขาผู้ซึ่งไม่สามารถ (แต่งงาน) ควรถือศีลอด เนื่องจากว่ามัน จะมีผลในทางเก็บกักอารมณ์ใคร่ของพวกเขา” (ฮาดีษ : บุคคอรีย์)

จากคำสอนที่อ้างมาเป็นตัวอย่างข้างต้น เราคงจะแลเห็นชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของครอบครัว ในอิสลามนั้นครอบคลุมแง่มุมสร้างสรรค์ต่างๆ ของชีวิตมนุษย์ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ และทั้ง ด้านส่วนตัวและสังคมโดยส่วนรวม

ครอบครัวมุสลิม : จำแนกตามประเภท

1. ประเภท : ตัวบุคคลและนับญาติ

มนุษย์แต่ละคนเมื่อเกิดมาต่างถูกจัดอยู่ใน ครอบครัวปฐมนิเทศ์ ซึ่งในสังคมปัจจุบัน ผู้คนจำนวนมากไม่น้อยที่รักจะอยู่ในครอบครัวปฐมนิเทศ์เพียงอย่างเดียว แต่สำหรับอิสลาม จะสนับสนุนให้มุสลิมสร้างครอบครัวขึ้นใหม่จากการแต่งงานเรียกว่า ครอบครัวถือกำเนิด ในขณะที่เดียวกันอิสลามก็ส่งเสริมในระบบเครือญาติ ครอบครัวมุสลิมจึงเป็นครอบครัวที่นับญาติทั้งสองฝ่ายและเป็น ครอบครัวขยาย

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (25435 : 273 – 274) ดังนั้น หากจะพิจารณาการจำแนกมนุษย์ให้อยู่ในโลกีย์และโลกุตรคือผู้ที่ตัดแล้วซึ่งความต้องการพื้นฐานนี้ มุสลิมจะไม่อยู่ในโลกใดโลกหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่มุสลิมจะอยู่ในระหว่างทั้งสอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งมุสลิมจะอยู่ในทางสายกลาง สายที่ทำให้มนุษย์เกิดความสมบูรณ์ในความเป็นคนดี กล่าวคือ ทุกคนจะต้องปฏิบัติศาสนกิจตามระบอบอิสลามอย่างเคร่งครัดเสมอกันในทุกย่างก้าวของชีวิต ในทุกส่วนของโครงสร้างทางสังคมในสภาพของฆารวาสคือผู้ที่ไม่ได้อยู่ในสมณเพศซึ่งสามารถแสดงพฤติกรรมเพื่อสนองความต้องการของร่างกายและจิตใจได้ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายในขอบเขตที่อิสลามกำหนดไว้ให้ทุกคนปฏิบัติ ในวิถีชีวิตซึ่งอาจเทียบเท่าได้กับการปฏิบัติศาสนกิจของสมณเพศในศาสนาอื่น การตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางนี้ อิสลามได้วางกฎระเบียบไว้อย่างเคร่งครัดและรัดกุม เพื่อแยกแยะมนุษย์ให้สูงส่งกว่าสัตว์ทั้งปวง อิสลามจึงเป็นระบอบที่ส่งเสริมให้เกิดครอบครัวถือกำเนิด กล่าวคืออิสลามเป็นระบอบที่ส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนแต่งงาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาเดียวที่ไม่มีสมณเพศ แต่อีกนัยหนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่าทุกคนเสมอด้วยสมณเพศแต่ให้ทุกคนควรครองเรือนไปพร้อมๆ กันการครองธรรม

2. ประเภท : ขนาด

เนื่องจากในอิสลาม การเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ และการเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นหน้าที่ของลูก ดังนั้น ในครอบครัวมุสลิมจึงมักประกอบด้วยคน 3 รุ่นคือ ปู่ย่า-ตายาย, สามิภรรยา (พ่อแม่), ลูก ครอบครัวมุสลิมจึงมักเป็น ครอบครัวขยาย ขยายทั้งลักษณะมีพ่อแม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องและในลักษณะที่ครอบครัวเดี่ยวหลายๆ ครอบครัวอยู่ในบริเวณเดียวกัน

อารง สุทธาสาสน์ (2541 : 13-16) กล่าวว่า การที่อิสลามส่งเสริมครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวเดี่ยวก็เนื่องจากว่าอิสลามกำชับหนักหนาให้มุสลิมรักษาความสัมพันธ์กับเครือญาติอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง โดยเฉพาะกับพ่อแม่ของตนด้วยแล้ว ยิ่งลูกหลานแสดงความใกล้ชิดและดูแลเอาใจใส่มากเท่าไรก็ยิ่งเป็นบุญกุศลหรือเป็นศุภมงคลแก่ครอบครัวมากเท่านั้น

“เรา (อัลลอฮ์) ได้บัญชาให้ทุกคน ดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาของพวกเขา มารดาของพวกเขา จะต้องอุ้มท้องอย่างอ่อนระโหยโรยแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่า” (ลูกมาน 31 : 14)

“พระเจ้าผู้อภิบาล (อัลลอฮ์) ของเจ้าได้บัญชาว่า เจ้าไม่ควรภักดีต่อผู้ใดนอกจากจากพระองค์และจงแสดงความกรุณาปรานีต่อบิดามารดาของเจ้า จงรับใช้ท่านด้วยความนุ่มนวล” (อิสรออีล 17 : 23-24)

อัล-กุรอานได้กล่าวไว้หลายตอนเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อบิดามารดาและญาติสนิท จากโองการทั้งสองที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นจะเห็นชัดว่า การเลี้ยงดูพ่อแม่และนำพ่อแม่มาอยู่ร่วมในครอบครัวเดียวกันเป็นวิถีชีวิตของอิสลาม ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม แต่ครอบครัวที่จะเป็นหน่วยพื้นฐานที่คือนั้นคือ ครอบครัวชาย หาใช่ครอบครัวเดี่ยวไม่

3. ประเภท : คู่สมรสและที่มา

ครอบครัวมุสลิมหากแบ่งตามจำนวนคู่สมรสตามหลักการดังกล่าว กล่าวได้ว่าครอบครัวมุสลิมจัดอยู่ในประเภทสามีหนึ่งภรรยาหนึ่ง ในขณะที่ด้วยกันอิสลามก็ให้ออกสาชชายสามารถมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคนอย่างมีเงื่อนไข ฉะนั้นบางครอบครัวจึงอาจอยู่ในประเภทสามีเดียวภรรยาหลาย

เงื่อนไข ในการจะมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคน คือ ความยุติธรรม ที่ต้องให้ภรรยาทุกคน (รวมถึงลูกๆ) อย่างเท่าเทียมกัน ฉะนั้นในอิสลามจะไม่มีภรรยาหลวง ภรยาน้อย ภรรยาเก็บหรืออื่นๆ ซึ่งหมายถึงชายจะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงโดยทั่วไปเป็นครั้งคราวชั่วขณะไม่ได้ นอกจากหญิงนั้นจะต้องอยู่ในฐานะของภรรยา ผ่านพิธีการแต่งงานตามศาสนบัญญัติเท่านั้น

ข้อจำกัด การมีภรรยาหลายคนในอิสลาม มีข้อกำหนดต้องไม่เกิน 4 คน

ข้อสนับสนุน ในอิสลามสนับสนุนให้มีภรรยาคนเดียว การมีภรรยาหลายคนเป็นเพียงทางเลือกสำหรับผู้มีความสามารถพอ เปรียบเทียบได้กับให้ทุกคนในสังคมเดินทางด้วยรถยนต์ แต่ผู้ที่มีความสามารถพอก็ให้เดินทางด้วยเครื่องบินได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัตินอกกฎระเบียบ

พระเจ้า อัลลอฮ์ (สุพห์ฯ) ได้ประทานบทบัญญัติในเรื่องนี้ไว้ว่า

“จงแต่งงานกับสตรีที่สุเจ้าเลือก สองหรือสามหรือสี่ แต่ถ้าเจ้าเกรงจะไม่สามารถปฏิบัติอย่างเป็นธรรมได้ ดังนั้นให้มีแต่เพียงหนึ่ง” (อัล-นิซา 4: 3)

ข้อสนับสนุน อีกประการหนึ่งคือ ที่มาของคู่สมรส สนับสนุนให้แต่งงานกับคนนอกวงศ์วาน เพื่อขยายความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 ครอบครัวให้กว้างขึ้น ขณะเดียวกันก็ห้ามแต่งงานกับคนในวงศ์วานที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่ใกล้ชิด

จากการจำแนกครอบครัวด้วยเกณฑ์ต่างๆ สรุปได้ว่ามุสลิมครอบครัวทั้งในครอบครัวปฐมนิเทศ์ และครอบครัวถือกำเนิด คู่สมรสส่งเสริมให้มาจากภายนอกวงศาคนาญาติ ให้มีครอบครัวแบบสามีหนึ่งภรรยาหนึ่งแต่ก่อนมุสลิมให้ชายสามารถสร้างครอบครัวแบบสามีหนึ่งภรรยาหลายแต่ไม่เกิน 4 คน ให้มีการนับญาติทั้งสองฝ่าย ให้เลี้ยงดูบิดามารดาอย่างใกล้ชิด ครอบครัวมุสลิมจึงเป็นครอบครัวขยาย เป็นสำคัญ

เด็กและทารกในทรรศนะอิสลาม

ทรรศนะ ความเชื่อในเรื่องเด็กในแต่ละศาสนามีความแตกต่างกัน เช่น เกิดมามีบาป มีกรรมติดตัวมาด้วยและถ้าเป็นเด็กหญิง ทรรศนะในทางลบ ในเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ดูจะยิ่งอ่อนด้อย จนหลายสังคมจากอดีตจวบจนปัจจุบันยังฆ่าเด็กหญิงนับแต่แรกเกิด

ในอิสลามมีความเชื่อทั้งในเรื่องเด็กและสตรีแตกต่างกัน กล่าวคือ สตรีและบุรุษมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์และความเป็นศาสนิกชนเท่าเทียมกัน เช่น บทบัญญัติในคัมภีร์อัล-กุรอาน ว่า

“ชายผู้ศรัทธาและหญิงผู้ศรัทธาต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการเชิญชวนไปสู่การประกอบความดี และห้ามการประกอบความชั่ว ให้ดำรงละหมาด บริจาคซะกาตและกักต้ออัลลอฮ์และรَسُولของพระองค์” (9 : 17)

“แท้จริง ชายผู้่นอบน้อมและหญิงผู้่นอบน้อม

ชายผู้ศรัทธาและหญิงผู้ศรัทธา

ชายผู้กักต้อและหญิงผู้กักต้อ

ชายผู้ซื่อสัตย์และหญิงผู้ซื่อสัตย์

ชายผู้คอดทนและหญิงผู้คอดทน

ชายผู้ถ่อมตัวและหญิงผู้ถ่อมตัว

ชายผู้บริจาคทานและหญิงผู้บริจาคทาน

ชายผู้ถือศีลอดและหญิงผู้ถือศีลอด

ชายผู้รักษาความบริสุทธิ์ของเขาทั้งหลายและหญิงผู้รักษาเช่นกัน

ชายผู้รำลึกถึงอัลลอฮ์มากและหญิงผู้รำลึก (มาก) เช่นกัน

อัลลอฮ์ผู้ซึ่งเตรียมไว้สำหรับเข้าทั้งหลายซึ่งการอภัยโทษ และรางวัลอันใหญ่หลวง”

(33 : 35)

“ฉันไม่ทำให้การทำงานของผู้ทำงานจาก ในหมู่ผู้เจ้าเล่ห์หาย ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ตาม” (3 : 194)

“ผู้ใดกระทำการดี เป็นเพศชายหรือหญิงก็ตาม และเขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นแน่นอนเรา จะให้เขาคำรงชีวิตที่ดี และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขา ซึ่งรางวัลของพวกเขาโดย ประเสริฐยิ่งตามที่พวกเขากระทำ” (16 : 97)

“ผู้ใดกระทำความชั่วเขาจะไม่ถูกตอบแทน เว้นแต่ตามเข็มนั้น และผู้ใดกระทำการดี จะเป็นเพศชายหรือหญิงก็ตาม และเขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเหล่านั้นพวกเขาจะเข้าสวนสวรรค์ ได้รับเครื่องยังชีพในนั้น โดยมีค่านวม” (40 : 40)

นอกจากนี้ท่านนบี มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ยังได้กล่าวเกี่ยวกับสตรีไว้หลายโองการซึ่งล้วนแต่เป็น การยกย่องให้เกียรติสตรี เช่น

“แท้จริงสวรรค์นั้นอยู่ใต้ฝ่าเท้าทั้งสองของมารดา” (รายงานโดยนะซายี)

ท่านอบูซุรอยเราะฮฺ (รอฎีฯ) กล่าวว่า มีชายคนหนึ่งได้มาหาท่านรซูล (ศ็อลฯ) และกล่าวว่า “โอ้ท่านรซูล ใครจะเป็นมนุษย์ผู้มีสิทธิเป็นเพื่อนที่ดีของฉัน ?” ท่านนบี (ศ็อลฯ) ตอบว่า “แม่ของท่าน” แล้วเขาก็ถามอีกว่า “แล้วใครอีกเล่า ?” ท่านก็ตอบว่า “แม่ของท่าน” แล้วเขาก็ ถามอีกว่า “แล้วใครอีกเล่า ?” ท่านก็ตอบว่า “แม่ของท่าน” แล้วเขาก็ถามอีกว่า “แล้วใครอีก เล่า ?” ท่านก็ตอบว่า “พ่อของท่าน”

“แท้จริงอัลลอฮฺ (สุบหฺฯ) สั่งให้พวกท่านทำดีกับบรรดาผู้หญิงเพราะเธอทั้งหลายเป็น มารดาของพวกท่าน เป็นบุตรของพวกท่าน เป็นพี่น้องที่ป่าน้ำอาของพวกท่าน” (อัญตออะรอนี)

“ท่านมีสิทธิเหนือภริยา และภริยาก็มีสิทธิเหนือท่านเช่นกัน” (ติรมิซีย์)

“มุอมีนที่สมบูรณ์ยิ่งก็เป็นผู้ที่มีความประพฤติอันโยนที่สุด และผู้ที่ถูกยกย่องใน ระหว่างท่านทั้งหลายคือผู้ที่มีคุณธรรมที่สุดต่อภรรยาของตน” (อะหมัด)

สำหรับเด็ก อิสลามถือว่าทุกคนเกิดมาด้วยความบริสุทธิ์ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้ กล่าวไว้ว่า

“เด็กทุกคนเกิดมาในสภาพที่บริสุทธิ์ ดังนั้นบิดามารดาของเขาเป็นผู้ที่จะทำให้เขาเป็น ชะฮูดี นัสรอนีหรือผู้บูชาไฟ” (รายงานโดย บุคอรีและมุสลิม)

อนัส แสงอารีย์ (2536 : 60-74) ได้เสนอฐานะของเด็กในทรรศนะอิสลาม สรุปได้ความดังนี้

1. เด็กในฐานะเป็นเครื่องประดับชีวิตโลกนี้ ดังที่อัลลอฮฺ (สุบหฺฯ) ทรงตรัสไว้ความว่า

“ทรัพย์สินสมบัติ และลูกๆ นั้นเป็นเครื่องประดับของชีวิตในโลกนี้ และสิ่งเหลืออยู่ที่ดี ทั้งหมดนั้นเป็นผลตอบแทนและความหวังที่ดีกว่า ณ พระผู้อภิบาลของเจ้า” (18 : 46)

2. เด็กในฐานะเป็นความรับผิดชอบของบิดามารดาและสังคม

อัลลอฮ์ (สุบหฺฯ) ทรงคริสต์ความว่า

“โอบรรคาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงปกป้องตัวของสูเจ้าเองและครอบครัวของสูเจ้าให้พ้นจากไฟ (นรก) ที่เชื้อเพลิงของมันคือมนุษย์และก้อนหิน” (66 : 6)

ท่านนบี มุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวว่า

“พวกท่านทุกคนเป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแล เลี้ยงดู และพวกท่านทุกคนจะต้องถูกสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ดังนั้นผู้เป็นผู้นำก็เป็นผู้ดูแลและจะถูกสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเขา และผู้ชายนั้นเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในครอบครัวของเขาและจะถูกสอบถามสิ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเขา และผู้หญิงก็เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในบ้านสามีของนาง และนางจะถูกสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของนาง และคนใช้ก็เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในทรัพย์สินของนายและจะต้องถูกสอบถามเกี่ยวกับงานที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเขา ดังนั้น พวกท่านทุกคนเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ และจะต้องถูกสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ” (รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)

“การปกป้องครอบครัวให้พ้นจากไฟ” ให้ความหมายที่ชัดเจนและกว้างไกลมาก ไฟในปรโลกนั้นคือไฟนรกที่เผาผลาญและทรมานคนผิดและคนบาปทั้งหลาย ส่วนไฟของชีวิตบนโลกนี้อาจจะหมายถึงความเลวร้ายต่างๆ ความทุกข์ยาก ความเจ็บปวด ปัญหาความยุ่งยาก ความแร้นแค้น ฯลฯ

และคำว่า “ปกป้อง ” ก็ให้ความหมายอย่างชัดเจนเช่นเดียวกันว่า “เป็นงานป้องกัน” หรือ “การเตรียมการ” มากกว่าที่จะเป็นอย่างอื่นๆ เช่น “การแก้ไข” หรือ “การช่วยเหลือ” หรือ “การรักษา” ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายหลักจากโองการนี้คือ ลูกๆ หรือเด็กๆ นั่นเอง เพราะเด็กเป็นวัยเดียวที่เราสามารถเตรียมการให้เขาได้มากที่สุด การเตรียมการที่ดีซึ่งหมายถึง การเลี้ยงดูและให้การอบรมที่ดีเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยปกป้องเขาให้พ้นจากความเลวร้ายต่างๆ ได้ทั้งในโลกนี้และปรโลก

3. เด็กในฐานะที่เป็นทายาทของครอบครัวและสังคม

“โอบนุษยชาติเอ๋ย จงสำรวจตนต่อพระผู้อภิบาลของสูเจ้า ผู้ทรงสร้างสูเจ้าจากชีวิตหนึ่ง และทรงสร้างจากชีวิตนั้น ซึ่งคู่ครองของมันและได้ให้แก่กระจ่ายออกจากทั้งสองนั้น ซึ่งผู้ชายและผู้หญิงมากมาย” (4 : 1)

จากบัญญัตินี้กล่าวได้ว่าการมีเด็กเป็นการสืบเผ่าพันธุ์ของมนุษย์และแผ่ขยายให้มากมายขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่จะต้องเข้ามาับบทบาทควบคุมกระบวนการนั้น คือ “อัต-ตักวา” คือ การสำรวจตนต่ออัลลอฮ์ (สุบหฺฯ) ด้วยการทำความดีและละเว้นจากการกระทำความชั่วที่พระองค์ทรงกำหนดไว้ คุณธรรมข้อนี้ถือเป็นยอดแห่งคุณธรรมทั้งหลายในอิสลาม

กล่าวโดยสรุปก็คือว่า เด็กเป็นคนรุ่นใหม่ของสังคม แนวโน้มของสังคมขึ้นอยู่กับพวกเขา แต่แนวโน้มของพวกเขานั้นขึ้นอยู่กับบิดามารดาและผู้ใหญ่เป็นหลัก การเอาใจใส่เลี้ยงดูและอบรมเด็กจึงเป็นภารกิจของบิดามารดาและผู้ใหญ่ทุกคนเพื่อสร้างแนวโน้มที่ดีให้กับสังคมในอนาคต

4. เด็กในฐานะที่เป็นผลไม้แห่งดวงใจ

ท่านนบี ศ็อลฯ ได้กล่าวว่า

“ลูกคือผลไม้แห่งดวงใจ” (รายงานโดย อับดุลอะลา ในมุสนัดของท่าน)

ผลของดวงใจให้ความหมายที่ลึกซึ้งด้านหนึ่งในแง่ที่ว่า “เป็นสุขขยอดแห่งความรัก ความผูกพันกับชีวิต ความดี ความสวยงามและข่าวดี

5. เด็กในฐานะที่เป็นผู้บริสุทธิ์

ฐานะของเด็กประการนี้เป็นหลักการสำคัญในคำสอนของอิสลาม อิสลามไม่เชื่อเรื่องบาปเดิมหรือกรรมเก่าของมนุษย์ อิสลามถือว่ามนุษย์เกิดมาในสภาพที่บริสุทธิ์เหมือนผ้าขาว ที่สามารถจะป้ายหรือแต้มสีอะไรลงไปก็ได้ตามแต่ประสงค์

6. เด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

มีหลักการประการหนึ่งที่กำหนดว่า เด็กทารกที่เกิดมาและทุกๆ คนจะต้องมีส่วนร่วม โดยกำหนดให้ผู้เป็นบิดาเป็นผู้ปฏิบัติแทนนั้นคือ ทานบังคับที่เรียกว่า “ชะกาตฟีฎเราะฮะ” ที่จะต้องจ่ายทุกๆ รอบปี เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่บุคคลหรือองค์กรที่มีสิทธิ์ตามที่อิสลามกำหนดไว้ วิทยปัญญาเกี่ยวกับข้อกำหนดในเรื่องนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า เด็กที่เกิดมาทุกคนเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เขาใช้ชีวิตอยู่ เขาควรจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมหรือเขาควรจะมีสิทธิได้รับความสนใจจากสังคมด้วย แม้ว่าเขายังไม่ได้ทำอะไร เพราะการเคลื่อนไหวของสังคมไม่ว่าจะเป็นไปในทิศทางใดก็ตามเขาก็มีส่วนได้รับผลของมันด้วยเสมอ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน เด็กๆ เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากที่สุด แต่ได้รับความสนใจน้อยที่สุด และเด็กๆ เป็นกลุ่มคนที่ถูกกลืนมากที่สุด ในสังคมที่มีการพัฒนาด้านวิชาการและเทคโนโลยี และสิ่งที่น่าเศร้าในอีกอย่างหนึ่งคือ บ่อยครั้งที่ความก้าวหน้าและความสำเร็จของผู้ใหญ่หรือของบิดามารดานั้นกลับกลายเป็นความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานของเด็กๆ

7. เด็กในฐานะที่เป็นสิ่งหลงใจ

อัลลอฮ์ ทรงตรัสไว้ความว่า

“พึงทราบเถิดว่าแท้จริงทรัพย์สินสมบัติของสุเจ้าและลูกๆ ของสุเจ้าเป็นเพียงการทดสอบ และทว่าอัลลอฮ์นั้น ณ พระองค์มีรางวัลตอบแทนอันยิ่งใหญ่” (8 : 28)

ดังนั้นการที่ลูกเป็นเครื่องทดสอบก็หมายความว่า ลูกๆ เป็นของขวัญหรือเป็นของฝากหรือเป็นความรับผิดชอบที่อัลลอฮ์ (สُبْحٰนَهُ) ประทานให้แก่มนุษย์ พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ประจักษ์ว่ามนุษย์จะปฏิบัติอย่างไรกับลูกๆ หรือ เด็กๆ มนุษย์จะมีความรักและเอ็นดูเมตตาแก่ลูกๆ หรือไม่ ให้ความสนใจดูแลและรับผิดชอบต่อลูกๆ มากน้อยเพียงไร

จะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์จะประสบความสำเร็จในการเข้าใจถึงกระบวนการเลี้ยงดูและให้การอบรมเด็ก หรือให้ความสนใจแก่เด็กในด้านอื่นๆ นั้นไม่ใช่เรื่องผิวเผินที่จะทำกันได้ตามคำบอกเล่าหรือพูดแต่จะปรารถนา แต่มันเป็นเรื่องที่จะต้องมีความจริงจังและทุ่มเทในหลายๆ ด้าน เป็นภารกิจที่ไม่เบาเลย เด็กๆ ไม่ใช่ของเล่น หรือสิ่งที่มีไว้ประดับบ้านประดับเมือง แต่พวกเขามีอยู่เพื่อพิสูจน์ความเป็นมนุษย์ ความเป็นพ่อเป็นแม่ของเราต่างต่างหาก

ในอีกด้านหนึ่งของการทดสอบอิสลามก็ไม่ลืมที่จะเตือนว่าอย่าให้ความรักความสนใจและความรับผิดชอบที่เรามีต่อลูกๆ หรือเด็กๆ นั้นมีมากจนถึงขั้นหลงลืมตน ลืมอัลลอฮ์ (สُبْحٰนَهُ) และลืมหรือบกพร่องในภารกิจด้านอื่นๆ ที่มีต่อบุคคลและสังคม

สิทธิเด็กในทรรศนะอิสลาม

อิสลามได้กำหนดสิทธิของเด็กในด้านต่างๆ ไว้อย่างกว้างขวาง ที่มีทั้งรายละเอียดและเนื้อหาที่ครอบคลุมไปในแง่มุมต่างๆ โดยเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการที่ดำรงและรักษาไว้ซึ่งสิทธิต่างๆ ของเด็ก ถัดมาได้แก่บุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้องต่อมาคือสถาบันการศึกษา หรือครูผู้ให้การอบรมเด็กๆ และสุดท้ายคือ สถาบันรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ที่จะต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (อนัส แสงอารีย์ : 2536, 95)

สิทธิของเด็กส่วนหนึ่งก็คือหน้าที่ของผู้ใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นพ่อแม่สำหรับเด็กในอิสลามควรมีสิทธิดังนี้

1. ได้รับความบริสุทธิ์ ความปลอดภัยและเสริมสร้างจิตวิญญาณ กล่าวคือ

เด็กต้องเกิดจากความถูกต้องชอบธรรมจากการแต่งงานของพ่อแม่ตามศาสนบัญญัติ เด็กต้องได้รับความบริสุทธิ์จากสิ่งที่อยู่ในร่างกายพ่อแม่ กล่าวคือพ่อแม่ต้องบริโภคแต่อาหารที่อนุมัติ (ฮาลาล) และเป็นประโยชน์ (ตอยิบ) ไม่บริโภคสิ่งที่ต้องห้าม (หะรอม) เช่น เหล้า ฯลฯ เพราะสิ่งที่อยู่ในร่างกายสามีส่วนหนึ่งคือ อสุจิ และสิ่งที่อยู่ในร่างกายภรรยาที่จะเป็นแม่คืออาหารสำหรับลูกและน้ำนม

เด็กควรต้องได้รับความปลอดภัยทั้งจากมารร้าย (ไซตอน) และความไม่ดิงามต่างๆ ในขณะที่ต้องการให้เขาเกิด นั่นหมายถึง สามีภรรยาจะต้องขอพรให้แก่ลูกที่จะเกิดนับแต่บัดนี้ นอกนั้นก็จะต้องได้รับความปลอดภัย มั่นคงแข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจนับแต่อยู่ในครรภ์ ดังนั้นอาหาร อารมณ์ของแม่จึงมีความสำคัญต่อลูก ด้วยเหตุนี้สามีจึงมีบทบาทสำคัญต่อลูกในครรภ์ด้วยเช่นกัน

สำหรับการทำร้ายลูกเมื่ออยู่ในครรภ์ด้วยวิธีต่างๆ เป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม เพราะเป็นการละเมิดทั้งสิทธิเด็กและละเมิดต่อคำสั่งของพระเจ้า อัลลอฮ์ (สุบหฺฯ)

เด็กควรต้องได้รับการถ่ายทอดเพื่อเสริมสร้างจิตวิญญาณของความเป็นมุสลิมนับแต่อยู่ในครรภ์ ทั้งจากการประกอบศาสนกิจของผู้เป็นแม่ และจากการอุปถัมภ์ค้ำชูกับลูกนับแต่อยู่ในครรภ์ของผู้เป็นพ่อ

2. ได้รับการปฏิบัติจากพ่อแม่ ผู้ปกครองตามศาสนบัญญัติ กล่าวคือ

การอะซาน⁴และอิกอมะฮ์⁵ข้างหูขวาและหูซ้ายของเด็กทารกอย่างเบาๆ ซึ่งการปฏิบัติก็คือ สอนและสร้างความรู้และจิตวิญญาณแห่งความเป็นมุสลิมให้แก่เด็กนับแต่แรกเกิด

การป้อนอินทผลัมโดยการใช้นิ้วที่สะอาดป้อนในปากเด็ก ซึ่งน่าจะเป็นการกระตุ้นการทำงานของปากที่เด็กจะต้องดูดนมต่อไป

การตั้งชื่อที่เป็นมงคล เพราะแก่เด็ก

การโกนผมไฟ ในวันที่เจ็ด

การทำอะกิเกาะฮ์ ในวันที่โกนผมไฟ โดยการเชือดสัตว์ (แพะ, แกะ) เพื่อนำมาเลี้ยงฉลองและให้คนยากจนได้ร่วมรับประทาน

การบริจาคนมหรือไขมันสัตว์⁶ กล่าวคือ นับแต่ลูกเกิด เมื่อถึงวาระการบริจาคนมหรือไขมันสัตว์ พ่อจะบริจาคนมหรือไขมันสัตว์ในส่วนของลูกๆ ทุกคนให้แก่คนยากจนหรือผู้สมควรจะได้รับ

การทำคิदानหรือสุนัต กล่าวคือ หากเป็นลูกชาย พ่อแม่ต้องขลิบปลายหนังหุ้มอวัยวะเพศออก ทั้งนี้เพื่อความสะอาดและสุขภาพ

⁴ การอะซานคือ การประกาศให้ทราบว่าจะเข้าสู่เวลาละหมาด 5 เวลา ในแต่ละวัน

⁵ การอิกอมะฮ์ คือ การกล่าวละหมาดทั้ง 5 เวลา

⁶ การบริจาคนมหลังจากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเสร็จสิ้นลง ซึ่งมีบริจาคเป็นอาหารหลักของถิ่น เช่น ในไทยจะบริจาคด้วยข้าวสาร

3. ได้รับเลี้ยงดูทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนให้ความมั่นคงปลอดภัย

ในคัมภีร์อัล-กุรอาน มีบทบัญญัติให้แม่เลี้ยงดูลูกด้วยนมแม่เป็นเวลา 2 ปี เพราะนมแม่นอกจากจะเป็นประโยชน์ทางด้านร่างกายอย่างมหัศจรรย์แล้ว การได้รับน้ำนมจากไออุ่นของอกแม่อังยังมีผลทางด้านจิตใจแก่ลูก นอกจากนมแม่แล้วอาหารหาล้างและตอขบอื่นๆ ก็เป็นสิ่งที่พ่อแม่จะต้องจัดหา รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ บ้านจะต้องเป็นที่ให้ความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ปลอดภัย ฯลฯ

4. ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

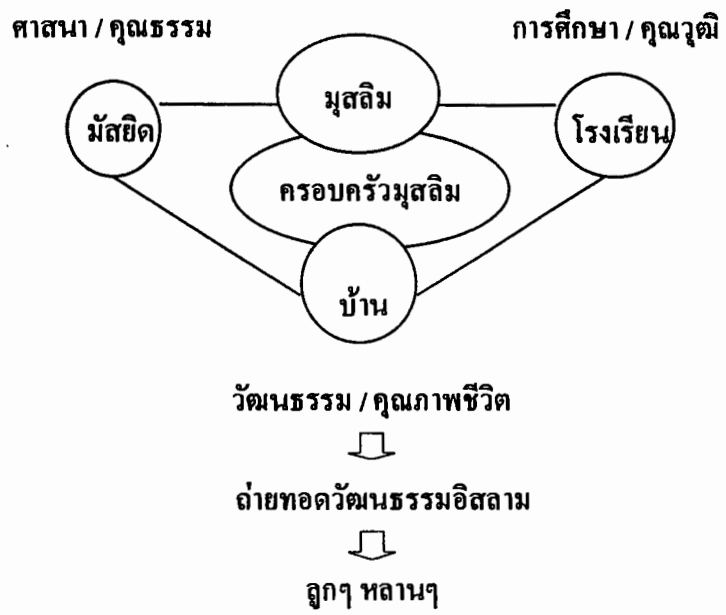
เนื่องจากอิสลามได้กำหนดรูปแบบการปฏิบัติไว้ให้ตลอดช่วงชีวิตและกล่าวได้ว่าทุกอย่างก้าวของชีวิต ฉะนั้น บ้านก็คือสถานที่ที่เด็กมุสลิมจะได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม โดยการอบรมสั่งสอนและซึมซับรับเอาอยู่ตลอดเวลา โดยมีแม่เป็นครูคนแรกของลูกๆ บ้านมุสลิมจะต้องผนวกมิติหรือบทบาทของโรงเรียนและมัศยิดอยู่ในตัว แต่เป็นโรงเรียนที่มีแม่เป็นครูประจำชั้นและประจำทุกวิชาไม่ว่าเฉพาะวิชาหรือเกี่ยวของวิชา เช่น ในระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน บ้านที่มีพ่อแม่เปรียบเสมือนครูใหญ่ ครูใหญ่ที่มีหน้าที่กำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี จัดหางบประมาณ ช่วยหรือครูประจำชั้น ติดตามประเมินผล และมีปู่ย่าหรือตายาย ตลอดจนญาติพี่น้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งพระเจ้าได้กำหนดบทบัญญัติไว้ว่า

การสอนในอิสลาม ให้เริ่มจากหลักธรรมความศรัทธาในพระเจ้า อัลลอฮ์ (สุบหฺ) ตามด้วยหลักปฏิบัติ คุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนมารยาทต่างๆ

หลักปฏิบัติที่เปรียบเสมือนเสาหลักของอิสลามคือ การละหมาด ฉะนั้นสิ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวโดยระบุว่าต้องสอน ต้องกำชับให้ปฏิบัตินับแต่ลูกอายุ 7 ปี ถึง 10 ปี ที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งการสอนทางอ้อมของพ่อแม่ย่อมเริ่มแต่ที่เด็ก ได้สัมผัสเห็นการปฏิบัติของพ่อแม่ ทั้งนี้รวมทั้งรูปแบบพฤติกรรม มารยาท ข้อปฏิบัติอื่นๆ บนครรลองของอิสลามที่ ครูใหญ่ ครูประจำชั้นและผู้ทรงคุณวุฒิปฏิบัติเป็นกิจวัตร

แผนภูมิที่ 7 ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม (Socialization) และวัฒนธรรมประภคิต (Enculturation)

Socialization นักวิชาการใช้ศัพท์ภาษาไว้หลากหลาย อาทิ คำว่า สังคมประภคิต, สังคมกรรม, การขัดเกลาทางสังคม, การถ่ายทอดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรม, การซึมซับรับเอา, การอบรมบ่มเพาะ เป็นต้น นอกจากนี้ในความหมายที่คล้ายคลึงกัน นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาอีกคำหนึ่งคือคำว่า Enculturation ใช้ศัพท์ภาษาไทยว่า วัฒนธรรมประภคิต

ความหมาย

วัฒนธรรมประภคิต คือ การทำให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหนึ่งวัฒนธรรมใดหรือ อนุวัฒนธรรมใด โดยแต่ละบุคคลจะต้องเรียนรู้และใช้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างสม่ำเสมอตลอดไป จากรูปแบบพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมนั้นๆ (A Dictionary of Sociology, 1998 :193)

สังคมประภคิตหรือการขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการซึ่งบุคคลเรียนรู้เพื่อจะเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งโดยการเป็นของตน (internalization) ซึ่งบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม รวมทั้งโดยการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตามบทบาททางสังคม (A Dictionary of Sociology, 1998 : 624)

บรูม และเซลซนิก (Broom and Selnick, 1977 : 86) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ โดยเรียนรู้ถึงค่านิยม กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่มนุษย์ในสังคมนั้นๆ วางไว้ เพื่อให้ความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยดี ฉะนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตระเบียบ บรรทัดฐานที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

แบ็ค (Back, 1977 : 125) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่เกิดเป็นต้นมาจนปัจจุบันและอนาคตที่เกิดขึ้นในสังคม

โคนิก (Koenig, 1970 : 53) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการที่ทำให้บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิกของสังคมที่เขาอยู่อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ เขาประพฤติและกระทำการได้สอดคล้องกับวิถีประชาและกฎศีลธรรมของสังคมอย่างสมบูรณ์

โอลเซน (Olsen, 1968 : 120) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการซึ่งเป็นแหล่งที่ปัจเจกบุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนและเป็นแหล่งที่เขาอาศัยเรียนรู้ฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม กระบวนการนี้รวมหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ อาชีพและ

เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้เรื่องทางสังคมและกระบวนการก่อรูปบุคลิกภาพ

พัทธา สายหู (2524 : 23) กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึงแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่างๆ ของกลุ่มสังคมหนึ่งซึ่งเห็นได้ว่าทำให้แตกต่างจากกลุ่มสังคมอื่น. . . วัฒนธรรมจึงเป็นเหมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่ม

จากความหมายที่นักวิชาการให้ไว้ กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมประกิดซึ่งเป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นมาในภายหลังก็มีความหมายในทำนองเดียวกับสังคมประกิดหรือการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งสรุปได้ว่า หมายถึงกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะทำใ้บุคคลในสังคมนั้นทราบถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมหรือวิถีในการดำเนินชีวิตโดยองค์รวมของสังคมนั้นๆ

อนึ่ง เนื่องจากคำว่า “วัฒนธรรมประกิด” ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยมากนัก ดังนั้นงานวิจัยจึงเลือกใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นคำเบื้องแรกและเป็นที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากกว่า คือ Socialization และใช้คำภาษาไทยว่า การถ่ายทอดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรม แทนคำว่า การขัดเกลาทางสังคม

วิธีการ

การขัดเกลาทางสังคม ทำได้ 2 วิธี คือ

1. การขัดเกลาหรือถ่ายทอดทางตรง (Direct Socialization) หมายถึง การบอก การสอนโดยตรงจากคนหนึ่งหรือฝ่ายหนึ่งถึงผู้รับการถ่ายทอด เช่น พ่อแม่บอกลูก สอนให้ลูกรับประทานอาหารโดยใช้มือขวา การที่ครูสอนให้นักเรียนเป็นคนตรงต่อเวลา ฯลฯ
2. การขัดเกลาหรือการถ่ายทอดทางอ้อม (Indirect Socialization) หมายถึง การเรียนรู้ที่หรือการต้องการที่จะสอนผ่านการปฏิบัติมิใช่จากวาจา เช่น การถ่ายทอดโดยตรง เช่น พ่อแม่รับประทานอาหารเช้าด้วยมือขวา ครูรักษาเวลา ตรงต่อเวลาเป็นนิจ

ประสิทธิผล

การขัดเกลาหรือการถ่ายทอดใน 2 รูปแบบดังกล่าว การถ่ายทอดจากการปฏิบัติจะมีผลมากกว่า เพราะได้สัมผัสด้วยตา และเป็นการกระทำซ้ำๆ หรือเป็นกิจวัตร ในขณะที่การถ่ายทอดทางตรงได้สัมผัสเพียงหู ซึ่งอาจไม่ทันได้ฟัง ได้คิดพิจารณา นอกจากนั้นในแต่ละเรื่องที่สอนจะไม่สามารถสอนแต่เรื่องนั้นๆ เป็นกิจวัตรได้เช่นการปฏิบัติ แต่การถ่ายทอดจะได้ผลมากที่สุดก็คือ การถ่ายทอดที่ทำ

ควบคู่กัน ไปทั้ง 2 ลักษณะ ในขณะที่เดียวกันการถ่ายทอดยากที่จะได้ผลก็คือการถ่ายทอดที่สวนทางกัน ระหว่างการสอนใน 2 วิธีนั้น อาทิ พ่อแม่สอนให้ลูกใช้มือขวา แต่ผู้สอนใช้มือซ้ายเป็นกิจวัตร ครูสอนให้นักเรียนตรงต่อเวลา แต่ผู้สอนไม่เคยตรงต่อเวลา ฯลฯ

หน่วยกระทำหรือตัวแทน

หน่วยกระทำหรือตัวแทน (Agent) ในการทำหน้าที่ขัดเกลา ประกอบด้วย

1. สถาบันครอบครัว นับเป็นหน่วยแรกที่ต้องทำหน้าที่นี้และควรเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่มากที่สุดและยาวนานที่สุด ทั้งด้วยวิธีทางตรงและทางอ้อม จึงกล่าวได้ว่าครอบครัวซึ่งมีผู้มีสถานภาพเป็นพ่อแม่ต้องรับบทบาท ทำหน้าที่การถ่ายทอดระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมให้แก่ลูกๆ สำหรับครอบครัวเดี่ยว และหากเป็นครอบครัวขยายก็จะมีผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นครอบครัวจึงมีบทบาทและมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการสร้างบุคลิกภาพของคน ดังคำเปรียบเปรยที่ว่า ครอบครัวคือห้องอบบุคลิกภาพ และบ้านคือสถานศึกษาเรียนรู้แห่งแรกของเด็ก

2. กลุ่มเพื่อน เมื่อเริ่มพ้นวัยเด็กเข้าสู่วัยรุ่น เพื่อนจะเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบพฤติกรรมหรือการแสดงออก พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ใหญ่ที่ต่างวัยจะเริ่มมีอุปสรรคในการสื่อสารทำความเข้าใจสำหรับเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่แต่มีอิทธิพลทั้งหมดและตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม จากอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน หากเด็กคนใดได้กลุ่มเพื่อนที่ดีก็จะได้รับผลดีในการขัดเกลาเพิ่มมากขึ้น และในทางตรงกันข้าม หากได้กลุ่มเพื่อนไม่ดีก็จะนำมาซึ่งปัญหา ซึ่งปัญหาสังคมในเด็กวัยรุ่นส่วนหนึ่งกล่าวได้ว่ามีเหตุมาจากเพื่อน

3. สถาบันการศึกษา โรงเรียนนับเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการถ่ายทอดขัดเกลาทางสังคมรองลงมาจากสถาบันครอบครัว แต่ปัจจุบัน จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงเรียนจะกลายเป็นสถาบันหลักที่ครอบครัวคาดหวังจะให้ทำหน้าที่ในการขัดเกลาแทนสถาบันครอบครัว ซึ่งปัจจุบันเด็กไทยถูกผลักเข้าสู่สถาบันการศึกษาเร็วขึ้นจากอดีต กล่าวอีกนัยหนึ่ง เด็กมีเวลาอยู่กับครอบครัวน้อยลง พ่อแม่มีเวลาในการขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อมน้อยลง และครอบครัวยังมักกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว

4. สถาบันศาสนา ซึ่งในแต่ละศาสนามีชื่อเรียกต่างๆ กัน อาทิ พระ บาทหลวง หลวงพ่อ ผู้สอนศาสนา ผู้เผยแผ่ศาสนา จะทำหน้าที่ขัดเกลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม คำสอนในศาสนา ทั้งนี้เพื่อขัดเกลาให้คนเลิกความชั่วและทำแต่ความดี ยกกระตักจิตใจให้สูงส่งเพื่อความสงบสันติ

5. สื่อมวลชน จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคโลกไร้พรมแดน ยุคข้อมูลข่าวสาร กล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีบทบาทและมีอิทธิพลมากต่อการกำหนด ปรับเปลี่ยนวิถีคิด ค่านิยมอันมีผลต่อการแสดงออกซึ่งบทบาท พฤติกรรม

เมื่อแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมของตน แต่กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ตะวันตกกลายเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ทั้งข้อมูลและวัฒนธรรม ดังนั้นจึงทำให้เกิดทั้งภาวะการถูกครอบงำทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความตระหนกทางวัฒนธรรม ฯลฯ ขึ้นในสังคมไทย

เป้าหมาย

บรูมและคณะ (Broom and other, 1817 : 88) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการจัดเกลาซึ่งถือเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม ประกอบด้วย 1.วินัย (Discipline) 2.ความมุ่งหวัง (Aspiration) 3.เอกลักษณ์ (Identity) และ 4.บทบาท (Role)

การจัดเกลาควรไปให้ถึงเป้าหมายทั้ง 4 ประการ คือให้คนรู้ในบทบาททั้งในด้านสิทธิและหน้าที่แห่งตนและของผู้อื่นในสถานภาพต่างๆ รวมทั้งการรู้ถึงบรรทัดฐาน วัฒนธรรม เพื่อการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอันจะทำให้เกิดวินัยในตนรวมทั้งเอกลักษณ์ ทั้งนี้และทั้งนั้นอยู่บนความมุ่งหวังแห่งการกระทำ

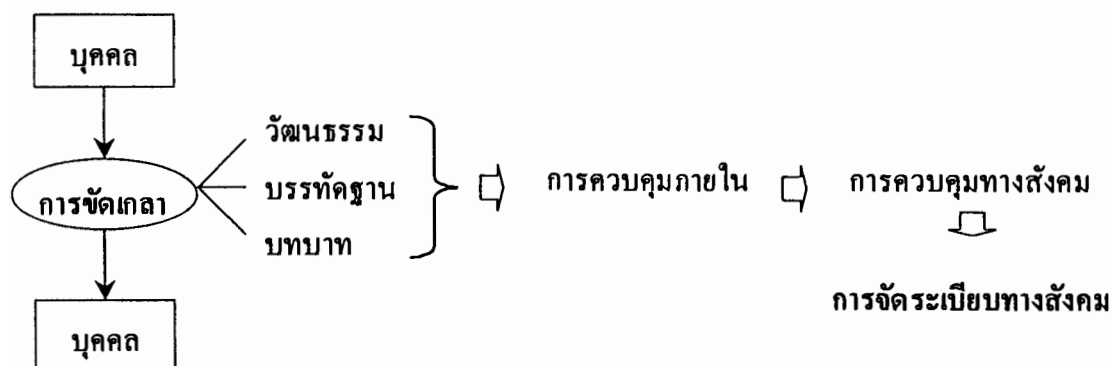
การจัดเกลาในการจัดระเบียบสังคม

การจัดเกลาเป็นกลไกทำให้เกิดการควบคุมภายในตัวบุคคล (internal control) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการควบคุมทางสังคม (social control) ประเด็นสำคัญในการจัดเกลาเพื่อนำไปสู่การจัดระเบียบหรือความเป็นระเบียบในสังคม (social organization) คือ การจัดเกลาหรือถ่ายทอดให้สมาชิกในสังคมในองค์กรนั้นๆ รู้ถึงบรรทัดฐาน วัฒนธรรมขององค์กร ตลอดจนบทบาทในสถานภาพแห่งตน

หากสังคมหรือองค์กรนั้นคือครอบครัว ผู้ใหญ่ ญาติพี่น้องจะต้องถ่ายทอดทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่สมาชิกในครอบครัวคือลูกๆ หลานๆ รู้ถึงบรรทัดฐาน วัฒนธรรมของครอบครัว ตลอดจนบทบาทคือ สิทธิหน้าที่ต่างๆ ในความเป็นลูกเป็นหลาน เพื่อความเป็นระเบียบของครอบครัวอันจะมีผลต่อความเป็นระเบียบในสังคม

อนึ่ง นอกจากการขัดเกลาจะอยู่ในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งขัดเกลาอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ยังอยู่ในลักษณะที่สถานะที่บุคคลนั้นๆ ขัดเกลาตัวเองอีกด้วย ซึ่งในอิสลามเรียกว่า การตริบียะฮ์

แผนภูมิที่ 8 การขัดเกลากับการจัดระเบียบทางสังคม

ฉะนั้นในช่วงอายุของแต่ละคนจะมีความสัมพันธ์หรือได้สัมผัสกับกระบวนการขัดเกลาใน 2 สถานะ คือ

1. เป็นผู้ถูกขัดเกลาหรือได้รับการถ่ายทอด : ในวัยทารกและเด็กจะอยู่ในสถานะนี้มากที่สุด
2. เป็นผู้ขัดเกลาหรือผู้ถ่ายทอด : ในครอบครัวพ่อแม่และผู้ใหญ่ในสถานภาพต่างๆ จะทำหน้าที่นี้

อนึ่ง สำหรับในอิสลามจะมีคำว่า “ตริบียะฮ์” ซึ่งหมายถึง การขัดเกลาตนเอง ซึ่งหมายถึงการทบทวน พิจารณาตนเองเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นตามคำสอนของอิสลาม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงในหัวข้อวิจัยนี้ยังไม่พบ งานวิจัยส่วนใหญ่ทั้งของต่างประเทศและในประเทศที่พบ จะเป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง การขัดเกลาเพื่อปลูกฝังลักษณะนิสัย บุคลิกภาพด้านต่างๆ ฯลฯ เช่น

เดวิดและฮาวิดสัน (Allison David and Robert Havighourt, 1966) ได้สรุปผลการวิจัยว่า การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวระดับกลางทำให้เด็กเป็นคนเจ้าระเบียบ มีมโนธรรม มีความรับผิดชอบ มีความอ่อนน้อม แต่ก็จะเป็นเด็กที่มีระดับความคับข้องใจสูง

แมคโคบีและคณะ (Maccoby Sears Levin, 1973) ได้สรุปผลการวิจัยว่า มารดาจะอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแบบที่ตนได้รับการอบรมจากมารดาของคนอีกที จึงทำให้มารดาแต่ละคนมีบุคลิกลักษณะทัศนคติ วิธีการปรับตัว ความคาดหวังในอนาคต การวางแผนต่างๆ ในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน ไปด้วย

พรทิพา หอมจันทร์ (2529) ได้ศึกษาเรื่องการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวในชุมชนแออัดชอยสวนพลูพัฒนาในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ฐานะมั่นคงหรือครอบครัวที่ไม่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะให้การขัดเกลาทางสังคมได้มากกว่าครอบครัวที่มีฐานะไม่มั่นคงหรือมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กันอย่างดี จะให้การขัดเกลาทางสังคมได้มากกว่าครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ไม่ดี โดยครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ดี หมายถึงครอบครัวที่สามีภรรยา ไม่ดื่มสุราอาละวาด ไม่เล่นการพนัน มีการทะเลาะวิวาทกันน้อยและการทะเลาะไม่มีการทุบตี หัวหน้าครอบครัวมีความใกล้ชิดกับลูกและภรรยาสม่ำเสมอมีการช่วยเหลือในการทำงานบ้านเป็นประจำ ไม่มีปัญหาเรื่องการมีภรณาน้อยของหัวหน้าครอบครัว การขัดเกลาทางสังคมที่ดีจะทำให้ลูกถูกฝึกให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักเกรงใจผู้อื่น เป็นผู้ที่มีความต้องการในการทำกิจกรรมทุกอย่างให้ได้รับผลสำเร็จ เป็นคนกล้าและชอบการแข่งขัน ทำงานทุกอย่างมีมาตรฐาน ลูกจะถูกฝึกให้เป็นผู้นำ รู้จักการพึ่งตนเองมีระเบียบวินัย และปฏิบัติตามกฎที่ตั้งไว้ ฯลฯ

ต้องจิต นาคบุญชัย (2538) ได้ศึกษาเรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล : ด้านครอบครัว การขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อค้นพบสรุปได้ว่า ครอบครัวมีขนาดเล็กถึง คือมีสมาชิกครอบครัวละ 2-3 คน ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลงจากอดีต การขัดเกลาทางสังคมในเรื่องของการอบรมบ่มนิสัยและการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญจากผู้อาวุโสมีค่าเฉลี่ยต่ำลงจากในอดีตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แต่การอบรมให้

เป็นเด็กเก่งโดยเน้นพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม พบว่าเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและการแสดงออกในทางที่ถูกต้อง ไม่มีความแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนที่มีความแตกต่างที่มีนัยสำคัญที่ .05 โดยปัจจุบันต่ำกว่าอดีตคือเรื่องการช่วยเหลือตนเอง การเป็นผู้รับและเป็นผู้ให้ การปฏิบัติตามมารยาททางสังคมและการรู้จักยอมรับผิดเมื่อกระทำผิด การกตัญญูกตเวทีย ส่วนความต่างที่ระดับ .01 คือการปฏิบัติตามหลักศาสนา ส่วนที่ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การอบรมเพื่อให้เด็กเป็นคนดีโดยเน้นจริยธรรมในเรื่องการมีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว ตรงต่อเวลาและเคารพกฎระเบียบวินัย รวมถึงการสอนเรื่องการซื่อสัตย์กับคู่ครอง ความซื่อสัตย์สุจริตช่วยเหลือเมื่อมีภัย การตอบแทนบุญคุณและคิดจะไปก็ลาจะมาก็ไหว

สุมน อมรวิวัฒน์ (2538 : 53-61) เสนอเรื่อง บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรม ไว้ในหนังสือ การพัฒนาครอบครัว ซึ่งนำเสนอโดยสะท้อนจากครอบครัวไทยในอดีตที่ประกอบด้วยคน 3 รุ่น โดยกล่าวว่า ครอบครัวคือบ้านฐานชีวิต กลุ่มเกลาจิตใจทำความเหมาะสม ซึ่งครอบครัวควรมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมแก่เยาวชนใน 6 ประการ คือ

1. การสร้างสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในครอบครัว เพื่อการซึมซับลักษณะนิสัยและวิถีในการดำเนินชีวิต
2. บทบาทการสอน ฝึกหัดให้เด็กเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์
3. การเป็นแบบอย่างที่ดีคอยเลียนแบบจนเกิดความเคยชินและปฏิบัติเป็นนิสัย
4. การชื่นชม ภูมิใจ ให้กำลังใจ ให้โอกาสเด็กได้พัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านจิตใจและสุนทรียภาพ
5. การว่ากล่าวตักเตือนและห้ามปราม เมื่อเด็กมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์โดยชี้แจงเหตุผล
6. การแก้ไขปัญหาทางคุณธรรมและห้ามปราม เมื่อเด็กทำผิดด้วยวิธีที่เหมาะสมกับวัยและมีหลักการ

บทบาททั้ง 6 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น ผู้ใหญ่ในครอบครัวปฏิบัติไปตามเหตุการณ์ โอกาสบางครั้งอาจแสดงหลายบทบาทไปพร้อมๆ กัน หลักสำคัญในการอบรมสั่งสอนนั้น คือการใช้เหตุผล สร้างความเข้าใจ หมั่นฝึกปฏิบัติ ผู้ใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเด็ก ไม่ใช่อารมณ์ข่มขู่หรือทำร้ายทารุณ เพราะจะทำให้เกิดลักษณะนิสัยต่อต้าน ก้าวร้าว

สายสุรี จุติกุล (2538 : 43-48) เสนอเรื่อง เศรษฐกิจในครอบครัว ไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันโดยเสนอให้เห็นว่าเศรษฐกิจในครอบครัวมีความสำคัญ เป็นเรื่องเกี่ยวกันทั้งความมั่นคงของครอบครัว เป็นพื้นฐานและปัจจัยเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในครอบครัวระดับหนึ่ง เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาหรือความไม่สงบสุขขึ้นได้ เช่น พ่อแม่อาจใช้เวลาในทางเศรษฐกิจมากเกินไปจนไม่มีเวลาให้ลูก และปัจจัยอื่นๆ ทั้งที่เศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญ แต่มีผู้ศึกษาไว้น้อยมาก โดยเฉพาะในประเทศไทย

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2535) ได้ผลิตหนังสือชื่อ ครอบครัวมุสลิม ประกอบด้วย 8 บท ซึ่งบทที่ 7 และ 8 เกี่ยวเนื่องกับลูกคือ แนวทางการเลี้ยงดูและการอบรมลูก โดยเสนอบทบาทของครอบครัวในการเลี้ยงดูและอบรมเด็กในวัยต่างๆ และหน้าที่ของพ่อแม่ในการอบรมดูแลลูกโดยสรุปไว้ 4 ประการ คือ

1. เป็นแบบอย่างที่ดี
2. ให้ความรู้
3. สอนให้เห็นคุณค่าของเวลา
4. สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นคนดี

อามีนะห์ ดารงผล (2544 : 58-65) เสนอเรื่อง จะเลี้ยงลูกให้เป็นมุสลิมที่ดีได้อย่างไร สรุปได้ว่า นอกจากพ่อแม่จะต้องเลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่ดีทั้งด้านร่างกาย สติปัญญาและจิตใจแล้ว พ่อแม่ที่อยู่ในแนวทางอิสลามยังมีหน้าที่ปลูกฝังลูกให้มีจิตวิญญาณอิสลามคือรู้จักพระเจ้าและศรัทธาในพระองค์อย่างมั่นคง นอกจากนั้นพ่อแม่ต้องทราบจุดมุ่งหมายของการศึกษาในอิสลามเพื่อเป็นแนวทางในการอบรมลูกซึ่งสอดคล้องกับการให้การศึกษาที่จะต้องมีการและขั้นตอน เพื่อให้ลูกได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พ่อแม่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ ซึ่งจุดมุ่งหมายการศึกษาในอิสลามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 13-19 สรุปได้คือ

1. ให้รู้จักพระเจ้า
2. ให้มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์
3. ให้มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีมารยาท มีการขัดเกลาจิตใจ
4. เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

ส่วนการจัดลำดับการเรียนรู้ซึ่ง ดร.มารียะห์ รักษมณี เสนอไว้ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ตั้งแต่รู้ความ สิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญมากต่อเด็กในวันขวบแรก พ่อแม่ควรสร้างสิ่งแวดล้อมของมุสลิมที่ดีให้มีขึ้นในบ้าน รวมทั้งการวางตัวของพ่อแม่ต้องให้ถูกต้องตามแนวทางอิสลาม
2. อายุสามขวบขึ้นไป เป็นวัยที่ชอบเลียนแบบมากที่สุด
3. อายุสี่ขวบขึ้นไป เป็นวัยที่ควรจะให้เรียนรู้หน้าที่ของมุสลิมและหัดปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริงจัง
4. อายุ 13 ขึ้นไป เป็นวัยที่พ่อแม่ยังต้องให้ความสนใจใกล้ชิดเด็กและควรสอนให้เด็กมีทักษะในการสนทนากับเพื่อนต่างศาสนาได้อย่างมั่นใจ

ซูมา อะหมัด (2543 อ้างถึงใน อามีนะห์ คำรงผล, 2544 : 66-68) ชาวอเมริกันได้เสนอปาฐกถาไว้ในอินเทอร์เน็ตเรื่อง วิธีเลี้ยงดูเด็กแบบอิสลาม สรุปได้ว่า พ่อแม่มักจะเตรียมลูกเพื่อโลกนี้ แต่ไม่ได้เตรียมลูกเพื่อโลกหน้า ถ้าพ่อแม่รักลูกอย่างแท้จริงเป้าหมายแรกที่สำคัญที่สุดคือเลี้ยงดูลูกให้เป็นมุสลิมที่ดีที่สุด โดยได้เสนอข้อปฏิบัติไว้ 10 ข้อคือ

1. สม่่าเสมอ พาบุตรหลานไปร่วมกิจกรรมในมัสยิดอย่างสม่ำเสมอ
  2. มีส่วนร่วมในชุมชน สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นในมัสยิด ในห้องเรียน อยู่ช่วยดูแลลูกในการทำกรบ้าน พุดคุยกับลูกเกี่ยวกับอิสลามในเรื่องที่ลูกมีปัญหาถาม ฯลฯ
  3. จัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กสนุกสนาน ให้คิดว่าอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่ดีมีความสุข
  4. ซื้อหนังสือเกี่ยวกับอิสลามไว้ที่บ้าน อาจเป็นหนังสือ เทป วีดิทัศน์ สมุดภาพระบายสีแบบอิสลาม หรือนิทานแนวอิสลาม
  5. ส่งบุตรหลานไปค่ายสัมมนาเกี่ยวกับอิสลาม ถ้ามีปัญหาในการส่งเด็กไปตามคำพังก็ให้ผู้ปกครองไปด้วย
  6. ให้พ่อแม่ตระหนักรู้ว่าสิ่งแวดล้อมของลูกที่โรงเรียน ครูและเพื่อนๆ ของลูกเป็นอย่างไร ลูกดูอะไรจากโทรทัศน์
  7. ขจัดการปฏิบัติที่ไม่ใช่อิสลามทิ้งไป ให้แยกแยะว่าอะไรคืออิสลาม และอะไรคือประเพณี หากพ่อแม่ผู้ปกครองยังคงปฏิบัติอยู่ลูกหลานจะคิดว่าสิ่งเหล่านั้นคืออิสลาม
  8. ให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เมื่อมีปัญหาให้ปรึกษาผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ ครู อีหม่าม ให้ช่วยแก้ปัญหาให้
  9. สอนให้เข้าใจ เมื่อสอนอิสลามให้อธิบายจนเข้าใจ
  10. พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นมุสลิมที่ดี พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานของตนเอง หากพ่อแม่มีความรู้อิสลามน้อยลูกหลานก็จะยิ่งรู้น้อย เมื่อพ่อแม่ไม่สนใจอิสลาม ลูกๆ ก็จะไม่สนใจเช่นกัน
- ปาริตฉัตต์ ทรรคนะสฤษฎี (2541) แปลเรื่อง เลี้ยงลูกให้ถูกทางตามคำสอนของอัล-กุรอานและสุนนะฮ์ สรุปความว่า ความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูกเริ่มเมื่อชายเลือกภรรยาของตน เพราะเท่ากับเป็นการเลือกแม่เพื่อมาเลี้ยงดูลูกของเขา การเลี้ยงดูลูกตามอัล-กุรอานและสุนนะฮ์เป็นความพยายามที่ต้องทำงานร่วมกัน พ่อแม่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อลูก สิ่งแวดล้อมในบ้านก็มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ดังนั้นพ่อแม่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูก

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2541 : 34-45) เสนอเรื่อง บุคลิกมุสลิม สรุปได้ว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวนับแต่ต้นป้อดัม (อถัยฯ) ส่วนในสมัยนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ท่านคือตัวแบบของผู้นำครอบครัวที่ดีเยี่ยม ทั้งจริยวัตรและคำสอนของท่านคือ แนวปฏิบัติของมุสลิมตราบจนปัจจุบัน ซึ่งครอบครัวจะต้องทำหน้าที่อบรมบ่มเพาะหรือสร้างบุคลิกภาพให้แก่คนรุ่นต่อไปคือ ลูกหลานทั้งที่เป็นบุคลิกภายในและภายนอก โดยมีอิสลามเป็นกรอบหรือเป็นแนวทางในการบ่มเพาะ โดยต้องเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์และต้องทำต่อเนื่องอย่างไม่รู้จบนับแต่เด็กคลอด ทั้งนี้เพื่อให้อิสลามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มรูปแบบและเพื่อพัฒนาทั้งตนเองและทุกคนในครอบครัวไปสู่เป้าหมายนั่นคือการเป็นประชาชาติตัวอย่างของนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และเป็นตัวแทนของพระเจ้า อัลลอฮฺ (สุบหฺฯ) บนหน้าแผ่นดิน

นียมศัพท์และแนวคิด

สำหรับศัพท์ที่เป็นคำหลักในงานวิจัยครั้งนี้คือคำว่า วัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งได้เสนอคำจำกัดความและคำอธิบายในมิติต่างๆ ไว้ข้างต้น หากพิจารณาในส่วนประเภทของวัฒนธรรมงานวิจัยชั้นนี้ศึกษา วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือวัฒนธรรมด้านจิตใจที่นักวิชาการได้จำแนกไว้ 3 ประเภท คือ คติธรรม เนติธรรมและสหธรรม แต่หากพิจารณาในส่วนขององค์ประกอบของวัฒนธรรม งานวิจัยนี้จะศึกษาในส่วนของ องค์คติ องค์กรและองค์พิธีกรรม

เนื่องจากวัฒนธรรมอิสลามมีรูปแบบพฤติกรรมที่ครอบคลุมวิถีในการดำเนินชีวิตนับแต่เกิดจนตาย ต้นจนหลับ ซึ่งเป็นสิ่งที่กว้างมากสำหรับงานวิจัยที่มีข้อจำกัดในหลายประการ ดังนั้นในการออกแบบการวิจัยนี้ จึงศึกษาเฉพาะเพียงบางประเด็นที่คาดว่าสถาบันครอบครัวน่าจะเป็นผู้นำที่ดังกล่าว ประเด็นศึกษาจึงออกแบบดังนี้

1. องค์คติหรือคติธรรม จากหลักความศรัทธาและความยำเกรง แบบสอบถามในส่วนนี้ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

1.1 ศรัทธา (อีมาน) นำมาจากหลักศรัทธา 6 ประการ

1.2 คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน) นำมาจากความยำเกรงและถามถึงพฤติกรรมต่างๆ บางประการอันเนื่องจากความยำเกรงในอัลลอฮฺ (สุบหฺฯ)

2. องค์พิธีกรรมหรือเนติธรรม จากศาสนบัญญัติที่เป็นหลักการที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ แบบสอบถามในส่วนนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

2.1 หลักปฏิบัติ (รูก่านอิสลาม) ซึ่งมี 5 ประการ แต่ถามเพียง 4 ประการ เว้นประการสุดท้ายไว้คือ เรื่องฮัจญ์ ทั้งนี้เพราะในการทดสอบแบบสอบถาม ในประเด็นนี้ครอบครัวจะไม่สอน ด้วยปัจจัยเพราะยังห่างไกลกับเด็กๆ ประกอบกับพ่อแม่ส่วนหนึ่งก็ยังไม่มีโอกาสได้ไป

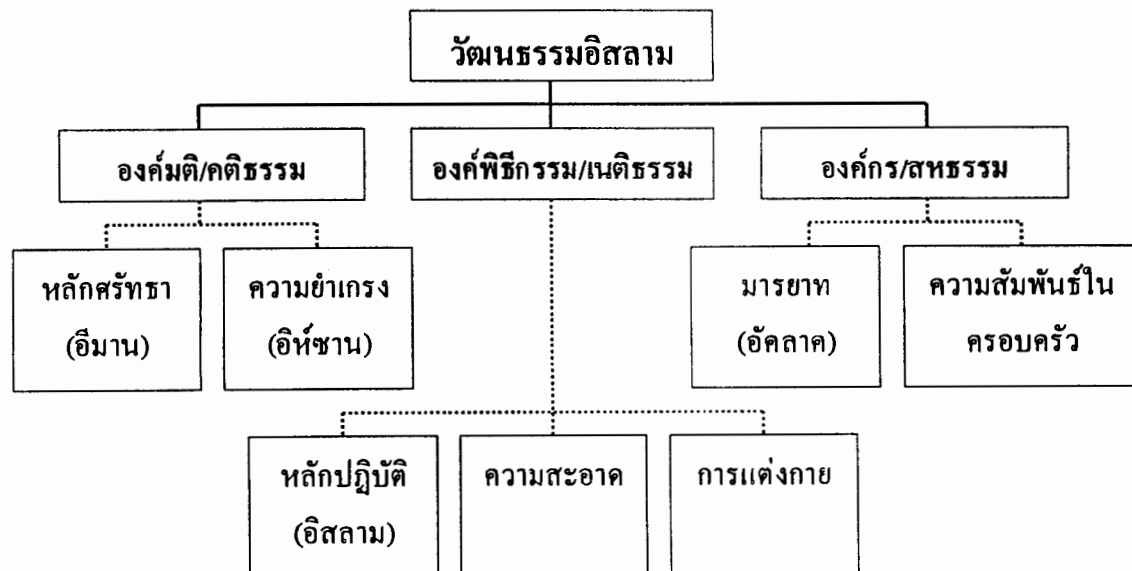
2.2 การปฏิบัติในเรื่องความสะอาดตามหลักการอิสลาม ได้นำมาถามใน 5 ข้อ

2.3 การปฏิบัติในเรื่องการแต่งกายของชายหญิงตามหลักการอิสลาม

3. องค์กรหรือสหธรรม ในการอยู่ร่วมกันในองค์กรระดับต่างๆ ก็ดี การดำเนินชีวิตในแต่ละอย่างก้าวก็ดี อิสลามได้กำหนดรูปแบบของมารยาทไว้เป็นจำนวนมาก งานวิจัยชิ้นนี้จึงออกแบบเครื่องมือเพื่อตรวจสอบถึงมารยาท (อัคลาค) เพียงบางประการในชีวิตประจำวันจำนวน 10 ข้อ

อนึ่ง สำหรับองค์กร สถาบันครอบครัวที่อิสลามได้ให้ความสำคัญไว้อย่างมาก รูปแบบที่อิสลามกำหนดให้มีการปฏิบัติต่อกันภายในครอบครัวหรือวัฒนธรรมองค์กรครอบครัว จึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนั้นในส่วนนี้จึงได้ออกแบบเพื่อวัดระดับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวด้วยคำถาม 10 ข้อ

แผนภูมิที่ 9 กรอบแนวคิด : เครื่องมือการวิจัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเพื่อศึกษา การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมใน กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาในเชิงลึกในส่วนของสาระ วิธีการถ่ายทอดและผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครทั้งในอดีตและปัจจุบัน ใช้การศึกษาแบบพรรณนา (Description Method) โดยรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพ	รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
การวิจัยเชิงปริมาณ	รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

การศึกษาครั้งนี้ ประชากร คือ ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ จากครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ผ่านการสุ่มตัวอย่างเป็นลำดับ คือ

1. ชุมชนมุสลิมในกรุงเทพฯ

เนื่องจากชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นชุมชน โดยแต่ละชุมชนจะมีประวัติความเป็นมาและเชื้อชาติของบรรพบุรุษแตกต่างกัน แม้ปัจจุบันจะมีการผสมผสานกันเป็นส่วนใหญ่ แต่บางชุมชนยังคงพอมีความเฉพาะ เพื่อให้งานวิจัยมีความหลากหลายของชุมชนทางเชื้อชาติอันอาจมีผลต่อวัฒนธรรมในบางประการ จึงเจาะจงเลือกชุมชนมุสลิมตามเชื้อชาติของบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันได้แบ่งเขต คือ ส่วนของในตัวเมืองกับชานเมือง

หากนับจำนวนชุมชนตามจำนวนมัสยิดที่จดทะเบียน ซึ่งในกรุงเทพฯ มีจำนวน 164 มัสยิด การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจาก 10 ชุมชน จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purpose Sampling) ที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติบรรพบุรุษและที่ตั้ง คือ

1) ชุมชนมัธยมปลายอ้อ	สายจาม-เปอร์เซีย
2) ชุมชนมัธยมคลองอัครชอริชขุนนะห์	สายอรับ-เปอร์เซีย
3) ชุมชนมัธยมคันสน	สายมลายู-เปอร์เซีย
4) ชุมชนมัธยมภูมิมิอุตคือยริยะห์	สายเขมร-จาม
5) ชุมชนมัธยมฮารุน	สายอินเดีย ปากีสถาน
6) ชุมชนมัธยมยะหฺวา	สายชวา
7) ชุมชนมัธยมสวนพลู	สายปัตตานี
8) ชุมชนมัธยมคมาลูลอิสลาม	สายไทรบุรี
9) ชุมชนมัธยมภูริฎยาเกิน	สายปัตตานี
10) ชุมชนมัธยมคารูณานิยม	สายปัตตานี

ชุมชนลำดับที่ 1 – 6 และ 8 เลือกโดยเจาะจงจากความหลากหลายของชุมชน จากเชื้อชาติบรรพบุรุษ ส่วนชุมชนจากเชื้อสายปัตตานี กล่าวได้ว่ามีจำนวนมากกว่าสายอื่นๆ จึงใช้เกณฑ์ที่ตั้งในเขตเมืองและชานเมือง โดยเลือกเขตในเมือง 1 แห่ง และชานเมือง 2 แห่ง ทั้งด้านตะวันออกและตะวันตกของกรุงเทพฯ

2. ครอบครัวมุสลิมจากแต่ละชุมชน

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ สุ่มตัวอย่างชุมชนละ 3-5 ครอบครัว จากกรอบของวัตถุประสงค์ในการวิจัยและเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเพศหญิงมากกว่าเพศชายเพราะในอิสลามถือว่าแม่เปรียบเสมือนครูคนแรกของลูก

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ในแต่ละชุมชนสุ่มตัวอย่างครอบครัวที่มีความหลากหลายหลายด้าน เช่น อายุ อาชีพ การศึกษา ซึ่งผู้แทนของแต่ละครอบครัวเลือกทั้งจากผู้เป็นพ่อและผู้เป็นแม่ คือ ทั้งเพศหญิงและเพศชาย โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากตารางการกำหนดขนาดตัวอย่างประชากรของเครจซี่และมอร์แกน

(Krejcie and Morgan, 1970 : 607 – 610)

เนื่องจากมัธยมในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังขาดการจัดทำทะเบียนสำปฐุขที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน ฉะนั้นจึงมักขาดความแน่นอนและเป็นจริงในจำนวน นอกจากนั้นยังมีมัธยมในส่วนองกรุงเทพฯ ชั้นในมักอยู่ในสถานะสำปฐุขของมัธยมออกไปตั้งถิ่นฐานในเขตชานเมืองกรุงเทพฯ ทั้งตามหมู่บ้านจัดสรรและในชุมชน แต่ยังคงความเป็นสำปฐุขของมัธยมเดิมที่ยังคงมีญาติพี่น้องและกลับไปละหมาดในวันอิคร่วมกัน ส่วนในชุมชนเดิมก็จะมีมุสลิมจากต่างจังหวัดย้ายเข้ามาอยู่ รวมทั้งที่เป็นมุสลิม

และที่มีใช้มุสลิม เช่น บ้านครัวจะมีชาวไทยจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาอยู่
จำนวนไม่น้อย

จากการสอบถามจำนวนครัวเรือนของชุมชนมุสลิมทั้ง 10 แห่ง ประมาณการ
ได้ว่ามีจำนวนประมาณ 700 ครัวเรือน แบบสอบถามที่ได้กลับคืนที่ถูกต้องสมบูรณ์มี
จำนวน 227 ชุด และแบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจำนวน 40 ชุด

เครื่องมือในการวิจัย

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากคำถามที่มีโครงสร้างและจาก
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ สร้างเครื่องมือ คือ แบบสอบถาม

แบบสอบถาม ประกอบด้วยส่วนต่างๆ 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1	ข้อมูลทั่วไป
ส่วนที่ 2	วัฒนธรรมที่ถ่ายทอด
ส่วนที่ 3	ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว
ส่วนที่ 4	คำถามปลายเปิด : ความจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับ วัฒนธรรมอิสลาม

ส่วนที่ 4 ประกอบด้วยคำถาม 9 ข้อ (4.1-4.9) จำนวนนี้เป็นคำถามที่มี
คำตอบให้เลือก 3 ข้อ คือ

- 4.4 รัฐธรรมนูญกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม
- 4.8 แนวโน้มสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามใน
อนาคต
- 4.9 การปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจในอิสลาม

ส่วนคำถามปลายเปิด 6 ข้อ ถามถึงความเป็นจริงและความคิดเห็นใน
เรื่องต่างๆ คือ

- การพัฒนาความรู้ : วัฒนธรรมอิสลาม
- จุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม
- ศัตรูหรือปัจจัยที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลาม
- ความเปลี่ยนแปลงตนเองด้านวัฒนธรรมอิสลาม
- ปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้ลูกหลาน

- ภัยสำหรับชาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะ / ข้อเพิ่มเติมอื่นๆ

สำหรับชุดคำถามในการวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากจะประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังกล่าวแล้ว แนวคำถามยังประกอบด้วยส่วนอื่น เช่น วัฒนธรรมจากเชื้อชาติบรรพบุรุษ บริบทสังคมไทยในอดีตกับปัจจุบัน ผลที่ได้รับจากการถ่ายทอดและปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติ

การทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ

เครื่องมือที่นำไปใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ หรือหาความตรง (Validity) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและศาสนาอิสลามตรวจสอบเนื้อหา ภาษา ข้อความ และ โครงสร้างของแบบสอบถาม

หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขตามข้อเสนอนแนะของผู้ทรงคุณวุฒิไปลองใช้ (Tryout) กับกลุ่มตัวอย่างในชุมชนมัศยิดนูร์ตุลมูบิน (บ้านสมเด็จฯ) แล้วจึงนำมาปรับปรุงแก้ไข ต่อจากนั้นจึงนำเอาแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงที่อยู่ในชุมชนต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างในชุมชนทั้ง 10 แห่ง ประมาณ 40 กรณีตัวอย่าง ตามกรอบวัตถุประสงค์

2. เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบและปรับแก้แล้ว เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในชุมชนทั้ง 10 แห่ง โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำไปวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS/PC⁺ (Statistical Package for the Social Science) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ นำมาอภิปรายผลวิเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์จากแบบสอบถาม เพื่อตอบคำถามการวิจัยแต่ละข้อที่ตั้งไว้

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างชุมชนละ 3-5 ท่าน จำนวน ทั้งหมด 40 ชุด โดยเป็นผู้สูงอายุและผู้หญิงเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะต้องการทราบการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในอดีตซึ่งมีบริบททั้งของสังคมไทยและสังคมมุสลิมในรูปแบบหนึ่งซึ่งหลายประการที่วัฒนธรรมทั้ง 2 นี้คล้ายกันหรือไม่ต่างกันมาก และการเน้นที่ผู้หญิงเพราะผู้หญิงนอกจากจะเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเช่นเดียวกับผู้ชายแล้ว ผู้หญิงยังต้องทำหน้าที่ “แม่” ซึ่งในอิสลามถือว่าเป็นครูคนแรกของลูกซึ่งต้องทำหน้าที่ถ่ายทอด

ส่วนแบบสอบถามได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 10 ชุมชนๆ ละประมาณ 20 ชุด จำนวน 227 ชุด ดังนั้นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจึงเสนอจากข้อมูลที่ได้จากข้อมูลทั้ง 2 ลักษณะ โดยส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอข้อมูลของตัวแทนกลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างจากข้อมูลทั้ง 2 ลักษณะ ส่วนที่ 2-4 เป็นข้อมูลจากแบบสอบถาม ส่วนที่ 5 เป็นข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนที่ 6 เป็นข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลตัวแทนกลุ่มประชากร

กลุ่มตัวอย่าง 40 คน จำแนกตามลักษณะต่างๆ มีความถี่และร้อยละดังนี้

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง : ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ลักษณะของประชากร	ความถี่	ร้อยละ (%)
1. เพศ		
- ชาย	12	30
- หญิง	28	70
2. อายุ		
- ระหว่าง 35-50 ปี	8	20
- ระหว่าง 51-65 ปี	14	35
- ระหว่าง 66-75 ปี	7	17.5
- ระหว่าง 76-90 ปี	11	27.5

ลักษณะประชากร	ความถี่	ร้อยละ (%)
3. การศึกษาสามัญ		
- ประถมศึกษา	13	32.5
- มัธยมศึกษาตอนต้น	10	25
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	3	7.5
- ปริญญาตรี	8	20
- ปริญญาโทและปริญญาเอก	6	15
4. การศึกษาศาสนา		
- ในโรงเรียนสามัญและศาสนา แต่ยังไม่มึ่ระดับ กับครู กับ ผู้รู้ ศึกษาด้วยตนเอง	22	55
- ฟังคู่อื่น	15	37.5
- ชานาวิ-ปริญญาตรี	3	7.5
5. อาชีพ		
- แม่บ้าน	17	42.5
- บำนาญ/เกษียณ (ชาย)	10	25
- ข้าราชการ/ครู	5	12.5
- ค้าขาย	4	10
- เกษตรกร, รับจ้าง, ก่อสร้าง	4	10
6. ประเภทครอบครัว		
- ครอบครัวเดี่ยว	14	35
- ครอบครัวขยาย	26	65
7. จำนวนพี่น้อง (เฉลี่ย)	5 (4.92) คน	
8. จำนวนลูก (เฉลี่ย)	5 (4.92) คน	

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจาก 10 ชุมชน จำนวน 227 คน มีคุณลักษณะ คือ
 ตารางที่ 2 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง : ข้อมูลเชิงปริมาณ

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความถี่	ร้อยละ
1. ที่ตั้งครอบครัว / ชุมชน		
- กรุงเทพมหานคร	7	70
- กรุงเทพมหานครนอก	3	30
2. จำนวนประชากร		
- กรุงเทพมหานคร	153	67.4
- กรุงเทพมหานครนอก	74	32.6
3. เพศ		
- หญิง	126	55.5
- ชาย	101	44.4
4. การศึกษาสามัญ		
- น้อยกว่าม.ต้น	55	24.2
- ม.ต้น	34	15.0
- อนุปริญญา	51	22.5
- ปริญญาตรี	22	9.7
- สูงกว่าปริญญาตรี	55	25.2
	10	4.4
5. การศึกษาศาสนา		
- ไม่ได้เรียนเฉพาะ	52	22.9
- เรียนในโรงเรียนสามัญ	38	16.7
- ฟิร์คูอื่น	97	42.7
- สูงกว่าฟิร์คูอื่น	39	17.2
- ไม่ได้ระบุ	1	0.4
6. อาชีพ		
- ทำงานนอกบ้าน	120	52.9
- ทำงานในบ้าน	32	14.1
- แม่บ้าน / พ่อบ้าน	75	33.0

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ความถี่	ร้อยละ
7. สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว		
- ดีมาก	12	5.3
- ดี	19	8.4
- ปานกลาง ไม่มีหนี้สิน	112	49.3
- ปานกลาง มีหนี้สิน	79	34.8
- มีปัญหา	5	2.2
8. ประเภทของครอบครัว		
- ครอบครัวเดี่ยว	116	51.1
- คู่สมรสไม่ครบ	11	4.8
- ครอบครัวขยาย	100	44.0
9. จำนวนลูก (ค่าเฉลี่ย)	3.1 คน	

ส่วนที่ 2 วัฒนธรรมอิสลาม : สาระ วิธีการและผู้ถ่ายทอด

2.1 ความศรัทธา อีमान

2.1.1 เรื่องความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ สุบหฺัน และความข่าเกรงต่อพระองค์

ตารางที่ 3 วิธีการถ่ายทอดเรื่อง ความข่าเกรงอัลลอฮ์

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	23	10.59
2	ปฏิบัติ	4	1.85
3	พูดและปฏิบัติ	190	87.56
	รวม	217	100

จากกลุ่มตัวอย่างมีผู้ตอบว่าไม่ได้สอนร้อยละ 4.4 ส่วนที่สอนคิดเป็นร้อยละดังปรากฏ คือ ถ่ายทอดโดยวิธีพูดและปฏิบัติมากที่สุด คือ ร้อยละ 87.56 จากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนที่พ่อแม่ไม่สอนคือ ส่วนที่ครูหรืออิมาม ฯลฯ เป็นผู้สอน

ตารางที่ 4 ผู้ถ่ายทอดเรื่อง ความยากแกรงอัตลอส

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	67	30.45
2	แม่	42	19.09
3	พ่อแม่	65	29.55
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	19	8.64
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	27	12.27
	รวม	220	100

ในเรื่องนี้มีผู้ไม่ตอบร้อยละ 3.1 (7) จากผู้ที่ถ่ายทอดจำนวน 220 คน ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดที่กลุ่มตัวอย่างตอบมากที่สุด คือ พ่อ ซึ่งใกล้เคียงกับที่ตอบ พ่อแม่ ซึ่งหากรวมคำตอบ พ่อ แม่และพ่อแม่ เข้าด้วยกัน ส่วนนี้จะเป็นคำตอบสูงสุด คือ 79.09 เช่นเดียวกับการสอนเรื่อง รอชู้ลและหลักศรธาอื่นๆ

2.1.2 ความเป็นร้อยละของนบีมุฮัมมัดและความเป็นแบบอย่างของท่าน

ตารางที่ 5 การถ่ายทอดเรื่อง ความเป็นร้อยละ

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	27	13.24
2	ปฏิบัติ	4	1.96
3	พูดและปฏิบัติ	173	84.80
	รวม	204	100

การสอนเรื่องความเป็นร้อยละของนบีมุฮัมมัด คืออะไร ซึ่งเป็นผู้ประกาศและเผยแพร่อิสลามในขณะเดียวกับท่านก็เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนของมุสลิมซึ่งเรียกว่าซุนนะห์ ดังนั้นการสอนหรือการถ่ายทอด กลุ่มตัวอย่างจึงเลือกใช้วิธีการพูดและปฏิบัติมากที่สุดคือ ร้อยละ 84.8 ส่วนผู้ที่ตอบว่าไม่ได้ถ่ายทอดมีจำนวนร้อยละ 10.1 (23) จากจำนวนผู้ตอบ 227 คน

ตารางที่ 6 ผู้ถ่ายทอดเรื่อง ความเป็นร้อยละ

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	68	32.23
2	แม่	36	17.06
3	พ่อแม่	60	28.44
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	18	8.53
4	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	29	13.75
	รวม	227	100

กลุ่มตัวอย่างไม่ตอบร้อยละ 7 (16) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 211 คนที่ตอบถึงผู้ถ่ายทอด พบว่า พ่อทำหน้าที่หลักมีร้อยละ 32.23 ตอบว่า พ่อแม่ ร้อยละ 28.44 และตอบว่า แม่ ร้อยละ 17.06

2.1.3 ความศรัทธาในคัมภีร์ มลาอิกะฮฺ วันอาคีเราะฮฺและกฎกำหนดศกาวการณ์
 ตารางที่ 7 วิธีถ่ายทอดหรือการสอนเรื่อง ความศรัทธาในคัมภีร์ มลาอิกะฮฺ ฯลฯ

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	34	16.59
2	ปฏิบัติ	2	0.98
3	พูดและปฏิบัติ	169	82.43
	รวม	205	100

กลุ่มตัวอย่างถ่ายทอดด้วยการพูดและปฏิบัติ ร้อยละ 82.43 จากจำนวน 205 คน ส่วนจำนวน 22 คนหรือร้อยละ 9.7 จากจำนวน 227 คน ตอบว่าไม่ได้สอน

ตารางที่ 8 ผู้ถ่ายทอดเรื่อง ความศรัทธาในคัมภีร์ มลาอิกะฮฺ ฯลฯ

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	65	30.80
2	แม่	40	18.96
3	พ่อแม่	60	28.44
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	17	8.06
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	14	13.75
	รวม	211	100

พ่อ คือผู้ถ่ายทอดหลักที่มีจำนวนมากร้อยละ 30.80 จากจำนวน 211 ส่วนจำนวนที่ไม่ตอบมีจำนวน 16 คนหรือร้อยละ 7

อนึ่ง หากพิจารณาเฉพาะคำตอบในการสอนเรื่อง อิมานทั้ง 3 คำถาม คำตอบเฉพาะ “แม่” จะน้อยกว่าคำตอบ พ่อ และพ่อแม่ เป็นหลัก

2.2 คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน)

ตารางที่ 9 วิธีในการสอนเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน)

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	18	8.07
2	ปฏิบัติ	5	2.24
3	พูดและปฏิบัติ	200	89.69
	รวม	223	100

การถ่ายทอดเรื่องความขำเกรง การพูดและปฏิบัติเป็นวิธีการถ่ายทอดที่อยู่ในลำดับแรกเช่นกัน คือ ร้อยละ 89.69 ซึ่งสูงกว่า เรื่องความศรัทธาที่ความถี่ส่วนหนึ่งอยู่ที่ วิธีพูด ส่วนผู้ที่ไม่ตอบมีร้อยละ 1.8 (4 คน)

ตารางที่ 10 ผู้ทำหน้าที่สอนเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม (อิห์ซาน)

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	48	21.13
2	แม่	42	18.50
3	พ่อแม่	103	45.37
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	10	4.40
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	24	10.57
	รวม	227	100

เมื่อสิ่งที่ถ่ายทอดจำเป็นต้องทั้งพูดและปฏิบัติในประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอให้พิจารณา ผู้ถ่ายทอดหลักจึงอยู่ที่ พ่อแม่ คือ ร้อยละ 45.37 ส่วนที่ตอบพ่อและแม่อย่างเดียวเป็นอันดับ 2 และ 3 ซึ่งเมื่อรวมกันทั้ง 3 อันดับดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 85

2.3 หลักการปฏิบัติ

2.3.1 รุกันอิสลาม

ตารางที่ 11 วิธีถ่ายทอดเรื่อง รุกันอิสลาม

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	13	5.88
2	ปฏิบัติ	3	1.36
3	พูดและปฏิบัติ	205	92.76
	รวม	221	100

รุกันอิสลามคือ การปฏิบัติ ดังนั้นประชากรกลุ่มตัวอย่างจึงเลือกวิธีพูดและปฏิบัติถึงร้อยละ 92.76 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่าไม่สอนมีร้อยละ 2.6 (6 คน) จากจำนวน 227 คน

ตารางที่ 12 ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง รุกันอิสลาม

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	48	21.10
2	แม่	36	15.90
3	พ่อแม่	100	44.10
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	15	6.60
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	28	12.30
	รวม	227	100

ผู้ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศาสนาปฏิบัติหรือรุกันอิสลาม คำตอบยังเป็น พ่อแม่ พ่อและแม่ เรียงลำดับ ซึ่งรวมแล้วคิดเป็นร้อยละ 81.1

2.3.2 ความสะอาด

ตารางที่ 13 วิธีในการถ่ายทอดเรื่อง ความสะอาด

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	18	8.65
2	ปฏิบัติ	3	1.45
3	พูดและปฏิบัติ	187	89.90
	รวม	208	100

การพูดและปฏิบัติเป็นวิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่อง ความสะอาด ในเรื่องต่างๆ ที่กำหนดไว้มากที่สุด คือ ร้อยละ 89.90 มีผู้ตอบว่าไม่ได้สอน 19 คนหรือร้อยละ 8.4 จาก 227 คน

ตารางที่ 14 ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง ความสะอาด

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	32	15.03
2	แม่	56	26.30
3	พ่อแม่	80	37.55
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	12	5.63
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	32	15.03
	รวม	213	100

ผู้ถ่ายทอดหลัก คือ พ่อแม่ รองลงไปคือ แม่ และ พ่อ ซึ่งร้อยละระหว่างคำตอบเฉพาะแม่และพ่อในข้อนี้ต่างกันร้อยละ 10 และหากรวมผู้ถ่ายทอดหลักคือ พ่อแม่, แม่และพ่อ คิดเป็นร้อยละ 78.88

2.3.3 การแต่งกาย

ตารางที่ 15 การถ่ายทอดเรื่อง การแต่งกาย

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	17	8.5
2	ปฏิบัติ	1	0.49
3	พูดและปฏิบัติ	190	91.0
	รวม	209	100

การพูดและปฏิบัติเป็นวิธีถ่ายทอดที่ใช้มากที่สุด คือ ร้อยละ 91.0 โดยร้อยละ 7.9 (18 คน) ของกลุ่มตัวอย่าง 227 คน ที่ตอบว่าไม่ได้สอน

ตารางที่ 16 ผู้ที่ทำหน้าที่สอนเรื่อง การแต่งกาย

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	39	18.27
2	แม่	48	22.43
3	พ่อแม่	87	40.66
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	10	4.68
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	30	14.26
	รวม	214	100

ผู้ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดคือ พ่อแม่ และ แม่ พ่อ เป็นลำดับต่อไป ซึ่งรวมแล้วคิดเป็นร้อยละ 81.36 ส่วนร้อยละ 5.7 (13 คน) ของกลุ่มตัวอย่าง 227 คน ไม่ตอบว่าใครเป็นผู้สอน

2.4 มารยาท อัครลาค

ตารางที่ 17 การถ่ายทอดเรื่อง มารยาท

ลำดับ	วิธีการถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พูด	5	2.50
2	ปฏิบัติ	7	3.50
3	พูดและปฏิบัติ	200	94.0
	รวม	213	100

วิธีพูดและปฏิบัติ เป็นวิธีที่ใช้สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 94.0 โดยร้อยละ 6.2 (14 คน) จากจำนวน 227 ตอบว่าไม่ได้สอน

ตารางที่ 18 ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่อง มารยาท

ลำดับ	ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด	ความถี่	ร้อยละ
1	พ่อ	42	19.38
2	แม่	53	24.49
3	พ่อแม่	78	35.95
4	ญาติ, ปู่ย่าตายาย	9	4.43
5	พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย	34	15.69
	รวม	217	100

ผู้สอนหลัก คือ พ่อแม่, แม่และพ่อ คือคำตอบที่ได้รับ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 79.82

ส่วนที่ 3 ระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ก. ความถี่ของการปฏิบัติในครอบครัว

การประเมินระดับความสัมพันธ์ของครอบครัวได้นำวัฒนธรรมอิสลามในประเด็นต่างๆ 10 ประเด็นมาเป็นคำถาม จำนวน 10 ข้อ จากคำตอบของกลุ่มตัวอย่างว่าปฏิบัติหรือไม่ และในระดับใดก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามได้มิติหนึ่ง แต่ละข้อ กลุ่มตัวอย่างให้คำตอบเป็นความถี่และแสดงเป็นร้อยละได้ดังนี้

3.1 การละหมาดในแต่ละวันร่วมกัน

ตารางที่ 19 การละหมาดในแต่ละวันร่วมกัน

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	24	10.6
นานๆ ครั้ง	77	33.9
บ่อยๆ เสมอ	66	29.1
เป็นประจำ	60	26.4
รวม	227	100.0

คำตอบ นานๆ ครั้ง มีความถี่มากที่สุด คือ ร้อยละ 33.9 ที่รองลงไปคือ บ่อยๆ และเป็นประจำ สำหรับคำตอบในข้อนี้ จากข้อมูลที่ศึกษาและบริบทของแต่ละชุมชน ได้คำตอบในทางเหตุผลว่า โดยหลักการ การละหมาดที่รัดกุม ระยะเวลา ผู้ชายควรไปละหมาดที่มัสยิด ดังนั้นหากกลุ่มตัวอย่างหรือคนในครอบครัวสะดวกในการไปละหมาดรวมกันที่มัสยิด การละหมาดรวมกันที่บ้านจะไม่เข้าปกติปฏิบัติ ส่วนปัจจัยอีกประการคือ เวลาในการทำงานและการเดินทาง

3.2 การพูดคุย ตักเตือนเรื่องวัฒนธรรมอิสลามหลังละหมาดหรือเวลาอื่นๆ (ตะลิม)

ตารางที่ 20 การพูดคุย ตักเตือนหลังละหมาดหรือเวลาอื่นๆ

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	26	11.8
นานๆ ครั้ง	76	33.5
บ่อยๆ เสมอ	88	38.8
เป็นประจำ	36	15.9
รวม	227	100.0

ครอบครัว ร้อยละ 38.8 จะปฏิบัติอยู่เสมอ

3.3 ได้เล่าหรือได้รับการเล่าเนื้อหาคุตบะฮฺ (การบรรยายในการละหมาดวันศุกร์) วันศุกร์
 ตารางที่ 21 การเล่าเนื้อหาคุตบะฮฺ

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	34	15.0
นานๆ ครั้ง	100	44.1
บ่อยๆ เสมอ	60	26.4
เป็นประจำ	33	14.5
รวม	227	100.0

ตามหลักการ คำตอบข้อนี้ควรจะเป็นคำตอบว่า เป็นประจำ แต่คำตอบ “นานๆ ครั้ง” มากคิดเป็นร้อยละ 44.1 และไม่เคยปฏิบัติมีถึงร้อยละ 15 ซึ่งใกล้เคียงกับคำตอบ “เป็นประจำ”

3.4 ทานอาหารเริ่มและละศีลอดร่วมกัน

ตารางที่ 22 การรับประทานอาหารเริ่มและละศีลอดร่วมกัน

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	6	2.6
นานๆ ครั้ง	14	6.2
บ่อยๆ เสมอ	73	32.2
เป็นประจำ	134	59.0
รวม	227	100.0

ร้อยละ 59 ของกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติเป็นประจำ และ 32.2 ที่ปฏิบัติในการรับประทานอาหารเมื่อจะเริ่มและละศีลอดในแต่ละวันร่วมกัน

3.5 ปรีกษาหำรื่อ (มูเซวเระห์) เรื่อต้งๆ ระหวังกัน

ตารำงที่ 23 กำนปรีกษำหำรื่อกันในครอบครวั

กำรปฏิบัติ	ควำมถี่	รื่อลละ
ไม่เคยปฏิบัติ	19	8.4
นำนๆ ครั้ง	65	28.6
บ่อยๆ เสมอ	77	33.9
เป็นประจ่ำ	66	29.1
รวม	227	100.0

กำรปรีกษำหำรื่อกันในครอบครวัอยู่เสมอและเป็นประจ่ำมีผู้ตอบมำกเป็นอันต้ง 1 และ 2 คัด เป็นรื่อลละ 33.9 และ 29.1

3.6 เมื่อมีปัญหำ : คนในครอบครวัจะเล่ำ ช่วกันแก้ไข ให้กำล้งใจกัน

ตารำงที่ 24 กำนช่วกันแก้ไขปัญหำและให้กำล้งใจกัน

กำรปฏิบัติ	ควำมถี่	รื่อลละ
ไม่เคยปฏิบัติ	5	2.20
นำนๆ ครั้ง	53	23.3
บ่อยๆ เสมอ	86	37.9
เป็นประจ่ำ	83	36.6
รวม	227	100.0

เมื่อมีปัญหำ คนในครอบครวั รื่อลละ 37.9 จะเล่ำสู่กันฟังเพื่อช่วกันแก้ไขและให้กำล้งใจกัน และมีครอบครวัที่ปฏิบัติเป็นประจ่ำมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ รื่อลละ 36.6

3.7 ทานอาหารในแต่ละวันร่วมกันและพูดคุยกัน
 ตารางที่ 25 การรับประทานอาหารและพูดคุยกัน

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	7	3.1
นานๆ ครั้ง	48	21.1
บ่อยๆ เสมอ	78	34.4
เป็นประจำ	94	41.4
รวม	227	100.0

ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ที่ยังสามารถทานอาหารในแต่ละวันร่วมกันและพูดคุยกันอยู่เป็นประจำยังมีถึงร้อยละ 41.4 และปฏิบัติอยู่เสมอๆ ร้อยละ 34.4

3.8 ให้สลามแก่กันในการเข้า-ออกจากบ้าน
 ตารางที่ 26 การให้สลาม (ทักทาย) แก่กัน

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	19	8.4
นานๆ ครั้ง	28	12.3
บ่อยๆ เสมอ	62	27.3
เป็นประจำ	118	52.0
รวม	227	100.0

ครอบครัวที่ให้สลามแก่กันในการเข้า-ออกจากบ้าน ที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำมีถึงร้อยละ 52 รองลงไปคือปฏิบัติอยู่เสมอๆ ร้อยละ 27.3

3.9 สลาม / สัมผัส / กอดคนในครอบครัวในวันอีด

ตารางที่ 27 การสลาม / สัมผัส / กอดคนในครอบครัวในวันอีด

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	31	13.6
นานๆ ครั้ง	31	13.7
บ่อยๆ เสมอ	55	24.2
เป็นประจำ	110	48.5
รวม	227	100.0

ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 48.5 ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ

3.10 กอด / สัมผัส ลูกๆ แม้ว่าจะอายุเกิน 5 ขวบขึ้นไป

ตารางที่ 28 การกอด / สัมผัส ลูกๆ แม้ว่าจะอายุเกิน 5 ขวบขึ้นไป

การปฏิบัติ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยปฏิบัติ	38	16.8
นานๆ ครั้ง	42	18.5
บ่อยๆ เสมอ	60	26.4
เป็นประจำ	87	38.3
รวม	227	100.0

ครอบครัวที่กอดสัมผัสลูกๆ ที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำมีเพียงร้อยละ 38.8

ข. เปรียบเทียบความถี่ของชุดคำถามระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 29 ความสัมพันธ์ในครอบครัวใน 10 ประการ

ข้อ	ความสัมพันธ์ในครอบครัว	ปฏิบัติ			
		เป็นประจำ	เสมอๆ	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยปฏิบัติ
1	ทะเลาะร่วมกัน	26.4	29.1	33.9	10.1
2	ตักเตือนถึงละเมิด	15.9	38.8	33.5	10.6
3	ถ่ายถอดคฤหัสถ์	14.5	26.4	44.1	14.1
4	ทานอาหารถือศีลอด	59.0	32.2	6.2	2.2
5	ปรึกษาหารือ	29.1	33.9	28.6	7.6
6	แก้ปัญหาให้กำลังใจ	36.6	37.9	23.3	1.8
7	ทานอาหารและพูดคุย	41.4	34.4	21.1	3.1
8	ให้สลามแก่กัน	52.2	27.3	12.3	7.5
9	สัมผัสในวันฮีด	48.5	24.2	13.3	13.2
10	สัมผัสลูกอายุเกิน 5 ขวบ	38.3	26.4	18.5	16.3

ตารางนี้แสดงให้เห็นภาพรวมของคำถามทั้ง 10 ข้อกับคำตอบที่กลุ่มตัวอย่างตอบจาก
ประสบการณ์ในการปฏิบัติ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ กับระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.11 ความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งของมัสยิดกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 30 ความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งของมัสยิดกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ที่ตั้งมัสยิด	ความสัมพันธ์ในครอบครัวต่ำ		ความสัมพันธ์ในครอบครัวสูง		รวม	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
ในเมือง	60	39.22	93	60.78	153	100
ชานเมือง	35	47.29	39	52.71	74	100

การแบ่งระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงและต่ำ แบ่งจากคะแนนของกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้ที่มีคะแนนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ย (mean) ถือว่ามีระดับความสัมพันธ์สูง ส่วนผู้ที่มีคะแนนต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยถือว่ามีระดับความสัมพันธ์ต่ำ

จากตาราง สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในเมือง กลุ่มที่มีความสัมพันธ์สูงมีจำนวนมากกว่ากลุ่มที่มีความสัมพันธ์ต่ำในอัตราร้อยละ 60.78 ต่อ 39.22 ซึ่งเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างในชานเมือง แต่กลุ่มในชานเมืองความแตกต่างไม่มากเท่ากลุ่มในเมือง คือ อยู่ในอัตราร้อยละ 52.71 ต่อ 47.29 ส่วนการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มในเมืองกับชานเมืองพบว่า กลุ่มในเมืองมีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูง มีจำนวนมากกว่ากลุ่มในชานเมือง ในอัตราร้อยละ 60.78 ต่อ 52.71 และกลุ่มในเมืองมีความสัมพันธ์ในครอบครัวต่ำมีอัตราต่ำกว่ากลุ่มในชานเมือง ในอัตราร้อยละ 39.22 ต่อ 47.29

อนึ่ง จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่อยู่อาศัยของกลุ่มตัวอย่างกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วยสถิติไคสแควร์(chi-square) ได้ค่าไคสแควร์ที่ 1.33 โดยไม่มีความสัมพันธ์ตามนัยสำคัญทางสถิติ จึงสรุปได้ว่าปัจจัยถิ่นที่อยู่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.12 ความสัมพันธ์ระหว่างเพศของผู้ตอบแบบสอบถามกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 31 ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

เพศ	ความสัมพันธ์ ในครอบครัวต่ำ		ความสัมพันธ์ ในครอบครัวสูง		รวม	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
หญิง	56	44.44	70	55.55	126	100
ชาย	39	38.61	62	61.39	101	100

จากตาราง สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างเพศหญิง ส่วนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงกับความสัมพันธ์ในครอบครัวต่ำ มีจำนวนไม่ต่างกันมากนัก คือ อยู่ในอัตราร้อยละ 55.55 ต่อ 44.44 (ต่างกันร้อยละ 10) ส่วนเพศชาย ส่วนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงกับที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวต่ำ มีจำนวนต่างกัน คือ อยู่ในระดับอัตราร้อยละ 61.39 ต่อ 38.61 (ต่างกันร้อยละ 22.78) และเมื่อเปรียบเทียบระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างกลุ่มเพศชายกับเพศหญิง พบว่า เพศชายมีความสัมพันธ์ในครอบครัวในระดับสูงในอัตราสูงกว่าเพศหญิง ในอัตราร้อยละ 61.39 ต่อ 55.55

อนึ่ง จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างเพศของผู้ตอบแบบสอบถามกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วยสถิติไคสแควร์(chi-square) ได้ค่าไคสแควร์ที่ .79 โดยไม่มีความสัมพันธ์ตามนัยสำคัญทางสถิติ จึงสรุปได้ว่าเพศของผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.13 ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว
 ตารางที่ 32 ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุ กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ช่วงอายุ		Mean Difference	Std. Error	Sig.
30-40	41-50	-.75	1.09	.930
	51-60	-.54	1.14	.974
	มากกว่า 60 ปี	-8.72E-02	1.27	1.000
41-50	30-40	.73	1.09	.930
	51-60	.19	1.13	.999
	มากกว่า 60 ปี	.64	1.26	.967
51-60	30-40	.54	1.14	.974
	41-50	-.19	1.13	.999
	มากกว่า 60 ปี	.45	1.31	.989
มากกว่า 60 ปี	30-40	8.72E-02	1.27	1.000
	41-50	-.64	1.26	.967
	51-60	-.45	1.31	.989

จากตารางความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งวิเคราะห์ความแปรปรวนด้วยวิธีของ Scheffe พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งได้ตั้งระดับนัยสำคัญที่ .05 ซึ่งพบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุใด มีค่าต่ำกว่า .05

3.14 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาสัมฤทธิ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับความสัมพันธ์ในครอบครัว
ตารางที่ 33 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาสัมฤทธิ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับความสัมพันธ์
 ในครอบครัว

ช่วงการศึกษา	Mean Difference	Std. Error	Sig.
น้อยกว่าม.ต้น-ม.ต้น	-.24*	7.54E-02	.007
ปริญญาตรี-สูงกว่า	-.31*	7.79E-02	.001
ม.ปลาย-ปวส.	.24*	7.54E-02	.007
ปริญญาตรี-สูงกว่า	-6.55E-02	8.14E-02	.724
ปริญญาตรี-สูงกว่า	.31*	7.79E-02	.001
ม.ปลาย-ปวส.	6.55E-02	8.14E-02	.724

จากตารางการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาสัมฤทธิ์กับความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้วยวิธีของ Scheffe โดยให้ค่าความเชื่อถือนี้ (sig) .05 พบว่า ช่วงการศึกษาสัมฤทธิ์ที่ต่างกันของกลุ่มตัวอย่างมีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่าม.ต้น-ม.ต้น มีความสัมพันธ์ในครอบครัวแตกต่างจากผู้ที่มีการศึกษาระดับม.ปลาย-ปวส. และผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี-สูงกว่า ส่วนผู้ที่มีการศึกษาระดับม.ปลาย-ปวส. กับผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี-สูงกว่าไม่มีความแตกต่างของความสัมพันธ์ในครอบครัว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าระดับการศึกษาสัมฤทธิ์มีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งเห็นได้ว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสัมฤทธิ์สูงกว่าจะมีระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงไปด้วย ซึ่งอาจคาดเดาได้ว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีความตระหนักในการให้ความสำคัญกับครอบครัวและความอันตรายในการปล่อยให้ลูกหลานต้องออกไปเผชิญสังคม โดยไม่มีภูมิคุ้มกัน

3.15 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความสัมพันธ์ในครอบครัว
 ตารางที่ 34 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถามกับความสัมพันธ์
 ในครอบครัว

ช่วงการศึกษา		Mean Difference	Std. Error	Sig.
ไม่ได้เรียนเฉพาะ	เรียนในร.ร.สามัญ	-.67	1.28	.964
	พรีคูอิน	-1.46	1.03	.570
	สูงกว่าพรีคูอิน	-5.04*	1.27	.002
เรียนในร.ร.สามัญ	ไม่ได้เรียนเฉพาะ	.67	1.28	.964
	พรีคูอิน	-.79	1.15	.924
	สูงกว่าพรีคูอิน	-4.37*	1.36	.018
พรีคูอิน	ไม่ได้เรียนเฉพาะ	1.46	1.03	.570
	เรียนในร.ร.สามัญ	.79	1.15	.924
	สูงกว่าพรีคูอิน	-3.58*	1.14	.021
สูงกว่าพรีคูอิน	ไม่ได้เรียนเฉพาะ	5.04*	1.27	.002
	เรียนในร.ร.สามัญ	4.37*	1.36	.018
	พรีคูอิน	3.58*	1.14	.021

จากตารางข้างต้น พบว่ามีแนวโน้มความสัมพันธ์เช่นเดียวกับตัวแปรระดับการศึกษาสามัญ กล่าวคือ การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาศาสนากับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยตั้งระดับความน่าเชื่อถือที่ (sig) = .05 พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาศาสนาสูงกว่าพรีคูอินมีความสัมพันธ์ในครอบครัวแตกต่างจากผู้ที่มีระดับการศึกษาอื่นทั้งหมด โดยที่ผู้ที่มีระดับการศึกษาอื่นๆ ที่เหลือไม่มีความแตกต่างกันในระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว จึงสรุปได้ว่า การศึกษาศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมุสลิม

3.16 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้หญิงที่ทำงานอาชีพต่างกันกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 35 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่ทำงานอาชีพต่างกันกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ลักษณะการทำงาน ของผู้ตอบ (หญิง)	ความสัมพันธ์ ในครอบครัวต่ำ		ความสัมพันธ์ ในครอบครัวสูง		รวม	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
ทำงานนอกบ้าน	20	35.72	36	64.28	56	100
ทำงานที่บ้าน / แม่บ้าน	30	42.85	40	57.15	70	100

จากตาราง สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงมีจำนวนมากกว่ากลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวต่ำในอัตราร้อยละ 64.28 ต่อ 35.72 ซึ่งสูงกว่าเกือบเท่าตัว ส่วน ผู้หญิงที่ทำงานอยู่กับบ้านกับเป็น แม่บ้านในส่วนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในระดับสูง ก็มีสูงว่ามากเช่นกัน คือ ในอัตราร้อยละ 57.15 ต่อ 42.85 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้หญิง 2 กลุ่มดังกล่าว พบว่า ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกลับมีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงเป็นจำนวนมากกว่าผู้หญิงที่ทำงานที่บ้านและเป็นแม่บ้าน ในอัตราร้อยละ 64.28 ต่อ 57.15

อนึ่ง จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการทำงานของกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วยสถิติไคสแควร์ (chi-square) ได้ค่าไคสแควร์ที่ .52 โดยไม่มีความสัมพันธ์ตามนัยสำคัญทางสถิติ จึงสรุปได้ว่าลักษณะการทำงานของกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงที่ทำงานในบ้านและนอกบ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.17 ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถามกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 36 ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ฐานะทางเศรษฐกิจ		Mean Difference	Std. Error	Sig.
ดี	ค่อนข้างดี	1.32E-02	.18	1.000
	พอประมาณไม่มีหนี้	.17	.15	.862
	พอประมาณมีหนี้	.21	.15	.768
	มีปัญหา	.55	.26	.355
ค่อนข้างดี	ดี	-1.32E-02	.18	1.000
	พอประมาณไม่มีหนี้	.16	.12	.800
	พอประมาณมีหนี้	.19	.13	.672
	มีปัญหา	.54	.25	.320
พอประมาณไม่มีหนี้	ดี	-.17	.15	.862
	ค่อนข้างดี	-.16	.12	.800
	พอประมาณมีหนี้	3.61E-02	7.22E-02	.993
	มีปัญหา	.34	.22	.581
พอประมาณมีหนี้	ดี	-.21	.15	.768
	ค่อนข้างดี	-.19	.13	.672
	พอประมาณไม่มีหนี้	-3.61E-02	7.22E-02	.993
	มีปัญหา	-.34	.23	.680
มีปัญหา	ดี	-.55	.26	.355
	ค่อนข้างดี	-.54	.25	.320
	พอประมาณไม่มีหนี้	-.38	.22	.581
	พอประมาณมีหนี้	-.34	.23	.680

จากตาราง สรุปได้ว่า ความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจไม่มีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.18 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัวกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ตารางที่ 37 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของครอบครัวกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ลักษณะครอบครัว		Mean Difference	Std. Error	Sig.
ครอบครัวเดี่ยว	คู่สมรสไม่ครบ	-5.88E-02	.16	.932
	ครอบครัวขยาย	-2.41E-03	6.77E-02	.999
คู่สมรสไม่ครบ	ครอบครัวเดี่ยว	5.88E-02	.16	.932
	ครอบครัวขยาย	5.64E-02	.16	.938
ครอบครัวขยาย	ครอบครัวเดี่ยว	2.41E-03	6.77E-02	.999
	คู่สมรสไม่ครบ	-5.64E-02	.16	.938

จากตาราง สรุปได้ว่า ลักษณะของครอบครัวไม่มีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

ส่วนที่ 4 ความจริงและความเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลาม

แบบสอบถามส่วนที่ 4 ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 9 ข้อ เป็นคำถามปลายเปิด 6 ข้อ คำถามที่มีคำตอบให้เลือก 3 ข้อ ในส่วนนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบครบทุกข้อ และบางข้อจะตอบให้ทราบในหลายประเด็นจากความเป็นจริงและความคิดเห็น จากคำตอบดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นด้วยคำหลัก (key words) ซึ่งสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

4.1 การพัฒนาความรู้ความเข้าใจอิสลาม

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 227 คน เสนอประเด็นคำตอบทั้งหมด 400 คำตอบ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบมากกว่า 1 คำตอบ จาก 400 คำตอบ สามารถจัดเป็นประเด็นต่างๆ เรียงลำดับความมากน้อยลดหลั่นได้ดังนี้

ตารางที่ 38 การพัฒนาความรู้ วัฒนธรรมอิสลาม

ลำดับที่	วิธีการ	ความถี่	ร้อยละ
1	อ่านหนังสือ	118	29.50
2	ฟังรายการวิทยุ	81	20.25
3	ฟังบรรยาย / อภิปราย	72	18.00
4	สอบถาม / สนทนา	44	11.00
4	ศึกษาเพิ่ม	44	11.00
6	ฟังเทป	18	4.50
7	ดูวิดีโอ	11	2.80
8	เรียนรู้จากสภาพการณ์ในชีวิต	10	2.50
9	ดูจากอินเทอร์เน็ต	2	0.5
	รวม	400	100

การอ่านหนังสือเป็นวิธีการที่มีผู้ใช้มากที่สุดในการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 29.50 ส่วนการฟังรายการวิทยุมีจำนวนมากเป็นอันดับ 2 คิดเป็นร้อยละ 20.25 และหากรวมการฟังทั้ง 3 ประเภทเข้าด้วยกัน คือ ฟังวิทยุ ฟังบรรยายและอภิปรายและฟังเทป รวมกันเท่ากับร้อยละ 42.25

ในแต่ละข้อคำตอบ หากจำแนกตามมัศยิกทั้ง 10 แห่ง จำแนกความถี่ของคำตอบของแต่ละมัศยิกในแต่ละเรื่องได้ดังนี้

ตารางที่ 39 การพัฒนาความรู้ : แยกตามมัศยิก

ลำดับ	วิธีการ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ความถี่	ร้อยละ
		ยหฺว	บงอ้อ	สวนพญ	ต้นสน	อ้อชอริสชุนนะ	ฮารุณ	ญามีอู้ดคยริยะฮ์	คารุณานิม	กมาอู้ดอิสลาม	นุรุลยากิน		
1	อ่านหนังสือ	9	15	10	15	15	16	9	1	18	-	118	29.50
2	ฟังรายการวิทยุ	5	10	9	5	8	11	7	15	7	4	81	20.25
3	ฟังบรรยาย / อภิปราย	6	8	10	9	12	10	7	6	3	1	72	18.00
4	สอบถาม / สนทนา	8	6	3	4	4	3	2	2	7	5	44	11.00
4	ศึกษาเพิ่ม	4	6	3	1	6	3	5	4	5	7	44	11.00
6	ฟังเทป	3	-	1	3	4	2	1	2	2	-	18	4.50
7	คู่มือทัศน	-	1	3	1	1	3	-	2	-	-	11	2.80
8	เรียนรู้จากสภาพการณ์ในชีวิต	2	-	1	1	2	-	-	-	1	3	10	2.50
9	ดูจากอินเทอร์เน็ต	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2	0.05
	รวม	37	46	40	39	53	48	31	43	43	20	400	100

การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งได้คำตอบมา 10 ประการดังกล่าว หากจำแนกความถี่ของข้อมูลเป็นรายชุมชนมัศยิก กลุ่มตัวอย่างในชุมชนเมือง 7 แห่ง (ลำดับที่ 1 ถึง 7) เลือกวิธีอ่านหนังสือในระดับสูงสุด ส่วนความถี่ที่รองลงไปจะอยู่ในการฟัง คือ ฟังรายการวิทยุและฟังบรรยาย ยกเว้นมัศยิกยหฺวที่ใช้วิธีสอบถามและ/หรือสนทนากับผู้รู้เป็นอันดับรองลงไป ส่วนกลุ่มตัวอย่างจากมัศยิกในเขตชานเมือง 3 แห่ง (ลำดับที่ 8 ถึง 10) มีเพียงแห่งเดียวที่ใช้วิธีการอ่านมากที่สุดคือมัศยิกกมาอู้ดอิสลาม คารุณานิมใช้เป็นวิธีที่ 2 รองจากการฟังวิทยุ ส่วนนุรุลยากินไม่ใช้เลย ซึ่งพิจารณาจากข้อมูลผู้ตอบกล่าวได้ว่าระดับการศึกษาน่าจะมีผลต่อการอ่านหนังสือ

4.2 สิ่งที่เป็นจุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม

ในข้อนี้กลุ่มตัวอย่างตอบประเด็นต่างๆ จำนวน 257 คำตอบ จากประเด็นคำตอบ สรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้คือ

ตารางที่ 40 จุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม

ลำดับที่	จุดเด่นของวัฒนธรรมอิสลาม	ความถี่	ร้อยละ
1	การมีหัวใจที่ขำเกรงต่ออัลลอฮ์ที่บริสุทธิ์ ที่มี "ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮมุฮัมมะครอฮูตุลลอฮ" ที่นำไปสู่การปฏิบัติตนตามศาสนบัญญัติอย่าง เคร่งครัด	131	50.98
2	การแต่งกาย	39	15.17
3	การละหมาด	23	8.95
4	ความสามัคคี	20	7.79
5	การสละสลาม	15	5.7
6	มีเอกลักษณ์ / เป็นวัฒนธรรมที่แข็ง	13	5.05
7	เป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่ครบสมบูรณ์	8	3.1
8	ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	3	1.17
9	การฝึกความอดทน	3	1.17
10	การเชิญชวนกันทำความดีและห้ามความชั่ว	2	0.8
	รวม	257	100

จุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลามที่กลุ่มตัวอย่างตอบมากที่สุดคือ ข้อความในข้อ 1 ดังกล่าวคือสิ่งที่อยู่ในส่วนขององค์คติในวัฒนธรรมอิสลามคือ อีमानและอิห์ซาน ซึ่งจะไปกำกับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ คือ องค์พิธีกรรม องค์กรและองค์วัตถุ สำหรับมุสลิมก็คือ จะไปกำกับทุกพฤติกรรมในวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิม ลำดับรองลงไปคือ การแต่งกาย ซึ่งเป็นคำตอบที่ได้จากผู้หญิงส่วนหนึ่ง ส่วนในอีก 8 ลำดับต่อมาต่างก็นับว่าเป็นจุดเด่น จุดแข็งทั้งสิ้น

4.3 สิ่งที่คุณคิดว่าเป็นศัตรูหรือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในปัจจุบัน
 ในข้อนี้กลุ่มตัวอย่างเสนอคำตอบทั้งหมด 281 คำตอบ จำแนกเป็นประเด็น สรุปได้ดังนี้
ตารางที่ 41 ปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในปัจจุบัน

ลำดับที่	ปัจจัยที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลาม	ความถี่	ร้อยละ
1	สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน / สิ่งยั่วยุต่างๆ	63	22.42
2	วัฒนธรรมตะวันตก / วัฒนธรรมต่างชาติ	56	19.93
3	ความอ่อนศรัทธา	45	16.00
4	ยะฮูดี / นัศรอนี / อเมริกา	38	13.53
5	สื่อต่างๆ ในทางไม่ดี	30	10.68
6	ความไม่สามัคคี	14	4.99
7	ไซดอน	12	4.27
8	ความเจริญทางวัตถุ	10	3.55
9	ความห่างเหินของครอบครัว	7	2.50
10	ยาเสพติด	6	2.13
	รวม	281	100

ศัตรูหรือปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในปัจจุบัน คำตอบ 10 ประการที่
 นำเสนอเรียงตามลำดับความถี่นี้ พิจารณาจากคำตอบสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- ปัจจัยภายนอก คือ สิ่งแวดล้อม สิ่งยั่วยุ วัฒนธรรมตะวันตก ฯลฯ
- ปัจจัยภายใน ซึ่งน่าจะได้แก่คำตอบว่า ความอ่อนศรัทธา (ของมุสลิมเอง), ความไม่สามัคคี
 และความห่างเหินของครอบครัว ซึ่งเป็นคำตอบที่น่าพิจารณา แม้ว่าจะมีความถี่ไม่มากเท่า
 ปัจจัยภายนอกคือสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตะวันตกก็ตาม

4.4 รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันทำให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามได้ในลักษณะใด (ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น หรือ น้อยลง)

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 227 คน เลือกคำตอบที่มีไว้ให้ 2 ข้อ คือ ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น หรือ น้อยลง ดังนี้

ตารางที่ 42 รัฐธรรมนูญกับวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิม

ลำดับที่	รัฐธรรมนูญกับวัฒนธรรมอิสลาม	ความถี่	ร้อยละ
1	ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น	191	84.15
2	น้อยลง	33	14.54
3	ไม่รู้	3	1.31
	รวม	227	100

กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 84.15 มีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันทำให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามในลักษณะที่ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น มีเพียงร้อยละ 14.54 ที่คิดว่าน้อยลง

ความเห็นในข้อนี้หากเปรียบเทียบคำตอบจากกลุ่มตัวอย่างจากชุมชนมัสยิดในกรุงเทพฯ กับชุมชนมัสยิดในชานเมือง มีความแตกต่างกันดังนี้คือ

ตารางที่ 43 ความเห็นต่อรัฐธรรมนูญ : ในเมืองกับชานเมือง

ลำดับ	กลุ่มมัสยิด	ดีขึ้น		น้อยลง		ไม่รู้		รวม	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1	กลุ่มมัสยิดในเมือง	142	92.20	9	5.85	3	1.95	154	100
2	กลุ่มมัสยิดชานเมือง	49	67.12	24	32.88	-	-	73	100

อนึ่ง กลุ่มมัสยิดในชานเมือง มัสยิดนูรุลยากิน หนองจอก ตอบดีขึ้น เพียง 1.31 (3)

คำตอบดังกล่าวมีสมมุติฐานว่า กลุ่มตัวอย่างยังขาดความรู้ ความเข้าใจในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่

4.5 การเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามในภายหลัง

คำตอบที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างนับได้ 220 คำตอบ โดยประชากรกลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่ตอบ แต่บางส่วนตอบมากกว่าหนึ่งประเด็น คำตอบที่ได้สรุปเป็นประเด็นต่างๆ คือ ตารางที่ 44 วัฒนธรรมอิสลามที่ปฏิบัติเมื่อเรียนรู้ภายหลัง

ลำดับที่	วัฒนธรรมอิสลามที่ปฏิบัติเพิ่ม หลังจากได้ความรู้เพิ่มขึ้น	ความถี่	ร้อยละ
1	การแต่งกาย / การคลุมฮิญาบ	87	38.83
2	การละหมาดสุนัต	54	24.10
3	การดูอาในโอกาสต่างๆ	29	12.94
4	การถือศีลอดสุนัต	24	10.70
5	ไว้หนวดเครา	15	6.69
6	การปฏิบัติตนต่อครอบครัว	5	2.22
6	ความรักในศาสนา	5	2.22
8	การออกกะวะห์	3	1.32
9	ความมีน้ำใจ / ให้อภัย	1	0.45
10	การออกห่างดอกเบี้ย	1	0.45
	รวม	224	100

ข้อปฏิบัติที่กลุ่มตัวอย่างเริ่มปฏิบัติหลังจากการเรียนรู้เพิ่ม ลำดับแรกคือ เรื่องการแต่งกายโดยบางคำตอบก็ระบุว่า ฮิญาบ ซึ่งหมายถึงรูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงมุสลิมตามศาสนบัญญัติ เป็นศาสนบัญญัติที่ชาวไทยมุสลิมในภาคกลางและภาคอื่นๆ (ยกเว้นภาคใต้) ส่วนใหญ่ไม่ทราบ ความเปลี่ยนแปลงนี้เพิ่งเริ่มเมื่อประมาณ 25 ปีที่ผ่านมา ดังนั้นคำตอบ 87 คำตอบจะเป็นคำตอบจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้หญิง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 126 คน

4.6 ปัญหาที่พบในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ หลานๆ ในปัจจุบัน

จาก 186 คำตอบมีผู้ตอบว่าไม่มีปัญหา 26 คน ส่วนปัญหาสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้
ตารางที่ 45 ปัญหาที่พบในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ หลานๆ ในปัจจุบัน

ลำดับที่	ปัญหาที่พบในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในปัจจุบัน	ความถี่	ร้อยละ
1	เด็กสมัยนี้ส่งสอนยาก / เด็กคือ	117	73.12
2	ไม่สะดวกในการถ่ายทอด (ไม่มีเวลา) และขาดความมุ่งมั่นตั้งใจ	30	18.75
3	ขาดบุคลากรและความรู้	8	5
4	ความแตกแยก	4	2.5
5	ปฏิบัติไม่เหมือนกัน	1	0.63
	รวม	160	100

กลุ่มตัวอย่างมีเพียงร้อยละ 13.98 ที่ไม่มีปัญหาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีปัญหา สาระของปัญหาที่พบจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

- ปัญหาที่ตัวผู้ถูกถ่ายทอด คือ เด็ก ซึ่งมีผู้เสนอว่าเด็กสมัยนี้คือ สอนยาก ถึงร้อยละ 73.12
- ปัญหาผู้ที่ถ่ายทอดและบริบท ซึ่งพบว่า เวลา เข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญ

4.7 กภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน

สำหรับข้อนี้ได้รับคำตอบจำนวน 362 คำตอบ สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ คือ
ตารางที่ 46 กภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน

ลำดับที่	ภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ	ความถี่	ร้อยละ
1	ยาเสพติด	149	41.16
2	ภัยที่มาเกี่ยวกับสื่อและเทคโนโลยี	51	14.08
3	รูปแบบการแต่งกายตามวัฒนธรรมตะวันตก	45	12.43
4	สิ่งขั้วๆต่างๆ	34	9.39
5	สถานเริงรมย์	27	7.45
6	การคบเพื่อนไม่ดี	18	4.97
7	สิ่งแวดล้อม	16	4.41
8	การพนัน	11	3.03
9	ผู้สาว	6	1.65
10	ไซดอน	5	1.38
	รวม	362	100

ร้อยละ 41.16 ของภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ คือ ยาเสพติด ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นภัยของชาติโดยรวม ส่วนลำดับสุดท้ายคือ ไซดอน ในอิสลามถือว่าเป็นศัตรู เป็นผู้ล่อลวงมนุษย์

4.8 แนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในอนาคต ท่านคาดว่าสถาบันใด/ผู้ใดจะเป็นผู้ทำหน้าที่หลักเป็นอันดับที่ 1 และที่ 2

กลุ่มตัวอย่าง 227 คน มีผู้ลงอันดับที่ 1 จำนวน 218 คนและ อันดับ 2 จำนวน 197 คน จากคำตอบที่ให้เลือก 5 คำตอบ คือ 1 กลุ่มเพื่อน, 2 ครอบครัว, 3 สถานศึกษา/ครู, 4 สื่อ, 5 มัสยิด, 6 อื่นๆ ระบุตารางที่ 47 แนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในอนาคต

ลำดับที่	หน่วยที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในอนาคต	อันดับที่ 1		อันดับที่ 2	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1	ครอบครัว	117	53.66	25	12.69
2	สถานศึกษา / ครู	48	22.01	86	43.65
3	สื่อ	30	13.79	27	13.70
4	มัสยิด	22	10.09	50	25.38
5	เพื่อน	1	0.45	9	4.56
	รวม	218	100	197	100

สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างคาดหวังว่าในอนาคตสถาบันที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามเป็นลำดับแรก คือ สถาบันครอบครัว ส่วนลำดับที่ 2 คือ สถาบันการศึกษา ลำดับที่ 3 คือ สถาบันศาสนา ซึ่งได้แก่ มัสยิด

4.9 จากหลักการอิสลามในเรื่องเศรษฐกิจ (เช่น ประหยัด, ไม่สุรุ่ยสุร่าย, ระบบไม่มีดอกเบี้ย, ระบบชะกาศ, หลีกเลี่ยงการเป็นหนี้ ฯลฯ) ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว ท่านคาดว่าครอบครัวของท่านสามารถปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจนี้ในระดับใด

กลุ่มตัวอย่าง 227 ได้ประเมินการปฏิบัติตามเศรษฐกิจตามระบบอิสลามของแต่ละครอบครัว ดังนี้

ตารางที่ 48 การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม

ลำดับที่	การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม	ความถี่	ร้อยละ
1	ดีมาก	38	16.74
2	ดี	65	28.60
3	ดีพอสมควร	99	43.65
4	ยังไม่ดีนัก	25	11.01
	รวม	227	100

จากตาราง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามเศรษฐกิจในระบบอิสลามอยู่ในระดับดีพอสมควร คือ ร้อยละ 43.62 แต่ที่น่าสนใจคือ หากรวมผู้ที่สามารถปฏิบัติได้อย่างดีและดีมากรวมกันเป็นจำนวนที่มากกว่า คือ ร้อยละ 45.34 ส่วนที่ยังไม่ดีนักมีเพียง ร้อยละ 11.01

ส่วนที่ 5 ข้อมูล ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และการสังเกต

การสัมภาษณ์และสังเกตเป็นวิธีที่ใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน จาก 10 ชุมชน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยเพศชายและหญิง แต่เจาะจงเลือกเพศหญิงมากกว่าเพศชายเพราะในอิสลามถือว่า “แม่” เป็นครูคนแรกของลูก ในกลุ่มตัวอย่างจำนวนดังกล่าว เลือกผู้ให้สัมภาษณ์ตั้งแต่อายุ 35 ปีขึ้นไป และเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สูงอายุ เป็นสำคัญ เพื่อต้องการทราบถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในอดีต ซึ่งข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์แสดงไว้ในตารางที่ 1 (หน้า 62) ในการนำเสนอข้อมูลส่วนนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

ก. การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม 6 สาระ

ข. ความจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลาม

ในการถ่ายทอดหลักความศรัทธา หลักความยำเกรงและคุณธรรม หลักปฏิบัติ มารยาทต่างๆ และเศรษฐกิจอิสลาม สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งในส่วนกรุงเทพฯ ชั้นในและในชานเมือง วยต่างๆ ทั้งชายและหญิง ฯลฯ ได้รับการถ่ายทอด แต่จะมีความแตกต่างในประเด็น วิธีการและผู้ถ่ายทอดอยู่บ้าง สรุปได้คือ

ก. การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม 6 สาระ

1. หลักความศรัทธาหรือรูกันอีมาน

เป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่าได้รับการถ่ายทอดนับแต่จำความได้และอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศรัทธาในอัลลอฮ์และรซูลลุลลอฮ์นบีมุฮัมมัด คือตฯ และนบีอาดัม

วิธีการถ่ายทอด จะเป็นการพูด ชักกล่อม โดยมีแม่ หรืออาจมีชายเป็นผู้ช่วยทำหน้าที่ ดังนั้นในเบื้องต้นจึงเป็นการซึมซับรับเอา ต่อมาเมื่อโตขึ้น พ่อและ/หรือญาติผู้ใหญ่จึงสอนด้วยการพูด การเล่า ก่อนที่จะได้รับสิ่งนี้จากครูที่โรงเรียนหรือมัสยิด ซึ่งในอดีตอิหม่ามจะทำหน้าที่เป็นครูสอนด้วย ในอดีตจึงมักเรียกอิหม่ามว่า “โต๊ะอิหม่าม” และ “โต๊ะครู”

ผู้อาวุโสหลายท่านทั้งชายและหญิง เล่าว่าประโยคเหล่านี้คงซึมซับรับเอาไว้แต่เด็ก เพราะแม่โต๊ะ¹ ได้ชักกล่อมเวลานอนเปล ขณะไกวเปลไปก็ชักกล่อมไป เมื่อโตขึ้น ท่านก็ไกวเปลพร้อมชักกล่อมน้องๆ ต่อไป ประโยคที่ชักกล่อมเป็นท่วงทำนองเพียงจากความสั่นยาวของแต่ละพยางค์ คือ

¹ คือ ผู้อาวุโส เป็นคำที่ชาวไทยมุสลิมสยามหลายใช้เรียก ผู้อาวุโส เช่น ย่า ยายหรือนำหน้าสถานภาพอื่นๆ เช่น โต๊ะครู

“ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮฺ ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮฺ²”

“โตะฮฺอาดัม³ ซิตีฮฺฮาว ‘ฯลฯ’”

“ซอลลอลลอฮฺอะลามุฮัมมัด ซอลลอลลอฮฺอะลัยฮิวะซัลลิม⁴”

บทขับกล่อมเหล่านี้ เด็กๆ ในปัจจุบันคงยากที่จะมีใครได้ยินอีกต่อไป คุณคงจะหายไปพร้อมกับผู้เป็นแม่ เป็นย่า ขยายในอดีต ในขณะที่ในอดีต บางหมู่บ้านจะเป็นเสียงที่ได้ยินอย่างไม่ขาดสาย

ในปัจจุบัน หากจะมีการขับกล่อมเหลืออยู่บ้าง ก็มีใช้เสียงจากแม่ จากยายหรือจากพี่ หากแต่เป็นเสียงจากม้วนเทปเพลงปลุกศรัทธา ซึ่งจะเปิดฟังสำหรับเด็กโตมากกว่าทารกเช่นในอดีต

เนื่องจากในอดีต ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย โดยบางครอบครัว มีพี่แต่จะประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ปู่-ย่า, ตา-ยาย หรือญาติเท่านั้น แต่ยังเป็นครอบครัวขยายที่หลากหลาย ครอบครัวอยู่รวมกัน ในบ้านหลังใหญ่ที่อาจถูกต่อเชื่อมกันจากบ้านหลังเล็กอยู่ภายในรั้วเดียวกัน โดยมีบ้านของปู่-ย่าหรือ, ตา-ยายเป็นศูนย์กลาง

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าว่า คุณตาเป็นคุณหลวง มีหลานหลายคน พอดตกค่าคุณตาจะเรียกหลานๆ มานั่งรวมกัน แล้วก็เล่าก็สอนหลานๆ นับแต่ให้รู้จักอัลลอฮฺ (สุบหฺ์) นบี ความศรัทธาเรื่องต่างๆ และความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับอิสลาม ส่วนคุณยายและคุณแม่จะเป็นผู้ทำขนมเลี้ยง เมื่อคุณตาสอนจบ

สรุปแล้วในอดีต การถ่ายทอดในเรื่องความศรัทธาในเบื้องต้น กลุ่มตัวอย่างต่างได้รับจากครอบครัวเป็นสำคัญ ทั้งจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ด้วยจากการขับกล่อม การพูด สอน โดยในเขตเมืองและชนเมืองไม่แตกต่างกัน

สำหรับชุมชนที่มีโรงเรียนสอนศาสนาหรือมีอยู่ในไม่ไกลมากก็ดี ที่มีสยิดหรือบ้านอิหม่ามบ้านโตะครูกีดี จะเป็นแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมจากสิ่งที่บ้านให้ไว้เป็นฐาน แต่พ่อแม่ของผู้อาวุโสบางท่านก็จ้างครูให้ไปสอนที่บ้าน (ทั้งนี้คงขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ : ผู้วิจัย)

โรงเรียนที่ผู้อาวุโสกล่าวถึง คือ โรงเรียนอันฮฺมุมนอิสลาม ครอบโรงภาษีเก่า บางรัก, โรงเรียนราชการุณมูลนิธิ บางเขิน, โรงเรียนสหบำรุงวิทยามูลนิธิ สีแยกบ้านแขก, โรงเรียนสหนิคมวิทยา วงเวียนใหญ่, โรงเรียนบ้านครัววิทยา

² เป็นประ โยคปฏิญาณตนของมุสลิมและเป็นประ โยคที่มุสลิมประสงค์ให้เป็นโยคสุดท้ายของชีวิต มีความหมายว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺพระองค์เดียวเท่านั้น” ประ โยคนี้จึงเป็นการปลุกฝังความศรัทธาในความเป็นพระเจ้าของพระองค์

³ หมายถึง นบีอาดัม มนุษย์คนแรกที่พระเจ้าสร้าง

⁴ หมายถึง พระนางฮาวา สตรีคนแรกที่พระเจ้าสร้าง ซึ่งเป็นภรรยาของนบีอาดัม ในไบเบิลเรียกว่า อีฟ

⁵ ขอความตริมงคลจงที่แด่ท่านนบีฮัมมัด และขอความจำเริญจงมีแด่ท่านนบีฮัมมัด

สำหรับพ่อแม่ในกลุ่มอายุ 35-49 โรงเรียนจะมีบทบาทมากขึ้นในการให้ความรู้เกี่ยวกับอิสลาม นับจากความสำเร็จ จึงพบว่า ส่วนหนึ่งได้จากโรงเรียนเป็นฐานพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้เสริม

ส่วนในปัจจุบัน เมื่ออายุเริ่มเข้าโรงเรียนของเด็กเปลี่ยนจาก 6-8 ปี เป็นเริ่มจาก 2-3 ปี จึงเป็นที่น่าศึกษาว่าผู้ใดทำหน้าที่ถ่ายทอดอย่างไร

2. หลักความยำเกรง (อิห์ซาน) และคุณธรรม จริยธรรม

ความยำเกรงตระหนักรู้ว่าอัลลอฮ์ทรงเห็น ทรงมองเราอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นเมื่อจะทำอะไร ต้องตระหนักว่าอยู่ต่อหน้าพระองค์และพระองค์ทรงเห็นเรา (อิห์ซาน) ในอดีตผู้อาวุโสเล่าว่า ผู้ใหญ่คือพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มักไม่ได้พูดไม่ได้สอนในประเด็นนี้ ส่วนใหญ่จะสอนในสถาบันการศึกษาโดยให้ท่องแต่คุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮ์ (สุบหฺ์) หรือซีฟัตวาฮิบในลักษณะให้จำ มิได้พูดให้เข้าใจหลักอิห์ซานที่จะต้องพูดสอนให้เกิดความตระหนัก เกิดความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ (สุบหฺ์) เป็นสิ่งที่เพิ่งนำมาสอน มาถ่ายทอดกันโดยทั่วไปในสังคมไทยเมื่อประมาณ 30 ปี

ฉะนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงไม่ได้รับการถ่ายทอดเรื่องอิห์ซานจากครอบครัวนับแต่เด็ก ๆ

สำหรับสิ่งที่เป็นคุณธรรม จริยธรรมอิสลามในเรื่องต่างๆ คือ ความซื่อสัตย์ ไม่ขโมย ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ความอดทน ความมีน้ำใจ เอื้ออาทรแบ่งปัน การให้อภัย ความสุภาพอ่อนโยน เป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างได้รับการถ่ายทอดอย่างมาทั้งในเมืองและชนบท ทั้งโดยวิธีการพูดและปฏิบัติ โดยมีพ่อแม่เป็นหลักในการถ่ายทอด รวมทั้งปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องในครอบครัวขยายซึ่งเป็นครอบครัวของมุสลิมส่วนใหญ่

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้อาวุโสมักเน้นย้ำว่าในแต่ละเรื่องได้รับการถ่ายทอดอบรมอย่างมาก

นอกจากนั้น กลุ่มตัวอย่างยังได้เสนอถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาในเรื่องต่างๆ เพิ่มอีก ตัวอย่างเช่น ความเกรงใจ เจตนาที่บริสุทธิ์ (อิคลาค) การเคารพผู้ใหญ่ ให้เกียรติผู้ใหญ่ ความกตัญญู การเสียสละ ความตรงต่อเวลา การไม่ด่าว่าใคร ทะเลาะกับใคร เป็นต้น

อนึ่ง ในการเล่าประสบการณ์การได้รับการถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรมต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเล่าอย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้อาวุโสมักจะเล่าพร้อมกับยกตัวอย่างประกอบเป็นเรื่องราว เช่น ความอดทน การแบ่งปัน การให้อภัย ความสุภาพอ่อนโยน บางท่านเล่าถึงด้วยว่าในสมัยเด็ก ๆ ที่ได้รับการฝึกการสอนก็รู้สึกเบื่อ อึดอัด แต่เมื่อโตขึ้นทราบจนทุกวันนี้จึงเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้รับการอบรมถ่ายทอดมา จึงพยายามทำหน้าที่ถ่ายทอดให้ลูกๆ และหลานๆ ต่อไป ทั้งนี้มีเพียงไม่กี่ท่านเท่านั้นที่ระบุว่าหลานๆ น่ารัก เชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างดี แต่บางท่านก็ระบุว่าเด็ก ๆ สมัยนี้แตกต่างจากสมัยที่ท่านเป็นเด็ก

สรุป หลักความเข้มงวดและคุณธรรมได้ว่า

ในส่วนของกาณ์ถ่ายทอคเรื่องความเข้มงวด (อิห์ซาน) ในอดีต ไม่ค่อยมี แต่ในห้วงประมาณ 30 ปีจนปัจจุบัน จึงพูดสอนเรื่องความเข้มงวดกันทั้งในบ้าน สถานศึกษา มัสยิด ตลอดจนกาณ์ถ่ายทอคผ่านสื่อต่างๆ มากขึ้น

ในส่วนของคุณธรรม จริยธรรมอันเนื่องจากการจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ แท้จริงแล้วมีบทบาทอยู่คิอยู่ในอิสลาม สรุปได้ว่า ถูกถ่ายทอคมาจากอดีต โดยบางท่านสรุปว่าจากตัวอย่าง จากฐานทั้งของความเป็นมุสลิมและความเป็นคนไทยและในปัจจุบัน เมื่อกลุ่มตัวอย่างเรียนรู้อิสลามเพิ่มขึ้น การให้ความสำคัญในการถ่ายทอคและการปฏิบัติตามคุณธรรมต่างๆ จึงยิ่งสูงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ

3. หลักปฏิบัติ (รูกันอิสลาม)

ในการสัมภาษณ์พูดคุยนอกจากจะถามถึงรูกันอิสลามแล้ว ยังได้ถามถึงเรื่องความสะอาดและการแต่งกาย ทั้งนี้โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนกล่าวคือ

1.1 รูกันอิสลาม

ในข้อนี้ได้ถามถึงใน 4 ประการ ยกเว้นฮัจญ์ แต่ได้ถามถึงการอ่านและท่องกุรอานและคุอาฮ ในประการนี้ได้ข้อสรุปว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งในเขตเมืองและชานเมือง ถูกสอนหรือถ่ายทอคในเรื่องนี้เหมือนๆ กัน

ประการที่ 1 คือ คำปฏิญาณหรือกาตีเมาะชะฮาดะห์ พ่อแม่และรวมถึงปู่ย่า ตายายจะพูดบอกถึงสิ่งนี้บับแต่แรกและอยู่เสมอ (ดังได้กล่าวไว้ในเรื่องความศรัทธา)

ประการที่ 2 ละหมาด กลุ่มตัวอย่างจะถูกชิมชับจากการเห็นก่อน โดยพ่อแม่จะเริ่มสอนประมาณ 7 ขวบ และให้ปฏิบัติประมาณ 10 ขวบ แต่บางท่านก็สามารถปฏิบัติได้ก่อนจากนั้น ทั้งนี้และทั้งนี้มีพ่อแม่และอาจรวมถึงญาติผู้ใหญ่ เป็นครูทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

สำหรับคนช่วงอายุต่างกัน กล่าวคือ ผู้อายุไม่ถึง 50 ปี โรงเรียนโดยครูจะเป็นผู้สอนหลัก พ่อแม่เป็นผู้สอนทางอ้อมจากการปฏิบัติและย้ำเตือนให้ปฏิบัติ

ประการที่ 3 การถือศีลอด กลุ่มตัวอย่างจะถูกชิมชับและถูกฝึกให้ปฏิบัติ ตลอดจนเป็นอาสาสมัครอยากปฏิบัติตั้งแต่อายุยังน้อย บางท่านเริ่มประมาณ 6 ขวบ โดยถือเพียงครั้งวัน ซึ่งในเมืองและชานเมืองและวัยที่ต่างกันไม่มีความแตกต่างในข้อปฏิบัตินี้

ประการที่ 4 การบริจาซชะกาตและชะกาตฟิตเราะฮฺ ส่วนใหญ่ในวัยเด็ก พ่อแม่หรือทางบ้านจะไม่ได้สอนได้บอกในเรื่องนี้ ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงทราบจากการ

ศึกษาทั้งจากระบบโรงเรียนและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง แต่ชะกาตที่ผู้เป็นเด็กในอดีตทุกคน ทั้งเขตเมืองและชนบทเมืองรับรู้ และมีส่วนร่วมคือ ชะกาตพิตเราะฮ์ โดยส่วนหนึ่งจะเป็นผู้นำข่าวสาร (พิตเราะฮ์) ไปแจก หรือหากเป็นฝ่ายได้รับแจกจะเป็นผู้ช่วยยกไปเก็บ

อนึ่ง การปฏิบัติในเรื่องชะกาตก็ดี การนำอาหารแจกเพื่อนบ้านในเดือนรอมฎอน และนำไปมัสยิดก็ดี ผลที่ได้รับคือ การฝึกการเป็นผู้ให้ มีความสุขที่เป็นผู้ให้ ทำให้เกิดนิสัยแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อผู้อื่น

ประการที่ 5 ในเรื่องการอ่านกุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ของมุสลิม รวมทั้งการท่องคฺออฺฮฺสรุปได้ว่า ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ครูหรืออิหม่ามจะทำหน้าที่สอน หรือญาติผู้ใหญ่จะทำหน้าที่มากกว่าพ่อแม่ แต่ในอดีตจำนวนที่พ่อหรือแม่ทำหน้าที่สอนเองมีจำนวนมากกว่าในปัจจุบัน

ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าว่าจบการอ่านคัมภีร์กุรอานตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ และได้อ่านทวน ท่องจำ ถูกให้อ่านประจำจนเป็นนิสัย ซึ่งดีใจมากที่คงเป็นนิสัยการอ่าน กุรอานทุกวันมาจนทุกวันนี้ แม้ว่าแต่ละคนจะอายุในช่วง 60 ถึงเกือบ 90 ปีก็ตาม ประเมินว่ามากกว่ารุ่นลูกและหลานๆ ในปัจจุบัน

ส่วนพ่อแม่รุ่นใหม่ การสอนคฺออฺฮฺส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของครูของโรงเรียน แต่ทางบ้านจะถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติคือกล่าว และกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งระบุว่าต้องเรียนจากลูกหรือให้ลูกสอนให้

อนึ่ง เรื่องของคฺออฺฮฺ กลุ่มมัสยิดในเมืองจะมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ ท่องจำมากกว่ากลุ่มในชนบทเมืองบางแห่ง

1.2 เรื่องความสะอาด

- (1) การอาบน้ำขะดัษ ในอดีต พ่อแม่มักเป็นผู้สอนเองหรือปู่ย่า ญาติผู้ใหญ่ แต่ในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างวัย 50 ลงมามักตอบว่า โรงเรียนสอนเป็นหลัก หรือสอนภาคทฤษฎี ทางบ้านจะเป็นผู้เสริมหรือสอนการปฏิบัติเมื่อถึงเวลา โดยในเมืองและชนบทเมืองไม่ต่างกัน
- (2) การอาบน้ำสุหนัดในโอกาสต่างๆ ผู้อาวุโสส่วนใหญ่มีคำตอบใน 3 ลักษณะคือ ทางบ้านสอน เรียนกับครู และเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่วนแม่รุ่นใหม่ปัจจุบันมักเรียนรู้จากครูเป็นสำคัญ รวมทั้งเด็กในปัจจุบัน

- (3) การทำความสะอาดอื่นๆ เช่น ร่างกาย บ้านเรือน เสื้อผ้า อาหาร คำตอบเกือบทั้งหมด ทั้งในเมืองและชนเมืองและวัยต่างๆ ผู้สอนคือ แม่ รวมทั้งย่า ยาย ญาติในบ้าน

1.3 การแต่งกาย

(1) การแต่งกายของลูกสาว

การแต่งกายของลูกสาวที่จะต้องอยู่ในชุดอิญาบตามศาสนบัญญัติ กลุ่มตัวอย่าง (อายุ 61ปี) ที่ถูกสอนเรื่องนี้จากพ่อแม่ซึ่งเป็นอิหม่ามและครูมีอยู่เพียง 1 ราย จากชนเมือง ส่วนอื่นทั้งหมดจะไม่ทราบเพราะในอดีต ผู้รู้ส่วนใหญ่ไม่มีใครพูด ใครบอกเรื่องนี้

การสอนเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงจึงเน้นในความเป็นไทย คือ เรียบร้อย นุ่งผ้าถุง ไม่ใส่กระโปรงสั้น ไม่ใส่เสื้อคอกว้าง มีเพียง 1 รายที่ระบุว่าถูกให้ใส่เสื้อแขนยาว

ส่วนการอธิบายของผู้หญิง กลุ่มตัวอย่างท่านหนึ่งระบุว่าเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2519 เมื่ออายุได้ประมาณ 60 ปี บางท่านเริ่มอายุ 70 ปีและผู้อาวุโสส่วนใหญ่ต่างก็ปรับเปลี่ยนมาแต่งกายให้ถูกต้องเมื่อทราบโดยอายุมากแล้ว บางท่านใช้วาระกลับจากประกอบพิธีฮัจญ์แล้วคุณศิระชะตลอดมา

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่อายุต่ำกว่า 50 ปี ส่วนหนึ่งทราบหลักการนี้แล้ว แต่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ตลอด ปฏิบัติได้บางโอกาส แต่ก็สอนให้ถูกปฏิบัติแต่อาลัยยังน้อย

อนึ่ง ในปัจจุบันแม่ที่มีความรู้ ความเข้าใจในศาสนบัญญัติเรื่องนี้ ทั้งในเมืองและชนเมืองมักจะฝึกลูกสาวแต่เล็กๆ ในการอธิบาย

(2) การแต่งกายของลูกชาย

ในอดีต สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ การถ่ายทอดในเรื่องการแต่งกายของลูกชายแบ่งออกได้ 4 คำตอบ คือ

- สอนในเรื่องของเอวเราะห์ กล่าวคือ ห้ามนุ่งห่ม โดยเปิดเผยระหว่างสะดือถึงหัวเข่า (เป็นเอวเราะห์สำหรับชาย) และห้ามใส่ทองและผ้าไหม
- สอนในเรื่องเอวเราะห์และทอง โดยไม่ได้กล่าวถึงผ้าไหม โดยบ้างก็ให้เหตุผลว่าอาจจะเป็นเพราะแม่แต่ผู้หญิงก็ไม่มีใครได้ใช้ผ้าไหม เพราะราคาแพง

- ห้ามเรื่องเอาวาระห์และทอง แต่ซื้อผ้าโสร่งใหม่ให้ลูกชายใช้ในวันฮีด พบในกลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะดี และผู้อาวุโสให้ข้อมูลต่อไปว่า ในเวลาต่อมาเมื่อทราบความจริงก็เลิกใช้
- ไม่ได้สอนมิแต่การปฏิบัติ โดยมีรูปแบบการแต่งกายที่ปฏิบัติและให้ปฏิบัติคือการใส่โสร่ง สวมหมวกกะปิเยาะห์สีขาว และบ้างก็สวมทับโดยโปกฝ้ารอบหมวกคือ สาระบัน เรียกว่า โปกสาระบัน

1.4 มารยาทต่างๆ

มารยาทต่างๆ ที่ท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง และมีการกล่าวถ้อยคำหรือคฺุอาอฺในการปฏิบัติ ซึ่งนำมาตามในประเด็นต่างๆ ได้ข้อสรุปสำหรับในอดีตทั้งในเขตเมืองและชานเมืองไม่แตกต่างกัน คือ

ในอดีต พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่จะสอนมารยาทที่เรียบร้อย เป็นมารยาททั้งตามหลักอิสลามและมารยาทไทย ซึ่งในหลายประการจะไม่แตกต่างกัน คือ อยู่บนฐานของความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ส่วนคำกล่าวที่สอนโดยตรงและปฏิบัติ คือ

- การกล่าว “บิสมิลลาห์” เมื่อเริ่มต้นทำสิ่งต่างๆ และ “อัลฮาคูลิลละห์” เมื่อจบ เช่น เมื่อจะกิน จะนอน
- การกล่าวถ้อยคำเมื่อจาม หาว ตกใจและเมื่อมีคนเสียชีวิต
- การทำความเคารพ สอนการไหว้เป็นสำคัญ แต่บางท่านก็ถูกสอนเรื่องสลามด้วย แต่ไม่ได้เน้นการปฏิบัติ
- การขอบคุณก็ใช้การไหว้และคำขอบคุณภาษาไทย

เมื่อกลุ่มตัวอย่างผู้อาวุโสเป็นผู้ใหญ่ขึ้น มีการสอน การเผยแพร่ เช่น เชิญชวนกันมากขึ้นเช่นเดียวกับเรื่องการแต่งกาย ฉะนั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการกล่าวคฺุอาอฺในโอกาสต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ถูกนำมาปฏิบัติ หลังจากที่แต่แรกไม่รู้หรือยังไม่ตระหนักในคุณค่านี้

ในการเปลี่ยนแปลงเรื่องมารยาทต่างๆ นี้ กลุ่มในเมืองกับในชานเมืองต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวอย่างจากชานเมืองที่ยังคงความเป็นชนบทและการศึกษาทั้งสามัญและศาสนายังคงค่อนข้างน้อย

สิ่งที่ปรับเปลี่ยน อาทิ

- อ่านคู่มือสำหรับพฤติกรรมต่างๆ ตื่นนอน เข้า-ออกห้องน้ำ เข้า-ออกจากบ้าน ฯลฯ
- เมื่อพบกัน จากกัน เข้า-ออกจากบ้าน กล่าวสวัสดีแทนการสวัสดี
- กล่าวขอให้อัลลอฮ์ตอบแทนในความดีของท่าน “ญะซากัลลอฮ์” แทนคำว่าขอบคุณและยกมือไหว้ เป็นต้น

1.5 สิ่งที่อยู่ให้และห้ามปราม

สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างเพศหญิง เพศชายถูกสั่งห้าม สรุปได้ดังนี้

1) ลูกชาย : กลุ่มมัธยมในเมือง

สิ่งที่ถูกสั่งห้าม

- (1) ห้ามทำซิริกคือ ตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ สุบหฺฯ เพราะจะทำให้ตกศาสนา (มรตัด)
- (2) ห้ามบริโภคอาหารหะร่าม (ต้องห้าม) คือ สุรา สุกร สัตว์มีเขี้ยว อาหารที่ไม่ได้ประกอบโดยมุสลิม
- (3) ห้ามเรื่องคอกบีย์
- (4) ห้ามทำซินา (การสัมผัสกับสิ่งต้องห้ามทางเพศ) การเที่ยวผู้หญิง
- (5) ห้ามเรื่องการพนัน
- (6) ห้ามลักขโมย
- (7) ห้ามพูดโกหก
- (8) ห้ามเข้าวัดไปงานศพ งานบวช

สิ่งที่ถูกสั่งใช้

- (1) ให้มีความเกรงใจ
- (2) ให้ตักเตือนผู้อื่นหากเห็นเขาทำผิด

2) ลูกชาย : กลุ่มมัธยมในชนเมือง

สิ่งที่ถูกสั่งห้าม

- (1) ห้ามบริโภคอาหารหะร่าม สุกร สุรา และห้ามสุบบุหฺรี
- (2) ห้ามเล่นการพนัน
- (3) ห้ามเที่ยวผู้หญิง
- (4) ห้ามมั่วสุมกับคนไม่ดี

- (5) ห้ามไปดูเถิก และสิ่งบันเทิงที่วัด
- (6) ห้ามประพฤติตามแบบชียเย (ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม)

สิ่งที่ถูกสั่งใช้

การไปร่วมงานบุญต่างๆ เพื่อให้รู้จักเข้าสังคมและกระชับความสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน

3) ลูกสาว : กลุ่มมัศยิดในเมือง

สิ่งที่ถูกสั่งห้าม

- (1) ห้ามทำซิริกคือ ตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ สุบหฺฯ เช่น กราบไหว้สิ่งต่างๆ , ไหว้พระ
- (2) ห้ามบริโภคอาหารหะร่าม เช่น หมู ปูเค็ม และซื้ออาหารของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม
- (3) ห้ามเรื่องดอกเบี๋ย
- (4) ห้ามทำผิดหลักศาสนาในเรื่องต่างๆ
- (5) ห้ามเรื่องการพนันต่างๆ
- (6) ห้ามใส่กระโปรงสั้น เสื้อรัดรูป คอกว้าง ให้แต่งกายให้เรียบร้อย
- (7) ห้ามแต่งกายเลียนแบบผู้ชาย
- (8) ห้ามออกนอกบ้านทั้งเวลากลางวันและกลางคืน จะไปไหนให้ขออนุญาตและให้ผู้ใหญ่ไปด้วย
- (9) ห้ามเที่ยวงานวัด, ห้ามไปดูรางวัล ดูหนัง
- (10) ห้ามไปค้างแรมบ้านคนอื่น
- (11) ห้ามไปงานศพที่มีไม่ใช่มุสลิม ห้ามแต่งคำและเผาศพ
- (12) ห้ามปะปนกันระหว่างเพศชาย-หญิง
- (13) ห้ามพูดโกหก
- (14) ห้ามนินทา
- (15) ไม่ตะกับโบ้ด คือ หยิ่งผยองตนเองว่าเหนือกว่าผู้อื่น
- (16) ไม่ต้องการให้ใช้ชีวิตหลงไปตามกระแสนิยม

สิ่งที่ถูกสั่งใช้

- (1) ให้หาความรู้ตลอดเวลา
- (2) ให้ทราบหลักการครองเรือน
- (3) ให้อยู่ในกรอบของศาสนา
- (4) ให้สร้างและรักษาความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

- (5) ให้สละและเยี่ยมญาติในวันอีด
- (6) ให้รักเพื่อนบ้าน
- (7) ให้เยี่ยมผู้ป่วย และปฏิบัติดีต่อผู้ป่วยและผู้เสียชีวิต
- (8) ให้มีมารยาทที่ดี เรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัย รักษาความสะอาด
- (9) ให้มีความอดทน
- (10) ให้มีจิตสาธารณะ อุทิศเวลาและทรัพย์สินแก่ส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งมัสยิด
- (11) ให้มีความผูกพันกับมัสยิด

4) ลูกสาว : กลุ่มมัสยิดในซานเมือง

สิ่งที่ถูกสั่งห้าม

- ข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 3 ข้อ 8 ข้อ 9 และข้อ 13 เหมือนกับกลุ่มในเมือง สิ่งที่เพิ่มขึ้นคือ
- (7) เน้นเรื่องการคบเพื่อนต่างเพศต้องอยู่ในขอบเขต และถ้าจะชอบใครต้องเป็นมุสลิมและพาไปให้พ่อแม่รู้จัก
  - (8) การคบเพื่อนต่างศาสนา คบได้แต่อย่าทำตามในสิ่งที่ผิดวัฒนธรรมอิสลาม
  - (9) ถ้าจะไปบ้านเพื่อน แม่ต้องรู้จักก่อนว่าเป็นเพื่อนที่ควรจะคบได้หรือไม่

สิ่งที่ถูกสั่งใช้

- (1) ให้เป็นคนมีน้ำใจ ทำดีกับทุกคนด้วยความเต็มใจ
- (2) ให้ดูแลเอาใจผู้ใหญ่ เข้าใจผู้ใหญ่มากๆ และให้มีความอดทน
- (3) ไม่ให้คิดมากกับการถูกนินทาและไม่ให้นินทาใคร

6. ด้านเศรษฐกิจ

สิ่งที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ทั้งเขตเมืองและซานเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างได้รับการถ่ายทอดจากอดีตเกือบ 100 ปี และในเวลาต่อมา คำตอบเป็นไปในลักษณะเดียวกัน ไม่แตกต่างกันสรุปได้ว่าพ่อแม่ บ่อยๆ คุยสอนในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้ คือ

1. ให้ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่าย เป็นประเด็นที่ถูกสอนมากที่สุด
2. ให้เป็นคนซื่อสัตย์ ไม่โกหก คดโกงใคร ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น
3. ไม่ให้ประมาทในการไ้ว่างใจคน
4. ให้บริจาคทาน แบ่งปันผู้อื่น
5. ให้ใช้เงินและทรัพย์สินในหนทางของอัลลอฮ์ สุบหฺฯ
6. ให้ช่วยเหลือคนเดือดร้อน คนยากจน

7. ให้รู้ค่าของเงิน รู้จักใช้จ่าย รู้ประมาณตน
8. ให้รู้จักทำมาหากินและประกอบอาชีพที่ดี
9. ให้ช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน
10. ให้รู้จักเก็บเงิน อดออม
11. ให้ขยันและอดทน
12. ให้รู้สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ในการสอนหรือถ่ายทอดเรื่องทางเศรษฐกิจ ผู้ตอบสรุปว่า จะได้รับการถ่ายทอดทั้งโดยการพูด การปฏิบัติและได้เห็นการปฏิบัติจนซึมซับรับเอา

การพูดเป็นทั้งจากหลักการศาสนา เมื่อเกิดสถานการณ์ การยกเป็นอุทาหรณ์

การปฏิบัติ ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าว่า เมื่อเด็กๆ เป็นคนเดินแบกข้าวสารพิศเราะสุแจก บ้างก็เดินแจกอาหารให้ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านอยู่เสมอๆ บ้างเล่าว่าเงินเมื่อจำเป็นต้องฝากไว้ในธนาคาร แต่ผู้ใหญ่ก็ไม่ยอมรับในส่วนที่เป็นดอกเบี้ย

เมื่อได้รับการถ่ายทอดมาอย่างไร ณ วันนี่คงปฏิบัติตามและถ่ายทอดต่อให้ลูกหลาน

ผู้ให้ข้อมูลมีแนวคิด ความเชื่อ สรุปได้ว่า เงินทองและทรัพย์สินเป็นเพียงของฝากจากอัลลอฮ์ สุบหฺฯ ให้มนุษย์เป็นผู้จัดการ ขณะเดียวกับที่เป็นเครื่องทดสอบความศรัทธา และการยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ยเท่ากับการประกาศสงครามกับอัลลอฮ์ สุบหฺฯ ซึ่งทุกคนจะต้องถูกสอบสวนถึงทั้งการได้มาและใช้จ่าย

บางท่านเล่าว่าเคยละหมาดขอคุอออุ (ขอพร) ว่า “อย่าให้ออยากได้เงินและอยากได้ของของคนอื่น”

บางท่านเล่าว่า “ทางการจะสนับสนุนกิจการอาชีพโดยการให้กู้เงิน แต่ก็ปฏิเสธ ขอมค้ำเงินเท่าที่ทุนมีอยู่ แต่ไม่ยอมข้องเกี่ยวกับดอกเบี้ย”

ข. ความจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลาม

กลุ่มตัวอย่างได้พูดคุยตอบคำถามจำนวน 14 ข้อ ซึ่งเป็นการถามถึงความเป็นจริงที่ปรากฏและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์จำนวน 40 คน ได้ตอบคำถาม โดยขอเสนอเพียงส่วนหนึ่งของคำตอบ ซึ่งอีกส่วนหนึ่งคำตอบจะซ้ำๆ กัน

1. สิ่งที่ครอบครัวถ่ายทอดอบรมสั่งสอนมีผลอย่างไรกับท่าน

1. เป็นผลดีมาก สามารถนำมาปฏิบัติ ทำให้ที่บ้านพอใจในการสามัคคีกันในครอบครัว, ไม่เป็นหนี้สิน
2. ทำให้ได้รู้ข้อห้ามข้อใช้ และไม่ทำผิดตามข้อห้ามของศาสนา ทำให้เราอยู่ในแนวทางอิสลาม และเป็นแบบอย่างให้ลูกปฏิบัติ
3. ทำให้มีวิถีชีวิตอยู่ในแนวทางอิสลาม เชื่อฟังพ่อแม่ทุกอย่าง แม้แต่เรื่องแต่งงาน พ่อแม่เป็นผู้จัดการให้และใช้ชีวิตคู่มาจนสามีเสียชีวิตเมื่อ 10 ปีก่อนด้วยโรคมะเร็ง
4. สิ่งที่ถ่ายทอดให้ลูก ได้ผล 80 % ลูกทุกคนอยู่ในแนวทางของศาสนา ในอดีตบุตรคนเล็กเคยออกนอกทางอิสลามโดยเป็นนักเลงและติดยาเสพติด ปัจจุบันเลิกสิ่งเหล่านี้แล้ว โดยหันมาใช้ชีวิตอยู่ในแนวทางอิสลาม
5. ทำให้ลูกๆ เชื่อฟัง ปฏิบัติตาม มีอะไรก็ปรึกษา แต่ลูกคงเก่งกว่าเพราะเรียนสูงกว่าพ่อแม่ ภาษารับ กูรอ่านคุณแม่เคยเก่งกว่า
6. การถ่ายทอดที่ได้จากพ่อ แม่ผ่านมากกว่า 30 ปี ก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิต เช่น เคยเตรียมข้าวของก่อนไปทำงานในช่วงกลางคืนก็ยังทำอยู่ เคยมีระเบียบวินัยอย่างไรทุกวันนี้ก็ยังคงทำอยู่ บางครั้งก็เป็นปัญหากับคนอื่นๆ ในครอบครัวตนเองเพราะการอบรมต่างกัน
7. ทำให้ปฏิบัติตามหลักการอิสลามได้ถูกต้อง มีอิมานแข็งแรงและเป็นแนวทางในการค้นคว้าเพิ่มเติม ทำการสอนถ่ายทอดให้ลูกหลานต่อไป
8. เป็นผลให้ตัวเราอยู่ในขอบเขตของอิสลาม สามารถติดต่อค้าขายและอยู่ร่วมกับคนทั่วไปได้
9. ดี ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน มีความสุขในการดำเนินชีวิต
10. ทุกอย่างมาตรงกับสมัยนี้ที่สอดคล้องกัน
11. ได้คงเป็นครอบครัวมุสลิมและได้ปฏิบัติตามหลักการและได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานให้อยู่ในอิหม่าน
12. มีจิตวิญญาณของความเป็นมุสลิมและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำเพื่อคุณาและอาคีเราะฮ์ ไม่โกรธครอบครัวหรือคนอื่น, รู้จักกอบกู้

13. เป็นประสบการณ์ตรงทำให้เข้าใจ ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง
14. ได้อิสลามมาติดตัว ทั้งครู เพื่อน ให้ความยกย่อง ได้รับความนับถือ
15. สร้างแนวคิดและช่วยในการตัดสินใจที่จะปฏิบัติทุกๆ อย่างให้อยู่ในกรอบ
16. อบรมกล่อมเกล่าให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา ยึดมั่น ขอมัจานนและปฏิบัติ
17. มีอีมานและอยู่ในอิสลาม ละหมาด อ่านกุรอาน และคำวันสุกัรอ่านยาซีน
18. เข้ากับผู้อื่นได้
19. การดำรงชีวิตดีขึ้นและนำไปสอนลูกต่อ
20. ทำให้เป็นคนดี ไม่มีความเคียดแค้นและช่วยเหลือผู้อื่น
21. อยู่ในกรอบศาสนา ประสบความสำเร็จหลายๆ ด้านและได้ถ่ายทอดให้ลูกหลาน
22. เป็นคนดี มีอีมานและปฏิบัติตามหลักการ และสอนลูกได้อย่างถูกต้อง
23. ใช้วิจารณ์ดูว่าสิ่งที่ได้รับมาอะไรไรควรไม่ควร แยกแยะ ถือเป็นวัฒนธรรมอิสลาม
24. เป็นชีวิตที่มีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ห่างไกลยาเสพติด เนื่องจากศาสนาเป็นเสมือน วัคซีนป้องกันอย่างดีในปัจจุบัน
25. ทำให้ลูกๆ อยู่ในหนทางของอิสลามและเป็นบ่าวที่ดี

2. ตามเชื้อชาติของบรรพบุรุษแต่เดิม มีวัฒนธรรมอะไรที่พ่อแม่ ฯลฯ ถ่ายทอดให้

1. เชื้อชาติอินโดนีเซีย เช่น การตะมัดอัลกุรอาน เชื้อชาติอินโดจะมีการตีกลองแขกในสมัยของท่าน แต่ปัจจุบันลูกหลานไม่สืบทอดการตีกลองแล้ว
2. เชื้อชาติอินโดนีเซีย เช่น ทำขนม การสานปลาตะเพียนโบราณ โดยการกรอกข้าวไปในปลา ยังมีพี่ชายคนโตรับการถ่ายทอดและยังทำได้
3. เชื้อชาติมลายู เช่น การห่อศพ ที่เคยบุญทำ 3 วัน 7 วัน และเมื่อขอลูกสาวไม่มีการเรียก สิ้นสออด
4. สืบเชื้อสายมาจากงาม แต่ไม่ได้รับวัฒนธรรมอะไรมา รับแต่อาชีพคือ อาชีพเดินเรือและประมงอุตสาหกรรมในบ้าน คือ ทำคินสอพอง
5. ได้ภาษา เช่นคำเรียกคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง โต๊ะ เมาะ บัง ฯลฯ
6. ถ่ายทอดให้โดยการพูดให้เป็นกรณีศึกษา แต่ไม่ได้ให้ทำตามอย่าง เช่น ข้าวเหนียวเหลือง
7. ได้ภาษาอูรดู วิธีทำอาหาร เช่น แกงถั่ว ขนมต่างๆ ฯลฯ
8. ภาษาเขมรและอาหารเขมร
9. การกวนอาซุร
10. ได้ประเพณีการ โกงหมไฟและข้าวเหนียวเหลืองไก่อ่าง
11. การทำข้าวต้มมัด การอ่านบัจซันยี (การสรรเสริญนบี) ทำอิซึกุโบร์ โกงหมไฟแบบอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลามตามเชื้อชาติที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดกันมาจนถึงรุ่นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า นอกจากภาษาและอาหารที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีลักษณะเฉพาะและถ่ายทอดกันต่อมาแล้ว สิ่งที่ถ่ายทอดยังได้แก่สิ่งที่เป็นประเพณีปฏิบัติ อันมีได้เกี่ยวกับศาสนบัญญัติ เช่น การตักถอย การทำข้าวเหนียวไก่ย่างเลี้ยงในโอกาสต่างๆ แต่บางอย่างก็ถ่ายทอดปฏิบัติต่อกันมาเสมอด้วยหรือเข้าใจว่าเป็นศาสนบัญญัติ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างบางท่านที่วัยอยู่ในช่วง 40 กว่าปี จะระบุว่าพ่อแม่เล่าให้ฟังแต่ก็สอนว่าไม่ใช่วัฒนธรรมอิสลาม เช่น การทำข้าวเหนียวไก่ย่างเลี้ยงในโอกาสต่างๆ สำหรับกลุ่มตัวอย่างผู้อาวุโสสายปัตตานี ไทรบุรี บางส่วน ให้ความเห็นว่า หากไม่ปฏิบัติจะไม่ครบสิ่งที่ผู้ใหญ่สอนไว้ บ้างว่า ต้องการอนุรักษ์รูปแบบไว้เป็นประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมของเชื้อชาติ แต่จะต้องเปลี่ยนวิธีคิด ความเชื่อจากการปฏิบัติใหม่ๆ ใหม่ ไม่ให้ขัดกับหลักการอิสลาม เช่น คงทำข้าวเหนียวเหลือง กะนงคาคา ฯลฯ ว่าเป็นมรดกจากบรรพบุรุษ อนุรักษ์ไว้และเพื่อไว้ด้านกระแสนิยมแบบตะวันตก เช่น แชนวิช แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นต้องให้เปลี่ยนความเชื่อในการปฏิบัติ

3. หลังจากแต่งงานแล้ว ท่านแสวงหาความรู้หรือไม่

1. แสวงหามาตลอด ที่ไหนมีการบรรยายจะตามไปฟังเสมอ และการอ่านหนังสือศาสนาอิสลามทั่วไป นอกจากนั้นก็ฟังเทป วิทยุ และจัดสนทนาศาสนาเป็นประจำ (3 ครั้ง/สัปดาห์)
2. ยังคงไปหาความรู้ โดยไปฟังบรรยายที่ศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ชื่อเทปบรรยายมาฟัง อ่านหนังสือศาสนา ฟังวิทยุบรรยายศาสนาทุกอาจารย์
3. ฟังบรรยายตามมัสยิดหรือโรงเรียน อ่านอัล-กุรอานประจำคำวันศุกร์ ชื่อเทปบรรยายมาให้ตัวเองและครอบครัวฟัง ชื่อหนังสือให้ตนเองและลูกๆ แต่ลูกอ่านน้อยมาก
4. แสวงหาเพิ่มเติมมาก โดยวิธีอ่านอัลกุรอาน เข้าใจความหมาย จากการแปลฉบับเป็นภาษาไทยของท่านจุฬาฯ ต่วน และอ่านหนังสือให้หลานฟัง
5. ไปเรียนภาษาอรับและศาสนา และค้นคว้าด้วยตนเองโดยอ่านหนังสือ ไปฟังคนต่างประเทศพูด (มีแปลให้ฟัง)
6. หลังอายุ 15 ได้เดินทางไปเรียนที่อื่น ฉะนั้นการควบคุมดูแลตนเองจากสิ่งที่ได้รับจากความไว้วางใจของพ่อแม่เอง จึงได้ถูกนำออกมาใช้เป็นอย่างมาก เมื่อกลับมาผู้ใหญ่ก็ยังละหมาด ถือบวชแต่ไม่ครบ ฉะนั้นการแต่งงานกับมุสลิมที่ศึฯ ช่วยให้ได้ปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่องและได้พบปะมุสลิมมากยิ่งขึ้น
7. สามิเป็นผู้ให้ความรู้ อ่าน ศึกษา ค้นคว้า ฟังจากการบรรยายและวิทยุ
8. หาความรู้เพิ่มเติมโดยศึกษาอัล-กุรอานเป็นภาษาอังกฤษ (ความหมาย) ฟังการแปล การพูดอภิปราย อ่านหนังสือเพิ่มเติม เขียนคำอ่านในละหมาดเป็นภาษาไทยแปลด้วยร่วมกับพี่ชาย

9. อ่านหนังสือ สังกัดและเขียนหนังสือให้ความรู้ผู้อื่น คู่มือต่างๆ ทั้ง VDO VCD
10. อ่านกรอานแปล หนังสือ ประวัติศาสตร์ ฟังบรรยายและวิทยุ
11. ไปเรียนกันทั้งครอบครัวที่บางกอกน้อย และ ช่วยเผยแพร่โดยซีรอกแจกจ่ายให้เพื่อนบ้าน
12. ศึกษาจากกรอานและฮะดีษ และจากผู้รู้จริง
13. อ่าน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นคว้าด้วยตนเอง
14. เรียนไม่หยุด คิดวิเคราะห์ สมองใช้คิดและจำ
15. ฟังวิทยุคลื่นคุณธรรมและฟังคะวะฮ์

กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเดียวกับข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่าง 227 คน คือ การอ่าน การฟัง (วิทยุ บรรยาย เทปฯ) การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากสื่อต่างๆ เช่น VDO VCD รวมทั้งการฟังคะวะฮ์ การแสวงหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลามเพิ่มเติมหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4. วัฒนธรรมอิสลามเรื่องใดบ้างที่ท่านเพิ่งมาปฏิบัติในภายหลัง

1. หลังจากการการเกษียณราชการ มีการปฏิบัติตามหลักการอย่างเคร่งครัดทุกเรื่อง ก่อนเกษียณละหมาดและถือศีลอดไม่ครบ และมีความขี้เกียจมาก
2. หลังจากทำฮัจญ์ มีการคลุมหมเมื่อออกจากบ้านอยู่เสมอ
3. เรื่องการทำมายด์ (ศพ) ได้พยายามไปฝึกตามหนังสือศาสนาเพราะไม่มีความรู้หรือรู้ไม่ถูกต้อง จึงพยายามไปเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง
4. การคลุมฮิญาบ เพราะในสมัยก่อนไม่มีการแปลให้ฟัง เริ่มปฏิบัติเมื่อ 2519 และค้นคว้าเพิ่มขึ้น
5. การทักทายแบบอิสลามระหว่างต่างเพศ
6. การให้สลามและคุอาอ์ต่างๆ
7. การคลุมฮิญาบ ถือบวช ละหมาด คุอาอ์ เรียนกรอานใหม่
8. การแต่งกาย การประกอบอาชีพให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย เช่น ดอกเบียร์ (กรณีตัวอย่างการลงทุนโดยไม่กู้เพื่อเลี้ยงดอกเบียร์)
9. เลิกสิ่งที่เป็นซีริก บิดอะห์
10. การไม่ปะปนระหว่างชาย-หญิง
11. ฮิญาบ ละหมาด บวช สุนัต
12. ชะกาด
13. เลิกการลากข่าวสารในเวลาขาดบวชของคนตาย ทำบุญไม่ต้องคุฤกษ์
14. เลิกประเพณีการแต่งงานในการทำบุญต่างๆ ประเพณีอาบน้ำฟอง

15. มีการเปลี่ยนแปลงจากของพ่อแม่บ้าง การติกลง อ่านบรฺชณยี่ ฯลฯ

วัฒนธรรมที่กลุ่มตัวอย่าง 40 คน เริ่มปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ นอกจากจะเป็นไปในทำนองเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง 227 คนที่ได้ให้คำตอบไว้แล้ว เช่น การปฏิบัติสิ่งที่ให้ปฏิบัติ (ฟิรดู) ได้ครบ เริ่มปฏิบัติสิ่งที่เป็นสุนัดหรือการปฏิบัติด้วยการอาสา เช่น ละหมาด ถือศีลอด นอกจากนั้นยังมีการแต่งกาย การสละม การเลิกปฏิบัติสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เช่น ประเพณีต่างๆ ที่ทราบภายหลังว่าไม่ใช่ศาสนบัญญัติ

5. ในการปฏิบัติวัฒนธรรมอิสลามของท่านมีอุปสรรคบ้างหรือไม่

1. มีปัญหาเรื่องคลุมหมในระยะเริ่มแรก จะถูกต่อว่า แต่ไม่สนใจยังคงคลุมหมต่อไป เพราะคนทั่วไปมองว่าเป็นพวกซุนนะห์
2. ไม่มีอุปสรรคเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจ แต่ยังคงคลุมหมไม่ได้เพราะรูปแบบงานไม่อำนวย
3. มีบ้าง แต่ตอนนี้สบายใจเมื่อมีคำตอบที่ดีและสามารถอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ เช่น การแต่งกาย การทานอาหาร การ เที้ยว ฟังเพลง เดินรำ
4. ไม่มี เพราะคนรอบข้างเข้าใจ
5. ขาดความเข้าใจหลักการปฏิบัติหลายเรื่อง ต้องถามผู้รู้
6. ทำตามบรรพบุรุษ ทำโดยไม่รู้ ฯลฯ แก้โดยการศึกษาเพิ่มเติม

6. ในปัจจุบันในฐานะของพ่อแม่ ท่านมีโอกาสถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ บ้างหรือไม่ ?

6.1) สาระ ผู้ตอบให้คำตอบในด้านสาระของการถ่ายทอด มีความหลากหลาย นำเสนอในส่วนที่ไม่ซ้ำกันได้เป็นข้อๆ ดังนี้ คือ

1. ได้ถ่ายทอดอิสลาม โดยเฉพาะหลักอิมาน
2. มีโอกาสสอน พูดและใช้เอกสารประกอบ ผู้หญิงเชื่อมากกว่าผู้ชาย
3. ถ่ายทอดให้ปฏิบัติตาม แตกต่างเรื่องการแต่งกาย ถูกเป็นวัยรุ่น
4. แตกต่าง เคยบังคับไม่ให้หลานออกจากบ้านเพื่อจะได้ละหมาด
5. ถ่ายทอดสิ่งที่ได้รับมา ปฏิบัติให้ดู
6. ลูกๆ พอใจที่จะคลุมฮิญาบ ไปงานมุสลิม ที่หายไปคือความเคร่งครัดเรื่องการเรียนกุรอาน
7. การแต่งกายตามหลักการ เพราะได้เรียนรู้เพิ่มและมีการแปลกุรอานเป็นไทย
8. ไม่ได้ถ่ายทอดให้ลูก แต่ลูกรู้เพราะได้เรียนเพิ่มจากโรงเรียน
9. การยกหะคัษ

10. อบรมแต่เด็กคือ
11. เตือนละหมาด
12. ถ่ายทอด แต่ไม่มาก
13. ความแตกต่าง คือ เห็นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สิ่งที่หายไป คือ การเสียสละ ขอมเสียเปรียบ
14. ลูกได้เรียนคู่ออกมากกว่า
15. จำเป็นต้องถ่ายทอด เพิ่มสุนนะฮ์ให้มากขึ้นและสั่งให้สืบทอดไปถึงรุ่นหลานๆ ด้วย ลดสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากสุนนะฮ์
16. เหมือนกัน แต่มีเวลาน้อยกว่า
17. ลูกเรียนกับครู ไม่ค่อยได้สอน ให้เรียนที่สุเหร่า
18. สอนบอก แต่ยังไม่ปฏิบัติ มีคนเล็กที่ทำละหมาด
19. สอนเพิ่มขึ้น เช่น หัดให้ลูกคลุมฮิญาบ ฯลฯ
20. สอนเพิ่มขึ้น เช่น ต้องคอยบอกให้ละหมาดทุกเวลา ห้ามกลับตีก ฯลฯ
21. สอนเพิ่มเติมขึ้น เช่น คู่ออบางอย่างสอนเป็นภาษาไทย การแต่งกาย การกินอยู่ การปฏิบัติศาสนกิจ
22. ไม่ได้เพิ่มเติม สอนตามแบบที่พ่อแม่สอนมา
23. สอนเพิ่มขึ้น เพราะความรู้เพิ่มขึ้น มีแหล่งวิชาความรู้รอบตัว เช่น คลุมฮิญาบ
24. บางอย่างหายไป เช่น ประเพณีที่ผิดหลักการ ส่วนใหญ่ยังเหมือนเดิม
25. สาระเพิ่มขึ้น เช่น การมุเซวาเราะห์ ไม่พูดเรื่องไร้สาระ
26. สอนให้ลูกเป็นคนมีอีมานและละหมาดให้ครบ 5 เวลา
27. มารยาทในการเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ แต่สังคมทำให้ลูกๆ ไม่ค่อยเชื่อฟัง
28. ที่ขาดหายไปคือ วัฒนธรรมการทำบุญโกนผมไฟ ไม่มีใครถ่ายทอดพิธีโกนผมไฟใส่แปลแล้วกล่อม ปฏิบัติตามสุนนะฮ์มากขึ้น

6. ในปัจจุบันในฐานะของพ่อแม่ ท่านมีโอกาสถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ บ้างหรือไม่ ?

6.2) คนถ่ายทอด—วิธีการ—เมื่อใด—ที่ไหน ในคำตอบที่หลากหลาย นำเสนอเป็นข้อๆ ในส่วนที่มีความแตกต่างกัน คือ

1. พ่อเป็นหลัก—เรียกร้องทุกครั้งทีละหมวด—บ้าน
2. แม่พ่อ แต่ไม่เป็นหลัก—พูด ปฏิบัติ หาเอกสารให้อ่าน—ตอนทานอาหารร่วมกัน—บ้าน
3. แม่—พูดคุย ตักเตือนและปฏิบัติ—บ้าน
4. พูดและปฏิบัติ เปิดวิทยุ เปิดเทปกุรอาน—เมื่อหลานมีอารมณ์จะฟัง—บ้าน
5. พ่อ—พ่อถ่ายทอด อุดมคติบะฮ์ให้ฟัง แม่ท่องกุรอาน ให้เรียนฟังแปล ครูชาวอินเดีย—กลับจากละหมาด—บ้าน
6. พ่อเป็นหลักบางเรื่อง แม่บางเรื่อง ส่วนมากแม่—แม่พูด พ่อตี—อายุ 7-15—บ้าน
7. พ่อ—พูดและปฏิบัติสม่ำเสมอ—ตลอดเวลา—บ้าน
8. ผู้ใหญ่—ปฏิบัติแบบอย่าง—ทุกครั้งที่มีโอกาส
9. พูด—เวลามีปัญหา—บ้าน
10. พ่อแม่—พูดและปฏิบัติ—ตามโอกาส—ในบ้าน นอกบ้าน
11. พ่อเป็นหลัก แม่เสริม—ไม่ค่อยมีเวลา
12. พ่อ แม่—พูดคุย ให้โอกาสคิด วิเคราะห์—ตลอดเวลา—ทุกสถานที่
13. พ่อแม่—พูด ปฏิบัติ—ตามโอกาส—ในครอบครัวและสังคม
14. สอนกว้างๆ ไม่เครียด—ไม่ตายตัว—ช่วยกันให้ความรู้
15. พ่อแม่—สอนและปฏิบัติ—บอกเรื่องมาตั้งแต่ลูกยังเด็ก—บ้าน

7. ระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว แตกต่างหรือไม่

กลุ่มตัวอย่างให้คำตอบในส่วนที่ไม่ซ้ำกันเรียงลำดับของคำตอบ ได้ดังนี้

1. อดีต ใกล้ชิดกันมาก—ปัจจุบัน ใกล้น้อยกว่า เพราะมีกิจกรรมทางสังคมมากกว่า
2. แตกต่างกัน สมัยเป็นลูกใกล้ชิดครอบครัวมากกว่าตอนเป็นพ่อแม่
3. แตกต่างกัน ตอนเป็นลูกไม่ได้คือ ตอนเป็นพ่อแม่ ลูกคือ
4. แตกต่างกันมาก ตอนเป็นเด็กจะกลัวผู้ใหญ่มาก แต่ตอนนี้ลูกๆ ไม่เชื่อฟังเลย
5. แตกต่าง สมัยก่อนสังคมแคบไม่ค่อยได้ไปไหนมา ปัจจุบันมีเรื่องให้คิดมากขึ้น ภาระมากขึ้น
6. แตกต่างกัน เป็นลูกห้ามกลับบ้านหลังมغرب ไม่ให้มีสังคมชาย หญิง ห้ามไปบ้านเพื่อน สอนกุรอานทุกอาทิตย์ ปัจจุบันพยายามทำตามที่ถูกสั่งสอนมา แต่ยากเพราะสังคมเปลี่ยนไปแล้ว

7. ต่างกัน เป็นลูกต้องทำตามพ่อแม่สอน บางครั้งทำตามอารมณ์ ตอนเป็นแม่ต้องพยายามให้ลูกปฏิบัติในหลักการให้ได้ ให้รู้ภัยในอาคิระะธ
8. ไม่แตกต่างกัน ยังทำรวมหมู่กันเป็นกลุ่มใหญ่
9. ต่างกัน อดีตสัมพันธ์มากกว่า
10. ตอนเป็นลูก สัมพันธ์กับครอบครัวน้อยมากเพราะกำพร้า
11. ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากเป็นลักษณะครอบครัวขยายเหมือนกัน ทานข้าวละหมาดพร้อมกัน
12. ต่างกัน ตอนเป็นลูก พ่อมีความรู้ศาสนามาก ตอนเป็นแม่ ต้องแสวงหาความรู้มาสอนลูก
13. ไม่ต่างกันตรงที่ยังทานอาหารพร้อมกัน ต่างกันที่ให้ความรัก อบอุนมากกว่าเพราะสมาชิกน้อยลง
14. ไม่ต่างกันเน้นความสามัคคี
15. ไม่ต่าง ทุกุ่นไว้วางใจและใกล้ชิดกัน
16. ต่างกันมาก เนื่องจากระบบอาชีพและสภาพสังคมเมือง
17. รักกันดีมาก อบอุนมาก
18. ต่างไม่มากนัก เนื่องจากลูกยังอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่อาจอยู่ไม่พร้อมหน้าบ้าง
19. ต่างกัน เพราะลูกแยกย้ายไปอยู่ที่อื่นหมด ไม่อยู่รวมกัน
20. ต่างกันในเรื่องความใกล้ชิด เพราะลูกมีสิ่งอื่นสนใจ เช่น ทีวี ฯลฯ
21. ไม่ต่างกัน ยังสนิทเหมือนเดิม
22. ต่างกันมาก เมื่อก่อนครอบครัวใกล้ชิดกัน แต่ปัจจุบันต่างคนต่างออกนอกบ้าน ทำงานเรียน
23. ไม่แตกต่างกัน มีความรักกันในครอบครัวเหมือนเดิม
24. ต่างกัน ตัวเองไม่ค่อยพูดคุยกับพ่อแม่ แต่ตอนนี้ต้องพูดคุยกับลูก
25. ใช้ระบบ “ความรักนิยม” ไม่ใช่อำนาจนิยม ให้เขาใช้สมองร่วมคิดมากกว่าจำ เพื่อให้ช่วยตัวเองอธิบายกับลูก ไม่ใช่สั่งลูก
26. ต่างกัน เพราะตอนเป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ แต่เป็นพ่อแม่ต้องให้ลูกเชื่อฟัง
27. ไม่แตกต่างกัน โดยพยายามให้เวลากับลูกให้มากที่สุด
28. ต่างกันมาก สังคมเปลี่ยน คนเริ่มไม่ค่อยรักครอบครัว เชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่
29. ต่างกันมาก ตอนเด็กอยู่กับพ่อแม่ ปู่ย่า แต่งงานแล้วมาอยู่ต่างหาก ต้องใช้ความเข้าใจกันมากขึ้น

8. บริบทของสังคม

ครอบครัวในอดีตส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีแม่เป็นแม่บ้านจริงๆ คือ ทำงานภายในบ้าน มีเวลาในการเลี้ยงดูบุตรลูกอย่างเต็มที่ แต่การศึกษาสามัญของผู้หญิงรวมถึงผู้ชายไม่สูงนัก น้อยคนที่จะเรียนถึงปริญญาตรี

จากความเป็นครอบครัวขยาย จึงทำให้มีผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามมีจำนวนมากยิ่งขึ้น คือ มีโซ่แต่พ่อแม่ แต่ยังมีปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา ฯลฯ

ขนาดของบ้านในอดีตมักจะค่อนข้างใหญ่ มีอาณาบริเวณ มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางกายภาพที่ดี มีผลในทางบวกกับจิตใจคนทำให้รู้สึกสุข สงบ มั่นคง ปลอดภัย คนในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันอยู่เป็นนิจ เช่น รับประทานอาหารร่วมกัน ละหมาดร่วมกัน ฯลฯ อาหารที่รับประทานแต่ละอย่าง แต่ละมื้อ มักจะประกอบขึ้นเอง โดยเด็ดๆ ในสมัยนั้นจะมีหน้าที่เพิ่มประการหนึ่ง คือนำไปแจกจ่าย แบ่งปัน แก่คน โดยรอบ ทั้งที่เป็นญาติและเพื่อนบ้าน จากความแบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน กลุ่มตัวอย่างจึงสรุปว่า ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนจะมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น รัก สามัคคีอย่างจริงใจเสมอครั้งเครือญาติ ซึ่งคนแต่ละชุมชนจะเป็นคนพื้นบ้านต่างจากปัจจุบัน ที่คนในชุมชนอพยพย้ายออก มีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่แทน ความรู้จัก สนิทสนมแต่เบื้องแรกจึงขาดไป และจากปัจจัยอื่นๆ เช่น อาชีพ เวลาที่ต้องใช้ไปในการเดินทาง รูปแบบของการทำบุญ จากการทำอาหารทุกอย่างเอง เช่น ของหวาน เริ่มจากการล้างไข่ ค่อยไข่ คีไข่ กว่าจะเป็นขนมแต่ละอย่าง ปัจจุบันเป็นการสั่งอาหารสำเร็จรูปจากร้าน การช่วยงานลักษณะการ “ลงแขก” หมดไป ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ทั้งนี้ภายในครอบครัวเองก็เช่นกัน แต่ละครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างมักยังมีความรัก ความอบอุ่น สนิทสนมเช่นครอบครัวในอดีต ผู้อาวุโสบางท่านเล่าว่า ลูกๆ ที่แยกย้ายกันไปมีครอบครัวในทุกอาทิตย์จะพาลูกๆ หลานๆ มาอยู่ ฉะนั้นวันหยุด ลูกๆ หลานๆ จะเต็มบ้านไปหมด ท่านจึงมีโอกาสได้อบรมสั่งสอนลูกๆ หลานๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ในแต่ละวัน ลูกๆ ก็จะมาเยี่ยม โทรศัพท์ มาหาได้ขาด (ท่านก็เล่าด้วยความสุข) สำหรับหลายๆ ท่านยังคงรักษาความเป็นครอบครัวขยาย จึงอยู่ในแวดล้อมของลูกๆ หลานๆ อย่างมีความสุขเช่นกัน

สำหรับความสัมพันธ์ในชุมชน มีเพียงชุมชนเดียวเท่านั้น คือ ฮารุณ ผู้อาวุโสทุกท่านที่พูดคุย สรุปเหมือนกันว่า ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนปัจจุบันดีกว่าในอดีต

ในที่นี้ขอเสนอตัวอย่างความรู้สึก ความเห็นของบางท่าน คือ

1. บ้านใหญ่—อดีตดีกว่า เพราะเป็นคนพื้นที่ ทุกคนเหมือนเป็นญาติ—ดี คนแก่เยอะ
2. เป็นครอบครัวใหญ่—มีความสัมพันธ์กัน เอื้ออาทรต่อกัน ชื่อ บริสุทธิ์ เรียบง่าย—จริงใจและจริงใจ

3. เป็นครอบครัวใหญ่—ไม่ค่อยได้ร่วมกิจกรรมแนบแน่นเท่าอดีต—การปฏิบัติศาสนกิจสมัยก่อนเคร่งครัดกว่าปัจจุบัน
4. สมัยก่อนสัมพันธ์กันดีมากกว่าปัจจุบัน ผู้ใหญ่และเด็กรู้จักกันทั่ว ช่วยเหลือ ดูแลเมื่อเจ็บไข้
5. มุสลิมพึ่งพาอาศัยกัน—ส่วนดี มีการเยี่ยมเยียน ช่วยเหลือ
6. ครอบครัวสัมพันธ์ใกล้ชิด—สัมพันธ์กันเป็นบางกลุ่ม บางกลุ่มเหนียวแน่น บางกลุ่มไม่ค่อยสนใจ
7. มีครอบครัวเด็วมากขึ้น—ยังมีความใกล้ชิดกันแต่น้อยลงกว่าเดิม
8. ปัจจุบันเด็ว—หวังทำมาหากิน ไม่ค่อยมาเจอกัน
9. อยู่กันมากๆ—แนบแน่น แต่น้อยกว่าเดิม
10. ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น แต่มีผู้รู้มากขึ้น—ความใกล้ชิดลดลง—เวลาไปปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันในมัสยิดน้อยลง แต่รูปแบบการถ่ายทอดชัดเจนขึ้น
11. ต่างกัน เมื่อก่อนมีแต่พี่น้องอยู่ใกล้กัน บ้านไม่มีรั้วก็ได้
12. สังคมพัฒนาเร็ว ดั่งรับไม้ทัน เช่น ยาเสพติด วัยรุ่น บันเทิง—ความสัมพันธ์ห่างไปต่างคน ต่างอยู่
13. ครอบครัวเด็ว ญาติพี่น้องสนิทกัน—ปัจจุบัน ไม่ค่อยนึกถึงคนอื่นเท่าใด สร้างความเดือดร้อน—มียาบ้าเยอะมาก
14. พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาดูแลอบรมสั่งสอนลูกในปัจจุบันต่างจากอดีต—ความสัมพันธ์ต่างไปจากอดีตเช่นกัน ต่างคนต่างอยู่เป็นส่วนใหญ่ จะพบกันก็งานทำบุญ
15. ปัจจุบันซิงคิงค์เด่น หวังอย่างอื่นมากกว่าผลบุญ—แตกกระจาย—ขาดการเคารพผู้ใหญ่
16. ห่วงเหินศาสนาเพราะสื่อส่วนใหญ่เป็นแบบตะวันตก—ไม่ค่อยรู้จักสนิทกันเพราะชุมชนใหญ่ขึ้น
17. สมัยนี้สนิทกว่า—แต่ก่อนต่างคนต่างอยู่—เริ่มดีเมื่อ 20 ปี ทักทายเหมือนพี่น้อง

9. จุดแข็งหรือจุดเด่นของวัฒนธรรมอิสลาม

คำตอบที่ได้รับจาก 40 ท่าน เป็นไปในทำนองเดียวกับที่ได้รับจาก 227 ท่าน ดังตารางที่แสดงไว้ข้างต้น (ตารางที่ 40) มีส่วนที่เพิ่มจากข้อสรุปดังกล่าวคือ

1. ไม่กินเหล้า
2. ทานอาหารร่วมกัน
3. เพื่อนบ้านรักกัน
4. ความสะอาด

5. ความซื่อสัตย์ ไม่โกหก
6. การสอนศาสนาแก่เด็กตั้งแต่เล็ก
7. ดูแลคนเจ็บ คนตายอย่างดี
8. ความรู้สึกเป็นพี่น้องกัน
9. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชน การนับญาติ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเข้มแข็ง
10. หลักอากีค๊ะห์ สร้างจิตสำนึกที่เข้มแข็งและยืนหยัดเฉพาะความถูกต้องเท่านั้น ไม่ลู่ตามกระแส

10. ท่านคิดว่าอะไรเป็นภัยอันตรายที่จะมาทำลายวัฒนธรรมอิสลาม

1. ถ้าผู้นำของศาสนาปล่อยปละละเลยหรือไม่รับผิดชอบในการชี้แนะให้มุสลิมอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง เช่น การแต่งกาย
2. การขาดความรู้ ความเข้าใจที่ชัดเจน
3. การขาดการตอกย้ำให้สำนึกถึงวัฒนธรรมอิสลาม
4. การหลงติดอยู่ในโครงสร้างอำนาจหรือกระแสหลักทางความคิดที่บิดเบือนไปจากหลักการ และคล้อยตามสมัยนิยม โดยเฉพาะผู้อ้างว่าเป็นผู้รู้แต่ไม่ได้สำนึกว่าตนเป็นเครื่องมือหรือกลไกของโครงสร้างอำนาจอื่นที่มุ่งจะทำลายอิสลาม
5. ความไม่เข้าใจของบุคคลบางกลุ่มที่มีอำนาจรัฐ เช่น กรณีภาคใต้ และ ตัวผู้นับถือศาสนาอิสลามเองก็ไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอิสลาม ทำให้วัฒนธรรมเลือนหายไป

11. ในความเป็นจริงของมุสลิมในกรุงเทพฯ สถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามเป็นลำดับที่ 1 และที่ 2 คือ

- อันดับที่ 1 ครอบครัว โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่
 อันดับที่ 2 โรงเรียน โดยมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่

12. ในอนาคตมีแนวโน้มว่าสถาบันที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม เป็นลำดับที่ 1 และที่ 2 คือ

- อันดับที่ 1 ครอบครัว โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่
 อันดับที่ 2 โรงเรียน โดยมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่

13. หากจะถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้ได้ผล ใครควรเป็นผู้ทำหน้าที่มากที่สุด

คำตอบเกือบทั้งหมดให้ *พ่อแม่* เป็นผู้ทำหน้าที่ แต่ในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งระบุเฉพาะ *แม่* เท่านั้นที่น่าสนใจอีก 1 คำตอบที่ต่างออกไปคือ โรงเรียนอนุบาล ส่วนคำตอบที่ประสานกับส่วนอื่นคือ

1. แม่ แต่ทุกคนต้องช่วยรับผิดชอบ
2. พ่อแม่และครูสอนไปพร้อมๆ กัน
3. บ้านและโรงเรียนประสานกัน
4. พ่อแม่
5. ความทันสมัย ประยุกต์มาใช้ มัสยิดเป็นที่รวม ผู้นำ

14. การประเมินการปฏิบัติตนของครอบครัวในการใช้เศรษฐกิจอิสลามเป็นระบอบในการดำเนินชีวิต

กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองดังนี้

ตารางที่ 49 การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม

ลำดับ	การปฏิบัติตามเศรษฐกิจอิสลาม	ความถี่	ร้อยละ
1	ปฏิบัติอยู่ในระดับ ดีมาก	7	17.5
2	ปฏิบัติอยู่ในระดับ ดี	15	37.5
3	ปฏิบัติอยู่ในระดับ ดีพอสมควร	14	35
4	ปฏิบัติอยู่ในระดับ ยังไม่ดีนัก	4	10
	รวม	40	100

จากตารางกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติได้ดีมีจำนวนมากที่สุด คือร้อยละ 37.5 ซึ่งหากรวมกับกลุ่มที่ปฏิบัติได้ดีมาก จะเท่ากับร้อยละ 55 ซึ่งมากกว่าและน่าจะคาดได้ว่า กลุ่มที่ดีพอสมควรจำนวนร้อยละ 35 น่าจะสามารถพัฒนาขึ้นไปอีกได้ในภายหน้า

ส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะ/ข้อเพิ่มเติมอื่นๆ (ถ้ามี)

กลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม 227 ชุด จากแต่ละชุมชนมัสยิดได้เสนอข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมดังนี้

มัสยิดยะหว

1. ชอบแบบสอบถามนี้มาก ถ้ามีอะไรให้ช่วยเพื่อที่จะทำให้อิสลามดีขึ้นกว่านี้ ผมยินดีเต็มกำลังความสามารถ

มัสยิดบางอ้อ

1. การจะสร้างครอบครัวยุคอิสลามให้มีวัฒนธรรมอิสลามนั้นต้องเริ่มตั้งแต่สร้างครอบครัว ผู้ที่แต่งงานถ้าเป็นมุสลิมควรผ่านการอบรมทางด้านศาสนา จิตวิทยา และหน้าที่ของสามีภรรยา ก่อน โดยผู้รับผิดชอบคือ สำนักคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จะเป็นผู้ออกประกาศนียบัตรให้ ปัญหาต่างๆ จะลดน้อยลง การอบรมควรแยกอบรมเป็นแผนกหญิง/ชาย

2. อยากให้เริ่มการสอนศาสนาอิสลามโดยวิธีการพูด ทำเป็นตัวอย่างของพ่อ-แม่ ตั้งแต่เยาวชนยังเยาว์วัย ทำอย่างต่อเนื่องตลอดไป

3. การอบรม สั่งสอนลูก ๆ บางครั้งพ่อแม่อาจทำผิด โดยไม่รู้ตัว แต่เมื่อรู้ตัวต้องรีบแก้ไขให้ ถูกต้องทันที เพราะลูกก็จะมีโอกาสแก้ไขตัวเองได้ ยิ่งเร็วยิ่งดี ก่อนที่สิ่งไม่ดีจะกลายเป็นนิสัยติดตัวลูกจนโต

4. ให้ครู โรงเรียน อิมาม ผู้นำทางศาสนา พูด ทำเป็นตัวอย่างที่ดีของเยาวชนมุสลิม

5. ให้ผู้นำมุสลิมที่มีโอกาส สร้างสรรค์การเผยแพร่ศาสนาให้เป็นที่รู้จัก รับรู้ของคนต่างศาสนาให้รู้ เข้าใจ มีใจกว้างพอสำหรับมุสลิม

6. ในเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม จุดเริ่มต้นนั้นอยู่ที่จะต้องมีการศึกษาในหลักการของอิสลามในครอบครัว พ่อ-แม่-ญาติพี่น้อง ก็ต้องทำเป็นตัวอย่าง สังคมวัยรุ่นอิสลามกำลังถูก วัฒนธรรมตะวันตกดึงออกไปห่างไกลจากอิสลามทุกที ๆ ครอบครัวจึงเป็นอันดับหนึ่งที่จะปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม ต่อมาก็จะเป็นสถานศึกษา และต่อมาก็จะเป็นสิ่งแวดล้อมรอบด้าน มัสยิดและคณะกรรมการที่จะช่วยกันเสริมให้การปฏิบัติตามหลักการของอิสลามเพิ่มมากขึ้น

7. ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าครอบครัวที่นำเอาวัฒนธรรมอิสลามมาใช้ ถ้าดูจากคนกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่คิดว่าประมาณ 20% วิธีการที่จะให้ชาวมุสลิมกรุงเทพฯหันมาใช้วัฒนธรรมอิสลามมี 2 วิธี คือ

- ทุกครอบครัวต้องทำงานคະวะฮ์ดีบลิค
- ส่งลูกเรียนทางด้านศาสนา (วิชาที่นำไปสวรรค์)

8. การได้รับถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามหากอยู่กันเป็นกลุ่มคนหมู่บ้าน อาจได้รับจากบุคคล ในชุมชน ซึ่งเป็นญาติหรือได้รับถ่ายทอดจากผู้รู้ในหมู่บ้านที่จัดบรรยายชมรมที่มีสยิดเป็นประจำ ก็ได้

9. ควรสร้างสถาบันการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ให้เป็นแบบอย่างในสังคมไทยโดยเร็วที่สุด และเปิดโอกาสให้เยาวชน-พ่อแม่-ครูอาจารย์ได้เข้าศึกษา

10. ในไม่ช้าสังคมคงจะมีธนาคารอิสลาม ซึ่งหากได้มาแล้วอยากให้เก็บรักษาไว้ตลอดไป เพราะเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความพยายามสูงกว่าจะได้มา

11. ทำอย่างไรที่จะให้มุสลิมกู้เงินธนาคารได้โดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อให้ถูกต้องตามหลักการของศาสนา บางครอบครัวมีความจำเป็นต้องกู้โดยที่ไม่อยากจะถูก เช่น เพื่อการศึกษาของบุตรหลานหรือเพื่อการลงทุนทำอาชีพ เพื่อให้ได้เงินมาเป็นค่าครองชีพของครอบครัว ฉะนั้นจึงขอฝากว่าหน่วยงานใดหรือใครในหมู่มุสลิมที่จะช่วยดำเนินการในเรื่องนี้ได้

มัสยิดสวนพลู

1. ในครอบครัว ควรจะมีเวลาเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก ๆ และเยาวชน
2. ครอบครัวควรมีบทบาทเป็นอันดับหนึ่งในการให้การศึกษาให้ความรู้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พ่อแม่ควรสอนและทำตัวเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก เนื่องจากเป็นผู้ใกล้ชิดลูกมากที่สุด มีเวลาอยู่กับลูกมากกว่าผู้อื่น ถ้าทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี น่าจะเกิดผลที่ดีตามมา
3. อยากให้มีองค์กรช่วยครอบครัวอบรมเยาวชน ทำกิจกรรม
4. ข้อเสนอแนะในฐานะผู้อยู่ในสังคมที่ต้องพบปัญหาการขาดผู้นำในครอบครัว เนื่องจากการตายด้วยสาเหตุหิงประสงค์หรือไม่หิงประสงค์ของศาสนาก็ตาม เด็กผู้หญิงเหล่านั้นขาดคุณภาพชีวิตที่ดี ขาดแบบอย่างที่ดีทั้งพ่อและแม่ ขาดระบบที่ดีในการวางแผนในระบบ โรงเรียนศาสนา ขาดผู้นำที่ดีในสังคมองค์กรศาสนาที่ช่วยเหลือชุมชนนั้น
5. จากค่ายเยาวชนที่มีค่ายสห (ชาย-หญิง) หลายค่าย มีการวางตัวที่ไม่เหมาะสมของชายหญิง (มัธยม) อยากให้การจัดระบบค่ายรัดกุมมากขึ้น
6. ให้มีการพัฒนาในเรื่องของยาเสพติด
7. มัสยิดควรทำหน้าที่การเผยแพร่ให้จริงจัง และให้ผู้นำแต่ละมัสยิด ควรได้จัดพบปะพูดคุยออกความคิดเห็น เพื่อช่วยกันดำเนินงาน
8. การมีแบบสอบถามให้ความคิดในลักษณะนี้คิดว่าดีพอสมควร สิ่งที่ดีกว่าอยากจะทำจะพูดระบาย จะผ่านออกจากใจในลายลักษณ์อักษรนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป

มัชยิดตันสน

1. ทุกวันนี้ ครอบครัวควรให้ความเอาใจใส่ให้มากขึ้นในเรื่องการปฏิบัติตัวของบุตร-หลาน
2. ควรให้ความรู้และความตระหนักกับคนที่ เป็นพ่อแม่ในบทบาทให้มากขึ้น เช่น ควรสอนวิชานี้ ในอิสลามศึกษา หรือจัดอบรมก่อนมีครอบครัวและต่อไปอย่างต่อเนื่อง
3. ควรแต่งงานกับศาสนาเดียวกันให้เป็นตัวอย่างกับคนในบ้าน ไม่ควรแต่งงานกับคนต่างศาสนา ถ้าจำเป็น จะต้องให้การศึกษาด้านศาสนา บ้านพักอาศัยจะต้องอยู่ในชุมชนมุสลิมและไม่ควรแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหาก
4. อยากให้สังคมมุสลิมให้ความสำคัญกับสตรีเกี่ยวกับศาสนามากกว่านี้
5. พิจารณาการกระทำของตัวเองที่ได้ศึกษามาทางด้านทางโลกและทางศาสนา ทำตัวและปฏิบัติตัวให้อยู่ในกรอบของศาสนาทุกอย่างจะดี
6. เห็นควรขยายการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ให้ทั่วทุกตำบล หมู่บ้าน ที่มีมุสลิมอยู่จำนวนมาก ๆ
7. จำเป็นต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงการบริหารมัชยิดให้เจ้าหน้าที่ของอิสลามมาสู่ตามเจตนารมณ์ของอิสลาม คือรับใช้ชุมชน และชี้นำ แนะนำ ตักเตือน สอนให้ความรู้ไปสู่กระบวนการบูรณาการ
8. แบบสอบถามของท่านจะมีค่ามากสำหรับชุมชนที่ยากไร้-ขาดการศึกษา
9. อยากให้มีการสำรวจวิจัยในเรื่องนี้ บ่อย ๆ เขาชนมุสลิมเราจะได้ปลอดภัยกันมากขึ้น
10. พระเจ้าไม่เคยเปลี่ยนแปลงผู้ใด นอกจากพวกเขาจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง

มัชยิดหลวงอัลซอริซุนนะห์

1. “อิสลาม” เป็นความสมบูรณ์ที่สุดแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไข แต่ที่ควรแก้ไขคือ “มุสลิม”
2. ควรจะให้มีความรู้ในด้านศาสนา คือหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันแทรกเข้าไปเป็นภาควิชาที่ใช้สอนกันตามโรงเรียน คือ ถ้าทางสถาบันสอนครอบครัวคอยอบรมอยู่ทางบ้าน และทางโรงเรียน หรือสถานศึกษาช่วยเป็นกำลังหนุนสอนเรื่องศาสนาอีกขั้นหนึ่งก็จะมีส่วนช่วยให้สังคมได้พัฒนาไปตามขอบเขตของความเป็นมุสลิมิน-มุสลิมะห์ ซึ่งจะเห็นว่าในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงในสภาพที่ดีแล้ว ถ้าผู้ที่ทำหน้าที่มีส่วนช่วยผลักดัน ให้เกิดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น
3. อยากให้มีความสามัคคีกันมาก ๆ ในกลุ่มมุสลิม ไม่ให้มีการแตกแยก ร่วมมือร่วมใจกันให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ลูกหลาน
4. ให้มีการพบปะกันในสังคมมุสลิมในทางศาสนาอยู่เสมอ ๆ
5. อยากให้สถาบันต่าง ๆ มีงานศาสนาและเป็นซุนนะห์ท่านนบี (คือละฯ)
6. เด็ก ๆ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสังคมรอบด้าน

7. การเผยแพร่หรือสอนหลักการ ควรตีความให้ตรงกับการปฏิบัติแต่ละอย่าง ซึ่งไม่เหมือนกัน

มัสยิดฮารูน

1. พ่อแม่ในสังคมมุสลิม ควรจะอบรมบ่มนิสัยบุตร และดูแลอย่างใกล้ชิด หากบุตรอยู่นอกสายตา กรรมการมัสยิดหรือผู้ใหญ่ในหมู่บ้านควรดูแลแจ้งพ่อแม่ทราบเพื่อแก้ไขนิสัยพฤติกรรมบุตรต่อไป
2. ควรตั้งสอนลูกหลานให้อยู่ในหลักการของอิสลาม
3. ให้เยาวชนรู้เท่าทันยาเสพติด และห่างไกลยาเสพติด
4. อยากให้มีแบบอย่างการจัดการระบบชะกาด ประชาสัมพันธ์ให้ทราบ เพื่อให้ทราบจะได้นำไปจนเจือสังคมมุสลิม และทำกันให้ทั่วถึง
5. อยากให้มุสลิม เลิกเสียดอกเบี้ย ให้เลิกการพนัน ให้รำลึกอยู่เสมอว่า เราทุกคนจะต้องได้รับการตอบแทนที่กระทำไว้ในโลกนี้ทุกประการ

มัสยิดยามิอุ้ลคอยริยะห์

1. ขอให้ช่วยเหลือเด็กมุสลิมที่ด้อยโอกาส
2. ให้มีการกระจายเสียงการบรรยายในชุมชนอยู่ตลอดไป
3. เรื่องการตายไม่ควรต้องนำคนที่ตายที่บ้าน ไปยังนิติเวช ซึ่งยากในการจะนำกลับมาฝังให้ทัน

มัสยิดดารูลนาอิม

1. ควรมีการปลูกฝังให้เด็กมุสลิมเข้าใจทางศาสนามากขึ้น
2. ทุกคนจะดีได้ต้องมาจากตัวเราเองก่อน ทำจิตใจให้เข้มแข็งอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข นึกถึงแต่สิ่งที่ดี ทำสิ่งดี ๆ ก็จะสบายทั้งคุณยา และอาคีเราะห์ (อินชาอัลลอฮ์)
3. ผู้นำท้องถิ่น อีหม่าม คอเต็บ ต้องมีบทบาทอบรมที่แน่ชัด และชี้แนะให้สังคมนั้น ๆ มีความรักสามัคคี มีความรอบรู้ที่กว้างไกล ต้องไม่คิดว่าสิ่งที่เรารู้ในเรื่องของอิสลามนั้นถูกต้อง คนอื่นผิดหมด เราต้องให้เกียรติในสติปัญญาของผู้อื่นบ้าง เราไปประกอบพิธีฮัจที่มักกะห์ เราจะเห็นมุสลิมทั่วโลก ประกอบอามัลอิบาดะห์ต่างกันแต่ละกลุ่ม แต่เขาเหล่านั้น มุ่งตรงต่ออัลเลาะห์
4. ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้บรรดาสัปบุรุษ
5. ควรมีความสามัคคีในชุมชนเดียวกัน
6. สภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นสิ่งที่จะทำให้วัฒนธรรมอิสลามยังคงอยู่และดำเนินไปได้ดี แต่ถ้าในชุมชนมีแต่ความแตกแยก ผู้นำชุมชนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ปัญหา ก็จะตามมาอย่างมากมาย วัฒนธรรมอิสลามก็จะเสื่อมสลายไปในที่สุด

7. ควรนำข่าวจากสื่อที่เป็น โลกมุสลิมมาเสนอให้มุสลิมในชาติทราบ ไม่ควรเชื่อข่าวจาก ฝ่ายตะวันตกฝ่ายเดียว

8. ควรมีการเรียกร้องให้มุสลิมทั่วโลกสามัคคีกัน อย่าตกเป็นทาสของพวกนั้สรอญีและยาฮูดี

มัศยิดกมาดูลอิสลาม

1. ศาสนาอิสลามนั้นสมบูรณ์ สมบูรณ์มา 1400 กว่าปีแล้ว ไม่ต้องดัดแปลงไม่ต้องเพิ่มเติม ไม่ต้องแก้ไข ในอดีตอัลกุรอาน, อัลฮาดิษ ในโลกคุณยามีแบบอย่างเดียวกับที่อัลลอฮ์ รับรองความสำเร็จทั้งคุณยาและอาศีเราะหุ คือแบบอย่างของท่านนบีซึ่งท่านนบีได้ทำไว้สมบูรณ์หมดแล้ว ให้เราศึกษาแล้วนำมาปฏิบัติได้เลย เรื่องศาสนาอย่าคิดเองทำเอง

2. ไม่ทำแล้วอย่างขัดขวางผู้ปฏิบัติตามแบบอย่างนบี (ศ็อลฯ) เราควรจะปฏิบัติในศาสนา บางอย่างทำแล้ว ความเข้าใจมาทีหลัง สิ่งใดทำแล้วไม่เกิดผล ควรตรวจสอบวิธีการว่าบิอะฮ์หรือไม่ ถ้านอกกติกาไม่ได้รับทางนำแต่ยังหลงทางต่างหาก

3. การออกไปศึกษางานควะฮ์เพื่อปรับปรุงตนเองให้อยู่ในคำสั่งของอัลลอฮ์ และแบบอย่างของรอซูลุลลอฮ์ ศ็อลฯ เท่านั้น จะได้รับความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า

4. สมัยนี้ส่วนมากถ้าไม่ใช่ลูกหลานทำในสิ่งไม่ดีจะไม่มีการกล้าเตือนกัน เพราะคนถูกเตือน จะไม่รับฟัง แกรมอาจมีตอบโต้เจ็บ ๆ ด้วย ฉะนั้นในอนาคตอีก 100-1000 ปี ศาสนาจะเสื่อมสลายหมด พระเจ้าจึงต้องล้างโลกนี้

5. การสอบเข้าศึกษาต่อตามสถาบันต่าง ๆ ถ้าเป็นมุสลิม ควรสอบภาคปฏิบัติของมุสลิมและน่าจะเพิ่มครูอิสลามเข้าไปตามโรงเรียนให้มากกว่านี้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากประสบการณ์การเขียนหนังสือเรื่อง “วัฒนธรรมอิสลาม” ทำให้ออกทราบบ้างคำตอบอีกหลายประการเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันและนับเนื่องจากในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของครอบครัวในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม ดังนั้นการวิจัยนี้จึงเป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในการศึกษานี้ได้เลือกกรุงเทพฯ ส่วนในกับชุมชนมุสลิมในเขตชั้นนอกหรือชานเมือง ซึ่งเลือกทั้งจากชุมชนฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก

เนื่องจากชาวไทยมุสลิมในปัจจุบันมีบรรพบุรุษจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เลือกจากการเจาะจงชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษ โดยคาดว่าจะได้ข้อมูลที่หลากหลายจากความเป็นมาของชาติพันธุ์ต่างๆ ชาติพันธุ์ที่มีโอกาสเลือกคือชาวไทยมุสลิมจากเชื้อสายปัตตานีเพราะมีจำนวนมากว่ากลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงในปัจจุบันในชุมชนต่างๆ จะมีการผสมผสานทั้งจากการแต่งงาน การย้ายเข้า-ออกในการตั้งถิ่นฐานด้วยปัจจัยต่างๆ หลายชุมชนมัศยิดจึงมีผู้อยู่ในชุมชนไม่ตรงกับทะเบียนสำปฐุช กล่าวคือ ยังคงเป็นสำปฐุชมัศยิดนั้นๆ แต่อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่นอกชุมชนมัศยิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนมัศยิดเขตกรุงเทพฯ ชั้นใน เช่น มัสยิดฮารูน เป็นต้น

ชุมชนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวนทั้งหมด 10 ชุมชนมัศยิด คือ

1) ชุมชนมัศยิดบางอ้อ	สายงาม-เปอร์เซีย
2) ชุมชนมัศยิดหลวงอัลซอริชซุนนะห์	สายอรับ-เปอร์เซีย
3) ชุมชนมัศยิดตันสน	สายมลายู-เปอร์เซีย
4) ชุมชนมัศยิดญามิอุลค็อยริยะห์	สายเขมร-งาม
5) ชุมชนมัศยิดฮารูน	สายอินเดีย ปากีสถาน
6) ชุมชนมัศยิดชะหาว	สายชวา
7) ชุมชนมัศยิดสวนพลู	สายปัตตานี
8) ชุมชนมัศยิดกมาลุลอิสลาม	สายไทรบุรี
9) ชุมชนมัศยิดนุ้รุลยากิน	สายปัตตานี
10) ชุมชนมัศยิดคารูตานอิม	สายปัตตานี

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ควบคู่กับการใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณมาผสมผสานในการวิเคราะห์

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จากกลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 40 คน จาก 10 ชุมชน

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 227 คน นำไปวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC⁺ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) และสถิติเชิงวิเคราะห์ (Inferential statistic)

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพนำเสนอในลักษณะตารางและความเรียง

สรุปและอภิปรายผล

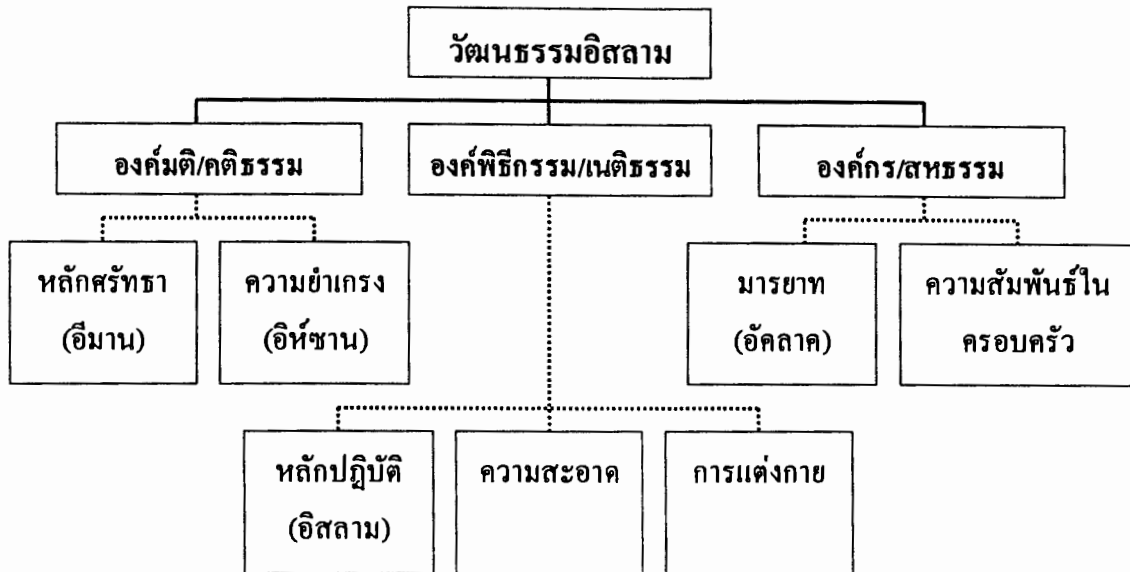
จากการสำรวจและศึกษาจากเอกสารเบื้องต้น ได้สรุปประเด็นที่จะศึกษาวัฒนธรรมอิสลามใน 3 ด้าน และแบ่งเป็นประเด็นย่อย คือ

1. ด้านความเชื่อ หรือองค์คติ หรือคติธรรม ซึ่งคือ หลักศรัทธา (อิมานและอิห์ซาน)
2. ด้านการปฏิบัติ หรือองค์พิธีกรรม หรือเนติธรรม ซึ่งคือ หลักปฏิบัติ (อิสลาม)

ด้านนี้ศึกษาใน 3 ประเด็น โดยแต่ละประเด็นประกอบด้วยข้อปฏิบัติต่างๆ ประเด็นทั้ง 3 ได้แก่

  - 2.1 หลักปฏิบัติที่สำคัญ (รูกันอิสลาม)
  - 2.2 เรื่องความสะอาด
  - 2.3 เรื่องการแต่งกาย
3. ด้านมารยาทหรือข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน หรือองค์กร หรือสหธรรม ซึ่งคือ อัคลาค ในส่วนของอาดัท (รูปแบบของพฤติกรรม เช่น การทำความเคารพ การกิน ฯลฯ)

แผนภูมิที่ 10 โครงสร้างวัฒนธรรมอิสลาม

จากโครงสร้างการวิจัยดังกล่าวนี้ ได้ตรวจสอบว่า

1. สาระของวัฒนธรรมอิสลาม ทั้ง 3 ด้านดังกล่าว ครอบครัวถ่ายทอดหรือไม่ ? หากถ่ายทอดใครเป็นผู้ถ่ายทอด ด้วยวิธีใด และปัจจัยคุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดมีผลอย่างไรกับการถ่ายทอดหรือไม่
2. วัฒนธรรมอิสลามใน 10 ประเด็นที่นำมาประกอบกันเป็นเครื่องชี้วัดระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว ผลที่ปฏิบัติออกมาจากการปฏิบัติในแต่ละข้อแตกต่างกันอย่างไรและปัจจัยคุณลักษณะของผู้ปฏิบัติ คือ ตัวแปรต้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไรกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เป็นตัวแปรตาม

1. วัฒนธรรมอิสลาม : สาระ ผู้ถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอด

1.1 สาระ

ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมอิสลามที่ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ถ่ายทอด มีครบทั้ง 3 ด้าน คือ

- 1) ความศรัทธา (อีมาน) และความยำเกรง (อิห์ซาน)
- 2) การปฏิบัติทั้ง รู่กันอิสลาม ความสะอาดและการแต่งกาย
- 3) มารยาท (อัคลาค) และวัฒนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว

จากการประมวลผลข้อมูลของสถานที่ตั้งชุมชนมัสยิด ทั้งคุณลักษณะความแตกต่างของผู้ให้ข้อมูลในด้านเพศ วัย การศึกษาสามัญ การศึกษาศาสนา อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ ประเภทของครอบครัว สรุปได้ว่า สาระที่ถ่ายทอดในประเด็นหลัก ไม่แตกต่างกัน ความแตกต่างมีเพียงเล็กน้อยในข้อย่อยของบางประเด็น กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างไม่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าบริบทของสังคมไทยและสังคมมุสลิมในห้วงเวลาที่ต่างกันมีผลทำให้ วัฒนธรรมบางประการไม่ได้ถูกถ่ายทอด ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ความไม่รู้ เช่น การแต่งกายของผู้หญิง (ฮิญาบ) การทักทาย แสดงความเคารพด้วยสลาม การกล่าวคุอาฮ์ในโอกาสต่างๆ เช่น ขอบคุณ เป็นต้น

ดังนั้นในประเด็นของสาระในการถ่ายทอด ปัจจัยที่มีผลดังกล่าวคือ ความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามในห้วงเวลาที่ต่างกัน แต่เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้ก็ได้หันมาปฏิบัติ โดยบางคนเสนอให้ทราบว่า ถูกเป็นผู้ถ่ายทอดให้ ส่วนบางอย่างที่เคยได้รับการถ่ายทอดมา ก็เลิกถ่ายทอดเมื่อเรียนรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น การใส่ผ้าไหมของผู้ชาย และประเพณีอื่นๆ บางประการ

1.2 ผู้ถ่ายทอด

ผู้ถ่ายทอดของครอบครัวส่วนใหญ่ คือ พ่อแม่ ทั้งประชากรที่กรุงเทพฯ ชั้นในและในชานเมือง สำหรับครอบครัวขยาย ญาติผู้ใหญ่ จะมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดในประเด็นและเรื่องต่างๆ กัน แต่ที่น่าสังเกตคือ แม้ว่าจะงานวิจัยจะศึกษาบุคคลในครอบครัวที่ถ่ายทอดโดยระบุสถานภาพ แต่คำตอบจำนวนหนึ่งก็ปรากฏว่าผู้ถ่ายทอดคือ ครู หรือพ่อแม่และครู

จากการสัมภาษณ์และการสังเกต พบว่า ในอดีต บางเรื่อง พ่อแม่ จะให้ไปเรียนกับครู หรือให้ครูมาสอนที่บ้าน ส่วนในปัจจุบันมักพบว่าครู ทั้งครูที่โรงเรียนศาสนาภาคพิเศษ (เวลาเย็น เวลาค่ำหรือเสาร์อาทิตย์) และครูที่สอนที่มัสยิด องค์กรศาสนาตลอดจนที่รับสอนตามบ้าน

จะเริ่มมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามมากขึ้น โดยทำหน้าที่แทนพ่อแม่ และจากข้อมูลบางส่วนจากการสัมภาษณ์จากพ่อแม่ช่วงอายุต่ำกว่า 55 ปี ที่ต้องทำงานนอกรบ้าน ก็จะแสดงให้เห็นว่าเวลาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่คนในครอบครัวลดน้อยลง

ดังนั้นหากมีโอกาสทำวิจัยในเรื่องเดียวกันในอนาคต กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพ่อแม่รุ่นใหม่ ในขณะนั้น อาจตอบว่ามีได้เป็นบุคคลหลักในการถ่ายทอด

การวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างไม่ได้เป็นปัจจัยให้คนถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีความแตกต่าง ความแตกต่างที่ปรากฏอยู่บ้างจากการสังเกตคือ ความรู้ ความเข้าใจของผู้ถ่ายทอดที่จะมีส่วนในการสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการถ่ายทอด

1.3 วิธีการถ่ายทอด

วิธีที่ครอบครัวใช้มากที่สุดคือ การถ่ายทอดด้วยวิธีพูดและปฏิบัติ มีเพียงบางเรื่องเท่านั้นที่มักใช้วิธีพูด เช่น การถ่ายทอดเรื่องอิห์ซานหรือความตระหนักรู้ ยำเกรงในอัลลอฮ์ สุบหฺ์ บางเรื่องได้รับการซึมซับเอาเมื่อได้ยิน หรือเห็นจากการปฏิบัติ เช่น ได้ผ่านบทขับกล่อม ได้ยินคำกล่าวเมื่อตกใจ เมื่อทราบข่าวคนตาย ฯลฯ

ดังนั้นคุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดย่อม ไม่ใช่ปัจจัยทำให้เกิดความแตกต่างในประเด็นเรื่องวิธีการถ่ายทอด

2. วัฒนธรรมอิสลามจากบรรพบุรุษของชาวไทยมุสลิม

เนื่องจากชาวไทยมุสลิมมีบรรพบุรุษจากหลายเชื้อชาติ ซึ่งแต่ละกลุ่มมักได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม และบางสิ่งบางประการไปเกี่ยวเนื่องอยู่ในวิถีชีวิตในความเป็นมุสลิม จนอาจเกิดความเข้าใจว่าเป็นวัฒนธรรมอิสลาม อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมที่กลุ่มตัวอย่างได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีต สรุปเป็นประเด็นที่สำคัญได้คือ

1) ภาษา ห้วงเวลาในอดีตและปัจจุบันต่างกัน กล่าวคือ ในอดีตยังมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านภาษา เช่น มลายู ยะหฺวา จาม เขมร อาหรับ อูรดู ที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งด้วยการพูดและฟัง ได้ลดลำดับมาเป็นพูดไม่ได้แต่ยังพอฟังทราบความและเข้าใจและเปลี่ยนมาเป็นไม่สามารถใช้ภาษาดังกล่าวสื่อสารได้อีกต่อไป

ด้านภาษาที่ยังคงเหลืออยู่ชัดเจนมากที่สุดคือ ถ้อยคำภาษาที่ใช้เรียกบุคคลในครอบครัวและเครือญาติ ทั้งกลุ่ม ปัตตานี-ไทรบุรี, จามเขมร, ยะหฺวา, อาหรับ, อินเดีย, ปากีสถาน

2) อาหาร แต่ละชุมชนยังคงมีผู้ที่สามารถประกอบอาหารที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ แต่ละเชื้อชาติเพื่อทำรับประทานในชีวิตประจำวัน ในโอกาสต่างๆ เช่น เค็มนรอมถอน วันอีด งานพิธีต่างๆ

หนึ่งในส่วนของเชื้อสายไทรบุรี ปัตตานี อาหารที่ทำในโอกาสพิเศษ เช่น การเริ่มต้นเรียนและฉลองการจบคัมภีร์กุรอาน การจัดงานแต่งงาน ฯลฯ อาหารที่ทำ เช่น ข้าวเหนียวเหลืองไก่ย่าง กะนงคาตา ฯลฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่ง ได้รับการถ่ายทอดว่าบรรพบุรุษเคยปฏิบัติ แต่ผู้ถ่ายทอดเพียงบอกให้ทราบและไม่ให้ปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งระบุว่า ยังให้คงอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นประวัติศาสตร์ทางเชื้อชาติ แต่ให้ปรับเปลี่ยนเจตนารมณ์ (เนืยค) ของการทำอาหารนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ให้ยุติความเชื่อเดิมแต่คงไว้ซึ่งอาหาร เช่น กะนงคาตา การกวนอาซุร

3) ประเพณีการทำบุญในโอกาสต่างๆ บางกลุ่มตัวอย่างในบางชุมชนมัศยิมิประเพณีปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น เมื่อทำบุญต้องอ่านอิซุโบร์ บัรคันยิ บะระเคาะห์ เมื่อจะแต่งงานต้องมีการทำบุญตั้งงานในวันสุกคิบ มีการแห่ขันหมาก อาบน้ำเจ้าสาว ล้างเท้าให้เจ้าบ่าว ปูที่นอนให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวและส่งเข้าห้อง การอาบน้ำห้อง การโกนผมไฟที่ต้องให้เด็กกลบเปลที่ประดับประดา ผลัดกันไกวและขอพร การคบแต่งหีบศพด้วยดอกไม้ในการนำไปละหมาด การทำบุญคนตาย 3 วัน 7 วัน 100 วัน ตลอดจนการส่งวิญญาณในวันที่ 40 ฯลฯ

ประเพณีต่างๆ เหล่านี้ บางชุมชนเหลือไว้แต่คำบอกเล่า บางชุมชนผู้อาวุโสซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างยังคงไว้ซึ่งการปฏิบัติ แต่กลุ่มตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งทั้งผู้อาวุโสและคนในรุ่นหลังได้เลิกปฏิบัติด้วยเหตุผลว่า มิใช่ศาสนบัญญัติ หากเป็นแต่เพียงประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอื่นเท่านั้น

สรุปได้ว่า การศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ซึ่งการศึกษาส่วนหนึ่งผสมผสานกับวัย เพราะผู้อาวุโสส่วนใหญ่มีโอกาสได้เรียนรู้อิสลามในรายละเอียดต่างๆ น้อยกว่าคนรุ่นหลังหรือลูกหลาน เนื่องจากในอดีตยังไม่มี การแปลคัมภีร์อัล-กุรอานให้ได้ทราบความหมายภาษาไทย และหนังสือต่างๆ ก็ยังมีน้อย ในขณะที่เดียวกันการเรียนภาษาไทย การศึกษาในระดับสูงยังเป็นที่ต้องห้ามของชาวไทยมุสลิมในอดีตเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเกรงว่าลูกหลานจะเปลี่ยนแปลงความศรัทธาไปเป็นอื่น

4) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอิสลามที่มีลักษณะเฉพาะ กลุ่มตัวอย่างมัศยิมิใน ชานเมืองแห่งหนึ่งมีการปฏิบัติและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอิสลามที่มีลักษณะเฉพาะ เรียกว่า สายตะลิกัต เช่น การกล่าวรำลึกถึงอัลลอฮ์ (ซิเกร) ซึ่งเป็นข้อที่มุสลิมทั่วโลกปฏิบัติ แต่กลุ่มตะลิกัตจะมีรูปแบบเฉพาะในการปฏิบัติ เช่น เกี่ยวกับการปฏิบัติในเรื่องอื่นๆ อีกบางเรื่อง เช่น ผู้เสียชีวิตต้องใส่ผ้าเขียวไว้ที่ร่างก่อนนำไปฝัง ซึ่งยังถ่ายทอดปฏิบัติจนปัจจุบัน

3. ข้อห้ามในอิสลามจากที่ได้รับการถ่ายทอด

สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างตอบไว้ได้นำเสนอไว้แล้ว โดยแยกกลุ่มชนเมืองและกลุ่มกรุงเทพฯ ส่วนใน โดยแยกคำตอบระหว่างสิ่งที่ถูกชายและถูกสาวได้รับ จากข้อห้ามดังกล่าว สิ่งที่พ่อแม่ในอดีต นับจาก ประมาณ 100 ปี ลงมาได้ถ่ายทอดสั่งสอนในข้อที่มีความเหมือนกันทั้งถูกสาวถูกชาย สรุปได้คือ

- 1) ห้ามทำซิริก คือ การเคารพหรือกระทำใดๆ ในลักษณะการตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ (ศุบหฺฯ)
- 2) ห้ามรับประทานอาหารที่ไม่สะอาด คือ ไม่เป็นที่อนุมัติตามหลักการอิสลามหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นอาหารที่หะร่าม (ต้องห้าม) ตลอดจนอาหารที่ไม่ได้ปรุงโดยมุสลิม เช่น ขนมต่างๆ
- 3) ห้ามในเรื่องคอกบิย
- 4) ห้ามทำซินา คือ ประพฤติผิดทางเพศ การเที่ยวผู้หญิง ตลอดจนการคบเพื่อนต่างเพศ การต้องวางตัวให้เหมาะสม
- 5) ห้ามทำผิดหลักศาสนาในเรื่องต่างๆ
- 6) ห้ามไปเที่ยวงานวัด คูถิก คูร้าง คูหนังและสิ่งบันเทิงต่างๆ
- 7) ห้ามไปงานศพ งานบวช แต่กลุ่มตัวอย่าง 2 รายได้รับการอนุญาตให้ไปงานศพชาวพุทธที่วัดได้ แต่ห้ามมิให้แต่งชุดดำและห้ามไปเผาศพเด็ดขาด
- 8) ห้ามเรื่องการพนันทุกชนิด
- 9) ห้ามลักขโมย โกหก นินทา
- 10) ห้ามไม่ให้เรียนภาษาไทย ส่วนผู้หญิงบางท่านห้ามไม่ให้เรียนสามัญเกินกว่าภาคบังคับ
- 11) ห้ามประพฤติตนตามแบบผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม

สำหรับถูกสาว นอกจากกลุ่มตัวอย่างจะถูกห้ามตามข้อห้ามที่ปรากฏนี้แล้ว ยังถูกห้ามในประเด็นต่างๆ อีก คือ

- 1) ห้ามนุ่งกระโปรงสั้น เสื้อรัดรูป คอกว้างและแต่งตัวเลียนแบบผู้ชาย
- 2) ห้ามไปค้างบ้านเพื่อน และให้ระมัดระวังในการคบเพื่อน
- 3) ห้ามปะปนระหว่างเพศชายหญิง
- 4) ห้ามหญิงผยองและไม่ปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ
- 5) ห้ามไม่ให้ใช้ชีวิตตามกระแสนิยม

ข้อห้ามต่างๆ ดังกล่าวนี จากการศึกษาข้อมูลในสังคมมุสลิมในกรุงเทพฯ ระยะเวลากว่า 50 ปี กล่าวได้ว่า เกือบทั้งหมดยังคงเป็นสิ่งที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ห้ามลูกหลานอยู่ตราบนานปัจจุบัน

ในปัจจุบัน ข้อที่เปลี่ยนไปจากอดีต สรุปได้คือ

1. การศึกษา : แนวคิด ความเชื่อในอดีตว่า การเรียนภาษาไทยจะทำให้กลายเป็นอื่น (ความศรัทธาในการนับถือศาสนา) หดหายไปในปัจจุบัน แต่พ่อแม่ในปัจจุบันจะเข้าใจในหลักการอิสลามว่า ให้เรียนจากเปลจนถึงหลุมฝังศพ โดยการศึกษาทุกศาสตร์ (ยกเว้นโหราศาสตร์) คือ การศึกษาในอิสลาม ฉะนั้นการศึกษาในระบบโดยผ่านภาษาต่างๆ รวมทั้งภาษาไทยจึงมีใช้ปัญหาหรือความวิตกกังวลเป็นข้อสั่งห้าม ส่วนผู้หญิง ที่มีกไม่ให้เรียนเกินกว่าการศึกษาภาคบังคับก็เปลี่ยนไปในปัจจุบัน

2. การห้ามซื้ออาหารที่ไม่ได้ปรุงโดยมุสลิม เช่น ขนมต่างๆ ในปัจจุบันสังคมมุสลิมในกรุงเทพฯ ข้อนี้เปลี่ยนไป แต่สังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สิ่งนี้ยังเป็นข้อปฏิบัติอยู่

3. การห้ามดูโลก รำวง ฯลฯ เทียวงานวัด อาจไม่เป็นข้อที่ถูกหยิบยกมาห้ามในปัจจุบันเพราะบริบทของสังคมไทยเปลี่ยนไป สิ่งพ่อแม่มุสลิมต้องคัดค้านลูกหลานในปัจจุบัน คือ การเลือกรับสื่อต่างๆ ที่ผิดศาสนบัญญัติ เช่น ภาพในอินเทอร์เน็ต วิกิพีส์น หนังสือนิตยสาร ฯลฯ

อนึ่ง ครอบครัวที่มีความเคร่งครัดมากจะห้ามไปถึงการฟังเพลงเพราะจะเป็นสื่อในทางที่ผิดได้

4. การแต่งกายสำหรับลูกสาว ในปัจจุบัน นอกจากข้อห้ามดังกล่าวแล้วครอบครัวส่วนหนึ่งที่มีแนวโน้มจะมากขึ้นในอนาคตจะถ่ายทอดรูปแบบการแต่งกายที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติให้ลูกๆ กลุ่มตัวอย่างบางท่านเล่าว่า แม้ว่าตนเองยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตลอดเวลา แต่ก็พยายามปฏิบัติและสอนให้ลูกปฏิบัติ ในการแต่งกายคลุมศีรษะให้ถูกศาสนบัญญัติ

อนึ่ง สำหรับข้อห้ามไม่ให้ใช้ชีวิตไปตามกระแสนิยม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างวัย 40 กว่าได้รับ ส่วนการห้ามประพาศิตนตามแบบผู้มีใช้มุสลิม กลุ่มตัวอย่างผู้อาวุโสกว่าได้รับจากครอบครัว

ข้อสังเกต คือ

- 1) การห้ามทั้ง 2 ประการ น่าจะเป็นสิ่งเดียวกันแต่ต่างกันด้วยห้วงเวลาและบริบทของสังคมไทย
- 2) การห้ามไม่ให้ใช้ชีวิตไปตามกระแสนิยม จะเป็นประเด็นในการถ่ายทอดความคิดนี้สู่ลูกหลานในปัจจุบันเพียงใดแค่นั้น และได้ให้แนวทางในการให้รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนแนววิธีปฏิบัติทั้งในการตั้งรับและป้องกันอย่างไร เป็นสิ่งที่น่าศึกษาและแสวงหาคำตอบ

4. การพัฒนาหรือเพิ่มความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลาม

การปฏิบัติและการถ่ายทอด นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมอิสลามแล้ว ชาวไทยมุสลิมยังได้พัฒนาในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อนำสู่การปฏิบัติให้ถูกต้องและเพิ่มพูน การปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น วิธีที่ใช้ในการเพิ่มพูนความรู้มากที่สุด คือ การอ่าน ส่วนการฟัง หากรวม ประเภทคำตอบเกี่ยวกับการฟังเข้าด้วยกัน คือ ฟังวิทยุ ฟังบรรยาย อภิปรายในงานต่างๆ ฟังเทป จะเป็น วิธีที่มีกลุ่มตัวอย่างใช้มากที่สุด

ฉะนั้นหากมีการผลิตหนังสือที่มีคุณค่าและง่ายต่อการอ่านและทำความเข้าใจให้มีจำนวนมาก ขึ้นพร้อมๆ กันกับมีองค์กรที่ช่วยกันดำเนินงานส่งเสริมการอ่าน จำนวนผู้อ่านหนังสือควรจะเพิ่มขึ้นใน อนาคต ส่วนวิทยากรบรรยายและผลิตสื่อต่างๆ ก็จะมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ ความ เข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลามด้วยเช่นกัน

อนึ่ง นอกจากการอ่านและการฟังแล้ว ยังมีคำตอบจากการดู คือ ดูจากวิดีโอทัศน์ โทรทัศน์และ อินเทอร์เน็ต ซึ่งแม้จะมีจำนวนไม่มากนักแต่น่าสนใจและเป็นข้อสังเกตคือ

- 1) หากกลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่น จำนวนร้อยละจากคำตอบนี้น่าจะสูงขึ้นหรือไม่
- 2) จำนวนรายการโทรทัศน์ วิดีทัศน์และอินเทอร์เน็ตในการให้ความรู้ ความเข้าใจ วัฒนธรรมอิสลาม มีจำนวนมากน้อยเพียงใดในปัจจุบัน

5. วัฒนธรรมอิสลามที่ปฏิบัติเพิ่มมากขึ้นหรือเปลี่ยนไปจากอดีต

จากการศึกษาพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมด้วยวิธีการต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

เมื่อพ้นวัยเด็กห้วงเวลาที่ได้รับถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจากครอบครัว กลุ่มตัวอย่างซึ่ง อยู่ในช่วงวัย 35-86 ปี จะศึกษาหาความรู้ สร้างความเข้าใจและนำสู่การปฏิบัติซึ่งวัฒนธรรมอิสลามด้วย วิธีการศึกษาเรียนรู้ที่กล่าวแล้ว ดังนั้นในช่วงอายุของแต่ละคน จึงมีการเพิ่ม ปรับ การปฏิบัติ กล่าวคือ

1. ปรับการปฏิบัติในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้มาก่อน โดยปฏิบัติให้ถูกต้องซึ่งได้นำเสนอไว้ในตาราง ที่ 44 เช่น การแต่งกายของผู้หญิง การอ่านคุรอานในการปฏิบัติต่างๆ การห่างไกลจากดอกเบี้ย ฯลฯ
2. เพิ่มการปฏิบัติให้ครบสมบูรณ์ในสิ่งที่เคยทราบมาก่อน เช่น การละหมาดฟิรดู (บังคับ) 5 เวลาให้ครบในแต่ละวัน การถือศีลอด
3. เพิ่มการปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้นจากการมีความรู้และความศรัทธาเพิ่ม เช่น การละหมาดสุนัต การถือศีลอดสุนัต การไม่ปะปนระหว่างหญิงชาย การปฏิบัติต่อครอบครัว การออกตะวัห์ ฯลฯ
4. เลิกปฏิบัติในสิ่งที่เพิ่งทราบเพิ่งเข้าใจว่าไม่ใช่วัฒนธรรมอิสลามหรือเป็นสิ่งที่ต้องห้ามใน อิสลาม เช่น การทำซิริก คือ การปฏิบัติไปในการตั้งกาศิกับพระเจ้า, การทำบุญให้แก่ผู้เสียชีวิต เป็นเวลา

3 วัน 7 วัน, การลากข้าวสารเพื่อชดเชยการขาดบวชให้แก่คนที่สิ้นชีวิตไปแล้ว, ประเพณีการแต่งงาน, การอาบน้ำห้อง เป็นต้น

6. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม

คำตอบที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน สรุปคำตอบออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ คือ

1. ไม่มีปัญหา ด้วยเหตุผลต่างๆ กัน คือ

- ไม่ได้ไปทำงานนอกบ้าน
- คนรอบข้างเข้าใจ
- มีคำตอบที่ดีและสามารถอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ เช่น เรื่องการแต่งกาย การทานอาหาร ฟังเพลง เดินรำ ฯลฯ

2. มีปัญหา ด้วยเหตุผล คือ

- ปัญหาที่ตัวเอง ในการที่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ เช่น การคลุมฮิญาบ เนื่องจากรูปแบบของงานไม่อำนวย
- ปัญหาจากความไม่เข้าใจของคนรอบข้างหรือเพื่อนร่วมงาน เช่น จากกรณีคลุมฮิญาบ

อนึ่ง กรณีคลุมฮิญาบมิใช่เนื่องจากเพื่อนต่างศาสนาที่ไม่เข้าใจเท่านั้น แต่มีกรณีที่มุสลิมเองไม่เข้าใจ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นความเข้าใจผิดของผู้ดำเนิน เพราะคิดว่าผู้จะคลุมฮิญาบต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้ว ฉะนั้นเมื่อกลุ่มตัวอย่างเริ่มปฏิบัติในการคลุมศีรษะจึงถูกดำเนินในเบื้องต้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างบางท่านให้ข้อมูลว่า การคลุมฮิญาบถูกสรุปว่าเป็นพวกสุนนะห์

- ปัญหาจากการปฏิบัติตามบรรพบุรุษ จากการขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามในหลายเรื่องจึงทำให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือปฏิบัติผิดๆ แต่แก้ไขด้วยการหาความรู้เพิ่มและเลิกปฏิบัติ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม สิ่งที่จะช่วยแก้ไขและป้องกันที่ดีที่สุดคือ การศึกษา การให้หรือเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทั้งในส่วนของมุสลิมซึ่งต้องเป็นผู้ปฏิบัติและผู้ที่อยู่ในสังคมร่วมกันที่เป็นฝ่ายเห็น สัมผัสการปฏิบัติของมุสลิม

นอกจากนั้นการให้ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของชาวไทย ในการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งจำเป็นที่รัฐควรดำเนินงาน

7. ปัญหาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

กลุ่มตัวอย่าง 227 คน มีจำนวนร้อยละ 13.98 ที่ตอบว่าไม่มีปัญหาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม แต่ร้อยละ 86.02 มีปัญหา ซึ่งสาระของปัญหาแยกออกได้ 2 ประการ คือ

1. ปัญหาที่ฝ่ายผู้ถูกถ่ายทอด คือ เด็ก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 73.12 (ของจำนวนผู้ตอบว่ามีปัญหา) ตอบว่า เด็กสมัยนี้ตั้งสอนยาก / คือ

2. ปัญหาที่ฝ่ายผู้ถ่ายทอด ซึ่งแม้ว่าจะมีร้อยละน้อยกว่า แต่มากกว่าด้วยสาเหตุ ซึ่งสาเหตุที่มีจำนวนร้อยละมากที่สุดคือ 18.75 คือ ไม่สะดวกในการถ่ายทอด จากปัจจัยของเวลาและขาดความมุ่งมั่น ตั้งใจ ส่วนสาเหตุอื่นๆ คือ การขาดบุคลากรและความรู้ ความแตกแยกที่ปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน

ข้อสังเกต คือ

- 1) หากงานวิจัยนี้กลุ่มตัวอย่างเป็นพ่อแม่อายุน้อยเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาจากฝ่ายผู้ถ่ายทอด จะมีเพิ่มขึ้นหรือไม่ และ “เวลา” จะเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญหรือไม่เพียงใด
- 2) หากเป็นการวิจัยในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็ก ผู้ได้รับการถ่ายทอด คำตอบจะออกมาเป็นเช่นไร เด็กตั้งสอนยาก คือจริงหรือไม่ หรือมีปัจจัยอื่นใด เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาศึกษาวิจัยต่อไป

8. อดีตกับปัจจุบันจากสถานภาพเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดเมื่อเป็นเด็กกับการอยู่ในสถานภาพของพ่อแม่ที่ต้องเป็นผู้ถ่ายทอดในปัจจุบัน

ความแตกต่างในการถ่ายทอด สรุปได้คือ

8.1 สาระ

1. สาระการถ่ายทอดเพิ่มมากกว่าในอดีตเพราะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมมุสลิมในปัจจุบัน เช่น มีกูรอ่านฉบับแปลความหมายภาษาไทยทำให้ทราบศาสนบัญญัติเพิ่มมากขึ้น จำนวนเอกสารตำราเพิ่มขึ้น ตลอดจนแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เช่น เว็บไซต์บรรยายทางวิชาการในงานต่างๆ , รายการวิทยุ โทรทัศน์ วิกิทัศน์ ตลอดจนอินเทอร์เน็ต ดังนั้นการพูดและการฝึกฝนจึงเริ่มแต่ลูกเล็กๆ เช่น การให้ลูกท่องคุอาฮ การให้ลูกสาวฝึกคลุมฮิญาบตั้งแต่เล็กๆ

2. สาระในการถ่ายทอดยึดหลักการจากสิ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอ่านและซุนนะห์ คำสอนแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด (คือศฯ) เป็นสำคัญ สิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ไม่ใช่หลักศาสนาถูกตัดออกไป

3. เมื่อโอกาสในศึกษา การจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น การพยายามให้โอกาสในการเรียนรู้หรือถ่ายทอดสาระวัฒนธรรมอิสลามให้แก่รุ่นลูกหลานจึงมากขึ้น คีชีน กลุ่มตัวอย่างหลายท่านระบุว่า เมื่อตอนเป็นเด็กมีโอกาสได้ศึกษาอิสลามไม่มากจึงพยายามให้ลูกได้มีโอกาสศึกษา อิสลามให้มากขึ้น

4. ถ่ายทอดให้เท่าที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้มา

8.2 ผู้ถ่ายทอด

1. พ่อแม่ไม่ได้ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอด ทำเพียงหน้าที่เสริม หน้าที่หลักมอบให้ครู โดยกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการที่แตกต่างกันคือ

- ให้ครูสอนลูกๆ หลานๆ ที่บ้าน เช่น ในวันหยุด
- ให้ลูกๆ ไปเรียนที่โรงเรียนศาสนาภาคพิเศษ ซึ่งเปิดสอนในเวลาต่างๆ กันในแต่ละชุมชน เช่น สอนวันหยุด สอนช่วงเย็น ช่วงค่ำ
- ให้ลูกเข้าค่ายอบรมศาสนาซึ่งเปิดอบรมช่วงปิดภาคเรียน โดยส่วนใหญ่จัดช่วงปิดเทอมใหญ่

2. พ่อแม่ยังเป็นหลักในการถ่ายทอด โดยบางสาระผู้ทำหน้าที่หลักคือ พ่อ บางสาระผู้ทำหน้าที่หลักคือ แม่ แต่บางครั้งครอบครัวจะทำหน้าที่หลักในทุกเรื่อง โดยแม่ทำหน้าที่เสริมและกลับกัน บางครอบครัวแม่ทำหน้าที่หลัก พ่อทำหน้าที่เสริมและลงโทษหากไม่ปฏิบัติ

8.3 วิธีถ่ายทอด

1. คงใช้เหมือนในอดีตคือ พูดและปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่
2. พยายามใช้วิธีให้ลูกมีส่วนร่วม โดยตั้งคำถามให้ศึกษาวิเคราะห์
3. ใช้สถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นกรณีศึกษาที่เป็นปัจจุบันนำเสนอ ปลูกฝังวัฒนธรรมอิสลามให้ลูกๆ
4. ใช้หลักการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ
5. ใช้สื่อช่วยถ่ายทอด เช่น รายการวิทยุ เทป หนังสือ วิดิทัศน์

9. ผลที่ได้รับจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจากครอบครัว

กลุ่มตัวอย่าง 40 คน เสนอผลที่ได้รับจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจากครอบครัว สรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. ทำให้ได้เป็นมุสลิมที่ดี ที่มีอีหม่าน มีระบอบการดำเนินชีวิตที่สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และจะเป็นความสุขที่ได้รับในโลกนี้และมั่นใจว่าจะได้รับในโลกหน้าด้วยเช่นกัน
2. ทำให้เป็นคนดี มีคุณภาพมีลักษณะนิสัยที่ดี เช่น มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์
3. ทำให้ปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนติดเป็นนิสัยจนถึงปัจจุบัน เช่น การละหมาด การอ่านกุรอานทุกวัน อ่านยาซีนทุกค่ำวันศุกร์ ฯลฯ
4. ทำให้มีแนวดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่ดี เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ย ไม่มีหนี้สิน รู้จักใช้จ่าย รู้ค่าของเงิน รู้จักออม ประหยัด ไม่สุรุ่ยสุร่าย และรู้จักให้และแบ่งปันผู้อื่น
5. ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต
6. ทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข และได้รับการยอมรับ เชื่อถือและยกย่อง ทั้งจากมุสลิมและเพื่อนต่างศาสนา ทั้งจากผู้อาวุโสน้อยกว่าและผู้อาวุโสมากกว่า ตลอดจนถึงครู อาจารย์และในการประกอบอาชีพ
7. ทำให้มีสิ่งที่ดีที่ถูกต้องถ่ายทอดให้ลูกๆ หลานๆ ต่อไป และได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน และทำให้เป็นที่เชื่อถือ ไว้วางใจของลูกๆ หลานๆ เมื่อมีปัญหามาปรึกษา นับได้ว่าเป็นทางหนึ่งในการป้องกันปัญหาสังคมได้
8. ทำให้ลูกหลานได้อยู่ในแนวทางของอิสลามที่ถูกต้องและห่างไกลจากปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหายาเสพติด
9. ทำให้มีฐานในการศึกษาต่อ ได้แนวคิดในการค้นคว้าเพิ่มเติม

10. ระบบเศรษฐกิจอิสลาม

กลุ่มตัวอย่างได้รับการถ่ายทอดคำสอนเกี่ยวกับเศรษฐกิจด้วยทั้งจากการสอน การปฏิบัติและจากการซึมซับรับเอาจากการเห็นและการมีส่วนร่วมนับแต่อายุยังน้อยอย่างต่อเนื่อง สรุปประเด็นสำคัญได้คือ

1. การบริจาคและแบ่งปัน คือ การบริจาคชะกาต ชะกาตฟิดเราะห์ การแบ่งปันอาหารในช่วงเดือนถือศีลอด (รอมฎอน) แก่เพื่อนบ้าน ในวันอิดี ในโอกาสทำบุญต่างๆ หรือในวาระต่างๆ เช่น เมื่อมีคนตายบ้านใดจะนำข้าว มะพร้าว กล้วยไปให้ เพื่อไม่ให้บ้านนั้นต้องเดือดร้อนเป็นการดูแลแขก

ในปัจจุบันนิยมใช้เงิน บ้างก็ปรุงอาหารไปให้

2. การใช้ชีวิตและการใช้จ่าย จะถ่ายทอดทั้งคำสอนที่เป็นข้อห้ามและข้อใช้ กล่าวคือ ห้ามสุรุ่ยสุร่าย เป็นหนี้ใช้เงินเกินตัว แต่จะให้รู้จักประหยัด อดออม รู้ค่าของเงิน รู้ประมาณตน มีความพอเพียง ตลอดจนให้ใช้ทรัพย์สินไปในหนทางของอัลลอฮ์

3. ถ่ายทอดสั่งสอนให้มีนิสัยขยัน อดทน พยายาม ซื่อสัตย์ ไม่คดโกง โกหก ละเมิดสิทธิผู้อื่น

4. การห้ามในเรื่องดอกเบี้ย

สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัวในประเด็นที่สำคัญ ดังกล่าวได้นำไปถ่ายทอดต่อเมื่อมีลูกหลาน นำมาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดในปัจจุบันคือ กลุ่มผู้ที่ปฏิบัติภารกิจตามหลักการศาสนาในเรื่องการบริจาคชะกาต โดยบริจาคแก่บุคคลใน 8 ประเภท โดยที่ในอดีต บางท่านเล่าว่าครอบครัวอยู่ในฐานะยากจน อยู่ในฐานะของผู้รับชะกาตมิใช่ผู้จ่ายชะกาตเช่นในปัจจุบัน

จากการที่กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ที่หลีกเลี่ยงจากระบบดอกเบี้ย ดังนั้นเมื่อสังคมไทยเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อ พ.ศ. 2540 กลุ่มตัวอย่างก็ดี รวมทั้งชาวไทยมุสลิมเป็นส่วนใหญ่จึงไม่ถูกกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตนี้ ทั้งนี้เพราะการอยู่ในสถานภาพที่ปลอดภัยจากดอกเบี้ย

อย่างไรก็ตาม การถือครองเงินจำนวนมากก็ดี การดำเนินการธุรกิจก็ดี กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งชาวไทยมุสลิมโดยทั่วไปไม่สามารถหลีกเลี่ยงระบบธนาคารได้ วิธีการเลี่ยงจากดอกเบี้ยที่กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติและได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่เมื่อเกือบร้อยปีที่ผ่านมาคือ

1) การตั้งยอดเงินดอกเบี้ยไว้ที่ธนาคาร

2) การฝากเงินแบบกระแสรายวันที่ไม่ได้รับดอกเบี้ย

ดังนั้นเพื่อให้พ้นจากระบบดอกเบี้ย กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งชาวไทยมุสลิมจึงต้องการธนาคารที่ปลอดภัยจากดอกเบี้ย

สำหรับระบบเศรษฐกิจในอิสลามที่มีข้อห้ามข้อใช้บางประการดังกล่าว กล่าวได้ว่า เป็นการสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้นำมาเป็นปรัชญานำทางเพื่อพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

คุณภาพทางเศรษฐกิจในอิสลามที่จะนำไปสู่ความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์และคุณภาพชีวิตคือ ชะกาต ที่มีข้อใช้ให้คนมั่งมีต้องแบ่งปันให้คนยากจน โดยยิ่งมีมากเท่าใดก็ยิ่งมีอัตราและจำนวนที่จะต้องบริจาคมากยิ่งขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้การห้ามเรื่องดอกเบี้ยยังเป็นการช่วยยับยั้งไม่ให้นักจนยิ่งจนลง แต่ระบบชะกาตกลับช่วยให้คนจนที่วันหนึ่งอยู่ในฐานะผู้รับชะกาตได้มีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้ให้ชะกาต ดังสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างหลายท่านที่สะท้อนอดีตให้รับทราบ

ดังนั้นการที่ครอบครัวคงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจอิสลามและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อๆ ไปในครอบครัวนำไปประพฤติกฎปฏิบัติก็คือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมอิสลามประการหนึ่งที่ช่วยทั้งสร้างคุณภาพชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดจนทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ของชาติ

เมื่อให้กลุ่มตัวอย่างประเมินการปฏิบัติตามทางเศรษฐกิจในกรอบของอิสลามดังกล่าว ร้อยละ 37.5 ตอบว่าดี ร้อยละ 35 ตอบว่าดีพอสมควร และร้อยละ 17.5 ตอบว่าดีมาก ที่ตอบว่ายังไม่ดีนักมีเพียงร้อยละ 10

สำหรับกลุ่มตัวอย่างอีกจำนวน 227 คน ได้ข้อสรุปว่าร้อยละ 43.65 ตอบว่าปฏิบัติได้ดีพอสมควร ส่วนผู้ที่ตอบว่าดีและดีมาก รวมกันได้ร้อยละ 45.37 (28.63+16.74) มีเพียงร้อยละ 11 เท่านั้นที่ตอบว่ายังไม่ดีนัก

จากการตอบของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว สรุปได้ว่า ชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ปฏิบัติตนอยู่ในระบบของเศรษฐกิจอิสลามอยู่ในเกณฑ์ดี ดีพอสมควรและดีมาก ส่วนที่ยังไม่ดีนักมีเป็นส่วนน้อย

อย่างไรก็ตาม หากรัฐบาลส่งเสริมให้มุสลิมสามารถดำรงตนอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่ปราศจากดอกเบี้ยได้ เช่น ธนาคารที่ปราศจากดอกเบี้ย การขอยืมเงินจากกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสนับสนุนการศึกษาฯ โดยไม่มีดอกเบี้ย น่าจะช่วยให้มุสลิมดำรงตนอยู่ในวัฒนธรรมอิสลามในด้านเศรษฐกิจได้ดียิ่งขึ้น

11. ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

11.1 ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวในปัจจุบันจากตัวชี้วัด

จากวัฒนธรรมอิสลามที่ปฏิบัติในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสร้างเสริมให้เกิดความสัมพันธ์จากการปฏิบัติได้ถูกนำมาสร้างเป็นชุดของคำถามจำนวน 10 ข้อ เพื่อสรุปถึงระดับความสัมพันธ์จากจำนวนความถี่หรือความถี่น้อยของการปฏิบัติ และเพื่อนำผลมาตรวจสอบกับลักษณะของผู้ปฏิบัติว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่

จากคำตอบของกลุ่มตัวอย่าง 227 คน นำเสนอตามความถี่ในอันดับต่างๆ ได้ดังนี้

ก. กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่าปฏิบัติ เป็นประจำ ที่มีจำนวนร้อยละสูงกว่า 40

จำนวน 4 ประการ โดยเรียงลำดับตามร้อยละได้ดังนี้ คือ

1) รับประทานอาหารร่วมกันในการถือศีลอด	ร้อยละ 59
2) ให้สลามแก่กัน	ร้อยละ 52.2
3) กอด สัมผัสกันในวันอีด	ร้อยละ 48.5
4) ร่วมรับประทานอาหารและพูดคุยกัน	ร้อยละ 41.4

ข้อควรสังเกต ข้อปฏิบัติที่กระทำเป็นประจำที่มีจำนวนร้อยละที่ต่ำสุด คือ

การ ถ่ายทอดศุคฺบะฮฺ

ข. กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่าปฏิบัติ อยู่เสมอหรือบ่อยๆ ที่มีจำนวนร้อยละมากกว่า 30 มีจำนวน 4 ประการ โดยเรียงลำดับตามร้อยละได้ดังนี้ คือ

1) ตักเตือนกันหลังละหมาด	ร้อยละ 38.8
2) ร่วมแก้ปัญหาและให้กำลังใจกัน	ร้อยละ 37.9
3) ร่วมรับประทานอาหารและพูดคุยกัน	ร้อยละ 34.4
4) ปรึกษาหารือกันในกิจกรรมต่างๆ	ร้อยละ 33.9

ข้อควรสังเกต ทั้ง 4 ประการของคำตอบปฏิบัติอยู่เสมอๆ คือ เรื่อง ของการพูดคุย ตักเตือน ปรึกษาหารือและร่วมแก้ปัญหาให้กำลังใจกัน

ค. กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างไม่ค่อยปฏิบัติ หรือ ปฏิบัตินานๆครั้ง ที่มีจำนวนร้อยละมากกว่า 30 มีจำนวน 3 ประการ คือ

1) การถ่ายทอดศุคฺบะฮฺ	ร้อยละ 44.1
2) การละหมาดร่วมกัน	ร้อยละ 33.9
3) การตักเตือนกันหลังละหมาด	ร้อยละ 33.5

ข้อควรสังเกต การที่คำตอบเรื่องการถ่ายทอดคฤบะฮฺ มีผู้กระทำนานๆ ครั้งสูงที่สุด คือ ร้อยละ 44.1 ในขณะที่คำตอบว่า ไม่เคยปฏิบัติ และกระทำเป็นประจำมีร้อยละ 14.1 และ 14.5 เป็นสิ่งที่ควรพิจารณา เพราะผู้ชายในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นสามีหรือพ่อ ลืมหรือละเลยปฏิบัติภารกิจในครอบครัวข้อนี้ เนื่องจากการละหมาดวันศุกร์ซึ่งเป็นละหมาดที่มีคฤบะฮฺ เป็นละหมาดที่เป็นหน้าที่บังคับสำหรับผู้ชาย ฉะนั้นข้อความรู้ ความคิดที่ได้รับมาจากการฟังคฤบะฮฺคงเป็นหน้าที่ที่ผู้ชายจะต้องกลับไปถ่ายทอดแก่คนในครอบครัว

สำหรับละหมาดร่วมกัน ที่มีร้อยละสูงเป็นอันดับ 2 คือ ร้อยละ 33.9 จากการศึกษารับทศความเป็นจริง ได้คำตอบว่า มิใช่การเจตนาละเลยสิ่งที่ถาม แต่เหตุผลสำคัญเพราะมีปัจจัยทางศาสนาประการอื่นที่สำคัญกว่า นั่นคือผู้ชายควรไปละหมาดที่มัสยิด ส่วนปัจจัยอีกประการหนึ่ง คือ การเดินทางของคนในครอบครัวในการประกอบอาชีพและการศึกษาทำให้โอกาสได้ละหมาดร่วมกันลดน้อยลง เพราะการละหมาดที่ดีที่สุด คือ การละหมาดเมื่อเริ่มเข้าเวลา ดังนั้น ระยะเวลาของการละหมาด 5 เวลาในแต่ละวัน ใครสะดวกที่สุดจะละหมาดที่ใดในเวลาเริ่มต้นของละหมาดก็จะละหมาดที่นั่น ฉะนั้นส่วนหนึ่งของมุสลิมในกรุงเทพฯ จะละหมาดที่ทำงาน สถานศึกษา ตลอดจนแวะลงละหมาดที่มัสยิดระหว่างการเดินทางเพื่อรักษาเวลา คือ ละหมาดได้ตรงเวลา

เมื่อการละหมาดร่วมกันไม่สามารถปฏิบัติได้บ่อยหรือนานๆ ปฏิบัติครั้งโดยมีคำตอบร้อยละ 33.9 ดังนั้นการดักเตือนกันหลังละหมาดจึงมีความสอดคล้องกัน คือ มีจำนวนร้อยละ 33.5

ง. กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่า ไม่เคยปฏิบัติ ที่มีจำนวนร้อยละสูงกว่า 12 มี 3 ประการ คือ

1) การสัมผัสศอกคฤกที่อายุเกินกว่า 5 ขวบ	ร้อยละ 16.3
2) การถ่ายทอดคฤบะฮฺ	ร้อยละ 14.1
3) การสัมผัสกันในวันอีด	ร้อยละ 13.2

ข้อสังเกต

1. การถ่ายทอดคฤบะฮฺ หากรวมจำนวนการไม่ปฏิบัติเลยกับปฏิบัตินานๆ ครั้งจะได้ร้อยละ 58.2 สูงกว่ากึ่งหนึ่ง จึงเป็นตัวเลขที่น่าสนใจในการ

พิจารณาปรับพื้นคืบมาปฏิบัติตามวัฒนธรรมข้อนี้ซึ่งเป็นหน้าที่เฉพาะของผู้ชายหรือมุสลิมิน

2. ในการสัมภาษณ์ กอดคนในครอบครัว จากการถามถึงการสัมผัส กอดลูกอายุเกิน 5 ขวบ มีผู้ตอบว่าไม่เคยปฏิบัติ ร้อยละ 16.3 ซึ่งสูงมากที่สุดสำหรับสิ่งที่ไม่เคยปฏิบัติในจำนวน 10 ข้อ สิ่งที่ผู้วิจัยขอตั้งคำถามไว้เพื่อการพิจารณาคือ หากคำถามนี้เปลี่ยนตัวเลขจำนวนอายุของลูกให้สูงขึ้นจากวัยเด็ก 5 ขวบขึ้นไปเป็นวัยรุ่นประมาณ 15 ปี จำนวนร้อยละของพ่อแม่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะมีคำตอบว่าไม่เคยปฏิบัติในอัตราร้อยละสูงขึ้นหรือไม่ แต่ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าคำตอบจะมีจำนวนสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะจากประสบการณ์การเป็นวิทยากรทั้งในกลุ่มพ่อแม่และวัยรุ่นมุสลิม จะได้คำตอบทั้งฝ่ายพ่อแม่และวัยรุ่นส่วนใหญ่ว่า ไม่เคยปฏิบัติและไม่ได้รับการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ มีเป็นส่วนน้อยมากที่ยังคงปฏิบัติ ซึ่งเมื่อถามต่อไปว่า ต้องการปฏิบัติและต้องการได้รับการปฏิบัติอยู่หรือไม่ คำตอบจากทั้ง 2 ฝ่ายจะเหมือนกันคือ ต้องการ และเหตุผลของการไม่ปฏิบัติก็เหมือนกัน คือ มีความอาย ความเงินเนื่องจากเว้นช่วงการปฏิบัติไปนานแล้ว

สำหรับการสัมผัสกันในในอิด ซึ่งมีปีละ 2 ครั้ง คือ วันอีดิลฟิร การฉลองหลังจากเสร็จสิ้นการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน และวันอีดิลอัฎฮา การฉลองช่วงการประกอบพิธีฮัจญ์และการเชือดสัตว์พลี เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเป็นประจำ แต่ก็ยังมีผู้ไม่เคยปฏิบัติถึงร้อยละ 13.2 ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดคือที่มีลูกและโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพ่อหรือแม่ ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ฉะนั้นการไม่เคยปฏิบัติจึงควรเป็นคำตอบว่า ผู้ที่ไม่ได้รับการปฏิบัติคือ ทั้งพ่อแม่และลูกของผู้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

อนึ่ง จากทั้ง 3 ประการที่มีร้อยละของการไม่ปฏิบัติสูงกว่าข้ออื่นๆ เป็นการสื่อสารด้วยการสัมผัสของคนในครอบครัวถึง 2 ประการ ซึ่งการสื่อสารสัมผัสนี้แท้จริงเป็นสิ่งที่ทำนบมิอัมมัด คือลฯ ได้เคยปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่างในระหว่างสามี-ภรรยา พ่อแม่ลูก ผู้ใหญ่กับเด็ก ดังนั้นจึงเป็นวัฒนธรรมที่ควรนำมาพิจารณาปฏิบัติเพื่อสร้างความรัก

ความอบอุ่นให้แก่คนในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งน่าจะเป็นรั้วชั้นหนึ่งในการป้องกันปัญหาต่างๆ อันจะเกิดกับลูกๆ ที่เป็นวัยรุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างกับระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

นอกจากข้อวิเคราะห์จากคำตอบดังกล่าวแล้ว ได้นำผลรวมของคะแนนแต่ละคนจำแนกเข้ากลุ่มระดับความสัมพันธ์สูงและต่ำ 2 กลุ่ม ใช้โปรแกรม SPSS/PC+ ประมวลผลค่า เพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้น คือ คุณลักษณะด้านต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เป็นตัวแปรตาม สรุปได้ว่า

1. มุสลิมในชุมชนกรุงเทพฯ ชั้นในมีระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวต่างจากมุสลิมในชุมชนชานเมือง เพียงเล็กน้อยที่ตั้งของครอบครัวจึงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

2. มุสลิมเพศชายมีระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวต่างจากมุสลิมเพศหญิงเพียงเล็กน้อย ดังนั้นเพศของผู้ตอบแบบสอบถามจึงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

3. ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมีระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวต่างจากผู้หญิงที่ทำงานที่บ้านหรือเป็นแม่บ้านมีระดับความสัมพันธ์ที่สูงกว่าเพียงเล็กน้อย ดังนั้นการทำงานหรือไม่ทำงานของผู้หญิงจึงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

สำหรับตัวแปรที่เป็นช่วงมาตรา (Interval Scale) และที่มีมากกว่า 2 อันดับ ได้วิเคราะห์ด้วยวิธีของ Scheffe พบว่า

4. วัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ช่วงอายุไม่มีความแตกต่างกันคือไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เพราะไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างช่วงอายุใดมีค่ามากกว่า .05

5. การศึกษาสามัญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม มีความต่างกันคือ มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือค่าความเชื่อที่ .05 กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาน้อย คือ กลุ่มน้อยกว่าม.ต้น-ม.ต้น มีความสัมพันธ์ในครอบครัวแตกต่างจากกลุ่มที่มีการศึกษาระดับ ม.ปลาย-ปวส. และกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี-สูงกว่า ส่วนกลุ่มที่มีการศึกษาระดับม.ปลาย-ปวส. กับกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี-สูงกว่า ไม่มีความแตกต่างของความสัมพันธ์ในครอบครัว สรุปได้ว่าระดับการศึกษามีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยผู้มีการศึกษาสามัญสูงจะมีระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวสูงไปด้วย

6. การศึกษาศาสนา ซึ่งแบ่งเป็น 4 กลุ่ม มีความแตกต่างกัน คือ มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว กล่าวคือ กลุ่มที่ไม่ได้เรียนศาสนาโดยเฉพาะ กลุ่มที่เรียนศาสนาในโรงเรียนสามัญและกลุ่มที่เรียนศาสนาในระดับฟิรดูอิน ไม่มีความแตกต่างกันกับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว แต่ทั้ง 3 กลุ่มต่างจากกลุ่มที่ 4 คือ กลุ่มที่เรียนศาสนาในระดับชั้นาวิถึงปริญญาตรี เป็นความแตกต่างที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

7. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ไม่แตกต่างกัน คือ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

8. ลักษณะของครอบครัวแบบต่างๆ ไม่แตกต่างกันคือ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว

จากผลของการวิเคราะห์ สรุปได้ว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมุสลิม เพราะหากขาดความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามก็ไม่สามารถปฏิบัติและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ถูกต้อง สอดคล้องกับข้อวิจัยจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่พบว่าในอดีตมีวัฒนธรรมอิสลามหลายประการที่ชาวไทยมุสลิมไม่รู้จึงไม่ได้ปฏิบัติ และวัฒนธรรมอีกหลายประการที่ปฏิบัติแต่ไม่รู้ว่าไม่ใช่วัฒนธรรมอิสลาม แต่ในปัจจุบัน การศึกษา การเรียนรู้ทำให้กลุ่มตัวอย่างนั้นได้หันมาปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน และเลิกปฏิบัติในวัฒนธรรมบางประการที่เพิ่งรู้ว่าไม่ใช่วัฒนธรรมอิสลาม

สำหรับชุดคำถามจำนวน 10 ข้อ ที่ร้อยเรียงมาเป็นเครื่องมือเพื่อเป็นเครื่องชี้วัดระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ได้ประมวลจากวัฒนธรรมอิสลามหรือคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอิสลาม ฉะนั้นเป็นไปได้ว่าบางสิ่งบางประการเป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนไม่รู้ ไม่เข้าใจจึงไม่ได้ปฏิบัติ เช่น ในอดีต

11.2 ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวเปรียบเทียบกับอดีตกับปัจจุบัน

การตอบคำถามปลายเปิดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน จากคำถามว่า “ระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว สมัยที่ท่านเป็นลูกกับสมัยที่เป็นพ่อแม่ต่างกันหรือไม่” ได้ข้อสรุปเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ ไม่แตกต่างกับแตกต่าง ด้วยเหตุผลที่หลากหลายบนพื้นฐานของประสบการณ์ที่แตกต่างกัน คือ

1. ไม่แตกต่าง ด้วยสภาพการณ์ คือ

- ยังคงเป็นครอบครัวขยายและยังคงปฏิบัติสิ่งต่างๆ ร่วมกัน เช่น รับประทานอาหาร ละหมาด แต่อาจจะน้อยลงไปบ้าง
- ยังรัก ยังสนิทเหมือนเดิมและอบอุ่นมาก

- ยังใกล้ชิดกันและทุกวัยยังไว้วางใจกัน
- ยังคงเน้นความสามัคคีในครอบครัว
- ยังคงพยายามให้เวลากับลูกหลานให้มากที่สุดเหมือนที่เคยได้รับ
- ไม่ต่างมากนัก เนื่องจากลูกยังอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่อาจอยู่ไม่พร้อมหน้ากันบ้าง

2. แตกต่างกัน เป็นเหตุผลทั้งด้วยสถานภาพและสถานการณ์ คือ

- เมื่อเป็นลูกอยู่ในครอบครัวขยาย ปัจจุบันลูกๆ ย้ายไปอยู่ที่อื่นหมด
- เมื่อเป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อเป็นพ่อแม่ต้องให้ลูกเชื่อฟัง
- เมื่อเป็นลูกต้องเชื่อฟัง กลัวผู้ใหญ่ ไม่ใช่ แต่ลูกไม่ค่อยเชื่อฟัง คือ และเชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่
- เมื่อเป็นลูกใกล้ชิดมีความสัมพันธ์กับพ่อแม่มากกว่า เมื่อเป็นพ่อแม่ มีความใกล้ชิดกับลูกๆ น้อยกว่า เพราะลูกๆ มีสิ่งสนใจอื่นซึ่งในสมัยก่อนไม่มีคือ โทรทัศน์และสื่อต่างๆ
- เมื่อเป็นลูกถูกห้ามสังคมนับกับเพื่อนต่างเพศ ห้ามไปบ้านเพื่อน ห้ามกลับถึงบ้านหลังมฆริบ (พลบค่ำ) ปัจจุบันพยายามทำตามที่ได้รับถ่ายทอดมา แต่ยากเพราะสังคมนับเปลี่ยนไป
- เมื่อเป็นลูกพ่อแม่เป็นผู้สอนลูกหลานให้ แต่พ่อแม่ปัจจุบันให้ครูเป็นผู้สอนลูกหลานให้ลูกๆ
- เมื่อเป็นลูกพ่อแม่เป็นผู้มีความรู้มากและได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ แต่เมื่อเป็นพ่อแม่ต้องแสวงหาความรู้เพิ่มมากขึ้นเพื่อสอนลูกๆ เพราะมีความรู้ไม่มากเท่าพ่อแม่
- เมื่อเป็นลูกไม่ค่อยได้พูดคุยกับพ่อแม่ แต่เมื่อเป็นพ่อแม่พูดคุยกับลูกๆ มาก
- เมื่อเป็นลูกเป็นลูกกำพร้าจึงสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยกว่าเมื่อมาเป็นพ่อแม่
- เมื่อเป็นลูกต้องทำตามพ่อแม่ บางครั้งทำตามอารมณ์ ตอนเป็นแม่ต้องพยายามให้ลูกปฏิบัติตามหลักการให้ได้ ให้รู้ภัยในอาชิตีระห
- เมื่อเป็นลูกถูกปกครองจากพ่อแม่แบบอำนาจนิยม แต่ปัจจุบันใช้ความรักนิยมกับลูกๆ
- ปัจจุบันให้ความรัก ความอบอุ่นแก่คนในครอบครัวมากกว่าอดีตที่เป็นผู้ได้รับ
- ปัจจุบันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครอบครัวมากกว่าในอดีต
- เมื่อสร้างครอบครัวใหม่ ต้องใช้ความเข้าใจกันมากขึ้น ต่างจากเมื่อเป็นเด็ก

- ปัจจุบันแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านต่างจากอดีต
- ปัจจุบันต่างจากอดีตจากปัจจัยอาชีพและสภาพสังคมเมือง
- ปัจจุบันต่างคนต่างออกไปทำงานนอกบ้านและเรียนหนังสือ ต้องใช้เวลาไปกับการเดินทางมาก
- ปัจจุบันให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูกมากกว่า แต่ไม่ต่างจากอดีตตรงที่ยังรับประทานอาหารพร้อมๆ กัน
- ปัจจุบันมีเรื่องให้คิดมาก มีภาระมากขึ้น ต่างจากอดีตที่สังคมแคบไม่ค่อยได้ไปไหนมาก ผู้ใหญ่ไม่มีภาระมาก

ระบบความสัมพันธ์ในอิสลาม

ตามที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นถึงระบบความสัมพันธ์ที่มุสลิมจะต้องสัมพันธ์กันใน 3 ประการคือ ต่ออัลลอฮ์ (สุบหฺ) ต่อสังคมหรือต่อมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ใน 2 ประการแรก แต่ไม่ได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อม

จากความสัมพันธ์ใน 2 ประการดังกล่าว กล่าวได้ว่า การปฏิบัติตนอยู่บนครรลองของวัฒนธรรมอิสลาม นั่นคือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับมนุษย์และสังคม ซึ่งเท่ากับการปฏิบัติสัมพันธ์กับอัลลอฮ์ (สุบหฺ) โดยทางอ้อม ด้วยสิ่งนั้นคือสิ่งที่พระองค์ทรงกำหนดไว้เป็นศาสนบัญญัติ เช่น การให้ทาน การบริจาคซะกาต ขณะเดียวกันข้อปฏิบัติบางสิ่งบางประการ คือ การปฏิบัติสัมพันธ์กับอัลลอฮ์โดยตรง เช่น การละหมาด การถือศีลอด

12. บริบทหรือสภาพของสังคมในอดีตกับปัจจุบัน

บริบทหรือสภาพของสังคมมุสลิมในกรุงเทพฯ ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน สรุปได้คือ

12.1 ครอบครัวของคนในชุมชนส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายเป็นส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่น้อยยังคงเป็นครอบครัวขยาย แต่ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวอาจแตกต่างกันไปบ้างจากอดีต

12.2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กลุ่มตัวอย่างใน 9 ชุมชนให้ข้อมูลเหมือนกันหมดว่า ในอดีตคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันมากกว่าปัจจุบัน เหตุผลที่ปัจจุบันมีความสัมพันธ์กันน้อยกว่า เช่น แต่ละคนมีเวลาพบปะน้อยลง มีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น เป็นต้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างจากมัชยิดฮารูธ เป็นชุมชนเดียวที่กลุ่มตัวอย่างทุกคนตอบเหมือนกันว่า ปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสูงกว่าในอดีต ทั้งนี้คงเป็นเพราะมีกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมากขึ้น คนในชุมชนน้อยลงและรู้จักกันมาแต่อดีตในพื้นที่ที่ไม่กว้างมากเท่าชุมชนอื่นๆ

13. สถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

13.1 สถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในอดีต

จากข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ได้สะท้อนให้ทราบ สรุปได้ว่า ครอบครัวคือสถาบันหลักที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักและมีปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้องเป็นผู้ช่วย ผู้ทำหน้าที่รองลงมา

13.2 สถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในปัจจุบัน

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ให้ข้อมูลถึงสถาบันและบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม เป็นลำดับที่ 1 และที่ 2 ในปัจจุบัน คือ

ลำดับที่ 1 สถาบันครอบครัว โดยมีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเป็นผู้ทำหน้าที่

ลำดับที่ 2 สถาบันการศึกษา โดยมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่

13.3 สถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามในอนาคต

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ให้ข้อคิดเห็นถึงสถาบันและบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม เป็นลำดับที่ 1 และที่ 2 ในอนาคต คือ

ลำดับที่ 1 สถาบันครอบครัว โดยมีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเป็นผู้ทำหน้าที่

ลำดับที่ 2 สถาบันการศึกษา โดยมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่

สำหรับกลุ่มตัวอย่าง 227 คน ให้ข้อมูล คือ

ให้สถาบันครอบครัว เป็นลำดับที่ 1 ร้อยละ 51.54 ลำดับที่ 2 ร้อยละ 11

ให้สถาบันการศึกษา เป็นลำดับที่ 1 ร้อยละ 17.32 ลำดับที่ 2 ร้อยละ 37.89

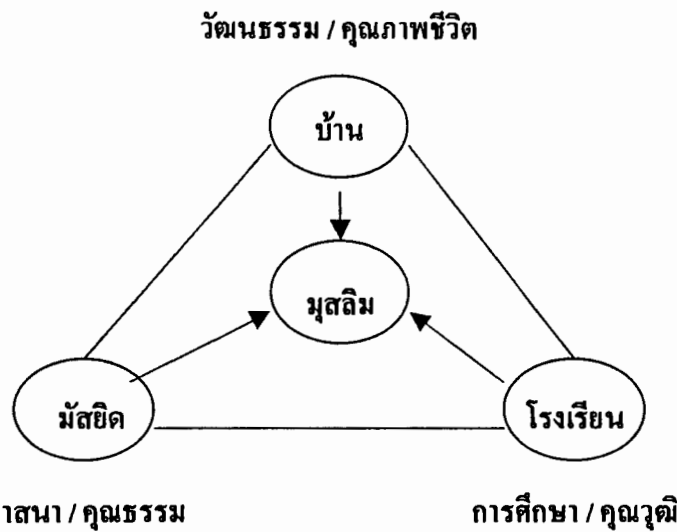
ส่วนสื่อสารมวลชน ร้อยละในอันดับที่ 1 มาเป็นลำดับที่ 3 และมีสยิด ร้อยละในอันดับที่ 2 มาเป็นลำดับที่ 3 โดยเมื่อรวมกันแล้วลำดับที่ 3 คือ มัสยิด

13.4 หากจะให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามได้ผลดีที่สุด ผู้ที่ควรจะทำหน้าที่มากที่สุดคือใคร

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน เกือบทั้งหมดตอบว่า พ่อแม่ โดยส่วนหนึ่งในจำนวนดังกล่าวตอบว่า “แม่” เท่านั้น และอีกส่วนหนึ่งตอบว่า พ่อแม่ประสานกับโรงเรียน โดยควรเริ่มจากระดับอนุบาล และมีผู้ตอบว่า แม่ แต่ทุกคนต้องช่วยกันรับผิดชอบด้วย

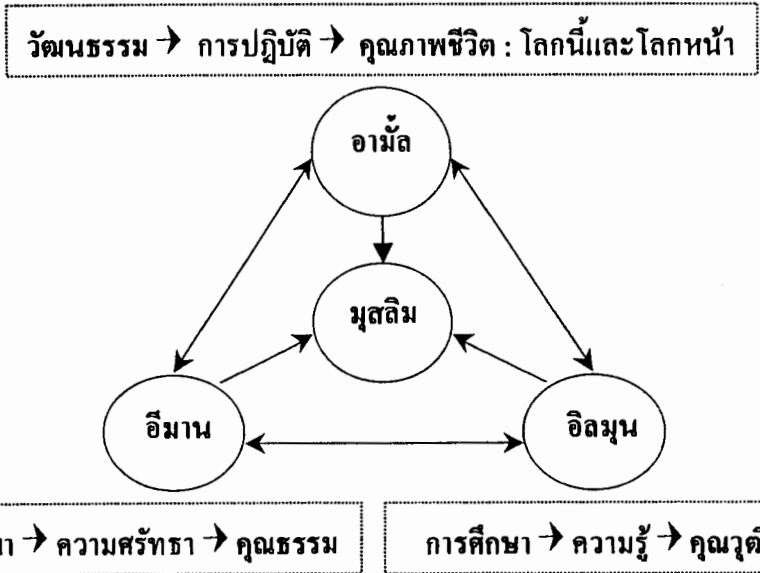
จากคำตอบดังกล่าวสรุปได้ว่า ทั้งห้วงเวลาในอดีต ปัจจุบันและอนาคต สถาบันที่สำคัญที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บ้าน โรงเรียนและมัสยิด ทั้งนี้และทั้งนั้นไม่ว่าห้วงเวลาใดก็ตาม สถาบันครอบครัวคงมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่เสนอไว้แต่เบื้องแรก คือ

แผนภูมิที่ 11 บ.ร.ม. กับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

บ้าน โรงเรียน มัสยิด (บ.ร.ม.) ช่วยหล่อหลอมวัฒนธรรมอิสลามให้แก่มุสลิม โดยบทบาทของแต่ละสถาบันมักจะเรียงลำดับในห้วงเวลาที่ต่างกัน นับได้ว่าเป็นการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตหรือการศึกษาจากเปลจนถึงหลุมฝังศพ ส่วนสิ่งที่มุสลิมได้รับจากทั้ง 3 สถาบันจะประกอบด้วย ทั้งการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมหรือก็คือ ความรู้ คุณธรรมนำไปสู่การปฏิบัติที่จะทำให้เกิดทั้ง คุณวุฒิ คุณธรรมและคุณภาพชีวิต

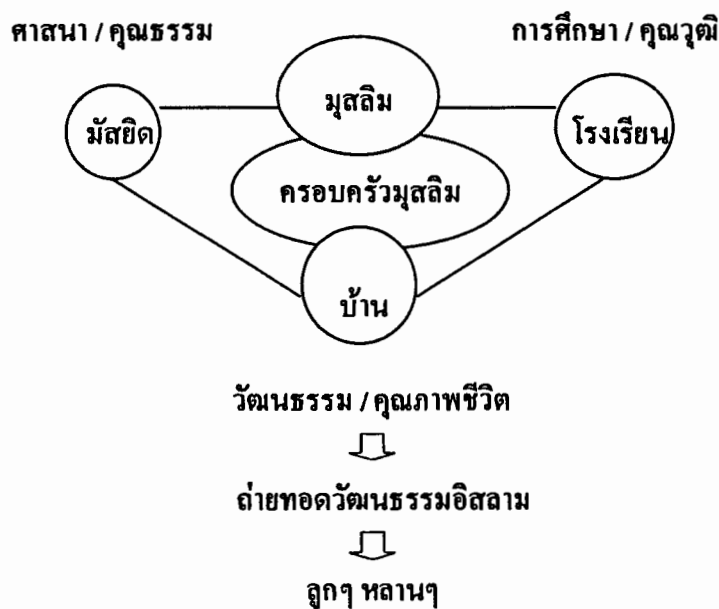
แผนภูมิที่ 12 มุสลิมกับการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

เมื่อมุสลิมตั้งสถาบันครอบครัวขึ้นมาใหม่ ณ บ้านนั้น บ้านมุสลิมแต่ละหลังหรือครอบครัวแต่ละครอบครัวจะต้องหลอมรวมเอาความเป็นโรงเรียนมาไว้ที่บ้าน โดยแม่ทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้น ครอบครัวจะต้องหลอมรวมเอาความเป็นมัศยิดมาไว้ที่บ้าน โดยมีพ่อเป็นอิหม่าม ฉะนั้นบ้านนอกจากจะเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้และความศรัทธาแล้ว บ้านจะเป็นที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือการปฏิบัติคือ เป็นพื้นที่ของการฝึกและการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การสร้างคุณภาพชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแก่มุสลิม และเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการได้รับอิสลามหรือการเป็นมุสลิมคือ การพัฒนาบุคคลไปสู่

1. การเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ สุบหฺ บนหน้าแผ่นดิน และ
2. การเป็นอุมมะฮฺหรือประชาชาติของนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ที่จะต้องเป็นประชาชาติตัวอย่าง

แผนภูมิที่ 13 ครอบครัวมุสลิมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม

หากพิจารณาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยซึ่งเริ่มใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เมื่อแผนฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ต่อเนื่องมาถึงฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ดังนั้นแผนพัฒนาดังกล่าวจึงสอดคล้องกับแผนของพระเจ้า อัลลอฮ์ สุบหฺ ที่ทรงกำหนดไว้นับแต่การสร้างโลกและชัดเจนสำหรับมุสลิมเมื่อกว่า 1,400 ปี โดยความสำเร็จในการไปสู่เป้าหมายของแผนคงอยู่ที่ความรู้ ความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติของกลุ่มชนแต่ละยุค แต่ละสมัย แต่ละพื้นที่ เช่นเดียวกับสังคมมุสลิมในประเทศไทย

14. จุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม

คำตอบจากทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่าง สรุปไปส่งในองค์ประกอบทั้ง 3 ประการที่เป็นกรอบในการศึกษาได้ดังนี้

1. องค์กรหรือคตินิยม : อีมาน คำตอบจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มจำนวนมากกว่าครึ่งให้ความเห็นว่า จุดเด่น คือ การมีหัวใจที่ขำเกรงต่ออัลลอฮ์ สุบหฺ์ และการมีคำว่า “ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์” ที่นำไปสู่การปฏิบัติตามศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด

1. องค์กรหรือคตินิยม : อิห์ซาน ความขำเกรง ตระหนักรู้ในพระองค์ที่นำไปสู่การปฏิบัติตามคุณธรรมต่างๆ คือ

- ความสามัคคี
- ความอดทน
- การดักเตือนห้ามปรามกันจากความชั่วและการเชิญชวนสู่การทำความดี
- ความซื่อสัตย์ ไม่โกหก
- การถูกห่อหุ้มให้มีจิตสำนึกที่เข้มแข็ง ยืนหยัดเฉพาะความถูกต้อง ไม่ลู่ตามกระแส
- ความรักเพื่อนบ้าน
- ความรู้สึกเป็นพี่น้องกัน

2. องค์กรพิธีกรรม หรือเนติกรรม : หลักการอิสลาม ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในอิสลาม มีผู้ตอบว่าจุดเด่นของวัฒนธรรมอิสลาม คือ

- การละหมาด
- การแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์
- การสละม
- การไม่ดื่มสุรา
- ความสะอาด

3. องค์กรหรือสหรรม : อัคลาค ระบบความสัมพันธ์และมารยาทในการอยู่ร่วมกัน

- ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว, การรับประทานอาหารร่วมกัน
- การนับญาติและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน
- การดูแลคนเจ็บ คนตายอย่างดี และการเยี่ยมเยียนช่วยเหลือเมื่อมีคนตาย

ส่วนจุดเด่นข้อที่ไม่ได้ลงในกรอบดังกล่าว คือ

1. เป็นวัฒนธรรมที่แข็งและมีเอกลักษณ์
2. เป็นระบอบในการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์
3. มีการสอนศาสนาแก่เด็กตั้งแต่ยังเล็ก

ทั้งหมดนี้คือ จุดเด่นจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลามจากสายตาคนภายในวัฒนธรรมหรือคนปฏิบัติ ซึ่งหากมีการศึกษาวิจัยโดยถามทัศนะจากคนนอก ในประเด็นนี้ น่าสนใจว่าคำตอบจะเป็นอย่างไร

อย่างไรก็ตาม จุดเด่นของวัฒนธรรมอิสลามจากคำตอบที่ได้รับทั้งหมดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำตอบจาก การมีหัวใจที่ขำเกรงต่ออัลลอฮ์ สุบหฺนฺ และการมีประโยคว่า “ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์” (ซึ่งกลุ่มตัวอย่างผู้อาวุโสถูกซึมซับนับจากบทขับกล่อมตั้งแต่ยังอยู่ในเปลจากแม่) ที่นำไปสู่การปฏิบัติตามศาสนบัญญัติในข้อห้ามข้อใช้ต่างๆ อย่างเคร่งครัด ย่อมนำไปสู่

1. เป้าหมายในสถานภาพของความเป็นมุสลิมที่จะต้องอยู่บนครรลองของวัฒนธรรมอิสลามคือ

1.1 การเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนหน้าแผ่นดิน

1.2 การเป็นอุมมะฮฺหรือประชาชาติของนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ซึ่งเป็นประชาชาติสายกลาง เป็นประชาชาติตัวอย่าง

2. หากพิจารณาจากกรอบของความเป็นชาวไทย จุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลามดังกล่าว หากชาวไทยมุสลิมนำมาใช้ย่อมนำไปสู่การพัฒนาคน que เริ่มจากการพัฒนาจิตใจ นำไปสู่การสร้างคุณภาพชีวิตและการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดทั้งสังคมคุณภาพและสังคมสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นสังคมไทยที่พึงประสงค์ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

อนึ่ง สำหรับจุดเด่นอีก 3 ประการที่ไม่ได้จัดไว้ในกรอบ พิจารณาได้ว่า จากข้อ 3 การที่มุสลิมมีการสอนศาสนาหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามแก่เด็กตั้งแต่ยังเล็ก สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ต่างเสนองานประสบการณ์ว่าถูกสอน ถูกถ่ายทอดหรือเกิดการซึมซับรับเอาจากการได้ยิน ได้เห็นมาแต่เยาว์วัยและได้ทำหน้าที่ดังกล่าวเมื่ออยู่ในสถานภาพพ่อแม่และปู่ย่าตายาย หากปรากฏการณ์นี้ยังคงอยู่และสืบต่อไป คงตอบได้ว่าอิสลามยังคงเป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์ของชาวไทยมุสลิม และอิสลามยังคงเป็นวัฒนธรรมที่แข็ง เป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์สืบต่อไป

15. ปัจจัยหรือศัตรูที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลาม

ข้อคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง 227 คน เสนอว่าสิ่งที่เป็นศัตรูหรือปัจจัยในการทำลายวัฒนธรรมอิสลาม สรุปลอกเป็นปัจจัยได้ 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยคำตอบว่า

สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน / สิ่งยั่วยุต่างๆ / วัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมต่างชาติ ชาวคัมภีร์คือ ยะฮูดี นัศรอนีและอเมริกา สื่อต่างๆ ในทางที่ไม่ดี ความเจริญทางวัตถุและยาเสพติด ซึ่งหากรวมจำนวนร้อยละของทุกกรณีข้างต้น รวมเป็นร้อยละ 72.24

2. ปัจจัยภายใน คือ คำตอบที่แสดงถึงตัวมุสลิมเอง ประกอบด้วยคำตอบว่า

ความอ่อนศรัทธา ความไม่สามัคคี ความห่างเหินของครอบครัวและไซตอน (หมายถึงมารร้ายที่ยั่วยุให้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ผิดหรือไม่ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นศาสนบัญญัติ) รวมคำตอบได้ร้อยละ 27.76

จากความแตกต่างกันของปัจจัย สรุปลได้ว่า ปัจจัยภายนอกมีความสำคัญ หรือชาวไทยมุสลิมในกลุ่มตัวอย่างนึกถึงปัจจัยดังกล่าวมากกว่า แต่ข้อที่น่าพิจารณาคือ การที่กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งคิดว่าเป็นปัจจัยจากภายในไม่ก็ประการนั้น

ดังนั้นในข้อนี้ หากชาวไทยมุสลิมได้รับรู้ถึงปัจจัยภายนอกดังกล่าว เพื่อสร้างความตระหนักและถ้อยทอดให้ลูกหลานรู้จัก รู้เท่าทัน เพื่อไม่ให้ปัจจัยเหล่านั้นเข้ามาเป็นปัจจัยหรือศัตรูที่จะทำลายจุดดี จุดแข็งที่มีอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยกันปรับปรุงปัจจัยภายในซึ่งเปรียบเสมือนจุดอ่อนให้เข้มแข็งซึ่งจุดอ่อนประการแรก คือ ความอ่อนศรัทธา ต้องถ้อยทอดขัดเกล่าให้ไปสู่จุดแข็งประการแรก คือ ความศรัทธา ส่วนความไม่สามัคคีและการห่างเหินของครอบครัว ซึ่งเป็นจุดอ่อนของบางครอบครัวบางชุมชน หากมีการรู้เท่าทันจุดอ่อนนี้แล้วขจัดให้หมดไป ตลอดจนสามารถนำไปเพิ่มเป็นความเข้มให้กับจุดแข็งทั้ง 2 ประการที่มีอยู่ อันตรายที่แท้จริงจากปัจจัยภายในนี้ก็หมดไป แต่หากปฏิบัติไม่ได้ ความเข้มของจุดด้อยนี้จะเพิ่มขึ้นได้ในอนาคต

16. ภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน

เยาวชนคือ อนาคตของชาติ หากเยาวชนในวันนี้มีคุณภาพ สังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ย่อมเข้มแข็ง มั่นคง ในขณะที่เดียวกันเยาวชนคือ ผู้รับผิดชอบมรดกทางสังคมก็คือ วัฒนธรรม หากเยาวชนไม่รับ ไม่สืบทอด ธารรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ในอนาคตวัฒนธรรมก็จะสูญสลายไปได้ในที่สุด ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงสอบถามถึงภัยสำหรับเยาวชนมุสลิม ด้วยมองในมิติว่าเป็นปัจจัยในการทำลายวัฒนธรรมอิสลามในทางอ้อม

สำหรับคำตอบที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่าง ภัยสำหรับเยาวชน อันดับที่ 1 คือ ยาเสพติด

จากคำตอบนี้ น่าจะสรุปได้ว่า เยาวชนมุสลิม ก็คือ ส่วนหนึ่งของเยาวชนไทยที่ประสบปัญหา ยาเสพติด และยาเสพติดก็เป็นข้อกังวล ข้อห่วงใยของพ่อแม่ต่อลูกหลานที่ไม่อยากให้ต้องประสบกับภัยนี้

ดังนั้น จากข้อสรุปของจุดอ่อนหรือปัจจัยภายใน คือ ความห่างเหินของครอบครัว หากแต่ละครอบครัวไม่มีจุดอ่อนนี้ ในขณะที่เดียวกัน สร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้อบอุ่น เหนียวแน่น ด้วยอย่างน้อยก็คือ นำ 10 ประการในระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการถอด การสัมผัสถูก มาปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวอันจะมีผลต่อชุมชน แนวทางดังกล่าวก็จะเป็นการป้องกันภัยจากยาเสพติดให้กับเยาวชนลูกหลานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้อย่างดีวิธีหนึ่ง

17. โอกาส ในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม

กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็น โอกาสที่ดีในการทำให้ชาวไทยมุสลิม สามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามได้ดีขึ้น มากขึ้นและสะดวกขึ้น จำนวนร้อยละ 84.15 ส่วนที่คิดว่ามีโอกาสน้อยลงร้อยละ 14.54 น่าจะมีปัจจัยจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เนื่องด้วยเป็นคำตอบจากกลุ่มตัวอย่างในซานเมืองเป็นส่วนใหญ่

18. ข้อเสนอแนะ

จากที่กลุ่มตัวอย่าง 227 คน ได้เสนอแนะและข้อเพิ่มเติมซึ่งได้นำเสนอไว้เป็นรายมัสดิคในบทที่ 4 แล้ว ข้อเสนอแนะดังกล่าวสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ควรสร้างสถาบันการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามอย่างเป็นทางการ ให้เป็นแบบอย่างในสังคมไทยโดยเร็วที่สุดและขยายการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้ทั่วทุกตำบลหมู่บ้าน

2. ควรใส่วิชาครอบครัวศึกษาไว้ในอิสลามศึกษาให้เยาวชนมุสลิมได้เรียนรู้และควรแทรกอยู่ในวิชาสามัญศึกษาในโรงเรียนจากการปฏิรูปการศึกษา
3. ก่อนแต่งงานควรมีการอบรม ให้ความรู้ สร้างความตระหนักในเรื่องบทบาทของการเป็นพ่อแม่ เช่น วิชาจิตวิทยา หลักการศรัทธา หน้าที่ของสามี-ภรรยา พ่อแม่ โดยให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบดำเนินงานและมีการออกประกาศนียบัตรให้
4. การเลือกคู่ครอง ต้องแต่งงานกับมุสลิม หากต้องแต่งงานกับผู้ที่มิใช่มุสลิมมาก่อน ควรตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนมุสลิม มิควรออกไปอยู่ต่างหาก
5. ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม พ่อแม่เป็นผู้ที่สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นพ่อแม่ต้องทั้งพูดและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างแก่ลูกๆ และควรเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากมีข้อปฏิบัติอันใดที่ไม่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติควรรีบแก้ไขเพื่อจะได้มีผลต่อลูกเร็วยิ่งขึ้น
6. พ่อแม่ต้องจัดสรรเวลาให้ลูกมากยิ่งขึ้นและใส่ใจในการปฏิบัติของลูกเพิ่มมากขึ้น เพราะปัจจุบันเด็กๆ มุสลิมมีปัญหาเกี่ยวกับสังคมรอบด้าน
7. การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจะต้องช่วยกันสร้างและเสริมโดยครอบครัว สถานศึกษามัสยิดและสิ่งแวดล้อม
8. ครู อีหม่ามและผู้นำทางศาสนาจะต้องทั้งพูดและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนมุสลิม
9. อิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์อยู่แล้วไม่ต้องแก้ไขสิ่งใด แต่สิ่งที่ควรต้องพิจารณาปรับปรุงแก้ไขคือ ตัวมุสลิม
10. ควรพัฒนาคนให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีอิมานมั่นคง จะทำให้ดำรงตนอยู่ได้อย่างมีความสุขและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ซึ่งการคิดดี ทำดีจะมีผลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
11. อยากให้สังคมมุสลิมให้ความสำคัญกับผู้หญิงเกี่ยวกับศาสนาากกว่านี้
12. ควรมีองค์กรช่วยครอบครัวในการอบรมเยาวชนและจัดกิจกรรมต่างๆ โดยดำเนินการถูกต้องตามหลักการ เช่น ไม่ปะปนกันระหว่างชาย-หญิง และควรมีองค์กรดูแลเด็กกำพร้าผู้หญิง
13. ให้มีองค์กรที่ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส
14. ควรดำเนินการให้เยาวชนมุสลิมรู้เท่าทันปัญหาเสพติดและป้องกันให้ห่างไกลจากปัญหา
15. ควรพัฒนาและปรับปรุงการบริหารกิจการมัสยิดเพื่อให้ทำหน้าที่อย่างจริงจังทั้งด้านการให้การศึกษารูปแบบต่างๆ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สัปบุรุษ การสร้างความรักสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน เพราะหากคนในชุมชนแตกแยก ไม่สามัคคี วัฒนธรรมอิสลามก็จะเสื่อมสลายไปในที่สุด
16. ผู้นำมุสลิมควรต้องเผยแพร่ให้เพื่อนร่วมชาติเข้าใจวัฒนธรรมอิสลามอย่างถูกต้องและ ขอมรับความต่างทางวัฒนธรรม

17. ควรรักษาการกระจายเสียงในชุมชนเพื่อให้ความรู้ และควรนำสื่อความเป็นจริงจากโลกมุสลิมมาประชาสัมพันธ์เพื่อไม่ให้มุสลิมได้รับรู้ข่าวสารจากตะวันตกที่ผิดๆ
18. ควรช่วยกันสร้างความสามัคคีทั้งในระดับชุมชนจนถึงระดับโลก
19. มุสลิมควรส่งลูกเรียนศาสนาและออกไปศึกษางานคณะเพื่อปรับปรุงตนเองให้อยู่ในหลักการศาสนา
20. ควรมีการกล้าคัดค้านเยาวชนมุสลิมทุกคนที่ทำผิดแม้ว่าจะมีผู้ใหญ่หลาน
21. ควรมีรูปแบบการจัดการชะกาด
22. ควรพยายามคงไว้ซึ่งธนาการอิสลามที่กำลังจะได้อมา
23. มุสลิมเมื่อตายแล้วไม่ควรต้องนำไปสถาบันนิติเวช
24. ชอบแบบสอบถามนี้มาก การสอบถามแบบนี้ดี เพื่อจะได้ข้อเสนอ ข้อเสนอที่ดีไปจากสิ่งที่อยู่ในใจไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป อยากให้มีการสำรวจวิจัยเรื่องนี้บ่อยๆ เยาวชนมุสลิมจะได้ปลอดภัยมากขึ้น และแบบสอบถามจะมีค่ามากสำหรับชุมชนที่ยากไร้ ขาดการศึกษา

ครอบครัว คือ สถาบันที่ธารรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอิสลามโดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งครอบครัวมุสลิมส่วนใหญ่ในอดีตเป็นครอบครัวขยาย ดังนั้นนอกจากพ่อแม่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมแล้ว ปู่ย่า-ตายายและวงศาคณาญาติที่มีอยู่ในแต่ละครอบครัวยังเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งผู้ทำหน้าที่ส่วนใหญ่จะใช้ทั้งวิธีการพูดและปฏิบัติ นอกจากนั้นทั้งผู้ถ่ายทอดและได้รับการถ่ายทอดยังสะท้อนว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามเริ่มตั้งแต่ทารกอยู่ในท้องและแรกเกิดโดยการอะซานและอิกอมะฮ์ที่หูขวาและซ้าย นอกจากนั้นยังผ่านจากบทแห่งล้อม

สังคมไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ทั้งในเขตเมืองและชานเมือง นับแต่อดีตจนปัจจุบันสิ่งที่พ่อแม่มุ่งเน้นให้ลูกหลานศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะทั้งจากครอบครัวและจากครูคือ การอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นภาษาอรับ แต่สิ่งที่เป็นความแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบันคือ ในอดีตเมื่อพลบค่ำจะมีเสียงกุรอานดังขึ้นจากการอ่านกันเป็นปกติในชุมชนมุสลิมในท่ามกลางความเงียบ และในหลายชุมชนคือท่ามกลางความมืด มีแต่แสงตะเกียง แต่ในปัจจุบัน ท่ามกลางแสงสว่างของดวงไฟ เมื่อไฟฟ้าสว่างขึ้นเสียงกุรอานจึงแผ่วลงไปจากบ้านแต่มีเสียงอื่นๆ เข้ามาแทนที่ อย่างไรก็ตาม การสอนการอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานในปัจจุบันมักจะทำหน้าที่โดย ครู เป็นสำคัญทั้งการไปสอนที่บ้าน ที่โรงเรียนและที่มัสยิด

สำหรับสาระของวัฒนธรรมอิสลามที่ครอบครัวทำหน้าที่ถ่ายทอด เริ่มจากการปลูกฝังความศรัทธาและพัฒนาจิต คือ อีमानและอิห์ซาน ตามด้วยการปฏิบัติ เพื่อนำสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า

วัฒนธรรมอิสลามที่ชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ที่ประกอบด้วยมุสลิมที่มีบรรพบุรุษแตกต่างกัน ทำหน้าที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากจะแสดงถึงการธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงมิติของการพัฒนา กล่าวคือ ในอายุของกรุงเทพฯ 220 ปี กลุ่มตัวอย่างอายุสูงสุดที่ให้ข้อมูลคือ 86 ปี นั่นคือการสะท้อนการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามเมื่อประมาณ 100 กว่าปี จากอดีต ณ ห้วงเวลานั้นกับสิ่งที่ปัจจุบัน ณ ห้วงเวลานี้ วัฒนธรรมอิสลามทั้งในส่วนที่ถูกจัดอยู่ในองค์คือนิฮายัน องค์พิธีกรรมคือการปฏิบัติและองค์กรคืออัครลาค มารยาทในการอยู่ร่วมกัน บางสิ่งบางประการในอดีตมิได้มีการพูดถึงการปฏิบัติและการถ่ายทอด โดยบางสิ่งที่ปฏิบัติเป็นแต่สิ่งที่อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมไทย เช่น การแต่งกายของผู้หญิง การทำความเคารพและการขอบุคคลด้วยการไหว้และอื่นๆ เมื่อเกิดการเรียนรู้ ด้วยการอ่าน ฟัง ดูมากขึ้น วัฒนธรรมอิสลามที่ถูกกำหนดไว้กว่า 1,400 ปี จึงถูกนำมาปฏิบัติและถ่ายทอดเพิ่มมากขึ้น จากกรอบของวัฒนธรรมไทยในอดีตก็ถูกสวมทับด้วย วัฒนธรรมอิสลาม เช่น กรณีการแต่งกาย จึงมีใช้เพียงกระโปรงต้องไม่สั้น เสื้อต้องไม่รัดรูปและคอกว้างเท่านั้น หากแต่ทั้งเสื้อและกระโปรงต้องยาว ไม่รัดรูปและมีผ้าคลุมศีรษะลงมาถึงหน้าอก ผู้ชายก็ต้องไม่สวมใส่ผ้าไหมและทอง เป็นต้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เมื่อเวลาผ่านไป เมื่อความรู้เพิ่มขึ้น ตัวของวัฒนธรรมมิได้พัฒนาขึ้น หากแต่ตัวผู้ปฏิบัติและถ่ายทอดวัฒนธรรมพัฒนาขึ้นจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมอิสลามจึงถูกนำมาปฏิบัติมากขึ้นในการดำเนินชีวิตพร้อม ไปกับการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป โดยมีครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการทำหน้าที่ นอกจากนั้นยังมีสถาบันอื่นๆ ที่ต่างทำหน้าที่นี้เช่นกัน คือ โรงเรียน มัสยิด ตลอดจนหนังสือในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการตระวะห์ซึ่งเป็นกระบวนการในการเชิญชวนให้มุสลิมรวมกลุ่มเป็นหมู่คณะเพื่อการตักเตือนกันและขัดเกลาตนเอง

ภาวะความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ รวมทั้งในภาคอื่นๆ เริ่มเกิดขึ้นและค่อยๆ ชัดเจนขึ้นเมื่อห้วงเวลาประมาณ 25 ปีที่ผ่านมา สิ่งที่ชัดเจนมากคือ การแต่งกายในชุดฮิญาบของผู้หญิงไทยมุสลิม ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เพื่อนร่วมชาติก็มีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสกับการเปลี่ยนแปลงนี้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประจักษ์และเป็นข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างตอบมากด้วยเช่นกันคือ การสละมแทนการไหว้ การขอพรให้พระเจ้า อัลลอฮ์ สุบห์ ตอบแทนในความดี แทนคำว่า “ขอบคุณ” และการดูอาในโอกาสต่างๆ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงในทางที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เล็กปฏิบัติ เมื่อการศึกษาทำให้กลุ่มตัวอย่างได้รับคำตอบต่างๆ ว่า ข้อปฏิบัติต่างๆ ไม่มีในศาสนบัญญัติหรือเป็นเพียงแต่สิ่งที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งคงได้รับอิทธิพลจากความเชื่ออื่นเข้ามาผสมผสานนับแต่อดีตกาลเท่านั้น อย่างไรก็ตามประเพณีจากบรรพบุรุษดังกล่าวนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งก็ต้องการอนุรักษ์ไว้ทั้งรูปแบบหรือสิ่งของ เช่น อาหาร แต่ให้เปลี่ยนแปลงเจตนารมณ์ในการปฏิบัติ ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์

ในส่วนของการปฏิบัติและการถ่ายทอด เรื่องเศรษฐกิจในระบบอิสลาม กลุ่มตัวอย่างทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือ ความต่างของวัย เพศ ถิ่นที่อยู่อาศัย ความหลากหลายของชาติพันธุ์บรรพบุรุษ และระดับการศึกษา เกือบทั้งหมดสามารถปฏิบัติและถ่ายทอดได้ตามระบบอิสลาม ยกเว้นเรื่องธนาคารที่สังคมไทยยังไม่มีธนาคารที่ปราศจากดอกเบี้ย จากการปฏิบัติและถ่ายทอดนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ในอดีตเคยเป็นฝ่ายรับการบริจาคชะกาตเปลี่ยนสถานภาพมาเป็นผู้ให้หรือบริจาคชะกาต และจากการดำเนินชีวิตที่ไม่ฟุ่มเฟือย อยู่ในความพอเหมาะ พอดีและพอเพียงไม่ต้องมีหนี้สินและไม่ต้องอยู่ในบ่วงของดอกเบี้ยทำให้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสันติสุขแก่ตนเองและครอบครัว

เนื่องจากวัฒนธรรมอิสลามอยู่บนฐานของระบบความสัมพันธ์ ดังนั้นสิ่งที่พบในงานวิจัยคือพบว่า ชาวไทยมุสลิมยังคงมีความสัมพันธ์คงมั่นกับอัลลอฮ์ สุบหฺ คือข้อที่เป็นจุดเด่น จุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลามที่กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 50 ตอบว่าคือ การมีหัวใจที่ผูกพัน ชำเกรงต่อพระเจ้า โดยมีประโยชน์ที่ชัดเจนว่า *ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮุ* (ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์องค์เดียว) ส่วนจุดแข็งข้ออื่นๆ เช่น การละหมาด ความซำคฺคี ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเชิญชวนกันทำความดีและห้ามความชั่ว ฯลฯ ต่างก็เป็นตัวบ่งชี้ระบบความสัมพันธ์ทั้งกับพระเจ้าและกับมนุษย์

จากการที่อิสลามให้ความสำคัญต่อสถาบันครอบครัวอย่างมากโดยส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนเป็นผู้ครองเรือนพร้อมๆ ไปด้วยการครองธรรม งานวิจัยนี้จึงนำวัฒนธรรมอิสลามจำนวน 10 ข้อ ที่จะช่วยเป็นตัวบ่งชี้ถึง ความสัมพันธ์ในครอบครัว มาประมวลเพื่อจำแนกระดับความสัมพันธ์ เมื่อเปรียบเทียบความถี่และร้อยละของแต่ละข้อพบว่า สิ่งที่มุสลิมควรปรับปรุงคือ ข้อคำตอบที่มีร้อยละสูงในคำตอบว่าไม่เคยปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ การกอด / สัมผัสลูกที่อายุเกิน 5 ขวบ การกอด / สัมผัสคนในครอบครัวในวันอีด ซึ่งทั้ง 2 ประการ เป็นการปฏิบัติที่เป็นการสื่อสารซึ่งความรักที่คนทุกเพศทุกวัยต้องการและเป็นแบบอย่างที่ท่านนบีได้ปฏิบัติและบอกให้ปฏิบัติ หากครอบครัวมุสลิมปฏิบัติสิ่งนี้ได้มากขึ้น จะเป็นทั้งการขจัดจุดอ่อนในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวและเสริมจุดแข็งของ วัฒนธรรมอิสลามที่มีผู้ตอบข้อนี้ไว้เช่นกัน ส่วนข้อควรปรับปรุงอีกประการหนึ่งที่ผู้ชายจะต้องเป็นฝ่ายปฏิบัติคือ การนำเอาสาระของ

คตบะฮ์หรือการแสดงธรรมในวันศุกร์ที่ผู้ชายทุกคนจะต้องไปร่วมฟังในการละหมาดวันศุกร์กลับไป
ถ่ายทอคให้คนในครอบครัวฟัง

จากระดับความสัมพันธ์ที่ถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ มีความสัมพันธ์กับครอบครัวในระดับต่ำ
กับในระดับสูง พบว่า ระดับความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ความรู้ทางสามัญและทางศาสนา ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ทั้ง
ความรู้ทางสามัญและทางศาสนา มีผลต่อการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลาม มิใช่แต่เพียงสาระด้านอื่นๆ
เท่านั้น หากแต่รวมทั้งวัฒนธรรมในการปฏิบัติต่อกันในครอบครัวอีกด้วย

ดังนั้นหากชาวไทยมุสลิมยึดหลักคำสอนที่ปรากฏในบทแรกของคัมภีร์อัล-กุรอานที่ให้ศึกษา
หาความรู้ และจากคำสอนของนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ในอีกหลายๆ คำสอน เช่น “จงศึกษาจากเปลจนถึง
หลุมฝังศพ” “การศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทั้งชายหญิง” การศึกษาเรียนรู้จะนำไปสู่การปฏิบัติและ
การถ่ายทอควัฒนธรรมอิสลามที่ถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เหมือนเช่นปัจจุบันที่มีหลายสาระเพิ่มขึ้นมา
จากอดีตและหวังว่าผลการวิจัยนี้จะช่วยบอกให้ทราบว่าในอนาคตควรมีสิ่งใดเพิ่มไปจากปัจจุบันใน
การปฏิบัติและถ่ายทอควัฒนธรรมอิสลาม

อย่างไรก็ดี จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า ชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ มีความเห็นว่าสิ่งใดเป็น
ศัตรูเป็นภัยทั้งต่อวัฒนธรรมอิสลามและต่อเยาวชนมุสลิม ดังนั้นการรู้เท่าทันศัตรูและภัย และช่วยกัน
ป้องกันแก้ไข น่าจะเป็นผลดีว่าการไม่ได้คิด ไม่มีความตระหนัก สำหรับภัยต่อเยาวชนที่ได้รับ
คำตอบมากที่สุดคือ ยาเสพติด ภัยข้อนี้ ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสาร
ซึ่งความรักจากการสัมผัสน่าจะเป็นสิ่งที่นำไปปฏิบัติได้ทันทีเพื่อป้องกันปัญหา ส่วนศัตรูหรือปัจจัย
ทำลายวัฒนธรรม อิสลาม สิ่งที่ยังภัยภายนอกแม้จะมีจำนวนร้อยละที่สูงกว่าสิ่งที่ผู้วิจัยจัดให้เป็นปัจจัย
ภายใน ซึ่งเสมือนกับเป็นจุดอ่อนของมุสลิมและสังคมมุสลิมคือ ความอ่อนสรีรธา ความห่างเหินครอบ
ครัวและความไม่สามัคคี ปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้หากตัวมุสลิมและสังคมมุสลิมสามารถช่วยกันขจัดให้
หมดไปจากตน จากคนในครอบครัวและชุมชนก็จะกลายเป็นจุดแข็ง ไปเพิ่มเสริมจุดแข็งที่มีผู้ตอบไว้
คือ ความศรัทธาที่คงมั่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความสามัคคี ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะถูกนำไปเป็น
พลังต้านปัจจัยภายนอกที่ทั้งสังคมไทยและชาวไทยมุสลิมได้ถูกปะทะธา โถมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว
ในกระแสโลกไร้พรมแดนในห้วงเวลานี้ และในเวลาเดียวกันก็นับเป็นโอกาสดีสำหรับสังคมมุสลิมที่
ประเทศไทยประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2540 ทำให้สิทธิเสรีภาพแก่ปวงชนทุกหมู่
เหล่าเพิ่มขึ้น การที่รัฐปรับเปลี่ยนนโยบายใหม่ โดยใช้นโยบายการยอมรับความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม จึงเป็นห้วงเวลาที่อุปสรรคปัญหาในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามที่เกิดขึ้นในอดีตน่าจะ
ลดน้อยลง ทั้งนี้และทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับความเข้าใจและการมีใจที่เปิดกว้างของผู้ที่ถือกฎ ระเบียบ ของ

เพื่อนร่วมชาติ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ทั้งของผู้นำมุสลิมและหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐในการให้ความรู้ การปรับเปลี่ยนวิถีคิดหรือกระบวนทัศน์ใหม่แก่คนในชาติในการยอมรับความหลากหลายทาง วัฒนธรรมเพื่อความคงไว้ซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตลอดไป

สำหรับสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามทั้งในอดีตที่เกิดขึ้น ปัจจุบันที่เป็นอยู่และ แนวโน้มต่อไปในอนาคต ครอบครัวก็คือสถาบันหลัก โดยมีสถาบันการศึกษาและศาสนาอยู่ในลำดับ รองลงไป ซึ่งทั้งในปัจจุบันและอนาคต ลี้อจะเป็นสถาบันที่เข้ามามีบทบาทด้วย

ดังนั้นการหล่อหลอมวัฒนธรรมอิสลามจึงอยู่ที่สถาบันซึ่งเรียกว่า บ.ร.ม. คือ บ้าน เป็นจุดเริ่ม แรก แทรกเสริมด้วยโรงเรียนและมัสยิด ซึ่งแต่ละชุมชนมุสลิมจะมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ และเมื่อครอบครัวถูกสร้างขึ้นใหม่ในชุมชนนั้น ครอบครัวก็จะใช้บ้านเป็นแหล่ง ถ่ายทอดหล่อหลอมวัฒนธรรมสืบต่อไป

อนึ่ง จากข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างให้มีการอบรมเรื่องของครอบครัวก่อนการแต่งงานก็คื การให้ใส่ไว้เป็นส่วนหนึ่งของอิสลามศึกษาก็ดี เป็นสิ่งที่น่านำไปปฏิบัติ สำหรับปัจจุบันซึ่งเป็นห้วง ของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจะทำให้ชาวไทยมุสลิมทั่วประเทศจะมีโอกาสได้เรียนอิสลามศึกษาตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ตลอด 12 ช่วงชั้น ข้อเสนอแนะนี้จึงควรเสนอต่อกรม วิชาการเพื่อการพิจารณาต่อไปในการจัดทำหลักสูตร

อย่างไรก็ตามข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ออกจากจะบอกให้ทราบถึงบทบาทของสถาบัน ครอบครัว ทั้งในการปฏิบัติและในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามและระบบเศรษฐกิจอิสลามแล้ว ข้อ ค้นพบยังเป็นสิ่งที่สรุปได้ว่าครอบครัวของชาวไทยมุสลิมทำหน้าที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยวัฒนธรรมมีบทบาท ในการพัฒนาคน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ซึ่งต่อ เนื่องจากฉบับที่ 8 โดยยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทาง เพื่อสร้างสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และสังคมสามานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน สามารถรักษาสถาบัน ครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักของสังคมที่จะเป็นฐานของการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ด้วยมีค่านิยมที่ถูก ต้อง มีภูมิคุ้มกัน มีความตระหนักในการดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง มีความพอเพียงและมี พื้นฐานทางจิตใจที่ดีงาม ฯลฯ จากความสำคัญของการใช้วัฒนธรรมในการพัฒนาคน งานวิจัยนี้จึงมี ผู้เสนอให้จัดตั้งสถาบันถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามขึ้นในสังคมไทยมุสลิมโดยเร็ว

ส่วนกรอบของหลักการอิสลาม พบว่า เด็กมุสลิมในอศิดจนปัจจุบันยังคงได้รับสิทธิอันพึงมี คือ ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจากพ่อแม่ ครอบครัว โดยเฉพาะพ่อและแม่ยังเป็นหลักในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม นับแต่ถูกเป็นทารกและอย่างต่อเนื่องจากนั้นจึงมีสถาบันการศึกษา ศาสนาและสื่อช่วยทำหน้าที่ถ่ายทอด

หากพิจารณาจากแนวคิดของบรูมและคณะ (1871) ในเรื่อง เป้าหมายของการถ่ายทอดหรือขัดเกลาที่ประกอบด้วย วินัย (Discipline) ความมุ่งหวัง (Aspiration) เอกลักษณ์ (Identity) และบทบาท (Role) จากผลของการวิจัยนี้สรุปได้ว่า เป้าหมายของการถ่ายทอดที่บรูมและคณะกำหนดไว้สอดคล้องกับเป้าหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของกลุ่มตัวอย่างในระดับหนึ่ง กล่าวคือ

1. ความมุ่งหวัง การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมมีความมุ่งหวังใน 2 ระดับ คือ

- 1.1 ความมุ่งหวังให้ลูกหลานสามารถดำรงความเป็นมุสลิมสืบต่อไป ให้เป็นผู้ที่อยู่ในแนวทางของกิตาบุลลอฮ์และซุนนะห์ กล่าวคือ เป็นผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในกรอบของบทบัญญัติคัมภีร์อัล-กุรอานและคำสอน แบบฉบับของนบีมุฮัมมัด คือละซึ่งหมายถึง การอยู่ในสถานภาพและบทบาทของการเป็นตัวแทนพระเจ้าอัลลอฮ์สุบห์ ในหน้าแผ่นดินและการเป็นอุมมะฮ์ของนบี คือละฯ ในการเป็นประชาชาติตัวอย่าง
- 1.2 ความมุ่งหวังให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยมีความมุ่งหวังขั้นสูงคือ การได้เป็นชาวสวรรค์ของพระเจ้าในโลกที่เป็นนิรันดร์

2. บทบาท เนื่องจากอิสลามเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นจึงได้กำหนดบทบาทในสถานภาพต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนทั้งในมิติของสิทธิและหน้าที่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงการถ่ายทอดในเรื่องของศาสนพิธี หากแต่รวมถึงบรรทัดฐานและบทบาท สำหรับบทบาทที่กลุ่มตัวอย่างกล่าวถึงมากประการหนึ่งคือ บทบาทในการห้ามปรามซึ่งความชั่วและการเชิญชวนให้สู่ความดีงาม ตลอดจนบทบาทในการเผยแผ่ความจริงในอิสลามให้ผู้อื่นทราบเพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน

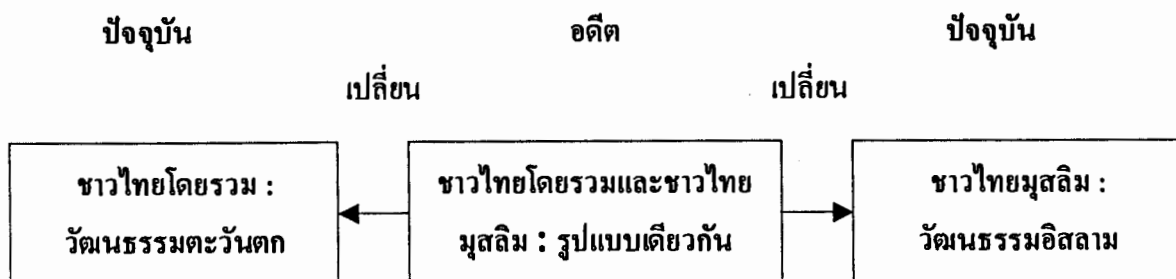
3. วินัย กลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนสิ่งที่เป็นข้อห้ามและข้อใช้ในอิสลามที่ได้รับการถ่ายทอดมา และถ่ายทอดต่อไป การที่ต้องปฏิบัติให้ได้ตามวัฒนธรรมในสิ่งที่เป็นข้อห้าม ข้อใช้ดังกล่าว นั่นคือการสร้างวินัยให้กับผู้ปฏิบัติ เช่น การต้องละหมาดวันละ 5 เวลา การต้องอดในทุกสิ่งระหว่างถือศีลอด การห้ามดื่มเหล้า กินหมู ดูภาพโป๊ เที๋ยวผู้หญิง เล่นการพนัน ฯลฯ ทั้งนี้ผู้อาวุโสมักเน้นย้ำว่าสิ่งที่ได้

รับการถ่ายทอดปฏิบัติจนเป็นวินัยแม้จะอายุมากเพียงใดก็ตาม จากการอยู่ในวินัยดังกล่าว มุสลิมจึงมักถูกสรุปว่าเป็นผู้เคร่งครัดและอิสลามเป็นวัฒนธรรมที่แข็ง

ข้อสรุปดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นการสรุปเปรียบเทียบชาวไทยในฐานะที่ต่างกันด้วยความต่างของศาสนา กล่าวคือ ในขณะที่พุทธคือศาสนาและเป็นศาสนาที่แยกนักบวชออกจากผู้ครองเรือน แต่อิสลามเป็นทั้งศาสนาและวัฒนธรรมที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติ และในอิสลามไม่มีสถาบันนักบวชแยกต่างหาก แต่มุสลิมจะต้องเป็นทั้งผู้ครองธรรมและผู้ครองเรือนในขณะเดียวกัน ดังนั้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับมุสลิม แต่เมื่อบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันและในอนาคตเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สถาบันต่างๆ ที่ต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามคงต้องตั้งคำถามใหม่ว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชาวไทยมุสลิมสามารถคงความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามได้ต่อไปในกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน

4. เอกลักษณะ ข้อห้ามข้อใช้หลายประการที่กลุ่มตัวอย่างตอบว่าเป็นเอกลักษณะ เป็นจุดเด่นในอิสลาม เช่น การแต่งกาย การละหมาด การสละม การไม่ยุ่งกับดอกเบี้ย สุกร สุรา การพนัน การให้เย็บเยียนดูแลคนเจ็บ คนตาย เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตคือ เมื่อชาวไทยมุสลิมมีความรู้ ความเข้าใจและนำมาปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามมากขึ้น มากขึ้นทั้งการปฏิบัติให้มากขึ้น ถูกต้องขึ้น และมากขึ้นทั้งจำนวนผู้ปฏิบัติ เช่น กรณีการแต่งกายของผู้หญิงไทยมุสลิมที่มีผู้อยู่ในชุดฮิญาบมากขึ้นทั้งในสถานศึกษา หน่วยงานของรัฐและเอกชน ในขณะเดียวกันการแต่งกายของผู้หญิงไทยทั่วไปส่วนหนึ่งก็เปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมไทยเช่นกัน แต่เป็นไปในทางกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ใช้เนื้อผ้าทั้งทางด้านความยาวและความหนาน้อยลง ซึ่งสรุปปรากฏการณ์กรณีตัวอย่างการแต่งกายได้ดังนี้

ดังนั้นหากชนในชาติมองการเปลี่ยนแปลง มองความต่างเหล่านี้เป็นความแตกแยก เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันในสังคมก็จะมีผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

สำหรับแนวคิดว่าการถ่ายทอดเป็นกระบวนการที่สำคัญในสร้างการควบคุมภายในอันจะนำไปสู่การสร้างความเป็นระเบียบของสังคม กรอบแนวคิดนี้ก็สอดคล้องกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมเช่นกัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีการตั้งข้อคำถามโดยตรงในประเด็นนี้ แต่จากการถามถึงจุดเด่นของ วัฒนธรรมอิสลามก็ดี ถามถึงผลจากการได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามก็ดี คำตอบที่ได้รับ เช่น การมีหัวใจที่มีความขำเกรงในอัลลอฮ์ สุบหฺ เป็นสิ่งที่ทำให้ปฏิบัติตามศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด ย่อมแสดงถึงผลของการถ่ายทอดคุณค่าที่ทำให้เกิด อีमान และ อิหฺซาน ที่เป็นกลไกของการควบคุมภายในที่ทรงพลังยิ่ง ซึ่งการควบคุมภายในนี้จะทำให้เกิดการปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมและในบทบาทของสถานภาพต่างๆ ที่เป็นอยู่ ที่จะนำไปสู่ความเป็นระเบียบในสังคมและการเป็นการป้องกันปัญหาสังคมไปพร้อมๆ กัน สำหรับสถาบันหลักที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่าคนในสังคมก็คือ บ.ร.ม. คือ บ้าน โรงเรียน และมัสยิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ บ้านหรือครอบครัว

ดังนั้นครอบครัว จึงยังคงเป็นกลไกสำคัญในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอิสลามโดยวัฒนธรรมอิสลามเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตของมุสลิม แต่ความต่างในบทบาทของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ในอดีตกับปัจจุบันอยู่ที่ ในอดีตครอบครัวมีความรู้ ความเข้าใจในอิสลามน้อยกว่าปัจจุบัน แต่ศัตรูหรือภัยอันตรายต่อวัฒนธรรมและมุสลิมก็น้อยกว่าปัจจุบัน เพราะฉะนั้นโอกาสของความเป็นอื่นหรือความ สั่นคลอนในความศรัทธาเพื่อปฏิบัติให้ได้ตามวัฒนธรรมอิสลามจึงน้อยกว่าเช่นกัน ส่วนปัจจุบัน ความรู้และโอกาสในการเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลาม เพื่อทั้งการปฏิบัติและการถ่ายทอดมีมากขึ้น แต่ปัจจัยในการทำลายหรือภัยจากบริบทของสังคมโลกไร้พรมแดนที่มุสลิมจะต้องเผชิญและต่อสู้ เพื่อการปฏิบัติและการถ่ายทอดก็มีมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นหากสถาบันครอบครัวของชาวไทยมุสลิมในปัจจุบันไม่เข้มแข็งเท่าครอบครัวในอดีต ความเป็นอื่นที่จะเกิดขึ้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้าก็สามารถเกิดขึ้นได้ และนั่นอาจทำให้เกิดความล่มสลายของวัฒนธรรมอิสลาม ดังนั้นการสร้างเสริมระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มั่นคงจึงเป็นความปลอดภัยของคนในครอบครัว และความคงอยู่ของวัฒนธรรมอิสลาม

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการทำวิจัยในเรื่อง วัฒนธรรมอิสลามเพิ่มขึ้นในพื้นที่ต่างกัน กับกลุ่มตัวอย่างครอบครัวที่อายุต่ำกว่า 50 ปี อาจได้ข้อค้นพบที่แตกต่างกัน
2. ในส่วนของข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อตรวจสอบถึง จุดเด่น จุดอ่อน ศัตรู และภัยตลอดจนโอกาสที่ดี ข้อค้นพบเรื่องระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดี ตลอดจนข้อเสนอแนะอันมีค่าจากกลุ่มตัวอย่าง ชาวไทยมุสลิมทั้งในส่วนขององค์กรต่างๆ และครอบครัวมุสลิมน่าจะนำไปเป็นประโยชน์ในการดำเนินงาน ตลอดจนจะเป็นประเด็นในการวิจัยด้านมุสลิมศึกษาได้ต่อไป
3. ข้อเสนอแนะที่พบจากงานวิจัยหลายประการเป็นสิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรนำไปพิจารณาดำเนินงาน อาทิ
  - 3.1 การประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐให้ชุมชนในชาติได้รับรู้ในประเด็นต่างๆ เช่น ความหลากหลาย เป็นความสวยงามและนำมาซึ่งความมั่นคงและความมั่งคั่ง เพื่อให้ชนในชาติที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสันติสุขสืบต่อไป
  - 3.2 องค์กรมุสลิมต้องเป็นฝ่ายให้ความรู้ สร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามแก่ชนในชาติ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน
  - 3.3 การนำสาระของวัฒนธรรมอิสลามเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษาสายสามัญ
  - 3.4 ข้อเสนอการจกอบรมวิชาครอบครัวศึกษาในอิสลามก่อนการแต่งงาน
  - 3.5 ข้อเสนอให้จัดตั้งสถาบันถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม
  - 3.6 ข้อเสนอให้ดำเนินงานในการป้องกันยาเสพติดในเยาวชนมุสลิม
  - 3.7 ข้อเสนอการจัดกิจกรรมแก่เยาวชน การดูแลเด็กค้อยโอกาสและเด็กกำพร้า
  - 3.8 ข้อเสนอการให้ความสำคัญในการให้ความรู้ทางศาสนาแก่ผู้หญิงมุสลิม
  - 3.9 ข้อเสนอให้คณะกรรมการบริหารกิจการอิสลามนับแต่ระดับมัธยมปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพขึ้นและส่งเสริมสร้างสรรค์ให้คนในสังคมมุสลิมทุกระดับมีความรักความสามัคคี ตลอดจนขอให้เป็นตัวอย่างแก่สัพบุรุษทั้งมวล

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล เวอร์ชัน 7-10. กรุงเทพฯ : ซี เค แอนด์ เอส, 2543.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งฯ , 2541.
- ความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักงานสภา, สำนักนายกรัฐมนตรี. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2542-2546) . มปท, มปป.
- ครุฑิศา อะหมัด. ปรัชญาชีวิตครอบครัวและการแต่งงานในอิสลาม. แปลโดย พิเชษฐ กาลามเกษตร์. กรุงเทพฯ : ชมรมนักศึกษามุสลิมรามคำแหง, 2524.
- งามพิศ สัตย์สงวน. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- _____. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ สำนักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ต้องจิต นาคบุญชัย. การปรับเปลี่ยนชีวิตของประชาชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล : ด้านครอบครัว การขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมสงเคราะห์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2538.
- บรรจง บินกาชัน. เศรษฐศาสตร์อิสลาม. กรุงเทพฯ : วุฒิชัยการพิมพ์, 2523.
- ประพนธ์ เจียรกุล. “แนวคิดและหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ” ใน การวิจัยเชิงคุณภาพ. (หน้า 1-51) . กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสถาบันราชภัฏ, 2539.
- ประมาธ สะกิมิ. “ปัญหาของสังคมมุสลิมกับการแก้ไข” ใน รายงานประจำปี 2521 : สมาคมมุสลิมแห่งประเทศไทย, หน้า 59-71. กรุงเทพฯ : วุฒิชัยการพิมพ์, 2521.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2525.
- พรทิศา หอมจันทร์. การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

- พทยา สายหู. กลไกสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- _____. “การขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม”. ใน สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- ฟารามาช บินมฮัมมัด เราะห์บ์ร. เลี้ยงลูกให้ถูกทางตามคำสอนของอัลกุรอานและสุนนะฮ์. แปลโดย ปารีฉัตต์ ทรศนะสฤษดี. กรุงเทพฯ : อิสลามมิก อคาเดมี, 2541.
- ศิริชัย พงษ์วิชัย. การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สยมพร รัตนวิทย์, ผู้แปล. สตรีในอิสลาม. กรุงเทพฯ : วุฒิชัยการพิมพ์, 2523.
- สายสุรี จุติกุล. “เศรษฐกิจในครอบครัว” ใน การพัฒนาครอบครัว. (หน้า 43-48), กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2540.
- ศุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- สุน อมรวิวัฒน์. “บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรม” ใน การพัฒนาครอบครัว. (หน้า 51-61). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2540.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. วิทยาเขตกาญจนบุรี. 2527
- _____. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ : กองทุนสง่า รุจิระอัมพร. 2531.
- _____. “ท่านปกป้องไฟนรกให้ลูกของท่านแล้วหรือ” ใน แม่-พ่อคือครูคนแรกในชีวิตลูก. (หน้า 45-50). กรุงเทพฯ : เอดิชั่นเพรส, 2532.
- _____. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูธนบุรี, 2534.
- _____. “ครอบครัวดีเด่นและครอบครัวตัวอย่าง” ใน สลามูน. เล่ม 1 หน้า 34-45, กรุงเทพฯ : กลุ่มผู้หญิงไทยมุสลิม, 2545.
- _____. วัฒนธรรมอิสลาม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : กองทุนสง่า รุจิระอัมพร. 2535.
- _____. “บุคลิกมุสลิม” ใน สลามูน. เล่ม 4 หน้า 34-45, กรุงเทพฯ : กลุ่มผู้หญิงไทยมุสลิม, 2541.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของมัศยิดกมาลูลอิสลาม แขวงทรายกองดิน
เขตสามวา กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี้, 2544.

_____. “ชาวไทยมุสลิมกับพหุวัฒนธรรม” ใน สืบสานเจตนารมณ์บรรพบุรุษพลิกฟื้นชุมชน.
(หน้า 42-45) อรุณยา : มัสยิดนูรุลเอียะซาน, 2544.

อนุমানราชชน, พระยา, วัฒนธรรมเบื้องต้น.พิมพ์ครั้งที่ 4 . กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2509.

อนัส แสงอารีย์. เด็กในทรรศนะอิสลาม. กรุงเทพฯ : เอดิสัน, 2536.

อารง สุทธาศาสน์. สถาบันครอบครัวอิสลามกับการมีภรรยาสี่คน. กรุงเทพฯ : สถาศตรีมุสลิมแห่ง
ประเทศไทย, 2541.

อามีนะห์ ดำรงผล. สารานุกรมเกี่ยวกับชีวิตมุสลิม. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออนันท์-นาถ, 2544.

อิสลามศึกษา, วิทยาลัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ครอบครัวมุสลิม. มปท, มปป.

อุณาวัติ คงมั่นวัฒนา. การสื่อสารกับสังคมประกิตด้านวัฒนธรรมทางจิตใจของนิสิตจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538

ภาษาอังกฤษ

Bach, Kurt N. and other. **Social Psychology**. New York, John Wiley and Sun Inc, 1977.

Broom and other. **Sociology**. New York : Harper and Row, 1917.

Broom and Selznick. **Sociology : A Text with Adapted Reading**. New York : Harper and Row, 1977.

Krejcie, Robert V. and Ilorgan, Daryle W. **Determining Sample Size for Research**

Actives. Educational and Psychological Measurement. 30 : 3 (Autumn, 1970) : 607-610.

Olsen, M.E. **The Process of Social Organization**. New York : Holt Rinehart and Winson, 1968.

Porter, John. "Socialization, Enculturation and The Development of Personal Identity" in Porter Poll John Fitzs. **Companion Encyclopedia of Anthropology Humanity, Culture and Social Life**. Edit by Tim Ingold, 1994

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ชุมชนมัสยิดในกรุงเทพมหานคร

ชุมชนมัสยิดที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยมีจำนวน 10 ชุมชน เป็นชุมชนมัสยิดซึ่งอยู่กรุงเทพฯ ส่วนในจำนวน 7 ชุมชนและอยู่ในส่วนของชานเมืองฝั่งพระนคร 2 ชุมชนและชานเมืองฝั่งธนบุรี 1 ชุมชน

มัสยิดในกรุงเทพฯ ส่วนใน

1. มัสยิดญามิอิลค็อยริยะห์ เป็นมัสยิดที่มักถูกเรียกหรือรู้จักกันในชื่อ มัสยิดบ้านครัว ตั้งอยู่เชิงสะพานเจริญผล ริมถนนอรุณพงษ์ เขตปทุมวัน สัมปยุตต์เป็นมุสลิมเชื้อสายจามและเขมร ซึ่งเข้ามาถิ่นฐานนับแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา สำหรับตัวอาคารมัสยิดสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในตัวอาคารมีโคมไฟเขียวพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ติดกับอาคารมัสยิดมีกุโบรที่มีพื้นที่กว้าง และมีโรงเรียนบ้านครัววิทยาอยู่ในบริเวณมัสยิด อาชีพของคนในชุมชนนี้ นับแต่อดีตคือการทำผ้าไหม จนเป็นเหตุในชุมชนนี้มีบ้านของจิม ทอมสันที่เข้ามาทำธุรกิจร่วมกับคนในชุมชน มีอิหม่ามชื่อ นายประภาพร วิจิตรตระการสม

ชุมชนนี้ถูกนักวิชาการสรุปว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากมีการรวมตัวต่อสู้กับโครงการตัดทางด่วนผ่านชุมชน นับแต่ปี พ.ศ. 2530

2. มัสยิดต้นสน เป็นมัสยิดที่เชื่อว่ามีมาแต่สมัยปลายอยุธยา ตั้งอยู่ปากคลองบางหลวง เขตบางกอกใหญ่ ในสมัยอยุธยาบริเวณเมืองธนบุรีหรือบางกอกนี้คือ เมืองหน้าด่าน เป็นทั้งด่านเก็บภาษีเข้า-ออก เป็นจุดแวะพักซ่อมเรือ ซึ่งมีเรือสินค้าจากหลายประเทศเดินทางผ่านเส้นทางนี้ ดังนั้นจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถสรุปได้ว่า สัมปยุตต์ของมัสยิดเป็นมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซีย มลายู จาม ฯลฯ ในสมัยกรุงธนบุรี-ต้นรัตนโกสินทร์ ชุมชนนี้เป็นที่รวมของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายท่านรวมทั้งเจ้าพระยาอภัย (หมุด) ซึ่งมัสยิด คือ ร่างที่สิ้นชีวิตของท่านและขุนนางหลายท่านก็ฝังอยู่ในกุโบร ซึ่งอยู่ติดกับอาคารมัสยิด นอกจากนั้นยังเป็นมัสยิดที่พระเจ้าแผ่นดินเคยเสด็จเยือน เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2489 คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อิหม่ามคนปัจจุบันชื่อ นายพัฒนา หลังปูเต๊ะ

3. มัสยิดบางอ้อ ตั้งอยู่ซอยจรูญสุนิทวงศ์ แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา สัมปยุตต์เป็นมุสลิมเชื้อสายจาม เปอร์เซีย มลายู ฯลฯ ที่ล่องแพอพยพมาจากอยุธยา ฉะนั้นอาชีพของสัมปยุตต์ของมัสยิดนี้คือ การค้าไม้หรือเป็นพ่อค้าซุง โดยล่องซุงมาจากทางเหนือจอดพักอยู่บริเวณบ้านพักก่อนนำไปแปรรูป ดังนั้นบ้านเรือนของสัมปยุตต์นับแต่อดีตจึงสร้างด้วยไม้สัก ชุมชนจะเป็นแนวยาว

ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาสายตระกูลเพชรทองคำได้สร้างมัสยิดขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่งตามแนวฝั่งเจ้าพระยาซึ่งไม่ไกลจากกันนักคือ มัสยิดคาร์ลเอ็ชเชซาน บางอ้อเป็นมัสยิดอีกแห่งหนึ่งที่มีกูโบรอยู่ในบริเวณมัสยิด อิหม่ามของมัสยิดบางอ้อคือ นายหมัดอร่าม ทรงศิริ

4. มัสยิดยะหฺวา เป็นมัสยิดที่มีรูปทรงแสดงถึงสถาปัตยกรรมชาวอย่างชัดเจน ต่างจากมัสยิดในประเทศไทยโดยทั่วไปที่ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบเดียวกัน มัสยิดยะหฺวาตั้งอยู่ในเขตบางรัก ใกล้วัดคอนกฤษ มีกูโบรอยู่ฝั่งตรงข้ามตัวอาคารโดยมีถนนเล็กๆ ในซอยคั่นกลาง สัปบุรุษส่วนใหญ่คือ คนเชื้อสายชวา รองลงไปคือ เชื้อสายมลายู มีอิหม่ามชื่อ นายอิลย้าด คาราฉาย

5. มัสยิดสวนพลู ตั้งอยู่ริมทางรถไฟวงเวียนใหญ่ ใกล้วัดโพธิ์นิมิตรที่เรียกว่า สวนพลู เพราะในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นเป็นสวนที่ปลูกต้นพลูและหมาก พื้นที่กูโบรอยู่ติดกับมัสยิดเช่นกัน สัปบุรุษเป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู ปัตตานี และในช่วงหลังจะมีมุสลิมจากอยุธยาเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำอาชีพค้าไก่ ในปัจจุบันสวนที่ขอร่องปลูกหมากพลูหมดไปจากชุมชนนี้แล้ว คงเหลือไว้แต่คำว่า “สวนพลู” อิหม่ามของมัสยิดนี้ชื่อ นายวิชัย วัฒนวาทีน

6. มัสยิดหลวงอัล ซอริซซูนนะห์ ตั้งอยู่ริมคลอง ช่วงของปากคลองบางกอกน้อยจึงมักถูกเรียกว่ามัสยิดบางกอกน้อย แต่เดิมมัสยิดนี้ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามซึ่งปัจจุบันเป็นสถานีรถไฟสายใต้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จะทรงสร้างสถานีรถไฟจึงขอแลก โดยพระราชทานที่ดินฝั่งตรงข้ามให้และทรงอุปถัมภ์ ดังนั้นมัสยิดนี้จึงมีชื่อเรียกนำหน้าว่า มัสยิดหลวง เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ตามแนวริมคลองบางกอกน้อย ซึ่งปัจจุบันอีกฝั่งคลองเป็นที่ดินของการรถไฟแล้ว ดังนั้นชุมชนจึงเป็นชุมชนที่มีแนวยาวเลียบบตามแนวคลอง สัปบุรุษเป็นมุสลิมเชื้อสายอรับ เปอร์เซีย มีอาชีพในการทำที่นอน ในบริเวณมัสยิดมีกูโบรที่มีพื้นที่ไม่มากนักและถูกขกระดบพื้นที่ให้สูงขึ้นมาก ในอดีตมีโรงเรียนราชากรู แต่ในปัจจุบันมีโรงเรียนระดับประถม ชื่อ โรงเรียนอนุชนบางกอกน้อยและมีสมาคมที่ทำหน้าที่ให้การศึกษแก่สังคมมุสลิมชื่อ อัล-อิสลาหุสสมาคม มีอิหม่ามชื่อ นายควนอับดุลเราะห์ การ์มี

7. มัสยิดฮารูณ ตั้งอยู่ข้างสถานทูตฝรั่งเศส ใกล้โรงแรมโอเรียลเต็ล กูโบรซึ่งอยู่ส่วนหน้าของมัสยิดอยู่ติดกับวัดม่วงแค ทำให้คนในอดีตบางคนเรียกว่า มัสยิดวัดม่วงแค มัสยิดฮารูณ เป็นมัสยิดเก่าแก่ แต่เดิมตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อรัฐบาลจะสร้างโรงพยาบาลจึงให้มัสยิดย้ายไปอยู่ส่วนในดังกล่าว ดังนั้นมัสยิดนี้จึงอยู่ในตรอกโรงภาษีเก่า สัปบุรุษของมัสยิดเป็นมุสลิมเชื้อสายอินเดียที่มีสีผิวต่างกัน ฮารูณเป็นมัสยิดหนึ่งที่มีชาวต่างประเทศเดินทางมาร่วมละหมาดวันศุกร์มากเนื่องจากอิหม่ามยาซีน วัชรพิสุทธิ์ จะกล่าวคุตบะฮ์ทั้งด้วยภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

มัสยิดในซานเมืองกรุงเทพฯ

8. มัสยิดกมาลุลอิสลาม ตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบ หมู่ 5 แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา สัปบุรุษเป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู ไทรบุรี และมีวัฒนธรรมเฉพาะบางประการจึงเรียกว่า เป็นมุสลิมสาย ตะลิกัด สัปบุรุษตั้งบ้านเรือนอยู่ 2 ฝั่งคลองแสนแสบ และเมื่อถนนประชาร่วมใจตัดผ่าน สัปบุรุษจึงอยู่ ทั้ง 2 ฝั่งถนน พื้นที่บริเวณมัสยิดค่อนข้างกว้างคือ ประมาณ 7 ไร่ ภายในบริเวณมีกุโบรฺ อาคารเรียน ศาสนา 2 หลังและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นชุมชนมัสยิดที่จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนหลายโครงการทั้ง ด้านพัฒนาคน สังคมและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ได้รับรางวัลจากหน่วยงานของรัฐหลายรางวัลและกลายเป็นชุมชนที่ถูกศึกษาวิจัยตลอดจนเป็นที่ศึกษาดูงานทั้งจากคนในประเทศและต่างประเทศ อิหม่ามเป็น อดีตวุฒิสมาชิกชื่อ นายวินัย สมะมะฮุน ในปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองประธานคณะกรรมการกลางอิสลาม แห่งประเทศไทย

9. มัสยิดนูรุลยากิน ตั้งอยู่ริมคลองท่าไข่แยกคลองแสนแสบ เขตหนองจอก ในอดีตที่ตั้ง มัสยิดเป็นบาแลคือ สถานที่ใช้ละหมาด 5 เวลาร่วมกัน ต่อมา พ.ศ. 2510 จึงสร้างเป็นอาคารมัสยิด จดทะเบียน สัปบุรุษมัสยิดเป็นมุสลิมเชื้อสายมลายูปัตตานี อาชีพแต่เดิมของสัปบุรุษคือทำเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันเมื่อมีถนนตัดผ่านชุมชน อาชีพของสัปบุรุษจึงหลากหลายขึ้น เช่น ค้าขาย อิหม่ามชื่อนาย ตอเฮร มอฮัมมัดเย็ง

10. มัสยิดดารุลนอีม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ในแขวงและเขตทุ่งครุ บนพื้นที่ 3 ไร่เศษ ตั้งอยู่ริมคลอง แต่พื้นที่อีกฝั่งคลองเป็นพื้นที่อยู่ในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ดังนั้นความเป็นชุมชน มัสยิดดารุลนอีมจึงมีสัปบุรุษทั้งที่อยู่ในพื้นที่ซานเมืองกรุงเทพฯ และสมุทรปราการ เพียงแต่ในทาง กฎหมาย สัปบุรุษพระประแดงไม่มีสิทธิเป็นคณะกรรมการมัสยิด มัสยิดนี้สร้างประมาณ พ.ศ. 2440 ในลักษณะบาแล ในปี พ.ศ. 2455 จึงสร้างเป็นมัสยิดและกุร้อหรือสร้างเป็นอาคารหลังใหม่เมื่อพ.ศ. 2519 กุโบรอยู่ห่างไปจากตัวอาคารมัสยิดเล็กน้อย สัปบุรุษเป็นมุสลิมเชื้อสายปัตตานี มีอิหม่ามคือ นายสมนึก นะธานี

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จาก 10 ชุมชนมัตยิด

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 40 คน จาก 10 ชุมชน

1. นางกฤษมา โยธาสมุทร อายุ 49 ปี
2. นางกุลนารี นุสและ อายุ 57 ปี
3. นางจินดา บุญมา อายุ 66 ปี
4. นางเจริญ วานิชชากร อายุ 76 ปี
5. นางซาฟูเราะห์ ทวีมา อายุ 83 ปี
6. นางซารีพะห์ มะแอ อายุ 45 ปี
7. นายทวีศักดิ์ ท้วมประถม อายุ 80 ปี
8. นางนริสา แสงมาน อายุ 35 ปี
9. นางนันทนา เพชรทองคำ อายุ 86 ปี
10. นายปกรณ์ ปรียากร อายุ 53 ปี
11. นายประสิทธิ์ สุทธิชาติ อายุ 75 ปี
12. นายประมาณ สะกิมิ อายุ 80 ปี
13. นางพิมลพรรณ อารวรรณ อายุ 46 ปี
14. นางพิศมร หวังหมัด อายุ 72 ปี
15. นางเฟาะห์ บัลลังก์น้อย อายุ 78 ปี
16. นายมณี โยธาสมุทร อายุ 85 ปี
17. นางมาเรียม พฤติการณ์ อายุ 39 ปี
18. นายมุฮัมมัด นูรุดดีน ซาฮิบ อายุ 79 ปี
19. นางลมัย ชื่นภักดี อายุ 79 ปี
20. นางถัดดา โชะอาดำ อายุ 55 ปี
21. นางวราภรณ์ แสงเกษมสานต์ อายุ 51 ปี
22. นายวินัย สะมะฮูน อายุ 65 ปี
23. นายศิริกุล ไทพิทักษ์ อายุ 53 ปี
24. นางศรียา สืบสันติกุล อายุ 78 ปี

25. นางสิน นิชู	อายุ 42 ปี
26. นางสุนีย์ ม้องวงศ์	อายุ 62 ปี
27. นางสุรีย์ นิชู	อายุ 57 ปี
28. นางสุรีย์ เลสลิ	อายุ 61 ปี
29. นายเสรี สารีกาเกตุ	อายุ 33 ปี
30. นางสมจิต มนุทัศน์	อายุ 68 ปี
31. นายสมนึก นะธานี	อายุ 65 ปี
32. นางสมศรี กระเคื่องเดช	อายุ 64 ปี
33. นายสมหวัง แสงสุข	อายุ 68 ปี
34. นางอมร ดอกไม้งาม	อายุ 68 ปี
35. นางอาอิชะห์ บินดุสมาน	อายุ 45 ปี
36. นายอิบรอฮีม บินยะมิน	อายุ 76 ปี
37. นางฮาชะนะห์ นะธานี	อายุ 61 ปี
38. นางสาวริยะห์ เรื่องปราชญ์	อายุ 53 ปี
39. นางสุสนา อินทรประชา	อายุ 40 ปี
40. นางอับเซาะ หวังหมัด	อายุ 72 ปี
-

ภาคผนวก ก

คำศัพท์

คำศัพท์ในงานวิจัยนี้รวบรวมมา จากการออกแบบงานวิจัย จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและจาก คำตอบของกลุ่มตัวอย่างจากคำถามปลายเปิด การนำเสนอคำอธิบายแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็น ชื่อกับส่วนที่เป็นศัพท์ทั่วไป กล่าวคือ

1. พระนาม นาม

อัลลอฮ์ คือ พระนามของพระเจ้าในศาสนาอิสลาม เมื่อกล่าวพระนามจะตามด้วยคำกล่าว สรรเสริญว่า สุบหานะฮูวะตะอะลา

มุฮัมมัด คือ นามของนบีผู้ได้รับคัมภีร์อัล-กุรอานและอิสลามจากพระเจ้าให้มาเผยแผ่แก่ มนุษยชาติ เมื่อกล่าวชื่อท่าน จะตามด้วยคำสรรเสริญว่า คืออลัลลอฮุอะลยฮิวะซัลลิม ส่วนในสถาน ภาพของการเป็นผู้ประกาศหรือเผยแผ่อิสลามเรียกว่า รอซูล

อาดัม คือ มนุษย์คนแรกที่พระเจ้าทรงสร้างโดยให้อยู่ในสถานภาพของนบี คือ ผู้ที่ปฏิบัติและ รักษาความดีโดยปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์อย่างเคร่งครัด ท่านมีภรรยาซึ่งเป็นผู้หญิงคนแรกในโลก ที่ถูกสร้างขึ้น ในสังคมมุสลิมเรียกว่า พระนางฮาวาหรือซีตีสาว

2. คำศัพท์

กะนง ดาดา	ชื่อขนม 2 ชนิดที่มุสลิมเชื้อสายมลายูมักทำในโอกาสต่างๆ เช่น แต่งงาน
กะปิเยาะห์	หมวกกลมที่มุสลิมมักสวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาละหมาด ส่วนใหญ่ใช้สีขาว แต่สีอื่นก็มี
กาลิเมาะชะฮาดะห์	คือ คำกล่าวปฏิญาณตนของมุสลิม
กิตานุลลอฮ์	หมายถึง คัมภีร์อัล-กุรอาน
กียามัต	คือ วันสิ้นโลก
กุรอาน	ชื่อคัมภีร์ที่นบีมุฮัมมัด คือตฯ ได้รับจากพระเจ้า
กิตาน	คือ การขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย ที่มุสลิมชายต้องขลิบ นิยมเรียกว่า เข้าสุนัต
คุตบะฮ์	คือ การกล่าวเทศนาหรือคำอบรมข้อคิดที่จะกล่าวก่อนละหมาดวันศุกร์และ หลังละหมาดวันอีดิ

ชีริก	คือ การตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ สุบหฺๆ ในรูปแบบต่างๆ
ชะกาต	คือ ทานบั้งคัมที่มุสลิมผู้มีทรัพย์สินถึงพิกัคตามศาสนบัญญัติต้องจ่ายให้บุคคล 8 ประเภทในแต่ละรอบปี
ชะกาตฟิตเราะห์	คือ สิ่งที่มีสลิมเกือบทุกคนนับแต่เกิดมาต้องบริจาคให้แก่คนยากจนในวาระการถือศีลอดครบในเดือนรอมฎอน ซึ่งมักบริจาคด้วยอาหารหลักของสังคมนั้นๆ เช่น ไทยคือข้าวสาร
ซิเกรา	คือ ถ้อยคำกล่าวรำลึก สรรเสริญในพระเจ้าอัลลอฮ์ สุบหฺๆ
ซิแย	คือ คำที่มีสลิมมลายูมักใช้เรียกชาวไทยที่ไม่ใช่มุสลิม
ซุนนะห์	คือ แบบฉบับที่นบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ได้ปฏิบัติไว้
ไซตอน	คือ สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างมาจากญินชนิดหนึ่ง โดยไซตอนคือ ญินประเภทที่ฝ่าฝืนคำสั่งของอัลลอฮ์ สุบหฺฯ ซึ่งได้ล่อลวงมนุษย์ นับแต่ต้นป้ออาดัม มนุษย์คนแรก และคงดำเนินงานต่อไปจนวันสิ้นโลก
ตะวะห์	คือ ขบวนการเชิญชวนให้ผู้ชายออกมารวมกันเป็นหมู่คณะเพื่อขัดเกลาตนเองและเชิญชวนคนสู่มัศยิด
คูอาร์	คือ การขอพร ซึ่งในการปฏิบัติคนในวาระต่างๆ เช่น กิน นอน ขับขี่พาหนะ ฯลฯ นบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ จะมีบทขอพรเฉพาะในแต่ละการปฏิบัติ
ตะลิกัต / ตะลีเกาะฮ์	แปลว่า แนวทาง หนทาง ในอดีตจะมีนักวิชาการทำหน้าที่ตีความรูปแบบการปฏิบัติในเรื่องของมารยาทหรืออศลาค แต่ต่อมาได้ขยายไปเรื่องอื่นๆ รวมทั้งมีมิติทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามจากคำหลักว่า ตะลิกัต คือ แนวทาง จะคอยช่วยชี้ข้อบกพร่องที่อยู่ของสำนักอาจารย์ผู้นั้น เช่น ตะลิกัต ซาซลียะฮ์ (เป็นตำบไลนมอรร็อกโค อาจารย์ชื่อหะซัน) คือ ตะลิกัตหรือแนวทางที่ชาวไทยมุสลิมที่มีมัศยิดมาสู่ลอิสลามถือปฏิบัติ ส่วนแนวทางที่มุสลิมในอยุธยาส่วนหนึ่งปฏิบัติเรียกว่า ตะลิกัตนักชะบัยติยะฮ์
นบี	ผู้ที่ปฏิบัติและรักษาคุณงามความดีโดยปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าอัลลอฮ์ สุบหฺๆ อย่างเคร่งครัด ซึ่งนบีที่ต้องทำหน้าที่ประกาศและเผยแผ่ศาสนาด้วยจะมีอีกสถานภาพหนึ่งเรียกว่า รอซูล
นัศรอนี	เป็นคำในคัมภีร์อัล-กุรอานที่ใช้เรียกชาวคริสต์
เนียต	คือ ความตั้งใจหรือเจตนา
บิตอะห์	ข้อปฏิบัตินอกเหนือไปจากศาสนบัญญัติ

ฟัรดู	สิ่งจำเป็นต้องปฏิบัติ
ฟัรดูอิน	สิ่งจำเป็นต้องปฏิบัติสำหรับทุกคน ในขณะที่ฟัรดูกิฟายะห์คือ สิ่งจำเป็นต้องปฏิบัติสำหรับกลุ่มชน
มลาอิกะฮ์	คือ สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างที่ไม่มีเพศ มีรูปลักษณะที่มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ แต่มีหน้าที่ปฏิบัติต่างๆ ซึ่งส่วนหนึ่งปฏิบัติกับมนุษย์ เช่น เป็นผู้บันทึกความคิด ความชั่วของแต่ละคน เป็นผู้ถอดวิญญาณ ฯลฯ
มะยัต / มัยยิต	คือ คำภาษามลายูและภาษาอหรับ หมายถึงสิ่งที่สังคมไทยเรียกว่า ศพหรือผู้เสียชีวิต
มัฆริบ	เวลาพลบค่ำ ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกจนสิ้นแสง เป็นเวลาละหมาดช่วงที่ 4 ของวันในจำนวน 5 ช่วงเวลา
มุสลิม	เป็นคำที่เรียกผู้นับถือศาสนาอิสลาม ในอิสลามจะไม่เรียกผู้นับถือศาสนาในคำเดียวกับชื่อศาสนา
มุสลิมิน	ผู้นับถือศาสนาอิสลามที่เป็นเพศชาย
มุสลิมะฮ์	ผู้นับถือศาสนาอิสลามที่เป็นเพศหญิง
มุชอวเราะห์	คือ การปรึกษาหารือกัน ซึ่งในอิสลามเน้นย้ำให้มีการปรึกษาหารือกันในกิจการต่างๆ
มุรตัด	คือ การสิ้นสภาพความเป็นมุสลิม
ยะฮูดี	เป็นคำที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน ที่ใช้เรียกผู้นับถือศาสนายูดาห์หรือหมายถึง ยิว
รูกัน	หลักการ
รอมฎอน	เดือนที่มุสลิมถือศีลอดเป็นเวลาหนึ่งเดือน ซึ่งเป็นเดือนที่ 9 ของฮิจญ์เราะห์ สักราช ที่คำนวณโดยทางจันทรคติ
ละหมาด	คือ ข้อปฏิบัติที่สำคัญ (รูกันอิสลาม) ที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติวันละ 5 เวลา
ลาอิลลาฮะอิลลัลลอฮ์	มีความหมายว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์พระองค์เดียวเท่านั้น เป็นประโยคที่เป็นคำปฏิญาณของมุสลิมและเป็นสิ่งที่กำกับพฤติกรรมของมุสลิมหรือวัฒนธรรมอิสลาม
สะระบัน	คือ ผ้าที่ใช้โผกศีรษะ โดยพันรอบหมวก ซึ่งเป็นการแต่งกายที่นบีมุฮัมมัดคือ ฯลฯ เคยปฏิบัติ

สลาม	คือ การปฏิสันถาร การแสดงความเคารพ มุสลิมจะใช้ปฏิบัติเมื่อเวลาพบกันจากกัน โดยการกล่าวว่ “อัสซะลามมูอะลัยกุมฯ” และอีกฝ่ายจะตอบรับว่า “วะอาลัยกุมสลามฯ” ซึ่งขณะกล่าวจะสัมผัสมือกัน โดยใช้มือทั้งสองประสานสัมผัสกัน สำหรับคนเพศเดียวกันหรือต่างเพศที่ทั้ง 2 คนนั้นเป็นเครือญาติสนิทที่ไม่สามารถแต่งงานกันได้ เช่น พ่อแม่ลูก พี่น้อง ปู่หลาน เป็นต้น สำหรับต่างเพศในฐานะอื่นๆ จะเพียงการกล่าวถ้อยคำ โดยอาจยกมือส่งสัญญาณให้ทราบและรับตอบ แต่จะไม่สัมผัสมือกันเพราะเป็นสิ่งต้องห้าม ในปัจจุบันชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ จะใช้การสลามแทนการไหว้เป็นจำนวนมากขึ้น ต่างจากในอดีต
สุนัต	คือ ข้อปฏิบัติที่ไม่บังคับ ที่อาสาปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วจะได้รับการตอบแทนเพิ่มขึ้น เช่น การละหมาดสุนัต ถือศีลออกสุนัต
อะกิเกาะห์	คือ การเชือดสัตว์พลีเพื่อเลี้ยงฉลองเมื่อลูกเกิดได้ 7 วัน ซึ่งจะโกนผมไฟและตั้งชื่อให้เด็กด้วย
อะกิดะห์	คือ การศรัทธาคืออัลลอฮฺในความเป็นพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำว่า เตาฮีด
อะซาน	คือ คำกล่าวที่ประกาศให้ทราบว่าเข้าสู่เวลาละหมาดแล้ว นอกจากนั้นยังใช้กล่าวที่หูขวาเด็กแรกเกิด
อาซุรอ	คือ อาหารกวนที่มีทั้งชนิดคาวและหวาน กวนในช่วงเดือนมุฮัรรอม เดือนแรกของฮิจเราะห์ศักราช จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของนบีนูฮฺ หรือโนอา จากเหตุการณ์น้ำท่วมโลก ในโอกาสนี้มุสลิมมลายูจะนำวัตถุดิบ เช่น ถั่ว งา ผลไม้ เนื้อสัตว์ ฯลฯ มารวมกันและกวนเพื่อแจกจ่ายกัน รับประทาน การปฏิบัติ
อามัล	
อิกอมะฮฺ	คือ การกล่าวเมื่อจะเริ่มละหมาด 5 เวลาและใช้กล่าวที่หูซ้ายของเด็กแรกเกิด
อิบาดะห์	การเคารพภักดี มักกล่าวรวมว่า อามัลอิบาดะห์ คือการปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพภักดีต่อพระเจ้า อัลลอฮฺ สุบหฺฯ
อิห์ซาน	ความขำเกรงด้วยความตระหนักว่าเราอยู่ในสายพระเนตรของอัลลอฮฺ สุบหฺฯ ตลอดเวลา
อิสลาม	คือ ชื่อของศาสนาที่นบีมุฮัมมัด (คือลฯ) เป็นผู้ประกาศและเผยแผ่
อิหม่าม	ผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการบริหารมัสยิด ผู้นำในการ

	ละหมาดที่ละหมาดตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
อีมาน	ความศรัทธา ความยำเกรงงานต่อพระเจ้า อัลลอฮ์ องค์กรเดียว
อิศมาน	ความรู้
อิดลาฮ	คือ การมีจิตใจที่บริสุทธิ์
อัคลาค	มารยาท
อุมมะฮุ	คือ คำที่ใช้เรียกผู้เป็นประชาชาติของนบีมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ซึ่งได้รับเกียรติให้เป็นประชาชาติสายกลาง ประชาชาติตัวอย่าง
เอาเราะฮ์	ส่วนที่ต้องปกปิด
หะดีษ	คือ ความไม่สะอาดที่เกิดขึ้นในร่างกาย เช่น การมีรอบเดือนของสตรี การเสิร์งสิ้นจากการมีเพศสัมพันธ์กับคู่ชีวิต การฝืนเปียก ฯลฯ เมื่อหมดหรือเสิร์งสิ้นจะต้องอาบน้ำยกหะดีษซึ่งมีรูปแบบเฉพาะ
หะดีษ	คือ วงนะ คำสอนของนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ
หะร่าม	สิ่งที่ต้องห้าม สิ่งที่ไม่เป็นที่อนุมัติ
ฮะลาล	สิ่งที่เป็นที่อนุมัติ
ฮิญาบ	ในสังคมไทยใช้เรียกรูปแบบการแต่งกายของผู้หญิงมุสลิม ที่อยู่ในชุดขาว พร้อมกับใช้ผ้าคลุมศีรษะถึงหน้าอก
ฮัจญ์	คือ ศาสนกิจ 1 ใน 5 ประการ เป็นศาสนกิจข้อที่บังคับเฉพาะผู้ที่มีความสามารถพอจะปฏิบัติได้ โดยให้ปฏิบัติ 1 ครั้งในช่วงชีวิต

ภาคผนวก ง

แบบสอบถาม

- **แบบสอบถามข้อมูลเชิงปริมาณ**
- **แบบสอบถามข้อมูลเชิงคุณภาพ**

แบบสอบถามงานวิจัย

เรื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ

สถาม พี่น้องมุสลิม

ในฐานะที่ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของมุสลิมในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลจากประสบการณ์ความเป็นจริงของท่านในการเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลาม ขอนำเรียนให้เกำท่านทราบว่าข้อมูลที่ท่านให้นี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในงานวิจัยในการสร้างองค์ความรู้เรื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในกรุงเทพฯ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานวิชาการและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมมุสลิมในการทราบความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบัน จึงขอขอบคุณท่านไว้ ณ ที่นี้อย่างสูง

“ขออภัยลย (สุบหฺ) โปรดทรงตอบแทนความคิดของท่าน”

ด้วยสถาม

เสาวนีย์ จิตต์หมวด

สถาบันราชภัฏธนบุรี

แบบสอบถาม

เรื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1. ท่านเป็นสัปบุรุษมีสัญชาติ.....

2. ที่ตั้ง

 กรุงเทพฯ ส่วนใน ชานเมือง

3. เพศ

 หญิง ชาย

4. อายุ

 30-40 41-50 51-60 มากกว่า 60 ปี : .....ปี

5. การศึกษาสามัญ

 น้อยกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนต้น ม.ปลาย / ปก.ศ. / ปวช.
 อนุปริญญา / ปก.ศ.สูง / ปวส. ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

6. การศึกษาศาสนา

 ไม่ได้เรียนศาสนาโดยเฉพาะ เรียนอิสลามศึกษาในโรงเรียนสามัญ
 เรียนฟัรดูอิน เรียนสูงกว่าฟัรดูอิน1 2 3 4 5 6

7

7. อาชีพ

- ประกอบอาชีพนอกบ้าน (.....)
- ประกอบอาชีพในบ้าน (.....)
- เป็นแม่บ้าน / พ่อบ้าน (ไม่ได้ทำงานได้เงิน)

8. สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

- ดี
- ค่อนข้างดี
- พอประมาณ ไม่มีหนี้สิน
- พอประมาณ แต่ยังมีหนี้สินบ้าง
- มีปัญหา

9. ครอบครัว

- มีเฉพาะพ่อแม่ ลูก
- คู่สมรสไม่ครบ แยกทาง สิ้นชีวิต
- มีญาติผู้ใหญ่หรือญาติพี่น้อง
- ในบ้านหรือในรั้วเดียวกันอยู่กันหลายครอบครัว

10. จำนวนลูก ..... คน (ชาย ..... คน , หญิง .....คน คนโตอายุ.....ปี)

10

ส่วนที่ 3

3.1 กรุณาขีดเครื่องหมาย ✓ ตามความเป็นจริงในกรอบครีวทำงาน

เหตุการณ์ต่อไปนี้	ปฏิบัติ		
	เป็นประจำ	บ่อย/เสมอๆ	นานนานครั้ง
1. การละหมาดในแต่ละวันร่วมกัน			ไม่ปรากฏ
2. การพูดคุย ตักเตือนหลังละหมาดหรือเวลาอื่นๆ			
3. ได้เล่าหรือได้รับการเล่าเนื้อหาคุตบะฮ์วันศุกร์			
4. ทานอาหารเริ่มและละศีลอดร่วมกัน			
5. บริการหาหรือ (มุชอวเราะฮ์) เรื่องต่างๆ ระหว่างกัน			
6. เมื่อมีปัญหา : คนในครอบครัวจะเล่า ช่วยกันแก้ไข ให้กำลังใจกัน			
7. ทานอาหารในแต่ละวันร่วมกันและพูดคุยกัน			
8. ให้สตามแก่กัน ในการเข้า - ออกจากบ้าน			
9. สตาม / สัมผัส / กอด คนในครอบครัวในวันฮีด			
10. กอด / สัมผัส / ถูกๆ แม้ว่าจะอายุเกิน 5 ขวบขึ้นไป			

3.2 ท่านคิดว่าความสัมพันธภาพในครอบครัวท่านอยู่ในระดับใด

ดีมาก

ดี

ดีพอสมควร

ไม่ดี

ส่วนที่ 4 กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

- 4.1 ท่านพัฒนาหรือเพิ่มความรู้อะไรเกี่ยวกับอิศตลาคด้วยวิธีการใด
.....
- 4.2 ท่านคิดว่าอะไรเป็นจุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิศตลาค
.....
- 4.3 ท่านคิดว่าอะไรบ้างที่เป็นศัตรูหรือปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิศตลาคของมุสลิมในปัจจุบัน
.....
- 4.4 รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันทำให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิศตลาคได้ในลักษณะใด (ชี้ค ✓ ใน ที่ท่านคิดว่าเป็นความคิดของท่าน)
 ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น   น้อยลง
- 4.5 ในช่วงอายุท่าน มีวัฒนธรรมอิศตลาคเรื่องใดบ้างที่ท่านเปลี่ยนแปลงตนเองหรือเพิ่งมาเริ่มปฏิบัติหรือปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น
.....
- 4.6 ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิศตลาคให้แก่ลูกๆ หลานๆ ในปัจจุบันปัญหาสำคัญที่ท่านพบคืออะไร
.....
- 4.7 อะไรบ้างที่เป็นภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน
.....

ส่วนที่ 4 กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

4.1 ท่านพัฒนาหรือเพิ่มความรู้อะไรเกี่ยวกับอิสรภาพด้วยวิธีการใด

.....

4.2 ท่านคิดว่าอะไรเป็นจุดเด่นหรือจุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม

.....

4.3 ท่านคิดว่าอะไรบ้างที่เป็นศัตรูหรือปัจจัยสำคัญที่จะทำลายวัฒนธรรมอิสลามของมุสลิมในปัจจุบัน

.....

4.4 รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันทำให้ชาวไทยมุสลิมสามารถปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามได้ในลักษณะใด (จุด ✓ ใน ที่ท่านคิดว่าเป็นความคิดของท่าน)
 ดีขึ้น มากขึ้น สะดวกขึ้น น้อยลง

4.5 ในช่วงอายุท่าน มีวัฒนธรรมอิสลามเรื่องใดบ้างที่ท่านเปลี่ยนแปลงตนเองหรือเพิ่งมาเริ่มปฏิบัติหรือปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น

.....

4.6 ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ หลานๆ ในปัจจุบันปัญหาสำคัญที่ท่านพบคืออะไร

.....

4.7 อะไรบ้างที่เป็นภัยสำหรับเยาวชนมุสลิมในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน

.....

.....

4.8 ในอนาคต แนวโน้มการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ท่านคิดว่าสถาบันใด/ผู้ใด จะเป็นผู้ทำหน้าที่หลักเป็นอันดับที่ 1 และที่ 2 (กรุณาใส่ตัวเลข 1, 2 ลงใน หน้าข้อความที่เป็นความคิดของท่าน)

- กลุ่มเพื่อน ครอบครัว สถานศึกษา / โรงเรียน / ครู
- สื่อ : วิทยุ, โทรทัศน์, วิทยุทัศน์, เทป, หนังสือ, อินเทอร์เน็ต มัสยิด / อิหม่าม / คณะกรรมการมัสยิด
- อื่นๆ (ระบุ).....

4.9 จากหลักการอิสลามในเรื่องเศรษฐกิจ (เช่น ประหยัด ไม่สุรุ่ยสุร่าย, ระบบไม่มีดอกเบี้ย, ระบบชะงัด, หลีกเลี่ยงการเป็นหนี้ ฯลฯ) ท่านคิดว่าครอบครัวสามารถปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจเพียงตามระบอบอิสลามในระดับใด

- ดีมาก ดี ดีพอสมควร ยังไม่ดีมาก

5. ข้อเสนอแนะ / ข้อเพิ่มเติม อื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

ญะซากัลลอฮุคุดอยรอนญ

ขออัลลอฮุทรงตอบแทนความดีของท่านที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์

เสาวนีย์ จิตต์หมวด

แบบสัมภาษณ์บุคคลเรื่อง “การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิตาลาของครอบครัวในกรุงเทพมหานคร”

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ : มัสดิ.....

1. ชื่อ..... 2. อายุ.....ปี

3. อาชีพ.....

4. การศึกษาสามัญ..... 5. การศึกษาศาสนา.....

6. ประเภทครอบครัว เดี่ยว ขยายแบบ มีปู่ย่าหรือตายาย ขยายแบบ หลายครอบครัวอยู่ในรั้วเดียวกัน อื่นๆ ระบุ.....

7. จำนวนพี่น้อง..... คน (ชาย....., หญิง.....) ท่านเป็นลูกคนที่.....

8. จำนวนลูก.....คน (ชาย....., หญิง.....) ท่าน ไม่มีหลาน มีหลานจำนวน.....คน

(ลูกคนโตอายุ.....ปี)

ตอนที่ 2 (จำนวน 14 ข้อ)

1. สิ่งที่คุณคิดว่าสอดคล้องกับสถานการณ์นี้

.....

.....

2. ตามความคิดของคุณแต่เดิม มีวัฒนธรรมอะไรที่พ่อแม่ บ่อยๆ คุยกัน

.....

.....

3. หลังจากแต่งงานแล้ว ท่านแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ ในวัฒนธรรมเพื่อนบ้านปฏิบัติเพิ่มเติมหรือไม่ด้วยวิธีการใดบ้าง

.....

.....

4. วัฒนธรรมอิสลามเรื่องใดบ้างที่ท่านเพิ่งมาปฏิบัติในภายหลัง (โดยอาจเพิ่งรู้ หรือเข้าใจ ไม่ถูกต้องมาแต่แรกจึงต้องปรับแก้)

.....

.....

5. ในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามของท่านมีอุปสรรคปัญหาหรือไม่ ในเรื่องอะไร มีทางออกหรือแก้ไขอย่างไร

.....

.....

6. ในปัจจุบันในฐานะของพ่อแม่ ท่านมีโอกาสได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามให้แก่ลูกๆ ของท่านบ้างหรือไม่ อย่างไรอะไรแตกต่างไปจากที่ท่านได้รับบ้าง

1) ด้านสาระ : อะไรที่เพิ่มขึ้นจากที่ได้รับ, อะไรลดหายไป เพราะอะไร.....

2) คนถ่ายทอด, วิธีการ, สถานที่, เวลา

คนถ่ายทอด : ใครบ้าง ใครเป็นหลัก .....

วิธีการ .....

เมื่อไหร่ .....

ที่ไหน .....

7. ระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว สมัยที่ท่านเป็นลูกกับสมัยที่ท่านเป็นพ่อแม่ต่างกันหรือไม่ อย่างไร

.....

8. บริบทหรือสภาพของสังคมสมัยที่ท่านเป็นเด็กกับปัจจุบันต่างกันอย่างไร ท่านรู้สึกอย่างไร เช่น

- ครอบครัวของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นแบบใด.....

- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนส่วนใหญ่.....

- อื่นๆ .....

9. ท่านคิดว่าอะไรคือจุดเด่น จุดแข็งของวัฒนธรรมอิสลาม

.....

.....

10. ท่านคิดว่าอะไรเป็นภัยอันตรายที่จะมาทำลายวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิม

.....

.....

11. ท่านคิดว่าปัจจุบันตามความเป็นจริงของมุสลิมในกรุงเทพฯ ใครและสถาบันใดเป็นหลักสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามส่วนใหญ่ให้แก่เยาวชน

ลำดับที่ 1 คือ..... ผู้ทำหน้าที่สำคัญ คือ .....

ลำดับที่ 2 คือ..... ผู้ทำหน้าที่สำคัญ คือ .....

12. แนวโน้มในอนาคต คำตอบเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

ลำดับที่ 1 คือ..... ผู้ทำหน้าที่สำคัญ คือ .....

ลำดับที่ 2 คือ..... ผู้ทำหน้าที่สำคัญ คือ .....

13. ข้อเสนอแนะ : การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามแก่เด็กและเยาวชนมุสลิมที่ควรจะได้ผลดีที่สุด ใครควรเป็นผู้ทำหน้าที่มากที่สุด

.....

14. จากหลักการอิสลามในเรื่องเศรษฐกิจ (เช่น ประหยัด ไม่สุรุ่ยสุร่าย, ระบบไม่มีดอกเบี้ย, ระบบเช่า, หลีกเลี่ยงการเป็นหนี้ ฯลฯ) ท่านคิดว่าครอบครัวสามารถปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจเพียงตามระบบอิสลามในระดับใด

ดีมาก

ดี

ดีพอสมควร

ยังไม่ได้นึก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นางสาวนีย์ จิตต์หมวด (อาอิชะห์ บินดิฮัมซะห์)
เกิด	5 เมษายน 2491 ที่แยกบ้านแขก จังหวัดธนบุรี
สถานภาพ	สัปบุรุษมัศยิด นูร์ลุมบิน (บ้านสมเด็จฯ)
ที่อยู่ปัจจุบัน	201/1 ซอยอิสรภาพ 9 ที่แยกบ้านแขก ธนบุรี กรุงเทพฯ 10600 โทร 0-2465-1844 โทรสาร 0-2466-7463
การศึกษา	ครุศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สังคมวิทยาหามบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาชีพ	ข้าราชการ กระทรวงศึกษาธิการ
ตำแหน่ง	รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี
ที่ทำงาน	สถาบันราชภัฏธนบุรี อิสรภาพ ธนบุรี กรุงเทพฯ 10600 โทร 0-2890-1801-08, 0-2466-8665 โทรสาร 0-2890-2290
